

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
OLES HONCHAR DNIPRO NATIONAL UNIVERSITY

Ukrainian sense ***Український смисл***

Scientific collection

Edited by I. S Popova, Doctor of Philology, professor

ISSN 2313-4437

Dnipro
2021

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДНІПРОВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ОЛЕСЯ ГОНЧАРА

Ukrainian sense ***Український смисл***

Науковий збірник
за редакцією доктора філологічних наук,
професора І. С. Попової
ISSN 2313-4437

Дніпро
2021

Recommended for publication at the meeting of the Academic Council of Oles Honchar Dnipro National University (protocol № 5 dated December 17, 2020)

Editorial board:

Dr. of Sc. (Philology), Prof. **I. S. Popova** (editor in chief),
Dr. of Sc. (Philology), Prof. **T. S. Prystaiko** (deputy editor),
Dr. of Sc. (Philology), Prof. **V. V. Koroliova** (executive secretary),
Dr. of Sc. (Philology), Prof. **N. V. Diachok** (responsible for the issue),
Dr. of Sc. (Philology), Prof. **N. M. Bobukh**,
Dr. of Sc. (Philology), Prof. **N. S. Holikova**,
Dr. of Sc. (Philology), Prof. **O. V. Hurko**,
Dr. of Sc. (Philology), Prof. **Yu. V. Kravtsova**,
Dr. of Sc. (Philology), Prof. **I. V. Kropyvko**,
Dr. of Sc. (Philology), Prof. **O. K. Kuvarova**,
Cand. of Sc. (Philology), Ass. Prof. **N. P. Oliynyk**,
Dr. of Sc. (Philology), Prof. **O. I. Panchenko**,
Dr. of Sc. (Philology), Prof. **N. V. Pidmohylna**,
Dr. of Sc. (Philology), Prof. **S. L. Popov**,
Dr. of Sc. (Philology), Prof. **O. V. Shaf**,
Dr. of Sc. (Philology), Prof. **Yu. O. Shepel**.

U-45 Ukrainian sense / Український смисл: scientific collection / dited by I. S. Popova, prof. Dnipro: Lira, 2021. Issue 2. 208 p.

The collection presents modern views of researchers on actual problems of linguistics studies.
For scientists, teachers, graduate students and students.

The editorial board does not always agree with the position of the authors. The authors are responsible for the accuracy of the presented material.

All rights reserved. Use of materials is possible with the permission of the editorial board.

The journal is indexed in scientometric databases: Index Copernicus International (ICV 2020:78.34), National Library of Ukraine Vernadsky, Google Scholar.

Рекомендовано до друку на засіданні вченої ради Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара (протокол № 5 від 17.12.2020)

Редакційна колегія:

Доктор філологічних наук, професор **І. С. Попова** (відповідальний редактор),
Доктор філологічних наук, професор **Т. С. Пристайко** (заступник редактора),
Доктор філологічних наук, професор **В. В. Корольова** (відповідальний секретар),
Доктор філологічних наук, професор **Н. В. Дьячок** (відповідальна за випуск),
Доктор філологічних наук, професор **Н. М. Бобух**,
Доктор філологічних наук, професор **Н. С. Голікова**,
Доктор філологічних наук, професор **О. В. Гурко**,
Доктор філологічних наук, професор **Ю. В. Кравцова**,
Доктор філологічних наук, професор **І. В. Кропивко**,
Доктор філологічних наук, професор **О. К. Куварова**,
Кандидат філологічних наук, доцент **Н. П. Олійник**,
Доктор філологічних наук, професор **О. І. Панченко**,
Доктор філологічних наук, професор **Н. В. Підмогильна**,
Доктор філологічних наук, професор **С. Л. Попов**,
Доктор філологічних наук, професор **О. В. Шаф**,
Доктор філологічних наук, професор **Ю. О. Шепель**.

U-45 Ukrainian sense / Український смисл: науковий збірник / ред. І. С. Попова, проф. Дніпро: Ліра, 2021. Вип. 2. 208 с.

У збірнику подано сучасні погляди дослідників на актуальні проблеми лінгвістики.
Для науковців, викладачів, аспірантів і студентів, учителів.

Редакційна колегія не завжди поділяє позицію авторів. За точність викладеного матеріалу відповідальність покладено на авторів.

Усі права застережено. Використання матеріалів – з дозволу редакційної колегії.

Журнал індексовано в наукометричних базах: National Library of Ukraine Vernadsky, Index Copernicus International (ICV 2020: 78.34), Google Scholar.

© Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, 2021

CONCEPT-CONSTRUCT «GOLD/GOLDEN» AS A UNIVERSAL TEXT OF CULTURE AND LANGUAGE

D. Amichba

Associate professor, Candidate of Philological Science,
Associate professor of Department of translation and linguistic training of foreigners,
Oles Honchar Dnipro national university
dammichba@gmail.com
orcid.org/0000-0002-0421-4714

I. Suima

Associate professor, Candidate of Philological Science,
Associate professor of Department of translation and linguistic training of foreigners
Oles Honchar Dnipro national university
Suima-irina@i.ua
orcid.org/0000-0002-2209-8614

O. Shkurko

Associate professor, Candidate of Philological Science,
Associate professor of Department of translation and linguistic training of foreigners,
Oles Honchar Dnipro national university
eshkurko@i.ua
orcid.org/0000-0002-3443-3555

Introduction. Proverbs and sayings represent an ambivalent semiotic sign that allows to express feelings, emotions, desires, attitudes towards the subject of thought. This sign is objectified by various expressively marked syntactic models of both positive and negative connotations. Among the numerous proverbs and sayings in any language can be distinguished the constructions with a nuclear component «gold / golden», which are represented at a deep mental level by a concept construct.

The study of the concept «gold / golden» is directly related not only to the theory of word combinations and sentences, which goes back to the papers of A. Shakhmatov (1941) and other prominent linguists, but also to the works of scientists exploring the problems of cognitive linguistics, in particular, the linguistics of the text and its deep components. We consider the attributive constructions with the nuclear dominant word «gold» and its derivative «golden» as belonging to these components.

From this point of view, the materials on cognitive linguistics, in which the theory of concepts were developed, are of the greatest interest for us. To analyze the concept «gold / golden» as a theoretical basis, we use the statements of the well-known theory «linguistic picture of the world», developed, studied and described by researchers Ya. Astakhova (2014), I. Makeenko (1999) and others. For this article of great importance are the theoretical findings on cultural linguistics, which were in the focus of the scientific problem under consideration and the analyzed concept-construct «gold / golden» (works of Y. Normanskaya (2005), T. Svetlichnaya (2003) and many other linguists).

The purpose of the article is to describe and analyze the concept-construct «gold» and its mental universal deeply structured images, objectified by attributive constructions. The material for this paper are the proverbs and sayings containing the nuclear dominant component «gold» and its derivative «golden».

To achieve this goal, the authors were assigned the following tasks:

- to consider color designations as a stylistic means of expressiveness of speech;
- to study the categories inherent in attributive constructions (qualitative, quantitative,

comparative, gradual, possessive), revealing the implicative nature of the mental components of the concept «gold / golden»;

- to explore the etymology of the word «gold»;
- to analyze the associative features of the «gold / golden» image in different languages of the world.

Methods and methodology of investigation. The methodological basis of the article is the special literature on the research topic, which has been studied and summarized.

The main method for studying of the relevant material is the structural-semantic analysis of phraseological units with a semantic nuclear component «gold» and its derivative «golden». The article also uses elements of the contextual and component description of linguistic facts.

Results and discussion. Evaluation is one of the essential integral features of the concept construct. The category «evaluativeness» is structured and actualized by coloratives both implicitly and explicitly.

The lexical and semantic characteristics of the concept «color», as well as the attributive constructions, updated by this concept, are studied and analyzed by representatives of different schools and directions using the following approaches:

- functional, which allowed scientists not only to consider color designations as a stylistic means of expressiveness of speech, but also to reveal the idea of the work and the author's subjective attitude to the notion under the research;

- historical, involving the study of attributive constructions denoting color and containing an adjective as a dominant component, from the point of view of the diachrony of their historical formation in the language. This approach is typical for the works of such researchers as N. Bakhilina (1975), Y. Normanskaya (2005);

- lexico-semantic, reflected in the works of R. Alimpieva (1986) and I. Makeenko (1999). According to the point of view of these authors, the attributive construction must be considered from the standpoint of the semantic structure of individual colors, classifying them according to the general semantics;

- grammatical, used to study the grammatical characteristics of the concept «color» by linguists Z. Daunene (1971) and A. Kaibiyainen (1995), who indicate the grammatical features and functional characteristics of color in adjectives and stable attributive-substantive combinations;

- a comparative analysis carried out by Ya. Astakhova (2014), I. Makeenko (1999), T. Svetlichnaya (2003), allowed scientists to obtain information about certain linguocultural features of color designations. Y. Griber, D. Mylonas, G. Paramei (2018) note that color nominations, like other groups of semantically related words, are systems in which the position of one word affects the position of all the others. Hence the So, it is important to study color meanings as separate words, to describe their variability and compatibility.

The mental construct «color» is permeated not only by philosophical metaphysics, but also by psychosomatic perception of the surrounding reality. «It is impossible to understand the cultural meaning and depth of the construct «color», characterizing only colors and their shades, just as, probably, it is impossible to fully cognize and comprehend what the meanings are contained in the «color» itself» (Astakhova, 2014: 2). It is difficult to challenge the following judgment, according to which «linguistic understanding of color nominations (coloratives) can help not only deepen the understanding of color as a category of culture, but also open up broad prospects for the study of color designations that have not been subjected to scientific reflection in any other branches of science» (Astakhova, 2014: 3).

The concept-construct «gold / golden» is not only a «color image». First of all, it is a deep, metaphorically structured text with a complex hierarchical system of images. Like any other text, it is structured by deep mental images. For example, a fairy tale, being a text, is a mental construct «in which the constants of human consciousness are structured into a concept ... a fairy tale is not only and not so much a folklore genre of literature, but an element of cultural and creative meaning. A fairy tale is, first of all, a text, but the text is compressed, firstly, to the concepts of «good / bad»,

«good / evil», «truth / lie», etc., and secondly, a discourse that structures a developed thought, or «complex predicate» (in the terminology of I. Kovtunova) (Amichba, 2012: 57–58).

The considered concept-construct «gold / golden» is categorized by an attributive construction with a dominant semantic component «gold» and its derivatives. Attributive constructions and forms of their expression in phrases and sentences first became the object of scientific description in the well-known work of A. Shakhmatov (1941). The traditions started by the scientist were dealt with in the works of other linguists, his followers. The problem of the attributiveness of syntactic units as a scientific object and subject for analysis is still relevant and attractive to linguists. The researchers note that «the complexity of their qualification lies in the fact that the models of attributive phrases are very diverse, and often the concept of attributiveness is reduced only to the idea of a part of a sentence» (Khanakhu, 2007: 6).

In the study of attributive constructions with the concept of «gold / golden», proverbs and sayings such *Велика кокура, да никуда не годится, а мал золотник да дорог; Не все то золото, что блестит; Больному и золотая кровать не поможет; Сказанное слово – серебряное, не сказанное – золотое; Галуны золотые, а есть нечего; Воля птичке дороже золотой клетки* are filled with deep meanings. The texts involved for analysis and description are represented by a structured deep metaphor, which is categorized and verbalized by lexical units of positive and negative connotations with the meaning of «measure of value». The choice of the subject of research, objectified by attributive constructions with a nuclear component «gold / golden», allows us to describe the system of human experience and perception of the surrounding reality. In the presented models, the concept of «value» and its opposition «unnecessary, having no value» make it possible to reveal the meanings and sense of deep «universal» images and symbols.

The problem of the relationship of various models of attributive word combinations within the structure itself is still not fully understood. Attributivity, reflecting the relationship subject // attribute, word // metaphorically structured image concretizes semantic relationships within the structure of a noun + attributive component and helps to understand the nature of this phenomenon. It should be recognized that attributive phrases as a special type of phrases are heterogeneous in their composition and are represented by a variety of structures. A noun acts as a nuclear word, and various parts of speech can be other constituent components of the structure (Ivanova, Burlakova, & Pocheptsov, 1981; Melikova, 1983).

The concept «gold / golden» has absorbed deep attribution, in other words, «unmarked attribution». Of interest is also the question of to which extend the components of the structure of the concept «gold / golden» are marked or unmarked. It should be agreed that the components of the analyzed concept «gold / golden» and its strong and weak parts of the opposition at the semantic level can also be characterized by the principle of marked / unmarked unit. It is noted that a marked part of a sentence, in contrast to an unmarked one, has a formally expressed sign.

The expression of «objectivity» in the above-mentioned phraseological constructions is the noun «gold», as well as its derivative «golden». The word «gold» in the analyzed models performs the function of a deep nuclear component in relation to the attribute «golden». The functional feature of the «gold / golden» attribute is that this word form is able to clarify the semantic content of the defined words. The deep characteristics and figurative metaphorization of the mental construct «gold» / «golden» make it possible to assert that the degree of abstraction of attributive models of proverbs and sayings is quite high.

The categories inherent in attributive constructions are: quality, quantity, comparativeness, graduality, possessiveness, determination, and not only the explicit status of attributions, but also a pronounced degree of abstraction, in other words, these categories reveal the implicative nature of the mental components of the concept gold / golden. In the analyzed concept, there is a transition from the more concrete concept of «gold / golden» to the abstract concept of «gold / golden», filled with symbols. The description of the category of «quantity» and «quality» can be based on the statement according to which in the analyzed concept «gold / golden» there is a transition from a more concrete to a more abstract understanding of the deep forms of this concept. The analysis of

the material under the review showed that the categories of «attribution» quantity (how much) and quality (what kind of) are characterized by the highest degree of abstractness. As it is correctly noted, these categories correspond primarily to the explicitly expressed class of adjectives (Gaskill, 2020). The derivative word «golden», which has the highest degree of abstractness, is motivated by the word «gold».

The semantic meaning of the word «gold» is represented as an object made of gold (coin); color and shades of gold; beautiful, precious, wonderful (about a person), happy, auspicious, etc. (Ozhegov, 1999: 233).

The image and association «gold / golden», equated to the meaning of «yellowness, yellow, gold of leaves», are associated with description of autumn landscapes, with a subtle perception of the world around us, with human experiences, for example, yellow, withered leaves, a person, fading with age, and proximity to some line from which there is no return; the gold of the fields with crops – the gifts of the golden autumn, golden rye (Phraseological Dictionary of the Russian Language, 1968: 175). Other researchers also pay attention to these associative features of the «gold» image (Alimpieva, 1986, Khanakhu, 2007). The connotative meaning of the concept «gold / golden» acquires deep meanings. So, for example, the mental construct of the «golden youth» means confident, financially secure children of rich and influential parents. Golden spring is understood as impermanence, youth, renewal (Phraseological Dictionary of the Russian Language, 1968: 175). The mental construct «gold / golden» is used for a positive-evaluative characterization of the character's image, it is used in phraseological constructions: *golden head, golden words, golden mountains, golden bag, golden rain, golden dreams, golden ratio, golden hands, golden heart, golden rule* etc. (Phraseological dictionary of the Russian language, 1968: 175).

The etymology of the word «gold» is also of great interest. Many linguists, following A. Preobrazhensky (1910-1914) and M. Vasmer (1964-1973), according to the established tradition, believe that this word goes back to the Proto-Indo-European basis, verbalized by the meaning «yellow».

From the above-mentioned etymological sources attention is drawn to the dictionary article by A. Preobrazhensky, according to which «*zlato; zlaty gold, guilder; zlatiti. η. zioto; zloty golden. ow. zloto. nl. zloto. plb. Zlatny; ancestors. scr. hâtakam gold (Hâtaka - the name of the best country and its inhabitants, golden; from * zhâltaka-); lts. selts., goth. (with different vocalism) gulth gold ... drvnm. gold, cold. Nnem. gold. Here is the MSKR. hirangam gold. Zend. zaranga-, zaranim (npers. zarr. mb .. from drpers. * zarna). ... a gold coin*» (Preobrazhensky, 1910: 256).

M. Fasmer, analyzing the word «gold», writes the following: «*Gold, adj. gold, ukr., blr. gold, art.-Slav. gold, χρυσός (Supp.), bulg. zlato, Serbo-Croatian. evil, slovenian. zlatô, Czech, slvc. zlato, Polish, v.-pudd., n.-pudd. złoto. related to Eastern-lit. želtas «golden», «golden yellow», ltsh. zëlts «gold», «gold»; with other vocalism: goth. gulþ, further OE hiraŋyam «gold», ave. zarany- the same, Old-Ind. hâri- «yellow, golden, greenish», avest. zairi- «yellow, golden», here is green*» (Vasmer, 1964).

Summarizing the data of these etymological dictionaries, it can be argued that «gold» and «golden» are words of the same root, which are verbalized with the meaning of «yellow», «valuable». It should be noted that the word «gold», like the word «golden», is ambivalent and includes signs of both positive and negative connotations.

So, for example, in the Explanatory Dictionary of V. Dahl (1863), in the dictionary entry «Gold», there are words, idiomatic expressions, objectified by varying degrees of connotation. The author cites syntactic models with a nuclear component «gold / golden», in which deep metaphorization is revealed through a given word with both positive and negative connotations. This statement can be illustrated by the following models:

«Про тебя молодца нет *золотца*. Все облито *золотищем*. Копить *золото*, деньги. Человек *золото*, неоцененный, либо никуда не годный. Добро серебро, а *золото* лучше. *Золото* и на воде плавает. И правда тонет, коли *золото* всплывает. Булат не гнется, шелк не сечется, *красное золото* не ржавеет. Не все то *золото*, что светит (блестит). Сказано –

серебро, не сказано – золото. Золото (или мошна) не говорит, да много творит (а чудеса творит). Через золото слезы льются. Золотой человек, золотые руки. С твоего слова, что с золотого блюда. Мал золотник, да увесист. И мал золотник, да дорог. Дуга золоченная, сбруя ременная, а лошадь некормленная, Златоимец, м. лихоимец. Златоимный, лихоимный, подкупной» (Dal, 1863).

The words «золот-ца», «золот-ищем», «золот-ые», «золот-ой», «золот-ого», «золот-ник», «золоч-ен-ая», «злато-имец», «злато-имный» are used in expressions with mental fields of positive and negative connotations; plus / minus signs in these constructions are deeply metaphorical. These models characterize a person not only as an implementation of something good, but are also categorized by words of the material world, which are verbalized by the meanings «good / evil», «greed / generosity», «greed», «unkind» / «good», «cordiality / heartlessness», «good / bad», etc.

The information from the Dictionary of Symbols with the capital word «Gold» is also interesting. The word under the research is personified with “wisdom, fortitude, nobility, honor, superiority, wealth.... In the Aztec cultural tradition, gold is associated with the «shining of God» (Dictionary of Symbols, 2000).

«Gold / golden» in Buddhist ideas is associated with light, illumination. The ancient Chinese consider the gold / golden image as a harmonious combination of yin and yang; the sun (yang) is opposed to silver (lunar yin). In the Christian tradition, «gold / golden» is mentally and figuratively associated with pure light. In Christianity, «gold / golden» is a symbol of purity, it is considered a spiritual treasure, hence the «imperviousness to putrefaction». Among the ancient Egyptians, the image «gold / golden» was associated with the «flesh of the gods»; among the Hindus «gold / golden was associated with light, immortality ..., the form of the gods ...» (Dictionary of symbols, electronic resource).

The above-mentioned information allows us to conclude that the common Slavic noun «gold» (zolto), recorded in the times of the Old Russian period from the X-th century, ascends its etymological basis to Indo-European languages with the meaning «yellow». This word has absorbed a metaphorically structured deep mentality. And this mentality is represented by a positive connotation, which is objectified by images of light, sun, goodness, purity, on the other hand, by a negative connotation, since the word itself is ambivalent in nature. Derivatives of the word «gold» are such word forms as gold-headed, ruddy-golden, golden, gilding, gold-plated, gilded, etc. Attributive constructions structured by the concept of «gold / golden» are objectified meanings and senses that are capable of linearly expanding the deep text of culture. The symbols encoded in the concept of «gold / golden» make it possible to understand the values of people of different times and cultures.

The core component of the metaphorically structured concept «gold / golden» at the mental level is actualized both in preposition and postposition; there are also constructions with full-voiced word forms («golden cockerel») and incomplete forms of the «golden» type. The point of view that attribute constructs are not labeled postposition / preposition (Griber, Mylonas & Paramei, 2018) is still controversial. The lack of designation of attributive constructions in the concept-construct «gold / golden» (according to the principle of «postposition / preposition») is explained by their status; such models are able to reveal their inner potential not only in marked, explicit forms, but also in unmarked, implicit forms, as, for example, in the following cases: *patience means gold; the owner of the golden mountain is also greedy*. Patience, bordering on kindness, forgiveness, humility, is encoded in the deep metaphorical image of gold and in the word form «golden». This word expresses an abstract idea of gold. At the mental level, this model is transformed into a kind, light, warmth, open soul / heart. This syntactic model from the point of view of deep structuring is objectified by the meaning of goodness, incapable of doing something evil.

The point of view stated above does not contradict the scientifically proven fact, according to which the explicit characteristics of attributive constructions can be attributed to both words and phrases. This idea also does not contradict the general theory of phrases, since the analyzed

attributive construction is a group of words «grammatically equivalent to a single word, which does not have a subject and predicate, but which is capable of linearly expanding of any text, structuration of the nuclear and peripheral components of these phrases. The concept under the research correlates with the scientific point of view, according to which a phrase is a designation of any free syntactic group built on the basis of subordination or composition, which is fully represented in attributive constructions» (Ivanova, Burlakova & Pocheptsov, 1981: 101).

It is an important fact that the attributive construction is directly a phrase, which has, as a rule, the structure Adj. + Noun and linked by attributive relationships. It is absolutely fair that the concept of «definition» refers to a greater extent to a sentence and its deep meanings, explicitly expressed by an attributive construction and represented by a lexical unit in a specific context, more precisely in a text that reveals the meanings and senses of the concept-construct «gold / golden». From this point of view, the opinions of researchers (Levi, 1978; Ryder, 1994) who analyzed attributive constructions from the standpoint of semantic content, it seems to be correct, since the attention of these authors was focused on their implicit characteristics. Attributive models expressing semantic features of «attitude to a person, object, phenomenon», etc., as can be seen from the analyzed phraseological models, structure the deep meanings and senses of the analyzed concept-construct.

It seems that the attributive construction is not only a metaphorically structured word, for example, the noun «mountain» and the associated mental image of gold (noun + adjective – the mountain of gold), but it is also a linearly organized deep text of both compressed and expanded structure with implicit pronounced characteristics.

The word «gold», possessing the highest degree of abstraction, carries a deep semantic loading. This thesis correlates with the well-known statement expressed by L. Chesnokova: «In the thinking of a modern person who has reached the highest degree of abstraction in the representation of quantity, different degrees of abstraction coexist and are regularly used and, therefore, there are different degrees of concretization in the depiction of quantity and quantitative relations» (Chesnokova, 1981: 44).

The above-mentioned information allows us to conclude that sentences with an attributive component «gold / golden» are characterized not only by a linear structure, but also by compression, which also allows us to reveal the meanings and senses of the analyzed concept. Such functional features of the sentence contribute to the description of the relationship of attributive constructions within the structure. In attributive constructions, there is also a two-component unity of structure, independence and autonomy. Taking into account all the points of view discussed above and the hypothesis put forward about the deep structuring of the above-mentioned proverbs and sayings, it can be argued that a sentence, like the word, is capable, on the one hand, of linearly expanding of a structured text, and on the other hand, of collapsing it to understanding of the meanings embedded in the deep text. Linguists who studied attributive combinations with various grammatical categories, such as participles, pronouns, substantive phrases, considered and described them from the point of view of explicit functionality (Kaibiyainen, 1995; Melikova, 1983, etc.)

In proverbs and sayings, verbalized by the components «gold», «golden» and structured by the concept-construct «gold / golden», deep content is hidden behind the external form, a deep meaning is encrypted, which is difficult to understand due to, on the one hand, an expanded, linear nature components of the structure, both the main and peripheral ones, on the other hand, the folded, compressed nature of the same components.

The concept-construct «gold» / «golden», which is ambivalent in nature, is a colorative with pronounced explicit characteristics that describe the external characteristics of an object: *gold braids, golden tops*, etc. Syntactic models *Якщо золото впливло – правда потоне; засин правду золотом, вона спливе*, etc., symbolize not only truth / untruth, truth / falsehood, good / evil. Golden color (*Золото – вогнем, людина бідою пізнається; Золото в землі не псується; Золото і в бруді блищить; Як знати, де знайдеши золото, а де жабу; Коли щастя посміхається, то*

i жменя пилу золотом обернется), verbalized in the analyzed proverbs and sayings, not only depicts a person, his\her life and the surrounding reality, but is also ambivalent, since, being a concept-construct, it absorbs metaphorically structured images with both positive and negative connotations.

Conclusions. The study of constructions with the noun «gold» and the adjective «golden» in proverbs and sayings made it possible to draw to the following conclusions.

1. The concept-construct «gold / golden» is, first of all, a linear, expanded text of culture, a text actualized by the word. The considered attributive constructions are characterized by high frequency; the mental fields of the concept-construct «gold / golden» are categorized by words indicating the sphere of nature, the animal world, human life activity.

2. The negative or positive connotation of the concept-construct «gold / golden», verbalized by the attributive construction, is proof of the ambivalence of the concept-construct itself and its components. The golden color is actualized not only when indicating the positive characteristics of an object that is in harmony with the external and internal world, but also when describing the negative qualities of a person and objects of the surrounding world.

In our opinion, the study of the concept-construct «gold» and its mental universal deeply structured images, objectified by attributive constructions, is part of a more general problem of the relationship between form and content in language, which makes an advanced theoretical study of concepts of different semantic meaning very important.

REFERENCES

Alimpieva, R. V. (1986). *Semanticheskaja znachimost' slova i struktura leksiko-semanticheskoy gruppy: na materiale prilagatel'nyh-cvetooboznachenij russkogo jazyka* [The semantic significance of the word and the structure of the lexical-semantic group: on the material of adjectives-color designations of the Russian language]. Leningrad: Izd-vo LGU [in Russian].

Amichba, D. P. (2012). Kul'turotvorcheskaja konstanta «cvet» – «obshhechelovecheskij» konstrukt smysla i znachenija [The cultural-creative constant «color» as a «universal» construct of meaning and meaning]. *Uchenye zapiski Tavricheskogo nacional'nogo universiteta im. V. I. Vernadskogo – Scientific notes of the Tavrichesky National University named after V. I. Vernadsky. Series «Philology. Social communications»*, 25 (64), 214–220 [in Russian].

Astahova, Ja. A. (2014). *Cvetooboznachenie v russkoj jazykovej kartine mira* [Color coding in the Russian linguistic picture of the world]. Moskow. URL: <http://cheloveknauka.com/tsvetooboznacheniya-v-russkoj-yazykovoy-kartine-mira#ixzz6icR7UgF3> [in Russian].

Bahilina, N. B. (1975). *Istorija cvetooboznachenij v russkom jazyke* [History of color designations in Russian]. Moskow: Nauka [in Russian].

Chesnokova, L. D. (1981). Kategorija kolichestva i sintaksicheskie struktury [Category of quantity and syntactic structures]. *Voprosy jazykoznanija – Linguistic issues*, 2, 44–45 [in Russian].

Dal', V. I. (1863). *Tolkovyj slovar' zhivogo velikorusskogo jazyka* [Explanatory Dictionary of the Russian Language in Use]. Vol. 1. Retrieved from: <https://www.endic.ru/dal/Zoloto-10635.html> [in Russian].

Daunene, Z. P. (1971). O nekotoryh grammaticheskikh osobnostjah imen prilagatel'nyh, oboznachajushhih cvet [On some grammatical features of adjectives denoting color.] *Russkij jazyk v shkole – The Russian language at school*, 1. Retrieved from: <http://cheloveknauka.com/polevoe-opisanie-elokutivnyh-kolorativov#ixzz6izmhIqOp> [in Russian].

Fasmer, M. R. (1964). *Jetimologicheskij slovar' russkogo jazyka* [Etymological dictionary of the Russian language]. Moskow: Progress [in Russian].

Gaskill, N. (2020). *American Literature and the Modernization of Color*. Minneapolis: University of Minnesota Press [in English].

Griber, Y. A., Mylonas, D., Paramei, G. V. (2018). Objects as culture specific referents of color terms in Russian. *Color Research & Application*, 43, 958–975 [in English].

Hanahu, D. R. (2007). *Atributivnye slovosochetaniya v russkom i anglijskom jazykah*:

sopostavitel'no-tipologicheskij analiz [Attributive phrases in Russian and English: comparative typological analysis]. Majkop [in Russian].

Ivanova, I. P., Burlakova, V. V., & Pochepcov G. G. (1981). *Teoreticheskaja grammatika sovremennogo anglijskogo jazyka [Theoretical grammar of modern English]*. Moskow: Vysshaya shkola [in Russian].

Kajbijajnen, A. A. (1995). *Ustojchivye atributivno-substantivnye sochetanija s prilagatel'nymi cveta v sovremennom rusском jazyke [Stable attributive-substantive combinations with adjectives of color in modern Russian]*. Kazan'. Retrieved from: http://cheloveknauka.com/polevoe-opisanie-elokutivnyh-kolorativov#ix_zz6izmtqUqa [in Russian].

Levi, J. N. (1978). *The syntax and the semantics of complex nominals*. New York: Academic Press Inc. [in English].

Makeenko, I. V. (1999). *Semantika cveta v raznostrukturnyh jazykah: Universal'noe i nacional'noe [Semantics of color in multi-structural languages: universal and national]*. Saratov [in Russian]

Melikova, L. M. (1983). *Atributivnye slovosochetaniya s mestoimeniem v roli glavnogo chlena (na materiale sovremennogo russkogo literaturnogo jazyka) [Attributive phrases with a pronoun in the role of the main member (based on the material of the modern Russian literary language)]*. Leningrad [in Russian].

Molotkov, A. I. (Ed.). (1968). *Frazeologicheskij slovar' russkogo jazyka [Phraseological dictionary of the Russian language]*. Moskow: Sovetskaja enciklopedija [in Russian].

Normanskaja, Ju. V. (2005). *Genezis i razvitie sistem cvetooboznachenij v drevnih indoevropskikh jazykah [Genesis and development of color designation systems in ancient Indo-European languages]*. Moskow: Institut jazykoznanija RAN [in Russian].

Ozhegov, S. I. (1999). *Tolkovyj slovar' russkogo jazyka [Explanatory dictionary of the Russian language]*. Moskow: Azbukovnik [in Russian].

Pavljuchenkova, T. A. (1984). *Prilagatel'nye so znacheniem cveta v jazyke russkih bylin. [Adjectives with the meaning of color in the language of Russian epics]*. Moskow. Retrieved from: <http://cheloveknauka.com/semantika-tsvetooboznacheniy-v-folklornyh-tekstah#ixzz6iz3837jF> [in Russian].

Poslovice i pogovorki o zolote i serebre [Proverbs and sayings about gold and silver]. URL: <https://artzoloto-rostov.ru/articles/poslovitsy-i-pogovorki-o-zolote-i-serebre/> [in Russian].

Preobrazhenskij, A. G. (1910). *Jetimologicheskij slovar' russkogo jazyka [Etymological dictionary of the Russian language]*. Vol. 1. Retrieved from: <http://etymolog.ruslang.ru/index.php?act=preobrazhenskij> [in Russian].

Ryder, M. E. (1994). *Ordered chaos. The interpretation of English Noun-Noun compounds. University of California Publications in Linguistics, 123* [in English].

Shahmatov, A. A. *Sintaksis russkogo jazyka [Russian language syntax]*. (1941). Leningrad: Uchpedgiz [in Russian].

Slovar' simvolov [Dictionary of symbols]. (2000) Retrieved from: <http://www.sbiblio.com/biblio/content.aspx?dictid=115&wordid=836071> [in Russian].

Svetlichnaja, T. Ju. (2003). *Sravnitel'nye lingvokul'turnye harakteristiki cvetooboznachenija i cvetovosprijatija v anglijskom i rusском jazykah [Comparative linguocultural characteristics of color designation and color perception in English and Russian]*. Pjatigorsk [in Russian].

Анотація

Постановка проблеми. Прислів'я і приказки є амбівалентним семіотичним знаком, який дає змогу висловити почуття, емоції, ставлення до предмета думки. Цей знак об'єктивують різними експресивно забарвленими синтаксичними моделями позитивної та негативної конотації. Серед численних прислів'їв та приказок у будь-якій мові можна виділити конструкції з ядерним компонентом «золото / золотий», які репрезентують на глибинному ментальному рівні концепт-конструкт. Дослідження цього концепту пов'язане

з теорією словосполучення та речення, а також з проблемами когнітивної лінгвістики, зокрема лінгвістики тексту та його глибоких компонентів. Такими компонентами вважаємо описані в цій роботі атрибутивні конструкції з ядерним домінуючим словом «золото» та його похідним «золотий».

Мета статті – описати й проаналізувати концепт-конструкт «золото» та його ментальні універсальні глибоко структуровані образи, об'єктивовані атрибутивними конструкціями.

Методи дослідження. Структурно-семантичний аналіз фразеологічних одиниць із семантичним ядерним компонентом «золото» та його похідним «золотий»; елементи контекстуального та компонентного опису мовних фактів.

Основні результати дослідження. Оцінність є однією з істотних інтегральних ознак концепту-конструкта, що актуалізують колоративами імпліцитно й експліцитно. Концепт-конструкт «золото / золотий» – це глибокий метафорично структурований текст з дуже складною ієрархічною системою образів. Концепт, що аналізуємо, категоризують атрибутивною конструкцією з домінуючим семантичним компонентом «золото» та його похідними. Тексти, залучені до аналізу й опису, репрезентують глибокої метафорою, яка вербалізована лексичними одиницями позитивної та негативної конотації зі значенням «мірило цінності». Вибір предмета дослідження дає змогу описати систему людського досвіду та сприйняття навколишньої дійсності. У поданих моделях поняття «цінність» та його опозиція «непотрібний, який не має ціни» розкриває смисли та значення глибоких універсальних, загальнолюдських образів і символів, що дають змогу зрозуміти ціннісні орієнтири людей різних часів та культур.

Висновки і перспективи. Вивчення конструкцій з іменником «золото» та прикметником «золотий» у прислів'ях та приказках дає змогу зробити висновки про те, що по-перше, концепт-конструкт «золото / золотий» – це лінійний, розгорнутий текст культури, по-друге, що негативна або позитивна конотація цього концепту, вербалізована атрибутивною конструкцією, є доказом його амбівалентності. Дослідження концепту-конструкта «золото» та його ментальних універсальних глибоко структурованих образів є частиною загальнішої проблеми співвідношення форми та змісту в мові, що робить глибоке теоретичне вивчення концептів різної семантичної наповнюваності нагальною потребою.

Ключові слова: концепт, золото, золотий, колір, символіка, ментальні образи, атрибутивна конструкція.

Abstract

Background. Proverbs and sayings are an ambivalent semiotic signs that allow us to express feelings, emotions, attitudes to the subject of thought. This sign is objectified by various expressively marked syntactic models of positive and negative connotation. Among the numerous proverbs and sayings in any language, we can distinguish constructions with a nuclear component «gold / golden», which are represented at a deep mental level by a concept-construct. The study of this concept is related to the theory of phrases and sentences, as well as to the problems of cognitive linguistics, in particular, the linguistics of the text and its deep components. We consider the attributive constructions with the nuclear dominant word «gold» and its derivative «golden» as belonging to these components.

The purpose of the article is to describe and analyze the conceptual construct «gold» and its mental universal deeply structured images, objectified by attributive constructions.

Research methods. Structural and semantic analysis of phraseological units with the semantic nuclear component «gold» and its derivative «golden»; elements of contextual and component description of linguistic facts.

Results. Evaluation is one of the essential integral features of the concept-construct, which is actualized by coloratives implicitly and explicitly. The concept-construct «gold / golden» is

a deep metaphorically structured text with complex hierarchical system of images. The concept under the consideration is categorized by an attributive construction with a dominant semantic component «gold» and its derivatives. The texts involved in the analysis and description are represented by a deep metaphor, which is verbalized by lexical units of positive and negative connotation with the meaning «measure of value». The choice of the subject of research allows to describe the system of human experience and their perception of the surrounding reality. In the presented models, the concept of «value» and its opposition «unnecessary, having no value» reveals the meanings and meanings and senses of deep universal images and symbols that allow us to understand the values of people of different times and cultures.

Conclusions and prospects. *The study of constructions with the noun «gold» and the adjective «golden» in proverbs and sayings allows us to conclude that firstly, the conceptual construct «gold / golden» is a linear, detailed text of culture, and secondly, that the negative or positive connotation of this concept, verbalized by an attributive construction, can be considered as a proof of its ambivalence.*

The study of the concept-construct «gold» and its mental universal deeply structured images is part of a more general problem of the relationship between form and content in language, which makes an advanced theoretical study of concepts of different semantic content very important.

Keywords: *concept, gold, golden, color, symbolism, mental images, attributive construction.*

Стаття надійшла до редакції 12.09.2021

**THE CONCEPTS *HEART* AND *SOUL*
IN THE UKRAINIAN PHRASEOLOGICAL WORLDVIEW**

A. Anisimova

Associate Professor, Candidate of Philological Sciences,
Head of the English Philology Department,
Oles Honchar Dnipro National University
anisimova@dnu.dp.ua
orcid.org/0000-0003-1593-2137

L. Repp

Lecturer of the English Philology Department,
Oles Honchar Dnipro National University
lina35715@gmail.com
orcid.org/0000-0001-7015-3676

Introduction. Language as a cultural phenomenon requires attention to characteristics of the national mentality and its reflection in lexicon, phraseology and speech. Phraseology of any language is the most valuable linguistic heritage which reflects mentality of each nation. Phraseology is the soul of the language and presents the vision of the world, culture, beliefs and traditions of the native speakers.

The aim of the research is to shed some light on the issue of the concept and reveal the cognitive features of the concepts which are under research. The objectives of the research are to analyze the concepts *heart* and *soul* in the Ukrainian phraseological worldview, find out their distinctive cognitive features and reveal differences between cognitive features of the studied concepts.

According to some scientists (Babushkin, 1996; Maslova, 2004; Stepanov, 1997; Sternin, 2004), language does not create concepts, but plays the role of a connector of their exchange in the process of communication. Concepts are present in the mentality of a person, thus, to communicate they must be expressed by language means, that is, they have to be verbalized. So, the study of concepts in all its aspects has been one of the most important research directions in linguistics in recent years.

Methods and methodology of investigation. It should be mentioned that in order to reach the aim of the research the following methods were used: the descriptive method, the comparative analysis, the constructive method, the cognitive analysis.

Results and discussion. As a result of human interaction with the world the idea of the world is formed and a certain model of the world is made, which in philosophical and linguistic literature is called a worldview. The picture of the world is one of the fundamental concepts which describes human existence.

The worldview originated in physics at the turn of the XIX-XX centuries. Since the 60's of the last century, the problem of the picture of the world began to be considered in the framework of semiotics in the study of primary modeling systems (language) and secondary systems (myth, religion, folklore, poetry, cinema, painting, architecture) (Maslova, 2004).

Today, the term picture of the world has a fairly broad semantics, but in general it refers to a set of human ideas about the surrounding objective reality. These representations are fixed in the form of language units and categories.

The origins of the linguo-philosophical substantiation of the concept of the linguistic picture of the world are also W. von Humboldt's ideas about the internal form of language. W. von Humboldt was one of the first to draw attention to the national content of language and thinking, emphasizing that different languages are for the nation the organs of their original thinking and

perception (Humboldt, 1985: 324). According to the scientist, it is language that influences the formation of a system of concepts and values. This function, as well as the means of creating concepts is common to all languages.

The works of O. Potebny (Potebny, 1993), who developed the ideas of W. von Humboldt (Humboldt, 1985) in his works, played a significant role in Ukrainian linguistics.

Many Ukrainian and foreign linguists have dealt with the issue of the linguistic picture of the world at the present stage, namely, V. Maslova (Maslova, 2001), Yu. Stepanov (Stepanov, 1997) and other researchers. In addition, the phenomenon of the linguistic picture of the world is also studied by linguophilosophy, linguocultural studies and linguistics (Humboldt, 1985; Sternin, 2004).

Linguist and researcher G. Kolshansky, reflecting on the concept of linguistic picture of the world, emphasizes that the latter is based on the peculiarities of social and labor experience of each nation. These features are expressed in the differences of lexical and grammatical nomination of phenomena and processes, in the compatibility of certain meanings, in their etymology. The scientist argues that language does not know the world, and therefore cannot create a picture of the world. However, the language enshrines all the diversity of creative cognitive activity of a man (social and individual), the results of which are enshrined in the language (Kolshansky, 2005: 33).

In the formation of the picture of the world, language is not a demiurge of this picture, but only a form of expression of conceptual (thought-abstract) content acquired by man in the process of his activity (theory and practice) (Kolshansky, 2005: 25).

Well-known linguists G. Kolshansky (Kolshansky, 2006), V. Telia (Telia, 1996) distinguish between conceptual and linguistic pictures of the world. Conceptual pictures of the world for different people are the same, because human thinking is one. National language pictures of the world are their new decoration. Whereas, the linguistic picture of the world reflects the national picture of the world and can be found in language units on different levels (Kolshansky, 2006).

Solving the problem of the relationship between conceptual and linguistic pictures of the world, linguists try to establish how the certain concepts are formed. They distinguish a number of basic cognitive categories (concepts), which are universal because they reflect a single cognitive process for all. Such universal concepts include space, time, number, friendship and others.

Language is a fact of culture; it is an integral part of the culture we inherit. The culture is verbalized in the language; it is the language that accumulates the key concepts of culture, transferring them into a symbolic embodiment – words. The model of the world created by language is a subjective image of the objective world; it bears the features of a human way of knowing the world, that is, anthropocentrism, which permeates the whole language.

Researcher V. Maslov argues that as the environment of our habitat, language does not exist outside of us as an objective fact, it exists in ourselves, in our consciousness, in our memory; it changes its outlines with each movement of thought, with each new socio-cultural role (Maslova, 2001: 60). There are elements of subjectivity in language, because language is an expression of human understanding of the world as a form of reflection of the objective world. Language does not create its own world separate from a man – only man himself reflects the real life of nature and himself (Kolshansky, 2006: 27).

Language represents one or another object of the objective picture of the world and conceptualizes it. The linguistic picture of the world is reflected in verbal forms of the reality which is perceived by consciousness. Therefore, the object of a study of modern linguistics is the degree of human's influence on the language that is used and the influence of natural language on human's behavior and way of thinking (Kubryakova, 1988: 142).

Linguistic picture of the world is historically formed regarding the knowledge of the community and is reflected in the language set of ideas about the world.

The concept *heart* is central to the philosophy of Romanticism. Representatives of this philosophical trend explored the spiritual world of a human being through the complexity of his inner emotional culture and human individuality (Nikitina, 1993; Skovoroda, 1994; Yurkevych,

1994).

The *heart* is considered to be the center of a person and all his psychic powers. It does not mean that the human soul is identical to the heart of the soul, but it is most clearly and fully reflected in it. This applies not only to the senses, but also to mental activity, for example, it was believed that the physical heart, not the brain, is an organ of thought.

Philosophy of *heart* – a concept in philosophy found by Dmitry Chizhevsky. Analyzing the creative heritage of Hryhoriy Skovoroda, Mykola Gogol, Panteleimon Kulish, Pamfil Yurkevych, typical representatives of the national tradition, Chyzhevsky formulated the concept «philosophy of the heart», which is typical of the Ukrainian thought (Chizhevsky, 1992).

Heart – in the Old Slavic language was used to mean the center, the center of something, such as life. According to the Holy Scripture – the center of spiritual life, located in the human heart, as stated by the ideas of ancient people, in our time is more associated with the brain. The concept has been used in Old Russian Orthodox philosophy since the times of Kievan Rus, the philosophy of the heart occupies an important place in the works of the first Ukrainian secular philosophers, such as Hryhoriy Skovoroda (Skovoroda, 1994) or Pamfil Yurkevych (Yurkevych, 1994).

Ukrainian philosopher P. Yurkevych calls the heart «the center of mental and spiritual life». In the heart, as the philosopher emphasizes, the determination of a person to certain actions begins and is born; there are various intentions and desires in it; it is a place of will and its desires. Continuing to reveal the depth of the heart, Yurkevych says that it is the center of the moral life of a man, it unites all the moral states of a man. The heart is the starting point of all good and evil in the words, thoughts and deeds of a man, is the good and evil treasure of a man. The heart is a tablet on which the natural moral law is carved (Yurkevych, 1994: 76).

In the opinion of Hryhoriy Savych Skovoroda, the «philosophy of the heart» considers a man as the center of the universe. The concept *heart* is interpreted not only as an emotional sphere, but also as a symbol of human spiritual life (Skovoroda, 1994: 127).

Thus, the concept *heart* is a complex issue to study. The article aims to find out the reflection of the concept in the Ukrainian language. Having examined the Ukrainian dictionary (Bilonozhenko, 2003) the following cognitive features of the concept *heart* have been revealed:

1) character traits, human temperament: *велике серце, відкрите серце, гаряче серце, черстве серце, кам'яне серце, без серця;*

2) feelings of anxiety, worry: *загуло серце, крається серце, мати (носити) змію під серцем, серце тремтить, серце захололо, серце в'яне, облипає кров'ю, серце стискається, серце тенькає, серце не на місці, штовхнути в серце;*

3) feelings of joy, happiness, elation: *зворушилося серце, загло серце, запалилося серце, тішити серце;*

4) feelings of sadness, grief, pity, sorrow, emotional suffering, torment: *розбите серце, серце тоне, змію мати під серцем, гірко на серці, крається серце, надривати серце, нести тягар у серці, терзати серце, тягар ліг (упав) на серце, черв'як точить серце, як камінь ліг на серце, серце каменем лежить;*

5) feeling of indifference: *серце мовчить, серце мохом обростає, серце прохолло, спеліти серцем, заснуло серце, зачерствіло серце;*

6) the feeling of death: *серце перестало битися, серце мре, падає, сохне;*

7) feelings of fear and fright: *серце захололо, серце ледве не вискочить;*

8) hospitality, generosity, sincerity – *покласти руку на серце, уколупати (улупити) б серця;*

9) feelings of love and affection: *полонити серце, лицар серця, по серцю, до серця, прилягти до серця кому, навертати серце до когось, топтати стежку до серця чийогось, серце горнеться, серце заговорило, серце повертається (Bilonozhenko, 2003: 215–228).*

Having analyzed the lexicographical source (Bilonozhenko, 2003), it can be stated the phraseological units which depict feelings of sadness or emotional suffering and character traits of

a person are the most abundant in the Ukrainian phraseology.

The further step of the investigation is to take into account the notion of the concept *soul*. The concept *soul* (Latin *anima*) originated in the cradle of mankind but transforming throughout history still has not received a single clear and universally accepted definition. This is due to the fact that the understanding of the essence and meaning of the soul today, as many centuries ago, is still formed within the subjective worldview of each individual; however, the soul remains one of the basic abstract categories, which expresses constantly changing in the historical process views on the inner world of man.

The soul is a complex concept in the field of philosophy and religion, a single, individual, disembodied, intangible entity, which according to some beliefs is inherent in living beings. Belief in the existence of the soul is characteristic of mythological and religious worldviews. The scientific worldview does not use the concept *soul*. In most beliefs, the soul is considered immortal. According to some beliefs, after physical death, it passes into the afterlife, and according to others – moves into a new being.

Etymologically, the word soul is associated with breathing. Relevant Greek and Latin roots entered the Ukrainian language in such words as *psyche*, *animalism*.

The soul is a complex substance and a complex concept. Nature, as stated ancient peoples, also had a soul, although not as high quality as a man. It was believed, for example, that even the stars have souls. The main difference between the man, created in the image and likeness of God, and everything natural is the presence of an immaterial divine soul. As claimed by the philosopher K. Jung, the complexity of the soul grew in proportion to the loss of inspiration of nature.

Since ancient times, the soul was understood as fire, as air, as a combination of all four elements. These ideas are still preserved in the language *душа горить, душа здійнялася, душа запалилася* (Maslova, 2004).

The soul is a container, hence the soul is empty, full of something. The soul is localized – *душа не на місці*. Different organs of a body played the role of a reservoir of the soul in different nations: the diaphragm, heart, kidneys, eyes and even the heel (*душа в п'яти пішла*). Primitive peoples considered the connection between soul and body so close that they thought if a dead body was distorted, its soul would be also distorted; therefore, they protected the corpse or deliberately distorted the killed enemy.

The Slavs recognized in the human soul a manifestation of the creative force without which life on earth is impossible. The soul is actually a particle, a spark of heavenly fire, which gives the eyes shine, blood heat and the whole body inner warmth. The following phraseological units are connected with these representations: *душа світиться, душа горить, душа палає, жар душі, душа жевріє, іскри душі*, as well as antonymous expressions: *душа як лід* and others. Closely related to this mythology is the idea of the soul as a transitional state of fire (Skovoroda, 1994: 209–210).

The soul is the alter ego of a man, his inner «I»: *дрібна душа, ніжна душа, чуйна душа, благородна душа, грішна душа, вірна душа, окаянна душа* (Nikitina, 1993: 126). From the point of view of ethics, the soul is the bearer of a certain ethical ideal: *чиста душа, забруднити душу* and so on.

From a religious point of view, the concept *soul* connects a man with a higher spiritual principle, so the value of the soul increases and conscious human efforts aimed to self-improvement are becoming of great significance: *рятувати душу, душа безсмертна, з Богом у душі*. The soul preserves itself throughout the life of a human being, but does not collapse with his death, so the soul is alive (this is a stable expression in religious discourse).

Having considered the concept *soul* from a mythological, philosophical, religious, ethical, scientific point of view, it would be appropriate to trace how the concept *soul* is covered in the languages of different people. The factual material presented in phraseological units will provide reliable data on how the concept *soul* is understood in Ukrainian.

Ethnicity considers the human body as a form of existence of the individual, as a container

of the soul. In a figurative sense, the heart acts as a symbol of the soul, as its center. Therefore, the human soul, like the heart, can describe a variety of human feelings, emotions and virtues in the Ukrainian language.

As stated in lexicographic sources, it can be mentioned that the concept *soul* in the Ukrainian language can verbalize different feelings, emotions, positive or negative traits of human character. For example:

1) character traits, human temperament – *відкрита душа, широка душа, щедра душа, душа навстіж, душа не з лопуцька, бісова душа, черства душа, порожня душа, заяча душа, кайнова душа;*

2) feelings of anxiety, worry – *душа не на місці, душа рветься, душа скніє, душа болить;*

3) feelings of joy, happiness, elation – *душа радіє, душа співає, душа тішиться;*

4) feelings of sadness, grief, pity, sorrow, mental suffering, anguish – *душа розривається надвоє, душа щемить, душа рветься, душа ниє, душа болить, душа ов'якла, аж по душі дере, надривати душу, камінь ліг на душу, душа несе тягар;*

5) feelings of unwillingness, indifference – *душа не приймає, охолоджувати душу;*

6) the feeling of death – *душа вилетіла, душа переставилась, душа прощається з тілом;*

7) feelings of fear, fright – *душа тремтить, холодне душа, прокинулася душа, душа в п'яти втекла, душа так і покотилася, душі не стало;*

8) hospitality, generosity, sincerity – *душа навстіж, по душах, куди душа забажає, від усієї душі;*

9) feelings of love, affection, liking – *по душі, до душі, душа пристала, душа лежить, душа поривається* (Bilonozenko, 2003: 218–235).

Having taken into consideration the concept *soul* verbalized by the phraseological units, it can be stated that the most abundant are phraseological units which express character traits of a person and feelings of sadness.

So, the conducted research claims that the number and frequency of use of the Ukrainian phraseological units with the concepts of *heart* and *soul* are approximately the same. Example, *Батько Дніпро тече собі спокійно, і ліси на горах стоять, як на картині художника, – просто душа співає од такої краси... (Ю. Яновський); Серце старого гірника співало, солодко щеміло від радісного передчуття (Д. Ткач) (Bilonozenko, 2003: 228). Разом з піснею (Вутанька) вже мовби переливалася в інший, нетутешній світ. Ллються сльози, рветься душа; а вона виводить все вище й вище (О. Гончар); Сльози течуть по його обличчю, серце маленьке рветься з жалю, а Дмитрик біжить усе далі і нічого не бачить перед собою (М. Коцюбинський) (Bilonozenko, 2003: 227).*

Conclusion. To sum up, it should be mentioned that after analyzing the concepts *heart* and *soul* in the Ukrainian phraseological space, it can be stated that they often express similar feelings, emotions, positive or negative character traits. For example: *бісова душа, широка душа – велике серце, відкрите; душа не на місці, душа рветься, – загуло серце, крається серце, серце тремтить; душа радіє, душа співає – серце радіє; душа розривається надвоє, душа щемить – розбите серце, гірко на серці; душа навстіж, від усієї душі – від усього серця тощо.*

Both the concepts *heart* and *soul* possess nine different cognitive features, which are mostly different feelings and emotions a human being can have in some life situations: 1) character traits, human temperament; 2) feelings of anxiety, worry; 3) feelings of joy, happiness, elation; 4) feelings of sadness, grief, pity, sorrow, emotional suffering, torment; 5) feelings of indifference; 6) feeling of death; 7) feeling of fear or fright; 8) hospitality, generosity, sincerity; 9) feelings of love and affection. It can be explained by mentality of the Ukrainian thought which considers the concepts *heart* and *soul* equal notions of the Ukrainian culture which is reflected in the language.

Thus, as it was mentioned above, the concepts *heart* and *soul* occupy the same place in the whole phraseological system of the Ukrainian language.

REFERENCES

- Babushkin, A. P. (1996). *Tipy kontseptov v leksiko-frazeologicheskoy semantike yazyka* [Types of concepts in the lexico-phraseological semantics of the language]. Voronezh: Izd-vo VGU [in Russian].
- Bilozhenko, M. and others. (Eds.). (2003). *Slovyk frazeolohizmiv ukrayins'koyi movy* [Dictionary of phraseology of the Ukrainian language]. Kiev: Naukova Dumka [in Ukrainian].
- Chizhevsky, D. (1992). *Narysy z istoriyi filosofiyi na Ukrayini* [Essays on the history of philosophy in Ukraine]. Kyiv: Publishing house «Oriy» [in Ukrainian].
- Humboldt, W. (1985). *Yazyk I filosofiya kul'tury* [Language and philosophy of culture]. Moscow: Progress [in Russian].
- Kolshansky, G. V. (2005). *Ob'yektivnaya kartina mira v poznanii I yazyke* [Objective picture of the world in knowledge and language]. Moscow: Editorial URSS [in Russian].
- Kolshansky, G. V. (2006). *Ponyatiye «kartiny mira» v logike I lingvistike* [The concept of «picture of the world» in logic and linguistics]. Moscow: LKI [in Russian].
- Kubryakova, Ye. S. (1988). *Rol' slovoobrazovaniya v formirovanii yazykovoy kartiny mira* [The role of word formation in the formation of the linguistic picture of the world]. Moscow: Nauka [in Russian].
- Maslova, V. A. (2001). *Lingvokul'turologiya* [Linguoculturology]. Moscow [in Russian].
- Maslova V. A. (2004). *Kognitivnaya lingvistika* [Cognitive linguistics]. Minsk: TetraSistems [in Russian].
- Nikitina, S.E. (1993). *Ustnaya narodnaya kul'tura I yazykovoye soznaniye* [Oral folk culture and linguistic consciousness]. Moscow [in Russian].
- Potebnya, A. A. (1993). *Yazyk I narodnost'* [Language and nationality]. Kiev [in Russian].
- Skovoroda, G. S. (1994). *Tvory: u 2 t. Traktaty. Dialohy. Prytchi. Pereklady. Lysty* [Works: 2 volume. Treatises. Dialogues. Parables. Translations. Letters]. Kiev [in Ukrainian].
- Stepanov, YU. S. (1997). *Konstanty. Slovar' russkoy kul'tury. Opyt issledovaniy* [Constants. Dictionary of Russian culture. Research experience]. Moscow [in Russian].
- Sternin, I. A. (2004). *Kognitivnaya interpretatsiya v lingvokognitivnykh issledovaniyakh* [Cognitive interpretation in linguo-cognitive research]. Moscow [in Russian].
- Telia, V. N. (1996). *Russkaya frazeologiya. Semanticheskyy, pragmaticheskyy I lingvokul'turologicheskyy aspekty* [Russian phraseology. Semantic, pragmatic and linguoculturological aspects]. Moscow: School «YARK» [in Russian].
- Yurkevich P. D. (1994). *Vybrani pratsi* [Selected works]. Kiev [in Ukrainian].

Анотація

Постановка проблеми. Мова як культурний феномен потребує уваги до особливостей національної ментальності та її відбиття в лексиці, фразеології та мовленні. У статті досліджено концепти «серце» та «душа» в українському фразеологічному світогляді. Незважаючи на те, що багато досліджень було присвячено вивченню питання концепту, тема дослідження все ще залишається надзвичайно актуальною для подальших досліджень.

Мета статті – з'ясувати сутність концепту та розкрити когнітивні особливості досліджуваних понять. Завдання дослідження: проаналізувати концепти «серце» та «душа» в українському фразеологічному світогляді, з'ясувати їхні когнітивні особливості та виявити відмінності між когнітивними ознаками досліджуваних понять.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети були використані такі методи: описовий метод, порівняльний аналіз, конструктивний метод, когнітивний аналіз.

Основні результати дослідження. Проведене дослідження концептів «серце» і «душа» показує, що обидва концепти володіють дев'ятьма різними когнітивними ознаками, які відбивають переважно різні почуття та емоції, які може мати людина в певних життєвих ситуаціях: 1) риси характеру, темперамент людини; 2) почуття

тривоги, занепокоєння; 3) почуття радості, щастя, піднесення; 4) почуття смутку, горя, жалю, душевних страждань, мук; 5) почуття байдужості; 6) відчуття смерті; 7) відчуття страху чи переляку; 8) гостинність, щедрість, щирість; 9) почуття любові та прихильності.

Висновки і перспективи. Концепти «серце» та «душа», вербалізовані фразеологічними одиницями, широко вживані в українській мові і виражають широкий спектр значень, пов'язаних з емоційно-психологічним станом людини та якісно-оцінними характеристиками людини. Дослідження доводить, що в українській фразеології провідну роль відіграють концепти «серце» і «душа», вербалізовані фразеологічними одиницями. Отже, концепти «серце» і «душа» посідають однакове місце в усій фразеологічній системі української мови.

Ключові слова: концепт, серце, душа, фразеологічна одиниця, світогляд, українська мова.

Abstract

Background. The article deals with the concepts heart and soul in the Ukrainian phraseological worldview. Despite the fact that there are a lot of studies dedicated to the problem of concept the topic of investigation is still of paramount relevance as the matter of concept is of great popularity these days.

Purpose of the research is to shed some light on the issue of the concepts and reveal the cognitive features of the concepts which are under research. The objectives of the research are to analyze the concepts heart and soul in the Ukrainian phraseological worldview, find out their distinctive cognitive features and reveal differences between cognitive features of the studied concepts.

Methods. To reach the aim of the research the following methods were used: the descriptive method, the comparative analysis, the constructive method, the cognitive analysis.

Results. The conducted investigation of the concepts heart and soul shows that both concepts heart and soul possess nine different cognitive features, which depict mostly different feelings and emotions a human being can have in some life situations: 1) character traits, human temperament; 2) feelings of anxiety, worry; 3) feelings of joy, happiness, elation; 4) feelings of sadness, grief, pity, sorrow, emotional suffering, torment; 5) feeling of indifference; 6) feeling of death; 7) feeling of fear or fright; 8) hospitality, generosity, sincerity; 9) feelings of love and affection.

Discussion. The concepts heart and soul verbalized by the phraseological units are widely used in the Ukrainian language and express a wide range of meanings, connected with the emotional and psychological state of a person and the qualitative and evaluative characteristics of a person, both positive and negative. The research proves that the concepts heart and soul verbalized by phraseological units play a leading role in the Ukrainian phraseology.

Keywords: concept, heart, soul, phraseological unit, worldview, the Ukrainian language.

Стаття надійшла до редакції 01.10.2021

ЖІНОЧІ ОБРАЗИ ТВОРІВ БРОНТЕ. ТИПОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

О. Бесараб

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської мови для нефілологічних спеціальностей,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
helen_helen@i.ua
orcid.org/0000-0002-0793-2850

Вступ. Проблема типології жіночих образів у творчості Ш. Бронте є досить актуальною в контексті суспільно-політичних трансформацій в англійському суспільстві ХІХ століття, зокрема, в умовах виникнення та активного розвитку жіночого руху, поширення ідей фемінізму.

Звернення до творчого доробку Ш. Бронте дає змогу простежити трансформацію в її жіночих образах традицій романтизму, а також формування нових рис, притаманних реалістичній естетиці; розширює літературознавчі уявлення про творчість авторки.

Серед досліджень, узятих до уваги під час дослідження, – розвідки з осмислення романтизму та реалізму в літературі, студії, у яких зосереджено увагу на творчості романтиків і реалістів, а також величезний пласт матеріалу, присвячений різним аспектам життя та творчої діяльності Ш. Бронте, від перших рецензій на її романи та біографій письменниці (Е. Гаскелл) до сучасніших поліаспектних досліджень К. Александер, Н. Соколової та інших. З'ясовуючи типологію жіночих образів, спираємося також на теоретичні дослідження Г. Гуковського, Л. Гінзбург, типологічні розроблення О. Пакіної та теорію психотипів К. Юнга.

Дослідженню англійської літератури ХІХ століття, зокрема вікторіанської, присвячена (і присвячується досі) значна кількість наукових праць. Актуальним, на нашу думку, є вивчення творчості письменниці – відомої представниці найталановитішої вікторіанської родини, загадку багатогранності таланту всіх членів якої й досі намагаються розгадати літературознавці та критики. Незважаючи на достатній рівень осмислення вікторіанського роману й літературної спадщини Шарлотти Бронте, типологія жіночого образу в її творах – це аспект малодосліджений, який нечасто привертає увагу вчених. Однак виявлення типологічних ознак поезики романів Ш. Бронте допомагає зрозуміти своєрідність еволюційного розвитку англійської літератури, починаючи від романтичної художньої системи й закінчуючи естетичними принципами мистецтва «блискучої плеяди» реалістів 30-50-х років.

Жіночі образи англійської романістки Шарлотти Бронте переважно вивчали лише як один із складників семантики текстів, а не як спеціальний предмет дослідження, що розкриває естетичну своєрідність творчості письменниці. Традиційно аналіз романів Ш. Бронте включав зіставлення біографічних фактів із життя письменниці та долі її героїв, пошуки спільного та відмінного в її стилі й стильовій манері В. Теккерея і Ч. Діккенса, утілення в романах історико-політичних подій та суспільно-політичної ситуації в Англії ХІХ століття тощо.

Значний вплив на вивчення творчості Ш. Бронте мали біографічні студії її сучасниці й подруги, відомої англійської письменниці ХІХ століття Е. Гаскелл, яка вперше створила книгу про життя Ш. Бронте та її сім'ї («The life of Charlotte Bronte», 1857), і Клементя Шортера, чия книга («Charlotte Bronte and her circle», 1896) значною мірою доповнила життєпис Е. Гаскелл (Gaskell, 1857; Shorter, 1896). В основу першого видання покладені спогади про особисте знайомство й листування Е. Гаскелл з письменницею, зібрано чимало матеріалів з листування Шарлотти Бронте з видавцями, письменниками, критиками, друзями,

що робить працю унікальною.

Поширеним аспектом дослідження творчості Ш. Бронте, до осмислення якого звертаються ті чи ті зарубіжні автори, є і взаємозв'язок творчості письменниці з літературними пошуками її сучасників, а також вплив англійської суспільної свідомості першої половини XIX століття на стильову манеру письма Бронте. Проте наголосимо, що типологію жіночого образу дослідники спеціально не розглядали.

Запропоноване дослідження – перша спроба детального розгляду поетики жіночого образу романів Ш. Бронте в аспекті його змінності та еволюції. Для аналізу обрано маловідомі широкому загалу й літературознавцям ранні твори Ш. Бронте, що ввійшли до збірки енгріанських історій, а також романи зрілого періоду її творчості, які, проте, не розглядали дослідники в аспекті типологізації жіночих образів та їхньої еволюції.

Важливість вивчення ранньої творчості Ш. Бронте, зокрема її вищезазначених творів, полягає в тому, що в них простежується процес трансформації романтичної моделі фемінного образу: героїні творів мають ознаки жіночого типу вікторіанської літератури.

Актуальність праці вмотивована малодослідженістю питання типологізації жіночого образу в творах Ш. Бронте.

Творчість сестер Бронте, зокрема Шарлотти, була й залишається предметом наукового інтересу літературознавців різних країн, починаючи з XIX століття й до нашого часу. Незважаючи на широкий спектр питань, розглянутих критиками й дослідниками попередніх століть, увага до творчого доробку англійської письменниці не згасає й сьогодні. Навпаки, періодична поява «з глибини століть» раніше невідомих творів, написаних юною Ш. Бронте, викликає інтерес у сучасних літературознавців.

Так званий «феномен сестер Бронте» привертав увагу зарубіжних дослідників з моменту виходу в світ роману «Джейн Ейр» (1847). Першими відгуками, що стосувалися творчості Ш. Бронте, стали рецензії на роман у журналах і газетах XIX століття, де основним питанням було ідентифікація особистості автора роману.

Різноманіття поглядів обумовлене відмінністю політичних, релігійних і класових пріоритетів періодичних видань, у яких опубліковано рецензії на роман Ш. Бронте. Проте було наголошено на безумовній значущості цього твору, а його поява вважали визначною подією у житті англійського суспільства.

У 1850-і рр. уся родина Бронте опинилася в центрі уваги критиків і читачів, котрі не втомлювалися дивуватися непересічному таланту її членів. Дослідження, що з'являються у цей час, присвячені аналізу життєвого шляху Ш. Бронте. Показовим у цьому плані є раніше згадана книга Е. Гаскелл («The life of Charlotte Bronte», 1857) та праця Клементя К. Шортера («Charlotte Bronte and her circle», 1896). За словами біографа, його книга – це свого роду доповнення до праці Елізабет Гаскелл, адже в ній уміщена значна частина епістолярію, особистих матеріалів і документів Бронте, що не були використані в книзі її колеги та сучасниці (Gaskell, 1857; Shorter, 1896), проте все це є досить цінним фактографічним матеріалом, який можна використати для відтворення життєвого шляху відомої письменниці.

Із 1940-х рр. кількість публікацій, присвячених Ш. Бронте, стрімко зростає. Роман «Джейн Ейр» залишається найбільш досліджуваним, але й твори «Шерлі» та «Віллет» отримують чимало нових інтерпретацій і високих оцінок.

Річард Чейз («The Brontes: A centennial observance», 1947) уперше звернув увагу на образну систему в романі «Джейн Ейр». Значним досягненням Бронте дослідник уважав уміння письменниці «перевести вікторіанську соціальну ситуацію в міфологічні й символічні форми», а жіночі образи Ш. Бронте назвав «культовими героїнями», своєрідною жіночою антитезою XIX століття чоловічому «культовому герою» (Геркулесу, Прометею) (Chase, 1947: 450–451).

У 1960-х рр. під впливом феміністичної течії, що тоді активно розвивалася, інтерес до романів Ш. Бронте значно зріс. У 1966 році Р. Б. Мартін назвав роман «Джейн Ейр» першим феміністичним романом (Martin, 1966: 83). Дебра Воллер у своїй статті «Avoiding dangerous

sexuality in Jane Eyre» (Waller, 2004) наголошує, що хоч «Джейн Ейр» і називають феміністичним романом, пристрасний монолог головної героїні про ідентичність жіночої та чоловічої душі закликає до рівності лише на емоційному рівні. Джейн ніколи не порушує питання ані про обмежене коло занять, що доступне жінці, ані про її другорядне становище. Хоч вона й вірить у самовизначення жіночої особистості, однак сама ще не є «новою жінкою» достатньою мірою, здатною заперечити стереотипні обмеження вікторіанської моралі. Це підтверджують слова головної героїні: «Я буду дотримуватися законів, даних Богом, санкціонованих людиною. Я буду дотримуватися принципів, засвоєних при здоровому глузді, а не в божевіллі, як зараз...» (Bronte, 1994: 314).

Літературознавство останніх 20-ти років ХХ століття цікавили різноманітні грані творчості Ш. Бронте, зокрема гендерні аспекти, питання особливостей наративу та структури тексту, поетики романів письменниці, стильовій своєрідності, особливостям її художнього світу; літературознавці ХХ – ХХІ століть із цікавістю вивчають феномен художнього обдарування сестер Бронте, естетичні погляди й принципи створення ними романів, інші різнопланові аспекти літературної спадщини письменниці.

Сучасні дослідники вдаються до докладного розгляду специфіки поетики роману «Джейн Ейр», зокрема його образної системи (Венді Вон «Images of passion in Jane Eyre», 1993; Ерін Веллс «Fighting back» (1993), акцентують увагу на відтворенні психології почуттів Джейн Ейр, осмисленні особливої семантики образів природи (Vaughon, 1993; Wells, 1993) тощо.

Важливим і новим аспектом вивчення творчості Ш. Бронте, що привернув увагу дослідників лише недавно, є ранні твори письменниці, які були опубліковані вже в ХХІ столітті. Про існування юнацьких творів авторки повідомила її перший біограф, сучасниця, колега й подруга Е. Гаскелл. Її книга (Gaskell, 1857), як відомо, містить біографічну інформацію про Ш. Бронте, зібрану вже після смерті останньої. Саме із цитованих автором книги листів Шарлотти відомо, що всі діти Патрика Бронте були талановиті й писали історії про пригоди 12-ти «відважних» мандрівників, пізніше – завойовників нових земель.

Із листування письменниці зрозуміло, як формувалася її індивідуальна манера письма. Сама авторка відзначала, що часом не могла впоратися з «грою безлічі фарб і відтінків» уяви (Winniffrith, 1977: 38–39). Пізніше у процесі створення останніх історій про Енґрію вона писала про вичерпаність юнацької тематики та зміну спрямованості своєї творчості (Beer, 1986: 367).

Уточнюючи й коригуючи інформацію, викладену в книзі Е. Гаскелл, другий біограф Ш. Бронте, К. К. Шортер, підкреслює, що рукописів ранніх творів письменниці було вдвічі більше, ніж зазначала Гаскелл. Далі він пропонує приблизний перелік тих буклетів – крихітних рукописів, які стали результатом творчості дітей Патрика Бронте (Shorter, 1896). Дослідник акцентує увагу також на надмірному зацікавленні юної Шарлотти особистістю герцога Веллінгтона, який фігуруватиме майже в кожному ранньому творі письменниці-початківця.

Першим фундаментальним літературознавчим дослідженням творчої спадщини юної Ш. Бронте стала книга Крістін Александер «The early writings of Charlotte Bronte» (Alexander, 1983). Орієнтована на новизну та складність матеріалу, книга має кілька розділів, присвячених визначенню основних подій і взаємозв'язків персонажів у ранній творчості Ш. Бронте. Ця праця допомагає досліднику ранніх творів («juvenilia») Ш. Бронте, не знайомому з ними, зрозуміти, «хто є хто» і «які події зображено в творі», уводить у світ юнацької творчості письменниці.

Наприкінці ХХ століття опубліковано кілька збірок ранніх творів Ш. Бронте, до складу яких увійшли відредаговані видавцями найбільш вдалі ранні історії авторки. Серед них «Міна Лоурі» (1838), «Генрі Гастінґс» (1839) та ін.

Практично єдиним зарубіжним літературознавцем, який фундаментально вивчає творчість Ш. Бронте, є вищезгадана дослідниця К. Александер, яка, до речі, є й одним із

редакторів ранніх творів Ш. Бронте. Загалом, орієнтуючись на розгляд ранньої творчості англомовних авторів XIX століття, у своїй книзі «The Oxford companion to the Brontes» (2006), створеній разом з британською дослідницею, Віце-Президентом Товариства Бронте Маргарет Сміт, Крістін Александер наводить факти, що стосуються різноманітних сфер життя й творчості родини Бронте (Alexander, 2006).

Підсумовуючи все вищезгадане, можемо говорити про існування досить широкого кола наукових інтересів у зарубіжному літературознавстві, у бронтезнавчому дискурсі, до якого включені поетологічний, гендерний, соціально-історичні та інші аспекти дослідження творчості письменниці.

У радянському й пострадянському літературознавстві науковий інтерес до творчої спадщини Ш. Бронте не був стабільним: у різні періоди увага до романів письменниці то слабшала, то знову зростала, виявляючи ще не вивчені аспекти феномену її творчості. Увага до творчості Ш. Бронте з боку російських дослідників і читачів варіювала від всепоглинаючого захоплення до абсолютної байдужості. Можна виокремити три періоди таких коливань. Перший – період бурхливого інтересу до особистості та творчості Ш. Бронте – припадає на 50-ті роки XIX століття, коли у світ виходить її перший і найуспішніший роман «Джейн Ейр». Радянські літературознавці, аналізуючи твори Бронте, указували переважно на критичне осмислення вікторіанської дійсності в романістиці письменниці. Значну увагу приділяли також розглядові проблеми художнього методу Ш. Бронте, співіснування в її творах романтичних і реалістичних принципів письма. Це питання цікавило як російських дослідників минулого століття, так і радянських та пострадянських літературознавців.

У 1960-і роки було обґрунтовано тезу про естетичну продуктивність залучення романтичних елементів до реалістичних творів. Якщо літературознавці першої половини XIX століття, розглядаючи твір Бронте лише як соціальний, що стосується актуальних питань життя англійського суспільства вікторіанської епохи, виключали можливість впливу на нього романтичної естетики й не знаходили причин для появи в реалістичній оповіді романтичних елементів, основною функцією яких вважали привертання та утримання уваги читачів, то згодом ситуація кардинально змінилася.

Сучасні літературознавці знаходять у реалістичному романі Ш. Бронте риси романтичного принципу зображення, до яких вона вдається з метою передачі глибини людської душі, її почуттів і емоцій. Якщо в 1940 – 50-х рр. творчість Бронте засуджували за наявність певних відхилень від реалістичного зображення, враховуючи його загальну реалістичну основу, то наприкінці XX століття плідне поєднання романтичного й реалістичного дало змогу сприймати письменницю нарівні з майстрами критичного реалізму – Ч. Діккенсом і В. Теккереєм, водночас вбачаючи в їхній творчості певний злам романтичних традицій. Поєднання романтичних і реалістичних рис у творчості одного письменника було також визнано національною рисою, що притаманна англійського реалізму XIX століття.

Зростання інтересу до творчості Ш. Бронте, особливо помітне наприкінці 80-х – на початку 90-х років XX століття, не згасає й сьогодні. Це можна пояснити загальним зацікавленням сучасних дослідників епохою вікторіанства, жіночими романами й гендерною проблематикою.

В останні десятиліття особливий інтерес для дослідників творчості Ш. Бронте становить її рання творчість, малодосліджена й майже недоступна для широкого кола фахівців і читачів. Сучасні літературознавці, покликаючись на наукові праці своїх радянських попередників, акцентують увагу на актуальних на сьогодні аспектах вивчення творчості письменниці. Російську дослідницю Н. Соколову цікавить концепція особистості в ранніх творах Бронте, вивченню якої присвячені публікації вченого (Соколова, 1989). Інша дослідниця, О. Соколова, звертається до осмислення проблеми романтизму в творчості письменниці, реалізованого вже в ранніх творах Бронте (Соколова, 1995).

Сучасні дослідники сприймають Ш. Бронте як творця героїні «нового типу» – «демократичного». Її героїні – сильні, вольові, здатні відстояти власні погляди й права на гендерну рівність, почуття, думки й громадську діяльність. Літературознавці XXI століття приділяють особливу увагу питанню відтворення гендерних відносин у романах Ш. Бронте та вивченню «феномена сестер Бронте» загалом.

Зважаючи на викладені вище думки дослідників, можемо говорити про правомірність вивчення жіночих образів, створених Ш. Бронте, у межах двох естетичних тенденцій періоду, у який вони з'явилися в англійській літературі, – романтизму й реалізму. Але, на нашу думку, тема цих взаємовпливів і сама специфіка романтизму й реалізму як явищ у творчості будь-якого автора перехідного періоду, у нашому випадку у Ш. Бронте, завжди невичерпна й дискусійна, а суть взаємодії й взаємопроникнення реалізму й романтизму в творчості Ш. Бронте – це проблема, яку ще потрібно вивчити. Погоджуючись із думкою науковців щодо співіснування в романах Ш. Бронте романтичних і реалістичних принципів зображення, спробуємо з'ясувати специфіку взаємодії цих двох тенденцій у межах вивчення типології жіночих образів, створених авторкою.

Потрібно наголосити, що, незважаючи на існування сьогодні різноманітних аспектів дослідження творчості Ш. Бронте, які цікавили критиків XIX століття і привертають увагу сучасних літературознавців, початковий етап творчості англійської письменниці залишився сферою, недостатньо вивченою.

Для українського літературознавства Ш. Бронте поки що залишається автором лише одного роману – «Джейн Ейр». Утім, жіночі образи ранніх творів письменниці багато в чому допомагають зрозуміти джерела й динаміку формування галереї героїнь її зрілих романів. Незважаючи на велику кількість праць і художніх інтерпретацій творчості Ш. Бронте, проблема типології жіночого образу в її прозі і процес формування й еволюції жіночих типів у ранніх і пізніх творах письменниці спеціально не досліджували ні вітчизняні, ні зарубіжні вчені. Про типологію героїнь романів Ш. Бронте починають говорити лише тоді, коли звертаються до аналізу у них автобіографічних елементів.

Зроблено спробу виявити особливості творення письменницею жіночих образів, їх типологію й динаміку розвитку, починаючи з розгляду ранніх юнацьких творів і закінчуючи романами зрілого періоду, намагатимемося з'ясувати механізм естетичної еволюції поетикальних особливостей творчості Ш. Бронте й англійської літератури 1830 – 50-х рр. Предметом нашого дослідження є своєрідність жіночих образів Ш. Бронте, їх типологія в контексті перехідного періоду в літературі. Мета дослідження – з'ясувати типологію жіночих образів у прозі Ш. Бронте.

Методи та методика дослідження. Послугувалися порівняльним методом з метою визначення специфіки еволюції жіночих образів Ш. Бронте (починаючи з ранніх і закінчуючи зрілими творами) та методом зіставлення типових рис її героїнь з рисами жіночих образів інших авторів окресленого періоду. Застосування індуктивного методу дослідження дає змогу осмислити жіночі образи юнацького та зрілого періоду в цілісній системі (типології), визначити їхню специфіку й розвиток у контексті суспільно-політичних і культурних трансформацій. Наукова новизна: здійснено аналіз жіночих образів Ш. Бронте від ранніх до героїнь зрілого періоду творчості; досліджено типи та виявлено типологію жіночих образів у творчості письменниці.

Результати та дискусії. Вивчення еволюції жіночих образів у романістиці Ш. Бронте свідчить про те, що вже в ранніх творах письменниці постають два характерні для романтизму типи жіночих образів, в основі яких – визначальний для романтиків контраст, утілений як у зовнішніх, так і у внутрішніх характеристиках героїнь.

На ранньому етапі своєї літературної творчості Ш. Бронте наслідуює насамперед романтичні канони. Про це свідчить наявність у розглянутих сагах романтично контрастних пар жіночих образів (Марина і леді Цельзія, Мерієн Х'юм і леді Зенобія Еллінгтон). Прийом контрасту використано як у структурі образу однієї героїні, так і в усій образній системі

творів. Ніжним, зовні стриманим Марині і Мерієн Х'юм протиставлені пристрасні, яскраві світські дами, які прагнуть слави та визнання (Цельзія, Зенобія, Луїза Денс). Ці два типи подібні також своїм інтересом, почуттями до одного й того ж героя, утворюючи своєрідний «любовний трикутник» (Марина – Альбіон – Цельзія, Мерієн – Артур Доуро – Зенобія, Міна Лоурі – Едріан Заморна – Мері Персі).

Своєрідність жіночих образів Ш. Бронте втілюється у поєднанні оригінальних і традиційних, типових характеристик, притаманних жіночим образам літератури того часу. У ранніх творах письменниці постають два характерні для романтизму типи жіночих образів, в основі яких – визначальний для романтиків контраст, утілений як у зовнішніх, так і у внутрішніх характеристиках героїнь. Умовно визначаючи їх як «європейський» і «східний» типи, розподіляємо ранніх героїнь Ш. Бронте за цим принципом романтичної типології (Бессараб, 2004; Бессараб, 2010). Джерела цієї умовності полягають у самій сутності романтичного світовідчуття, символізації дійсності й людини, особливому наповненні поняття «схід», «східний» як протилежного тому, що асоціюється з «європейським».

Типажі героїнь зрілих творів письменниці окреслені вже в юнацькому циклі. Стримані «європейські» героїні (Марина, Мерієн) протиставлені емоційним «східним» жінкам (Цельзії, Зенобії, Луїзі Денс). Ці два типи об'єднує також почуття до того самого героя, утворюючи в такий спосіб своєрідний «любовний трикутник». Жінки ранньої творчості Ш. Бронте здебільшого відокремлені, обмежені замкненим колом спілкування та середовищем проживання. Утім, ознаки подальшої трансформації героїнь під впливом мікросоціуму (безпосереднього оточення, близьких людей) і макросоціуму (всього суспільства) вже помітні в багатьох жіночих типах авторки.

Ідеал Ш. Бронте за багатьма її творами – це вільна особистість із глибоким внутрішнім світом, красу якої не спотворює непримітна зовнішність і непривабливе соціальне становище.

Образ центральної героїні Бронте розвивається від образу-символу беззахисної (Марина, Мерієн Х'юм, Мері Веллзлі), діяльної і яскравої (Міна Лоурі) романтичної красуні, яка має різнобічні таланти й проводить час в очікуванні свого коханого, до представниці певного класу, сильної духом жінки (Джейн Ейр, Кароліна Хелстон, Шерлі Кілдар, Люсі Сноу), яка завдяки власній праці посідає своє «місце під сонцем», беручи на себе відповідальність за своє життя.

У зображенні своїх ранніх героїнь особливу увагу Ш. Бронте приділяє чуттєвому складнику їхнього життя, опису яскравих емоцій, бурхливих пристрасей. Це образи-символи вільного духу, емоційної та інтелектуальної свободи. У їх змалюванні ще немає тієї соціальної конкретики, що буде притаманна зрілим героїням Ш. Бронте, і, мабуть, саме через це жіночі образи раннього творчого доробку юної авторки є незвичними для традиційного сприйняття її творчості, а тому цікавими для аналізу.

В образах ранніх героїнь, які страждають через кохання (Марина, Мерієн Х'юм, Міна Лоурі, Зенобія Еллінгтон), знаходимо типологічну близькість до байронівських Медори і Гайде, сандівської Валентини та Корінни де Сталь. Жіночі типи енгріанських саг Ш. Бронте схожі з романтичними персонажами Д. Байрона, П. Шеллі, В. Скотта, Ж. Санд за своїми емоційними характеристиками (Зенобія – Гюльнар, Марина – Медора, Гайде, Валентина, Мері – Ровена) та життєвими цінностями – прагненням щастя в любові, заради якого можна пожертвувати життям (Міна – Корінна, Ревекка).

Упродовж Енгріанських історій бачимо пошук письменницею своєї героїні, яка йде від схематизму до створення повноцінного образу. Ранні героїні Ш. Бронте ще поромантичному наповнені символіко-метафоричним змістом. Марина, Мерієн Х'юм уособлюють саму природу, що не піддається зовнішнім впливам. Міна Лоурі – це символ вільного духу. Зенобія Еллінгтон – уособлення зла й підступності, вияв неконтрольованих емоцій, що затьмарюють розум і що їх засуджує авторка. Однак Ш. Бронте не оминає

й певних конкретизувальних деталей: Міна Лоурі та Зенобія Еллінгтон займаються конкретною діяльністю й наділені талантами, що допомагають їм досягти успіху в житті.

Водночас в образах героїнь відомих творів письменниці – Бланш Інгрем, Джорджіани Рід, Джіневри Феншо є впізнавані риси ранніх героїнь – Джейн Мур, Луїзи Денс і Джулії Торнтон (жага слави й поклоніння чоловіків, прагнення до багатства та високого статусу в суспільстві). А контрастні характеристики образу леді Зенобії (приваблива зовнішність і не надто привабливий внутрішній світ та вчинки) будуть упізнавані й у пізніших образах яскравих світських дам (Бланш Інгрем, Джіневри Феншо), а також в образі соціального ізгоя (божевільної Берти Мейсон). Утім, якщо Зенобія є героїнею, яка живе емоціями й заради своїх почуттів готова загинути, то світській красуні Бланш Інгрем не властиві такі емоційні сплески. В основі її життя і вчинків – банальний розрахунок. Так само, як і англійки Д. Байрона, аристократки В. Теккерея та представниці буржуазії Ч. Діккенса, вона – типовий «продукт» свого часу й класу, що визначає цінністність особистості за її фінансовим капіталом.

Риси романтичної героїні Мері своєрідно втілені в образах Поліни де Бассомп'єр і Кароліни Хелстоун. У новому типі протагоністок зрілого періоду Бронте (Джейн Ейр, Люсі Сноу) впізнаваними будуть жертвовність романтичних героїнь, їхній душевний стан. Автобіографізм, виявлений в образі Міни Лоурі, пізніше буде покладений в основу всіх бронтєвських улюблених жіночих образів наступних її романів.

Типажі героїнь зрілих творів письменниці окреслюються вже в юнацькому циклі. Жінки ранньої творчості Ш. Бронте здебільшого відокремлені, обмежені замкненим колом спілкування й середовищем проживання. Утім, ознаки подальшої трансформації героїнь під впливом мікросоціуму (безпосереднього оточення, близьких людей) і макросоціуму (всього суспільства) вже помітні в багатьох жіночих типах авторки.

Міна Лоурі – перехідний образ від романтичних до реалістичних принципів зображення. Як і Мері Генрієтта, це вже соціально конкретний тип героїні, з відповідними статусу можливостями. Вона, так само, як і сама письменниця, є представницею середнього класу, яка має типологічний для майбутніх героїнь Ш. Бронте статус гувернантки.

В останньому юнацькому творі письменниці («Стенкліффський готель») героїні набувають соціальної конкретики, детально вимальовуються їхні портрети, ситуації, обставини. Ш. Бронте зробила спробу створити варіативні жіночі типи, які б репрезентували різні пласти суспільства.

На відміну від романтиків, для творів яких прикметні переважно два зовнішньо та внутрішньо контрастні типи жіночих образів, Ш. Бронте створила справжню галерею героїнь, типологічно близьких і протилежних головному жіночому персонажу як за психологічними, так і за соціальними характеристиками. Низку позитивних жіночих образів складають образ учительки й директорки пансіону місс Темпл, сестри Джейн Ейр – Діана та Мері. Крім того, у романі «Джейн Ейр» репрезентовано жіночі образи, які підкреслюють різнопланову специфіку образу Джейн. За типологічними ознаками вони співвідносяться з типом жінки з «вищого світу», створеним «блискучою плеядою», та своєю інакшістю акцентують увагу на основних, важливих для письменниці якостях головної героїні – щирості, відкритості, душевній чистоті. Серед них – образи жінок сімейства Рідів, тітка Джейн, місіс Рід і її доньки Еліза і Джорджіана, леді Інгрем та її доньки Бланш і Мері, місіс Ештон, Ема й Луїза Ештон, леді Лін, дружина полковника місіс Дент, – вихованих у душі буржуазного егоїзму та практицизму.

На тлі таких абсолютно різних персонажів головна героїня ще більше виділяється своєю щирістю, мудрістю й тонким сприйняттям навколишнього світу. Представниці різних суспільних верств, другорядні жіночі персонажі є тим соціальним фундаментом, на прикладі якого зображено процес формування й розвитку образу Джейн Ейр, вплив на нього життєвих обставин і морально-етичних засад суспільства.

Як і у творах Діккенса й Гаскелл, у романі Ш. Бронте широко представлено

«народний» пласт жіночих персонажів, які відтворюють суспільний контекст і реальну сутність речей у вікторіанському соціумі: гувернантки, вчительки та учениці школи Брокльхерста, служниці, няньки й домоправительки.

Широкий спектр жіночих типів, змальованих у творах письменників-реалістів, знайшов своє відображення і в творчості Ш. Бронте. Крім того, авторка створює свій «новий тип» героїні, освіченої представниці середнього класу, для якої духовні пріоритети є основними. «Нова жінка» в романах Ш. Бронте заявляє про свої права й здатна сама обирати свій шлях у житті, працею здобуваючи щастя.

Якщо в ранній творчості протиставлення відбувається в межах «східного» та «європейського» типів жіночих образів, то в «Джейн Ейр» Ш. Бронте окреслює два основні полюси – духовної й щирої Джейн Ейр та прагматичної й лицемірної Бланш Інгрем – і розробляє безліч варіацій кожного із цих типів. Перший варіюється від бунтарки Джейн до її скромних і стриманих трудівниць сестер, від пансіонерки Елен Бернс, яка примирилася зі своєю долею, до вчительки міс Темпл, яка самореалізувалася і в родині, і в кар'єрі, не втративши в цьому разі й своїх душевних якостей. Різні зовні, за характером і за долею, вони втілюють усе краще, що є в людині, ті якості й цінності, які важливі для самої Ш. Бронте. Варіації другого типу – від лицемірних аристократок, які намагаються в будь-який спосіб зберегти свій статус у суспільстві, до пихатих, розважливих буржуа, які прагнуть потрапити у «вище коло», використовуючи для цього різні шляхи.

У романі «Шерлі» письменниця створює особливо зухвалий для вікторіанського періоду образ жінки, «допущеної» до істинно «чоловічого заняття» – керування, бізнесу, тоді як Джейн Ейр може забезпечити власне життя лише завдяки суто жіночій діяльності – освіті та вихованню. Для романтичних героїнь (Зенобії Ш. Бронте, Корінни де Сталь, Консуело Ж. Санд) єдиним напрямом діяльності, у якій вони можуть себе виявити, є сфера розваг – мистецтво й театр.

Головному жіночому образу останнього завершеного твору Ш. Бронте «Віллет» притаманні як романтичні, так і реалістичні риси, де останні домінують. Крім того, у глибокому психологізмі зображення героїні виокреслено риси естетики літератури другої половини XIX століття.

Головна героїня роману Люсі Сноу – складний тип жіночого характеру, у якому вирізняємо взаємодію різних ознак жіночих типів творчості Ш. Бронте й англійської літератури того часу загалом. Непримітна зовнішність і байдужість до всього вишуканого надають образу Люсі той акцент, який є особливо важливим для письменниці.

На відміну від Джейн Ейр, Люсі не бунтує проти несправедливості життя, труднощів, «підніжок долі». Ідея емоційної стриманості простежується протягом усього роману, її сприймаємо (на відміну від стриманості «європейських» героїнь романтиків, зумовленої лише типом темпераменту) як непохитний самоконтроль, сформований у боротьбі за існування. Для Люсі неприйнятна зміна емоцій, вибухи почуттів, властиві Джейн Ейр, їй чужі й романтичні переживання Кароліни Хелстоун, але в ній відсутній і прагматичний розрахунок, авторитарність і хижацький інстинкт Шерлі Кілдар.

Висновки. Актуальність конфлікту, у центрі якого жінка з її проблемами й боротьбою за «місце під сонцем», за можливість вибору й самореалізації, зумовлена в Ш. Бронте й особистими мотивами та причинами, що викликані конкретно-історичною ситуацією в англійському суспільстві, де свобода особистості (передусім жінки) була обмежена моральними заборонами, нав'язаними релігією та засадами вікторіанського суспільства. І хоч Люсі Сноу за зовнішніми виявами почуттів є ідеалом вікторіанської жінки – мовчазної, завжди стриманої у своїх емоціях, вона, а через неї і Ш. Бронте, кидає виклик буржуазним уявленням про жінку, яка не має вибору іншого життєвого шляху, де її роль обмежується лише родиною й домашніми клопотами. Руйнуючи вікторіанський ідеал «домашньої жінки», образ Люсі стає моделлю нової жіночої ідентичності. Героїні Ш. Бронте – це жінки, які повстають проти світу, у якому єдиною альтернативою для них є шлюб або стіни монастиря.

Беззаперечним є вплив творчості Ш. Бронте на вирішення «жіночого питання», що на той час гостро постало в суспільстві. Адже саме вікторіанські письменниці раніше, ніж їхні сучасники-чоловіки, порушили питання про статус і можливості жінки в суспільстві, особливо актуальне в XIX-XX ст., період інтенсивного розвитку феміністського руху.

Як бачимо, «жіноче питання» у творчості Ш. Бронте набуває національного колориту, відображуючи специфіку англійської ментальності, консервативної за своєю сутністю і через те обережної щодо радикального перегляду системи усталених морально-етичних норм. І через це, на відміну від розкутих, вільних від будь-яких забобонів та світських обмежень героїнь Ж. Санд, жінки Ш. Бронте не готові зруйнувати ідеал родини, законних шлюбних зв'язків, навіть якщо все це руйнує особистість та її життя.

Вочевидь героїня Ш. Бронте, як і сама авторка, ще не готова кинути сміливий виклик англійському суспільству з укоріненими патріархальними устоями, а свобода й «новизна» жіночих образів творів англійської письменниці, що відрізняє її героїнь від жіночих характерів, створених іншими авторами-англійцями означеного періоду, полягає в прагненні вибороти право жінки на освіту, інтелектуальний розвиток, професію, право на рівність із чоловіком у певних базових аспектах буття.

Результати дослідження можуть бути використані в подальшому розробленні літературознавчих проблем з обраної теми, для підготовки спецкурсів з історії англійської літератури та семінарів із проблем специфіки творчості письменників перехідних періодів, а також творчості жінок-письменниць на прикладі літературної спадщини Шарлотти Бронте для студентів філологічних факультетів.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

Alexander, Chr. (1983). *The early writings of Charlotte Bronte*. Oxford: Billing & Sons Ltd., Worcester.

Alexander, Chr, & Smith, M. (2006). *The Oxford companion to the Brontes*. Oxford: University press.

Бессараб, Е. Н. (2004). Своеобразие ранних женских образов Ш. Бронте «Мина Лоури». *Література в контексті культури*, 13, 50–55.

Бессараб, Е. Н. (2010). Типологические варианты женского образа в викторианской литературе («Мина Лоури» Ш. Бронте и «Кузина Филлис» Э. Гаскелл). *Від Барокко до постмодернізму*, XIV, 101–106.

Bronte, Ch. (1994). *Jane Eyre*. Gr. Br.: Penguin Popular Classics.

Chase, R. (1947). The Brontes: a Centennial Observance. *Kenyon Review*, 9, 487–506. Retrieved from: <http://www.jstor.org/discover/10.2307/4332879?uid=3739232&uid=2&uid=4&sid=21102449360051>

Gaskell, E. (1857). *The life of Charlotte Bronte*. London: Smith, Elder & Co. Retrieved from: <http://lang.nagoya-u.ac.jp/~matsuoka/EG-Charlotte-1.html>.

Martin, R. B. (1966). *The accents of persuasion: Charlotte Bronte's novels*. London: Faber.

Соколова, Е. А. (1995). Традиции романтизма в творчестве Ш. Бронте: дис.... канд. филол. наук. Санкт-Петербург.

Соколова, Н. И. (1989). Концепция личности в юношеских произведениях Ш. Бронте. *Пуришевские чтения*. Тезисы докл. конф. 10-11 апр. 1989. Москва: МПГУ, С. 33–42.

Shorter, C. K. (1896). *Charlotte Bronte and her circle* [Second edition completing fifth thousand]. London: Hodder & Stoughton.

The Juvenilia of Jane Austen and Charlotte Brontë. (1986) Beer, F. [ed.] 389 p.

Vaughan, W. (1993). Images of passion in *Jane Eyre*. URL: <http://www.victorianweb.org/authors/bronte/cbronte/61brnt2.html>.

Waller, D. G. *Avoiding dangerous sexuality in Jane Eyre*. UK: Leeds Metropolitan University. URL: <http://www.victorianweb.org/authors/bronte/cbronte/waller4.html>.

Wells, E. (1993). *Fighting back*. URL: <http://www.victorianweb.org/authors/bronte/cbronte/>

61brnt18.html last modified December 1993.

Winniffrith, T. (1977). *The Brontes*. New York: Collier Books.

REFERENCES

Alexander, Chr. (1983). *The early writings of Charlotte Bronte*. Oxford: Billing & Sons Ltd., Worchester [in English].

Alexander, Chr, & Smith M. (2006). *The Oxford companion to the Brontes*. Oxford: University press [in English].

Beer, F. [Ed.] (1986). *The Juvenilia of Jane Austen and Charlotte Brontë*. USA: Penguin Group [in English].

Bessarab, Y. N. (2004). Osoblyvosti rannikh zenskih obrazov Sh. Bronte «Mina Laury» [Peculiarities of early female images by Ch. Bronte «Mina Laury»]. *Literatura v kontekste kultury – Literature in the context of culture*, 13, 50–55 [in Ukrainian].

Bessarab, Y. N. (2010). Typologichni varianty zenskogo obraza [Typological versions of female image in victorian literature («Mina Laury» Ch.Bronte and «Cousin Phillis» E. Gaskell)]. *Vid Barokko do Postmodernizmu – From baroque to postmodernism*, XIV, 101–106 [in Ukrainian].

Bronte, Ch. (1994). *Jane Eyre*. Gr. Br.: Penguin Popular Classics [in English].

Chase, R. (1947). The Brontes: a Centennial Observance. *Kenyon Review*, 9, 487–506. Retrieved from: <http://www.jstor.org/discover/10.2307/4332879?uid=3739232&uid=2&uid=4&sid=21102449360051> [in English].

Gaskell, E. (1857). *The life of Charlotte Bronte*. London: Smith, Elder & Co. Retrieved from: <http://lang.nagoya-u.ac.jp/~matsuoka/EG-Charlotte-1.html> [in English].

Martin, R. B. (1966). *The accents of persuasion: Charlotte Bronte's novels*. London: Faber [in English].

Sokolova, Y. A. (1995). Traditsii romantizma v tvorchestve SH. Bronte [Traditions of Romantisizm in creative works by Ch. Bronte. *Candidate's thesis*. St. Petersburg [in Russian].

Sokolova, N. I. (1989). Kotseptsyia lichnosti v yunosheskih proizvedeniiah Sh. Bronte [Conception of personality in juvenilia by Ch. Bronte]. *Purishevski Readings. Conference abstracts*, 33–42 [in Russian].

Shorter, C. K. (1896). *Charlotte Bronte and her circle [Second edition completing fifth thousand]*. London: Hodder & Stoughton [in English].

Vaughon, W. (1993). *Images of passion in Jane Eyre*. Retrieved from: <http://www.victorianweb.org/authors/bronte/cbronte/61brnt2.html> [in English].

Waller, D. G. *Avoiding dangerous sexuality in Jane Eyre*. UK: Leeds Metropolitan University. Retrieved from: <http://www.victorianweb.org/authors/bronte/cbronte/waller4.html> [in English].

Wells, E. (1993). *Fighting back*. Retrieved from: <http://www.victorianweb.org/authors/bronte/cbronte/61brnt18.html> last modified December 1993 [in English].

Winniffrith, T. (1977). *The Brontes*. New York: Collier Books [in English].

Анотація

Постановка проблеми. Проблема типології жіночих образів у творчості Ш. Бронте є досить актуальною в контексті суспільно-політичних трансформацій в англійському суспільстві XIX століття, зокрема в умовах виникнення та активного розвитку жіночого руху, поширення ідей фемінізму.

Звернення до творчого доробку Ш. Бронте дає змогу простежити трансформацію в її жіночих образах традицій романтизму, а також формування нових рис, притаманних реалістичній естетиці; розширює літературознавчі уявлення про творчість авторки.

Жіночі образи англійської романістки Шарлотти Бронте здебільшого вивчали лише як один із складників семантики текстів, а не як спеціальний предмет дослідження, що розкриває естетичну своєрідність творчості письменниці. Запропоноване дослідження –

перша спроба розгляду поетики жіночого образу романів Ш. Бронте в його змінності та еволюції від ранніх творів Ш. Бронте до романів зрілого періоду її творчості.

Мета статті – з'ясувати типологію жіночих образів у прозі Ш. Бронте.

Методи дослідження. Для визначення специфіки еволюції жіночих образів Ш. Бронте послуговувалися порівняльним методом та методом зіставлення типових рис її ранніх зі зрілими героїнями та з рисами жіночих образів інших авторів окресленого періоду: індуктивного методу – для осмислення жіночих образів в цілісній системі.

Основні результати дослідження. Вивчення еволюції жіночих образів у романістиці Ш. Бронте свідчить про те, що вже в ранніх творах письменниці постають два характерні для романтизму типи жіночих образів, в основі яких – визначальний для романтиків контраст, утілений як у зовнішніх, так і у внутрішніх характеристиках героїнь.

На ранньому етапі своєї літературної творчості Ш. Бронте наслідує насамперед романтичні канони. Про це свідчить наявність у розглянутих сагах романтично контрастних пар жіночих образів (Марина і леді Цельзія, Мерієн Х'юм і леді Зенобія Елдрінгтон). Прийом контрасту використано як у структурі образу однієї героїні, так і в усій образній системі творів. Ніжним, зовні стриманим Марині і Мерієн Х'юм протиставлені пристрасні, яскраві світські дами, які прагнуть слави й визнання (Цельзія, Зенобія, Луїза Денс). Ці два типи подібні також своїм інтересом, почуттями до того самого героя, утворюючи своєрідний «любовний трикутник» (Марина – Альбіон – Цельзія, Мерієн – Артур Доуро – Зенобія, Міна Лоурі – Едріан Заморна – Мері Персі).

Висновки і перспективи. Своєрідність жіночих образів Ш. Бронте втілюється в поєднанні оригінальних і традиційних, типових характеристик, притаманних жіночим образам літератури того часу. У ранніх творах письменниці постають два характерні для романтизму типи жіночих образів, в основі яких – визначальний для романтиків контраст, утілений як у зовнішніх, так і у внутрішніх характеристиках героїнь. Умовно визначаючи їх як «європейський» і «східний» типи, розподіляємо ранніх героїнь Ш. Бронте за цим принципом романтичної типології. Джерела цієї умовності полягають у самій сутності романтичного світовідчуття, символізації дійсності й людини, в особливому наповненні поняття «схід», «східний» як протилежного тому, що асоціюється з «європейським».

Ключові слова: жіночі образи, Шаротта Бронте, типологія, типи героїнь, персонаж романтиків.

Abstract

Background. The problem of typology of female images in the creative works of Charlotte Bronte is quite actual in the context of socio-political transformations in English society of the XIX century, in particular, in the emergence and active development of the women's movement, the spread of the ideas of feminism. The appeal to the creative work of Ch. Bronte makes it possible to trace the transformation in her female images of the traditions of romanticism, as well as the formation of new features inherent in realistic aesthetics; expands literary ideas about the author's work. Female images of the English novelist Charlotte Bronte, as a rule, were studied only as one of the components of the semantics of texts, and not as a special subject of study, which reveals the aesthetic originality of the writer's work. The proposed study is the first attempt to consider the poetics of the female images of Bronte's novels in its variability and evolution from the early works by Charlotte Bronte to the novels of her mature period.

The purpose of the study – to clear up the specifics of the typology of female images created by Ch. Bronte.

Methods. The article objective requires application of comparative method as well as the inductive one.

Results. The analysis of the evolution of female images in Bronte's novels, which started in her early works, identified the presence of two types of female images related to the Romanticism, based on the decisive contrast, embodied in both external and internal characteristics of heroines.

At an early stage of her literary work Ch. Bronte imitates primarily romantic canons. This is proved by the presence in her sagas of romantically contrasting pairs of female characters (Marina and Lady Celsius, Marien Hume and Lady Zenobia Ellrington). The technique of contrast is used both in the structure of the image of one heroine and in the whole image system of works. Passionate, outwardly restrained Marina and Marien Hume are opposed by passionate, bright ladies who seek fame and recognition (Celsius, Zenobia, Louise Dance). These two types are also similar in their interest, feelings for the same character, forming a kind of «love triangle» (Marina – Albion – Celsius, Marien – Arthur Douro – Zenobia, Mina Lowry – Adrian Zamorna – Mary Percy).

Discussion. *The peculiarities of Ch. Bronte's female images are embodied in a combination of original and traditional, typical characteristics inherent in female images of contemporary literature. In the early works of the writer there are two types of female images characteristic of romanticism, which are based on the defining contrast for romantics, embodied in both external and internal characteristics of the heroines. Contingently defining them as «European» and «Eastern» types, we divide the early heroines of Ch. Bronte in accordance with this principle of romantic typology. The sources of this convention lie in the very essence of the romantic worldview, the symbolization of reality and a person, the special content of the concept of «east», «eastern» as the opposite of what is associated with «European».*

Keywords: *female images, Charlotte Bronte, typology, types of heroines, romantic character*

Стаття надійшла до редакції 01.08.2021

WORD COMBINATION AND ABBREVIATION AS THE COMPLEX-TYPE COMPONENTS IN THE RUSSIAN LANGUAGE

O. Bondariewa

Postgraduate student of the Department of Literary Literature and Russian linguistics,
Luhansk National University named after Taras Shevchenko
olya.lucky-day@ukr.net
orcid.org/0000-0001-8114-1099

N. Diachok

Doctor of Philological Sciences, Associate Professor,
Professor of the Department of General and Slavic Linguistics,
Oles Honchar Dnipro National University
dyachok74natalya@gmail.com
orcid.org/0000-0003-3949-3423

Introduction. Not only word can be considered as a nominative unit of some language according to the adepts of word-centrism. Such a unit is reasonable to be considered as a certain invariant capable of containing characteristics of a word and its forms or characteristics of a word combination and its forms respectively. Nominativeness and semantic-grammatical identity of all the forms of different form and structure are the main factors to identify a linguistic invariant.

Thus, it turns to be an abstract unit being separated from all its implementations; it acts as something general being present to some extent in a set of homogeneous specific units with the status of its variants or doublets. Invariants are always represented by their modifications.

N. Diachok (Diachok, 2017) singles out six structural types of linguistic invariants being implemented in a complex way in oral and written speech: 1) word combination + abbreviation + elliptic univverb; 2) word combination + composite + elliptic univverb; 3) word combination + word combination of a juxtaposition-abbreviation type + elliptic univverb; 4) word combination + elliptic univverb + ellipthème (main word) + composite; 5) word combination + elliptic univverb + ellipthème (dependent word); 6) word combination + abbreviation-type composite + abbreviation + elliptic univverb.

We have complemented this list with eight more types of complex implementation of an invariant with a dominant-word combination: 1) word combination + abbreviation-type composite + elliptic univverb + ellipthème (main word) + abbreviation; 2) word combination + abbreviation-type composite + ellipthème (main word); 3) word combination + elliptic univverb + abbreviation + compressive univverb; 4) word combination + composite + ellipthème (main word); 5) word combination + elliptic univverb + abbreviation-type composite + ellipthème (main word); 6) word combination + elliptic univverb + abbreviation + ellipthème (dependent word); 7) word combination + word combination of a juxtaposition-abbreviation type + elliptic univverb + ellipthème (main word); 8) word combination + elliptic univverb + ellipthème (main word).

Thus, abbreviations as the units capable of implementing nominathemes of the type under analysis make up a considerable share of structural varieties of those nominative units.

Purpose of the paper is to analyze features of abbreviations as one of the linguistic implementations of a complex-type nominathemes. The purpose has stipulated the following tasks: 1) to study motivation relations established between a word combination and its abbreviequivalent; 2) to describe criteria of identity of nominathemes with their modifications – word combinations and abbreviations.

Methods and methodology of investigation. The study has involved a series of methods being in compliance with its topic: method of continuous sampling to accumulate actual material; method of distributive analysis to differentiate the concepts; descriptive method to describe and

generalize the status of the units under consideration.

Results and discussion. In terms of new theory of nomination, the following is emphasized:

1) structural varieties of nominathemes with a dominant-word are represented by all the semantically identical units being identified at the level of word; 2) in its turn, structural varieties of nominathemes with a dominant-word combination are represented by all the semantically identical units being identified at the level of word combination, namely:

a) idiomized word combination, i.e. collocation, which is seen as a «lexicosemantic type of a word combination, which is between a free and phraseological combination in its internal semantic structure» (Terkulov, 2008: 97);

b) phraseological word combination, which origin is stipulated by an idiomatic word combination and which is a «constant and repeated use of a free word combination not in direct but in a generalized idiomatic-figurative meaning» (Terkulov, 2008: 92);

c) combination with a functional word and analytic lexicosemantic variants;

d) univerbated (verbal) equivalent of a word combination – a word arising as a result of verbal modification of a word combination, identical to a word combination in a lexicogrammatical aspect, i.e. it demonstrates identity of lexical, grammatical meanings and syntactic function.

In its turn, the latter structural variety of nominathemes is represented as follows.

1. Verbal modification of nominathemes with a dominant-word combination «is formed by means of ellipsis, shortening, combination of words into one word being its component in its nature» (Terkulov, 2008: 135): a) ellipsis (dependent word); b) ellipsis (main word); c) elliptic univerbation, which can result in nouns, adjectives, verbs, participles, adverbial participles, adverbs and exclamations.

2. Word modification of a nominatheme with a dominant-word combination is formed as a result of composite compression of a word combination: a) abbreviation; b) proper formal compression, in terms of which simple interpretation of collocation as a word is observed (called “contraction” in the traditional linguistics); c) compressive univerbation, in terms of which compression is accompanied by the imitation of word formation.

Apart from the facts identified at the beginning of the paper, nominathemes with a dominant-word combination can be represented simultaneously by their several structural varieties, being nominathemes of a complex type. It is quite often when their interpretations are represented by abbreviations. That is why these units require special attention.

It is believed that abbreviation is usually represented by a noun formed «by shortening of a simple word or components of a complex word or elements of a derivative word combination to the level of letters or sounds, syllabi or other word fragments» (Selivanova, 2010: 5–6).

While proposing traditional interpretation of abbreviations, O. Selivanova indicates that: «There are active discussions as for the belonging of telescopisms to abbreviations, as for the status of words-abbreviations (they are considered as separate words, effect of lexicalization or as doublets, variants of extensive word combinations with common meaning, effect of condensation, direct univerbalization)» (Selivanova, 2010: 6).

Thus, despite the fact that most specialists consider the units under analysis as the ones arisen as a result of lexicalization, i.e. as separate independent words, O. Selivanova expresses another idea – nonderivative – relations between the initial word combination and abbreviation. Such an assumption is possible owing to the fact that identity of the semantics of modifications of nominathemes with a dominant-word combination demonstrates internal modification relations between analytic and synthetic modifications of an invariant. External, derivative, relations are observed only in terms of a semantic word-forming process.

Consequently, we tend to determine abbreviations as the words appeared as a result of verbal – synthetic – modification of a word combination, which have identical lexical and grammatical meaning as well as syntactic function and which are the result of an abbreviation process. Relations between an abbreviation and its corresponding word combination are understood as the equatable relational (form-generating) ones under conditions of semantic identity.

There is a series of intralinguistic and extralinguistic reasons of the formation of abbreviations, which are similar to the formation of univerbs as well. Firstly, that is compression in word formation that is explained by the law of saving of linguistic means; it is especially clear in the colloquial speech. Secondly, it is motivated by the origin of new phenomena that require certain determination. Thirdly, there can be some reasons to change a name of something already existing. That can be stipulated by the factors from the sphere of politics, economics, communication etc. Fourthly, that is the striving to save linguistic efforts of speakers. Fifthly, it is a manifestation of compensator properties of a linguistic system: «striving of a language to «wordiness», tendency to synthetism or, at least, to equilibrium between analytism and synthetism» (Gafarova 2008: 10).

While studying abbreviations, one can often find that «there are relations of external motivation between the initial word combination and its condensate» (Snytko 1982: 88). However, if the phenomenon of external motivation is understood as the relations between two autonomous nominative units, i.e. nominathemes, the meaning of one of which (derivative) is formed by the meaning of another (forming) but does not coincide with it, one can state that in terms of the represented examples there are no such motivation relations between the forming and derivative units. That is confirmed by the following facts: 1) meaning of the abbreviation in this case is not determined through the meaning of a word combination but coincide completely with it; 2) in terms of such type of modification, usually there are no grammatical changes (we can observe grammatical (generic – for nouns) identity of a main word of the initial word combination and abbreviation).

Along with the structural varieties specified in the classification by N. Diachok, we account for 14 more varieties of the complex-type nominathemes; among them, the invariants containing abbreviations, in which they are implemented linguistically, make up a considerable share:

1) word combination + abbreviation + elliptic univerb, e.g.: *административная страница – админстраница – админка* (*Административная страница* плагина. При активации плагин может создать свои опции и таблицу в базе данных WordPress, а также добавить страницу выбора опций в админку (<https://mblogm.ru/blog/plugin-admin-page/>); Анастасия Прохорова *Админстраница* (https://m.facebook.com/groups/1403847626332784?__tn__=%2As)));

2) word combination + word combination of a juxtaposition-abbreviation type + ellipthème (main word), e.g.: *печь со сверхвысокочастотным излучением – СВЧ-печь – печь* (*Печь со сверхвысокочастотным излучением – одна из самых обсуждаемых групп товаров среди многообразия бытовой техники* (https://btest.ru/advice/est_li_polza_v_svch/); *К счастью, ни одну СВЧ-печь нельзя включить и заставить излучать микроволны при открытой дверце. Микроволны внутри печи – это обычное электромагнитное излучение сверхвысокой частоты (СВЧ, отсюда и название) – около 2,45 ГГц (длина волны около 12 см)* (<https://www.ferra.ru/experts/byt/microwaves-danger.htm>));

3) word combination + abbreviation-type composite + abbreviation + elliptic univerb, e.g.: *заграничный паспорт – загранпаспорт – загран – загранник* (*В первую очередь к представителям миграционной службы, которые ведут прием документов на заграничный паспорт нового образца* (Антонина Федорова. Паспортный контроль (2013.04.19) // «Новгородские ведомости», 2013); *Ей надо было все сделать поскорее, чтобы потом вписать дитя в свой загранпаспорт и иметь возможность спокойно путешествовать с дочкой, когда это понадобится по работе* (Г. М. Артемьева. Фата на дереве (2012); *У тебя новый загран? А то у меня старый... Собираюсь менять* (Олег Гладов. Любовь стратегического назначения (2000-2003); *А чтобы ребенку перейти границу, нужен свой загранник* (Юлия ГОМАН. Детей без загранпаспортов перестанут пускать за границу // Комсомольская правда, 2010.04.20); <https://processing.ruscorpora.ru/>));

4) word combination + abbreviation-type composite + elliptic univerb + ellipthème (main word) + abbreviation, e.g.: *системный администратор – сисадмин – системник – администратор – админ* (*Какое преступление может совершить системный*

администратор небольшой фирмы Денис Фролов? (Александра Маринина. Последний рассвет (2013); В реальной жизни, конечно, как знал до нас любой *сисадмин*, отношение варьируется от «перетерпеть и забыть, так как через неделю это будет проблемой кого-то другого» до «только бы ничего не трогать» (kitya_karlson. Записи в Живом Журнале // 2013); О работе в институте, о том, что для программиста-системника высочайшей квалификации, как он, тут дела настоящего нет, что мать боится соседей, которые уже не раз предлагали убираться в свой Израиль, что разрешение, говорят, должно быть вот-вот и тянуть нельзя, потому что дверь может захлопнуться... (Александр Кабаков. Девушка с книгой, юноша с глобусом, звезды, колосья и флаги (1990); *Администратор* opensharing. Org сообщил РБК daily, что уже удалил все материалы, на которые указывал правообладатель (Евгений Красников. Пираты почту не читают // РБК Дейли, 2013.08.22); *Админ* приходит, воздевает руки к небу, бормочет про себя невнятные слова, поворачивает мой стул 10 раз вокруг своей оси, пинает компьютер – тот начинает работать (Жизнь системного администратора в анекдотах, мифах и заблуждениях // РИА Новости, 2006.07.28); <https://processing.ruscopora.ru/>));

5) word combination + abbreviation-type composite + elliptheme (main word), e.g.: *детектор лжи* – *лжедетектор* – *детектор* (Слабый ток, идущий от цилиндра к цилиндру через человеческое тело, реагирует на эти перемены. На сходном принципе работает *детектор лжи* (Борис Фаликов. Сайентология: от научной фантастики к химерам новой религии // «Наука и религия», 2011); Зеленый, желтый или красный светодиоды зажигаются перед глазами владельца приборчика, обозначая соответственно «истинное», «возможное» или «ложное» утверждение собеседника, при этом *детектор* анализирует голос человека, проверяя его по 18 различным параметрам с помощью более чем 8 тыс. алгоритмов (Всю мне правду расскажи... // «Homes & Gardens», 2004.03.02; <https://processing.ruscopora.ru/>); «*Детектор лжи*» или «*лже-детектор*» (<http://psy-resultat.ru/page95>));

6) word combination + elliptic univerb + abbreviation + compressive univerb, e.g.: *день рождения* – *днюха* – *ДР* – *денрик* (Просто, учитывайте, что любой, более менее знакомый с техникой съёмки и монтажа, человек может снять ваш *День Рождения*, а потом смонтировать его так, что будет складываться впечатление абсолютной аморальщины (Александр КАТЕРУША. Актер из «Интернов» Александр Ильин: «Наш путь к истине это музыка» // Комсомольская правда, 2013.10.18); У нашей Светки сегодня *днюха*, подваливайте! (Александр МИЛКУС. Студенческая общага: китайцы, кавказцы и гастарбайтеры... // Комсомольская правда, 2004.12.01); Умная, весёлая и красивая малышка сибирского хаски ждёт своих любящих и ответственных мам и пап. Д. р. 29.01. 13 г. (коллективный. Форум: Доска бесплатных объявлений Все для всех (2013); <https://processing.ruscopora.ru/>); *Завтра у Серёги Денрик* (<https://slovonovo.ru/term/%D0%94%D0%B5%D0%BD%D1%80%D0%B8%D0%BA>));

7) word combination + elliptic univerb + abbreviation-type composite + elliptheme (main word), e.g.: *медицинская сестра* – *медичка* – *медсестра* – *сестра* (На крик заглянула *медицинская сестра* в голубом облачении (Елена Хаецкая. Синие стрекозы Вавилона/ Человек по имени Беда (2004); *Форму диагностики буду помнить всю жизнь: отдыхаю я себе на каталке, ко мне разлетается медсестра и говорит: «Ой, такая хорошая девочка... (Наши дети: Подростки (2004); Пожилая медичка документов не спрашивала (Татьяна Сахарова. Добрая фея с острыми зубками (2005); Возле меня стояла старуха – дежурная сестра приёмного покоя – и маленький татарин. (Ю. О. Домбровский. Леди Макбет (1970); <https://processing.ruscopora.ru/>));*

8) word combination + elliptic univerb + abbreviation + elliptheme (dependent word), e.g.: *наличные деньги* – *наличка* – *нал* – *наличные* (Но теоретически, исходя из опыта собственного отца, предполагает, что там должны быть камни, материалы, эскизы, лицензии, документы из Пробирного надзора, какие-то *наличные деньги*, клейма, заготовки

и готовые изделия, которые еще не забрали или которые ждут, когда их подарят (Александра Маринина. Последний рассвет (2013); Ты забыл включить в список сотрудника турагентства, – вздохнула я, – он тоже был в курсе, что у тебя есть **наличка**, которую ты привезешь в офис (Дарья Донцова. Рождественский кролик (2011); Но тогда объясни, куда левый **нал** деваешь (Семен Данилюк. Бизнес-класс (2003); По столам те же две привратные болгарочки начали разносить вино и ракию, только теперь уже за **наличные** (Афанасий Мамедов, Исаак Милькин. Морские рассказы // «Октябрь», 2003; <https://processing.ruscorpora.ru/>));

9) word combination + word combination of a juxtaposition-abbreviation type + elliptic univerb + elliptheme (main word), e.g.: *микроволновая печь – МВ-печь – микроволновка – печь* (В довесок к холодильнику была внедрена **микроволновая печь** (Герман Садулаев. Таблетка (2008); *Зато в приставочных, сложных словах и составных наименованиях, характеризующихся слитным или дефисным написанием, буквенные и звуковые аббревиатуры сохраняют прописные буквы, напр.: суперЭВМ, микроГЭС, УКВ-передатчик, МВ-печь, ДНК-содержащий* (В. Лопатин. О новом академическом справочнике по русскому языку // «Наука и жизнь», 2008); *Ломбарди сообщил также, что **печь** – «последнее слово техники» и управляется электронным устройством* (Владимир ЗИБРОВ. С первого раза Папу не выбрали. Со второго и третьего – тоже // Комсомольская правда, 2013.03.13); <https://processing.ruscorpora.ru/>));

10) word combination + elliptic univerb + elliptheme (main word), e.g.: *оперативная память – оперативка – память* (**Оперативная память ёмкостью 64 Мбайт может быть расширена до 576 Мбайт** (Игорь Лукьяненко. «Брат» в цвете // «Computerworld», 2004); *У тебя какая **оперативка**?* [Lord of the boobs, nick] (коллективный. Форум: Call of Duty Modern Warfare 3 Тех. проблемы (2011); *Последняя имела графический ускоритель с частотой 911 мегагерц и **память** формата GDDR5 с пропускной способностью до 218 гигабит в секунду* (Раскрыты характеристики PlayStation 5); <https://processing.ruscorpora.ru/>)).

Conclusions. Thus, it is reasonable to consider that word-forming (however, not external – derivative, but internal – interglossal) motivation relations are implemented between a word combination and its verbal equivalent.

That is why the researchers were to propose a uniform terminological equivalent for the identified process and the units, which appeared as a result of that process. The units having semantic identity in all the varieties, supported by the formal motivation, i.e. formation of one unit from another at the level of form, will be the ones that we consider as structural varieties of a nominatheme. The criteria of its identity can be represented as follows: 1) as a linguistic unit, a nominatheme is capable of containing numerous differential signs, that does not violate the idea of its entity; 2) a nominatheme really functions in a language in its one or several modifications (doublets), so nominatheme modification is the form of its existence; 3) identity of a nominatheme means doublet modification expressed in complete semantic identity of doublets; in terms of doublet modification, those doublets always coincide both in terms of lexical and grammatical semantics; 4) semantic-grammatical integral representation of a nominatheme, i.e. totality of textual-linguistic implementations of a specific nominatheme, being potentially peculiar for it. We have singled out eight structural nominathemes of a complex type, along with which there are generally 14 of such varieties. Abbreviations as the units, in which nominathemes are implemented verbally with a dominant-word combination of a complex type, make up a considerable share of structural varieties of those invariants, i.e.: 1) word combination + abbreviation + elliptic univerb; 2) word combination + word combination of a juxtaposition-abbreviation type + elliptic univerb; 4) word combination + abbreviation-type composite + abbreviation + elliptic univerb; 5) word combination + abbreviation-type composite + elliptic univerb + elliptheme (main word) + abbreviation; 6) word combination + abbreviation-type composite + elliptheme (main word); 7) word combination + elliptic univerb + abbreviation + compressive univerb; 8) word combination + elliptic univerb + abbreviation-type composite + elliptheme (main word); 9) word combination +

elliptic univerb + abbreviation + elliptheme (dependent word); 10) word combination + word combination of a juxtaposition-abbreviation type + elliptic univerb + elliptheme (main word).

Modification of the nominathemes under consideration, except for abbreviations, univerbs, and word combinations, are also represented by ellipthemes, composites (traditional and abbreviation-type ones). Each of those modifications also requires certain analysis, being the material for our further studies.

REFERENCES

Gafarova, R. I. (2008). Suffiksial'nyye univerby russkogo yazyka: semantika, derivatsionnyye otnosheniya [Suffix Univerbs of the Russian Language: Semantics, Derivative Relations]. *Candidate's thesis*. Khar'kov [in Russian].

Diachok, N. V. (2017). Printsipy opredeleniya nominately kompleksnogo tipa [Principles of determining a complex-type nominatheme]. *Mova – Language*, 28, 93–98 [in Russian].

Diachok, N. V., & Ivko, O. S. (2020). *Materialy k slovaryu univerbov sovremennogo russkogo yazyka. Izdaniye dopolnennoye [Materials for the dictionary of universities of modern Russian language. Revised edition]*. Slov'yans'k: Vyd-vo B. I. Matorina [in Russian].

Selivanova, O. O. (2010). *Linhvistychna entsyklopediya [Linguistic encyclopedia]*. Poltava: Dovkillia-K [in Ukrainian].

Snytko, Ye. S. (1982). Derivatsiya i yeye vidy v russkom yazyke [Derivation and its types in the Russian language]. *Russkoye yazykoznanie – Russian linguistics*, 4 [in Russian].

Terkulov, V. I. (2007). *Slovo i nominatema: opyt kompleksnogo opisaniya osnovnoy nominativnoy yedynitsy yazyka [Word and nominatheme: practice of comprehensive description of the main linguistic unit]*. Gorlovka: GGPIIYA [in Russian].

Terkulov, V. I. (2008). Kompozity russkogo yazyka v onomasiologicheskom aspekte [Composites of the Russian language in terms of onomasiology]. *Doctor's thesis*. Horlivka [in Russian].

Анотація

Постановка проблеми. Номінативною одиницею тієї чи тієї мови не можна вважати лише слово, як стверджують прихильники словоцентризму. Таку одиницю доцільно тлумачити як певний інваріант, здатний містити характеристики слова та його форм або характеристики словосполучення та його форм відповідно. Найосновнішими чинниками визначення мовного інваріанта постають номінативність та семантико-граматична тотожність всіх її форм різної форми й структури. Отже, вона є абстрактною одиницею, яка є відстороненою від всіх своїх реалізацій, яка постає чимось загальним, що в тій чи тій мірі присутнє в низці однорідних конкретних одиниць, що мають статус її варіантів чи дублетів. Інваріант завжди представлений своїми модифікаціями.

Мета статті. Метою є аналіз особливостей абревіатур як однієї з мовленевих реалізацій номінатем комплексного зразка. Мета зумовила такі завдання: 1) проаналізувати мотиваційні відношення, що встановлені між словосполученням та його конденсованим еквівалентом; 2) описати критерії тотожності номінатемі зі своїми модифікаціями – словосполученнями та абревіатурами.

Методи дослідження. У дослідженні використано низку методів, які відповідають його тематиці: метод суцільної вибірки для накопичення фактичного матеріалу; методика дистрибутивного аналізу для диференціювання понять; описовий метод для опису та узагальнення статусу досліджуваних одиниць.

Основні результати дослідження. Ми схильні визначати абревіатури як слова, що з'явилися внаслідок словесної – синтетичної – модифікації словосполучення, які мають тотожні лексичне й граматичне значення та синтаксичну функцію та постають результатом процесу абревіації. Відношення між абревіатурою та відповідним їй словосполученням трактуємо як рівноправні реляційні (формотвірні) за умови семантичної

тотожності. Наявна низка інтралінгвістичних та екстралінгвістичних причин появи абревіатур, які подібні до причин появи універбів також. По-перше, це компресія в словотворенні, що пояснюємо дією закону економії мовленевих засобів, особливо сильно виявлено в розмовній мові. По-друге, вона мотивована виникненням нових явищ, які потребують позначення. По-третє, можуть бути причини для зміни імені чогось уже наявного. До цього можуть підштовхувати чинники зі сфери політики, економіки, комунікації тощо. По-четверте, це прагнення до економії мовленевих зусиль мовців. По-п'яте, це вияв компенсаторних властивостей мовної системи.

Висновки і перспективи. Основною досліджуваною мовною одиницею постає номінатема, що здатна містити характеристики словосполучення та його форм відповідно. Виокремлено вісім структурних різновидів номінатем комплексного зразка, разом з якими загалом наявні чотирнадцять таких різновидів. Абревіатури як одиниці, у яких мовленнєво втілено номінатемами з домінантою-словосполученням комплексного зразка, складають велику кількість структурних різновидів цих інваріантів, а саме: 1) словосполучення + абревіатура + еліптичний універб; 2) словосполучення + словосполучення юкстапозитно-абревіатурного зразка + еліптичний універб; 4) словосполучення + композит абревіатурного зразка + абревіатура + еліптичний універб; 5) словосполучення + композит абревіатурного зразка + еліптичний універб + еліптема (головне слово) + абревіатура; 6) словосполучення + композит абревіатурного зразка + еліптема (головне слово); 7) словосполучення + еліптичний універб + абревіатура + компресивний універб; 8) словосполучення + еліптичний універб + композит абревіатурного зразка + еліптема (головне слово); 9) словосполучення + еліптичний універб + абревіатура + еліптема (залежне слово); 10) словосполучення + словосполучення юкстапозитно-абревіатурного зразка + еліптичний універб + еліптема (головне слово).

Ключові слова: номінатема комплексного зразка, абревіація, абревіатура, словосполучення, тотожність.

Abstract

Background. Not only word can be considered as a nominative unit of some language according to the adepts of word-centrism. Such a unit is reasonable to be considered as a certain invariant capable of containing characteristics of a word and its forms or characteristics of a word combination and its forms respectively. Nominativeness and semantic-grammatical identity of all the forms of different form and structure are the main factors to identify a linguistic invariant. Thus, it turns to be an abstract unit being separated from all its implementations; it acts as something general being present to some extent in a set of homogeneous specific units with the status of its variants or doublets. Invariants are always represented by their modifications.

Purpose of the paper is to analyze features of abbreviations as one of the linguistic implementations of the complex-type nominathemes. The purpose has stipulated the following tasks: 1) to study motivation relations established between a word combination and its condensed equivalent; 2) to describe criteria of identity of a nominatheme with its modifications – word combinations and abbreviations.

Methods. The research has involved a series of methods being in compliance with its topic, i.e.: method of continuous sampling to accumulate actual material; method of distributive analysis to differentiate the concepts; and descriptive method to describe and generalize the status of the units under consideration.

Results. We tend to determine abbreviations as the words appeared as a result of verbal – synthetic – modification of a word combination, which have identical lexical and grammatical meaning as well as syntactic function and which are the result of an abbreviation process. Relations between an abbreviation and its corresponding word combination are understood as the equatable relational (form-generating) ones under conditions of semantic identity. There is a series of intralinguistic and extralinguistic reasons of the formation of abbreviations, which are similar to

the formation of univerbs as well. Firstly, that is compression in word formation that is explained by the law of saving of linguistic means; it is especially clear in the colloquial speech. Secondly, it is motivated by the origin of new phenomena that require certain determination. Thirdly, there can be some reasons to change a name of something already existing. That can be stipulated by the factors from the sphere of politics, economics, communication etc. Fourthly, that is the striving to save linguistic efforts of speakers. Fifthly, it is a manifestation of compensator properties of a linguistic system.

Discussion. *A nominatheme is the main linguistic unit to be analyzed; the unit is capable of containing characteristics of a word combination and its form respectively. Eight structural varieties of a nominatheme have been singled out, along with which generally 14 varieties are available. Abbreviations as the units, in which nominathemes with a dominant-word combination of a complex type are implemented verbally, make up a great share of such structural invariants, namely: 1) word combination + abbreviation + elliptic univerb; 2) word combination + word combination of a juxtaposition-abbreviation type + elliptic univerb; 4) word combination + abbreviation-type composite + abbreviation + elliptic univerb; 5) word combination + abbreviation-type composite + elliptic univerb + ellipthema (main word) + abbreviation; 6) word combination + abbreviation-type composite + ellipthema (main word); 7) word combination + elliptic univerb + abbreviation + compressive univerb; 8) word combination + elliptic univerb + abbreviation-type composite + ellipthema (main word); 9) word combination + elliptic univerb + abbreviation + ellipthema (dependent word); 10) word combination + word combination of a juxtaposition-abbreviation type + elliptic univerb + ellipthema (main word).*

Keywords: *complex-type nominatheme, abbreviation process, abbreviation, word combination, identity.*

Стаття надійшла до редакції 23.09.2021

**THE DYNAMICS OF ASPECTS OF VERBS IN THE LITERARY TEXT:
FUNCTIONAL AND STYLISTIC ASPECT
(BASED ON THE LITERARY PROSE OF P. ZAHREBELNYI)**

N. Holikova

Doctor of Philology, Associate professor,
Professor of the Department of Ukrainian Language,
Oles Honchar Dnipro National University
nataliaholikova62@gmail.com
orcid.org/0000-0003-4157-1275

Introduction. In modern Ukrainian linguistic studies language has been viewed as a dynamic system. The system which influenced by several social factors changes on the lexical-semantic and derivational levels. As a consequence new words such as neologisms, potentialisms, and occasionalisms enrich the lexicon of the Ukrainian language. Although recently there have been «updates» in other lingual systems, morphological in particular. The functioning of variable grammatical forms of verbs was observed in different social and communicative fields in the 1990s. Grammatical forms consider logical and semantic categories of occasionalism and depolarize in some way linguistic and literary norms which is the reason why scholars review them. During the period of the end of the 1980s – the beginning of 1990s according to O. Taranenko there started the process of derivation of verb tenses and aspects which were not common for the Ukrainian language before. For example, within aspects of verbs there is a tendency «to formal differentiation of notions of perfective and imperfective aspects of biaspectual verbs of foreign origin (also the verb *українізувати*) and in broader manner – prefixal perfectivation of imperfective verbs and suffixal imperfectivation of perfective verbs (Taranenko, 2006: 56).

Topical questions concerning the dynamics of the morphological system and variability of its elements and the correspondence between perfectivation / imperfectivation of verbs and grammatical, derivational, and lexical norms of the Ukrainian standard language are observed in the publications of well-known Ukrainian scholars such as K. Horodenska (Horodenska, 2017), A. Zagnitko (Zagnitko, 2011), Ye. Karpilovska (Karpilovska, 2008, 2011), T. Kots (Kotz, 2013), O. Taranenko (Taranenko, 2006) and others. Explaining aspective oppositeness of verbs K. Horodenska states that the «verbal system of the modern Ukrainian language has been enriched with new words in the past few decades. This is caused by the need of naming new actions, processes and states which appeared in Ukrainian socio-political, economic and cultural life after independence» (Horodenska, 2017: 404). For their denomination, different verbs were adopted from foreign languages and a train of words was reintroduced from passive vocabulary to active vocabulary of the Ukrainian language.

New tendencies in formation of representatives of aspects of verbs are currently the most illustrative in informative, publicistic and scientific discourses. They show particularities of socio-lingual communication and high-speed scientific development which objectifies the world all-around in the present conditions. Perfectivation / imperfectivation is also common for the literary read. The diffuzziness within aspects of verbs is often shown as a stylistic norm for literary discourse. In point of fact prefixal perfectivation of imperfective verbs and suffixal imperfectivation of perfective verbs are grammatical phenomena that represent specific features of prose of many writers. Such grammatical forms are an important stylistic method used for adding expression to the text and a «measuring device» for author's individual language. The purpose of the study is to determine and prove specific features of perfectivation/imperfectivation of aspectual pairs of verbs in the literary prose language of P. Zahrebelny Main tasks of the article are to describe the writer's perfectives and imperfectives as a stylistic matter that represents the category of occasionality; to

specify methods of their derivation; to determine main functions of stylistic matters in author's novels.

Methods and methodology of investigation. The methods of research were chosen according to the purpose, tasks, and object of the article. In this publication were used general scientific methods such as observation, analysis, synthesis and comparison; within linguistic methods, there is the descriptive method which is used for interpretation of perfectivation / imperfectivation in the literary discourse of P. Zagrebelny; method of *integrative analysis* is the basis of the overall study of the set of stylistic matters that represent the grammatical category of aspect in the writer's language; *method of linguistic analysis* allows to determine stylistic functions of author's individual perfectives and imperfectives in the vertical context of analyzed novels.

Results and discussions. In the modern Ukrainian language grammatical category of aspect has promiscuity and its main semantic role is to show the flow of time. The aspect of verbs belong to the category of inflective and derivational type: «Its inflective point is shown in imperfective aspectual contrapositions and its derivational point is mostly shown in perfective aspectual contrapositions» (Horodenska, 2017: 396). It means that suffixal imperfectivation (derivation from perfective prefixal verbs of imperfective aspect) dispels morphological derivation. Cf.: *переказати – переказувати, підпалити – підпалювати, заселити – заселяти* etc. Aspectual contrapositions of derivational type are caused by perfectivation (derivation of perfective verbs from imperfective verbs by means of prefixes): *везти – привезти, писати – написати, бігти – оббігти* etc.

It is known that not all the verbs can form aspectual pairs in the morphological system of the modern Ukrainian standard language. For example, imperfective verbs such as *ходить, їздити, говорити, думати, мислити, учителювати, господарювати* etc. do not have corresponding perfective form or vice versa perfective verbs such as *уціліти, знерухомити, набігатися, наспіватися, розговоритися* cannot form imperfective verbs. One-aspect (non-biaspectual) verbs form quite a steady subsystem within the verbal system of the Ukrainian language. According to O. Taranenko recently «tendencies to critical assessment or to limitation (removing) of usage of many linguistic units, grammatical categories, models of syntactic constructions and derivational models of the Ukrainian standard language (they became visibly active from the end of the 80s – beginning of the 90s of XX century) within grammatical verb categories span different points of tense, aspect, state, the person of a verb, functioning of active and passive particles» (Taranenko, 2006: 55). In conclusion, at the beginning of the 20s of the XXI century we can see consequences of tendencies that not only show the dynamic nature of the verbal system but also dynamic consistency of grammatical norms.

According to T. Kots «Norm is a unifying and strengthening element of the complex structure of standard language on every stage of its development. So its main feature is consistency referring to traditions» (Kotz, 2009: 70). Instead in the period of social displacements, it gains more «flexible consistency». Socio-civilizational demolition in the modern world seems to be connected to the gap of Millenium. But the tendencies to change have been viewed in the Ukrainian language styles a long time before. Usually, they are caused by native speakers, especially writers gifted with prognostic language thinking. These tendencies can be seen on the pages of their literary texts. They take part in the «language game» to create new linguistic items that do not correlate with standard language codex, but which is assonant with the standard of literary stylistic form.

P. Zahrebelnyi is one of such creators whose prose language is full of vivid descriptive manner. This manner is relying on some lingual levels or others. We agree with G. Suta, who states that it is productive to use a level approach for creating a systemic idea of stylistic norms of literary and writerly discourse. «Differentiating phonostylistic, derivational, lexical, grammatical, descriptive, and textual norm provides a relevant and biaspectual description of the dynamic of literary style on some stages of development or others» (Suta, 2012: 80). Stylistic grammatical forms such as perfectives and imperfectives are among the different individualisms that are present in the literary discourse of P. Zahrebelnyi. These representatives of aspects of verbs are classified as linguistic items that are consequences of an individual author's creative work.

Potential verbs in the author's prose language show the category of occasionality and reflect modern tendencies of the development of the Ukrainian language. They also can strengthen the literary standard potential. Grammatical forms that represent perfectivation of imperfective verbs and imperfectivation of perfective verbs were found in the works of Zagrebelny. These works were written in the 60s – the beginning of the 80s, but these kinds of forms were established in the modern Ukrainian language at the end of the 80s – the beginning of the 90s of the previous century. In the vertical context of prose writing, perfectivation, ie the expression of the meaning of the perfective using prefixes that are attached to the verbs that are used as non-prefix grammatical forms of the imperfective form such as *мобілізувати – змобілізувати, класифікувати – скласифікувати* etc., mainly represent adopted verbs. Perfectives *згармоніювати, здисидентствувати, здемонструвати, здискредитувати* etc. in general, they appear to be an important constant of the prose writer's idiolect: *...настала рішуча хвилина, яка вимагала від хлопців якось здемонструвати свою солідарність з найбільшим науковим досягненням людства...* (Zagrebelny. Rozghin, 1984: 275); *Коли б усе це зматеріалізувати, закумуляувати, застосувати в мирних цілях, то перебудувати б можна цілий світ!* (Zagrebelny. Pivdennyi komfort, 2004: 89).

However, the writer also activates the perfectivation of specific verbs of common Slavic origin. Following the example of the usual tokens used in the novels to *звідомити, змандрувати, знеохотити, знерухомити, спізнати* etc., which are available in the register of the Dictionary of the Ukrainian language, the source base of which were works by famous writers, including P. Zagrebelny (cf. : *Міцніше обіперся [Кукулик] ліктями об стіл, знерухомів це більше, щоб не пропустити жодного секретарського слова* (Zagrebelny. Dyvo, 1964, 279) (SUM, 1972: 658), the author produces potential neoderivatives with a number of prefixes (Table 1).

Table 1

Реляційні префікси	Індивідуально-авторські перфективи
в-	<i>вмогоричити</i>
ви-	<i>вібаламуцити, вив'юнитися, вигніздитися, вилускати, виметати, вимудрити, вичарувати</i>
від-	<i>відбоярити, відвзаємнити</i>
воз-	<i>возлетіти</i>
до-	<i>долямкувати, дошніпатися</i>
з-/с-	<i>звогнитися(ся), згодуватися, здобити, зласкавити, змірити(ся), зморгатися, зоднаковіти, зучити, зшаленіти, скапишучитися</i>
за-	<i>задомувати, засьорбнутися</i>
на-	<i>наковбасити, накукурічитися</i>
об-	<i>обвеличати, обкожушити, обспівати</i>
пере-	<i>переклюкати, перехропіти</i>
під-	<i>підтрюхикати</i>
по-	<i>поскромити, потнути</i>
при-	<i>пригризтися, пририпіти, припити</i>
про-	<i>продвиготіти, проочити</i>
роз-	<i>розблиснути</i>
у(роз)-	<i>урозмаїтити</i>

These neoderivatives attract attention with an unusual combination of morphemes. In addition, stylisthemes of this type demonstrate an untested combination of prefixes with the bases of commonly used or occasional words. Most of them are qualified as potentialisms (*відвзаємнити, розблиснути, урозмаїтити* etc.), which are close to the norms of the linguistic and literary standard, and some – such as neolexemes (*відбоярити, заджипіти* etc.), which

correspond to the individual stylistic norm. Regarding potential words of the second type Ye. Karpilovska notes that corresponding to the word-forming system of language, they can be perceived as non-normative in terms of the lexical norm (Karpilovska, 2008: 49–50).

Often in the structure of meanings of such perfectives in addition to the differential sema 'completeness of an action', the semantic component 'effectiveness of an action' is important, for example: *Зоя таки зморгалася з молодим пафлагонцем Константином...* (Zahrebelnyi. Dyvo, 2006: 612); *...коли він (Ярослав) усе ж доторкнувся хоч її (Забави) руки, відчув кінцями пальців усю її, ще більше зшаленів...* (Zahrebelnyi. Dyvo, 2006: 202).

The analyzed potentialisms demonstrate the peculiarities of the individual-stylistic norms. In our opinion, positive or negative connotative components are mostly observed in their meanings, so in contexts, they often play the role of expressives (Holikova, 2018: 58). Cf. : *Я (Богдан) підвів Мотронку з колін, одставив її од себе трохи, щоб [...] обцілувати поглядом усе-все, порадіти всьому, обспівати, обвеличати* (Zahrebelnyi. Ya, Bohdan, 2008: 269) and *Совинський глузував з цього провінційного надмуханого чортика вже відверто [...]. – А що? – накукурічився пан Журавель. – А хоч би й що?* (Zahrebelnyi. Brukht, 2003: 58); *І, як писав поет, закуріло, зашуміло, тільки прапори цвітуть. Ну, а тут загуділо, заджипіло, і не прапори цвітуть, а вседержавна автоінспекція на японських «тойотах» попереду* (Zahrebelnyi. Stovpo-tvorinnia, 2005: 26) etc. The introduction of the first sentence is illustrative of the use of several verbs – markers of the high style of artistic narrative. Potential words *обспівати, обвеличати* motivated by the structure of the commonly used lexeme *обцілувати*, which, as well as the verb *порадіти*, is an expression of positive emotions. In the following two contexts of the use of non-normative tokens *накукурічився* and *зджипіло* emphasizes the expressive semantics of the reduced narrative.

A specific feature of the writer's language style is the creation of verbs of the perfect form by joining the prefix *ви-*, for example: *...в ньому (в радникові) все так і підстрибувало від надміру слів, яких не встиг віметати на відвідувачів* (Zahrebelnyi. Dyvo, 2006: 507); *В мене (Сміяна) ще гуло в голові [...], як Козурін уже вимудрив мені нове завдання* (Zahrebelnyi. Tysiacholitnii Mykolai, 2003: 290). In the vertical context of P. Zagrebelny's language creation, the productivity of the prefix *ви-* increases in cases when in the structure of codified grammatical forms it replaces other – more familiar – relational morphemes *на-, пере-, про-* та ін. Cf.: *Родим до часу ховався в темряві, він завжди так робив, щоб ошелешити прихідця, вивірити, хто він і що...* (Zahrebelnyi. Dyvo, 2006: 40); *Медовар виповнив ковші...* (Zahrebelnyi. Dyvo, 2006: 104); *Він хотів викричати якусь погрозу...* (Zahrebelnyi. Dyvo, 2006: 108). The word usage *вивірити, виповнити* function in utterances as parallel formations to verbs with other prefixes – *перевірити, наповнити*, which belong to the active common vocabulary. The infinitive *викричати* fixes the morpheme *ви-*, which usually serves to create the usual forms of the imperfective (*викрикувати*) or the perfective form (*викрикнути*). According to lexicographic sources, in the structure of the token *викрикувати* the prefix *ви-* has the meaning of «rhythmically» repeated for a certain period of time action (VTSSUM, 2009: 100), the structure of the word *викрикнути* out the morpheme *ви-* means not only (VTSSUM, 2009: 100), but also adds to the integral lexical meaning of the verb of semantic shades 'to have a goal', 'to do something on purpose'.

In some cases, the prefix *ви-* significantly changes not only the grammatical but also the lexical meanings of words, expanding their semantic structure. In a number of contexts we observe grammatical variants of the verbs *видивитися* і *вичути*, which, like usual tokens *вичитати, вишукати* in their meanings, acquire sema 'diligently, purposefully perform an action', for example: *Вони (жінки) стояли коло дверей, [...] з безнадійною наполегливістю намагалися видивитися бодай одне вільне місце* (Zahrebelnyi. Dyvo, 2006: 14); *В запитанні валіде Ібрагім міг вичути будь-що: невдоволення [...], гнів [...], звичайну байдужість* (Zahrebelnyi. Roxolana, 2013: 73); *Чи був (Сулейман) ще надто немічний, чи вже вичув її (Роксолани) зраду?* (Zahrebelnyi. Roxolana, 2013: 713); *Дикий звір [...] гострим нюхом своїм вичув мою (Несміяна) ламливу силу...* (Zahrebelnyi. Tysiacholitnii Mykolai, 2003: 67).

In the individual verbal derivation of the writer, the processes of suffixal imperfectivization are activated in some places. According to O. Taranenka, the development of the verb system of the Ukrainian language reflects the tendency to «a) express the meaning of imperfect. In biaspectual verbs of foreign origin with the suffix **-ува(юва)-** with the suffix **-овува-** (understanding the original forms of the corresponding verbs is already mostly as perfect); b) creation (more often it is, of course, fixing in normative dictionaries of units already available in certain fields of communication) of secondary imperfectives to prefixal verbs in perfect. Both among adopted and native lexemes» (Taranenko, 2006: 60).

The constant of P. Zagrebelny's artistic discourse is the potentialisms and imperfectives formed according to this common derivational model of the language (Table 2).

Table 2

Дериваційні суфікси	Індивідуально-авторські імперфективи
-ува-/-юва-	<i>витупувати, вихихочувати, відгмикуватися, докрикуватися, зласкавлювати, зненавиджувати, знетямлювати, зронювати, кровопивствувати, осамотнювати, прогарикувати, промелькувати, сотворювати, удобродушнювати, утотожнювати</i>
-овува-	<i>видрібцьовувати, викомбінувати, вичаровувати, вименжовувати, вифантазовувати, домеханізовувати, замортизовувати, змобілізовувати, спрIMITIVІЗовувати</i>

Relevant components in the structure of lexical meanings of imperfectives constructed by attaching the suffix **-ува(юва)-** to the bases of usual or occasional prefixal verbs of the perfect form are semas ' gradual development of action (state)' or ' repetition of an action with a certain purpose' , cf.: *Дівчата не переносять точного мислення. Коли все зрозуміло, тоді на них нападає нудьга, а носіїв нудьги вони зненавиджують* (Zagrebelny. Lion's heart, 1986: 209); *Козурін [...] поплескував Коляду по плечу й зронював: «Хвалю!»* (Zagrebelny. Tysiacholitnii Mykolai, 2003: 320); *Сміх історії. Ще вчора цю фальшиву єдність сотворювали смертями мільйонів невинно убієнних, а сьогодні цинічно низводять до пачки гречаної крупи і кілограма цукру* (Zagrebelny. Stovpo-tvorinnia, 2005: 12–13) and *...маршал Жуков знетямлював фашистських вояків, штурмуючи Берлін* (Zagrebelny. Julia, 2003: 220); *Телефоністи зумерили на пів-Європи, докрикувалися до міст і соборів, до лісів і пасовиськ...* (Zagrebelny. Julia, 2003: 94); *«Буксири» металися по дворах і в хатах визирювали, винюхували, винишпорювали* (Zagrebelny. Tysiacholitnii Mykolai, 2003: 144).

Stylisthemes and potentialisms, formed with the help of the suffix **-овува-**, in various works of P. Zagrebelny function mainly in the amplification series of evaluative and descriptive verbs. For example: *Деся бігав (Бузина) когось умовляв, згуртовував, змобілізував, засідав...* (Zagrebelny. Дуво, 2006: 127); *Він (капіташа) весь час щось викомбінував, дець щось купував, перепродував, міняв-перемінював...* (Zagrebelny. Julia, 2003: 11); *...жінки гармонійніші, в них приємна зовнішність якомось злагіднює, замортизовує неминучий удар, якого завдає іноді зяяння духовної прірви...* (Zagrebelny. Rozgin, 1984: 187).

In the studied literary discourse, the linguistic-stylistic means of expressing repeated, or multiple, actions are also neoderivatives formed by two prefixes. S. Sokolova notes that polyprefixation is an all-Slavic phenomenon noted since ancient times, which has specificity in every Slavic language (Sokolova: 1]. Multi-prefix verbs in the language of P. Zagrebelny mostly correspond to the ancient traditions of derivation and their functioning in the Ukrainian language. For example, *І давно вже перестала бути Настасею, а стала Хуррем. І тепер позосталася сама з цим чоловіком (Сулейманом) у цілому світі* (Zagrebelny. Roksolana, 2013: 177); *Все своє життя ховалася (Роксолана) за цього чоловіка (султана), а тепер він позоставив її без захисту...* (Zagrebelny. Roksolana, 2013: 705).

Such potentialisms as *визойкувати, зазітхати, знетямлювати, напоятати, напридумувати, напризбирувати, позоставити* змодельовано на зразок узуальних дієслів *знемагати, знесилювати, напосідати, спостигнути* etc. The stylistic expressiveness of multiprefix verbs in contexts is sometimes revealed in the fact that the component of plurality in their meanings «recedes into the background» (Sokolova: 8). In particular, in the novel «Julia» individual-author words function as expressives, united by the connotative sema 'intensity of action' present in their meanings. For example: – *Ну, навіщо так, майоре? – зазітхав капітан* (Zahrebelnyi. Julia, 2003: 85); *Теплий запах жінки заповнював простору кімнату, баламутив, знетямлював...* (Zahrebelnyi. Julia, 2003: 88); *Вона (Сузен) відвернулася від нього (Шульги) і несподівано заплакала. «Ти, ти! – крізь схлипування визойкувала вона. – Варвар! Відмідь! Скиф! Монгол!»* (Zahrebelnyi. Julia, 2003: 105).

Conclusions. Numerous potential verb forms that mark the literary discourse of P. Zahrebelnyi indicate the author's linguistic sense to choose the ways of development of the Ukrainian language, in particular, the knowledge of tendencies in its grammatical phenomena over the past few decades. From the '60s of the twentieth century, the writer foregrounded numerous forms within grammatical categories of verbs, the aspect of verbs in particular, which mostly corresponds to the modern linguistic and literary standard, significantly diversified the language of fiction with stylistics that is potentially close to commonly used linguistic units. We see prospects for further research of this topical problem in a comprehensive study of individual author's formation within the verb categories of state and personality/impersonality, which also reflect the dynamics of the stylistic norm of modern Ukrainian standard language, represented in literary discourse.

REFERENCES

Holikova, N. S. (2018). *Mova khudozhnoi prozy Pavla Zagrebelnoho: vid slova do kontseptu* [The language of Pavel Zagrebelny's fiction: from word to concept]. Dnipro: Aktsent PP [in Ukrainian].

Karpilovska, Ie. A. (2008). *Vplyv innovatsii na stabilnist movnoi systemy: rehulatory systemnoi rivnovahy* [The impact of innovation on the stability of the language system: regulators of system balance]. *Dynamika ta stabilnist leksychnykh i slovotvirnykh system slovianskykh mov – Dynamics and stability of lexical and word-forming systems of Slavic languages*, 3–22 [in Ukrainian].

Karpilovska, Ie. (2011). *Zminy v strukturі suchasnoi ukrainskoi movy ta mozhlyvosti yikh modeliuвання* [Changes in the structure of the modern Ukrainian language and the possibility of their modeling]. *Ukrainska mova – Ukrainian language*, 2, 3–18 [in Ukrainian].

Kots, T. A. (2013). *Dynamika hramatychnoi normy* [Dynamics of grammatical norm]. *Literaturna norma i movna praktyka – Literary norm and language practice*, 137–209 [in Ukrainian].

Kots, T. A. (2009). *Do problemy leksychnoi normy suchasnoi ukrainskoi literaturnoi movy* [To the problem of lexical norm of modern Ukrainian literary language]. *Movoznavstvo – Linguistics*, 1, 70–75 [in Ukrainian].

Movchan, P. M., Nimchuk, V. V., & Klichak, V. I. (2009). *Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy* [Large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]. Kyiv: Vyd-vo «Dnipro» [in Ukrainian].

Siuta, H. M. (2012). *Fonostylistychna norma v ukrainskii poetychnii movi druhoi polovyny KhKh stolittia* [Phonostylistic norm in the Ukrainian poetic language of the second half of the XX century]. *Movoznavstvo – Linguistics*, 3, 80–87 [in Ukrainian].

Slovnyk ukrainskoi movy: v 11 t. [Dictionary of the Ukrainian language: in 11 vols]. Kyiv: Naukova dumka, 1970–1980 [in Ukrainian].

Sokolova, S. *Poliprefiksatsiia yak zasib vyrazhennia mnozhynnosti v suchasni ukrainskii movi porivniano z rosiiskoiu ta biloruskoiu* [Polyprefixation as a means of expressing plurality in

the modern Ukrainian language in comparison with Russian and Belarusian]. Retrieved from: http://www1.nas.gov.ua/institutes/iu/Structure/Departments/Department5/soc_staff/Documents/so_kolova-poliprefiksacija.pdf [in Ukrainian].

Taranenko, O. O. (2006). Diieslovo v konteksti suchasnykh tendentsii do perehliadu normatyvnykh zasad ukrainskoi literaturnoi movy [Verb in the context of modern tendencies to revise the normative principles of the Ukrainian literary language]. *Movoznavstvo – Linguistics*, 2–3, 55–77 [in Ukrainian].

Vykhovanets, I. R., Horodenska, K. H., Zahnitko A. P., & Sokolova, S. O. (2017). *Hramatyka suchasnoi ukrainskoi literaturnoi movy* [Grammar of modern Ukrainian literary language]. Kyiv: Vydavnychiy dim Dmytra Buraho [in Ukrainian].

Zahnitko, A. P. (2011). *Teoretychna hramatyka suchasnoi ukrainskoi movy. Morfolohiia. Syntaksys* [Theoretical grammar of the modern Ukrainian language]. Donetsk: TOV «VKF «BAO» [in Ukrainian].

Zahrebelnyi, P. A. (2003). *Brukht [Junk]*. Kharkiv: Folio [in Ukrainian].

Zahrebelnyi, P. A. (1986). *Vyhnannia z raiu* [Expulsion from paradise]. Kyiv: Rad. pysmennyk [in Ukrainian].

Zahrebelnyi, P. A. (2006). *Dyvo* [Miracle]. Kharkiv: Folio [in Ukrainian].

Zahrebelnyi, P. A. (2004). *Pivdennyi komfort* [Southern comfort]. Kharkiv: Folio [in Ukrainian].

Zahrebelnyi, P. A. (2013). *Roksolana* [Roksolana]. Kyiv: A-BA-BA-HA-LA-MA-HA [in Ukrainian].

Zahrebelnyi, P. A. (2005). *Stovpo-tvorinnia; Kavtaklizma* [Stovpo-tvorinnia; Kavtaklizma]. Kharkiv: Folio [in Ukrainian].

Zahrebelnyi, P. A. (1984). *Tvory v dvokh tomakh. Tom pershyi. Rozghin* [Works in two volumes. Volume one. Acceleration]. Kyiv: Dnipro [in Ukrainian].

Zahrebelnyi, P. A. (2003). *Tysiacholitnii Mykolai* [Millennium Nicholas]. Kharkiv: Folio [in Ukrainian].

Zahrebelnyi, P. A. (2003). *Yuliia, abo Zaproshehnia do samovyvstvva* [Julia, or Invitation to Suicide]. Kharkiv: Folio [in Ukrainian].

Zahrebelnyi, P. A. (2008). *Ya, Bohdan* [I, Bogdan]. Kharkiv: Folio [in Ukrainian].

Анотація

Постановка проблеми. Однією з найважливіших проблем сучасної лінгвоукраїністики є всебічне студіювання мови як динамічної системи, що останнім часом помітно «оновлюється» на всіх рівнях. Під впливом низки суспільних чинників найпомітніше змінюються лексико-семантична та дериваційна системи, відчутною є динаміка й інших лінгвальних систем, зокрема морфологічної. У різних соціально-комунікативних сферах спостережено функціонування багатьох варіантних граматичних форм дієслів, що оприявлюють категорію виду. Нові тенденції у формотворенні перфективів та імперфективів щодо цього є найпоказовішими, вони найбільшою мірою активізовані в інформаційно-публіцистичному, науковому, художньому дискурсах.

Мета статті – виявити й обґрунтувати специфічні риси перфективації / імперфективації видових пар дієслів у мові художньої прози П. Загребельного. Основні завдання статті: схарактеризувати письменницькі перфективи та імперфективи як стилістичні, що в художньому дискурсі прозаїка репрезентують категорію оказіональності; конкретизувати способи їхньої деривації; визначити основні функції стилістичні в авторській романістиці.

Методи дослідження. У праці використано загальнонаукові методи спостереження, аналізу, синтезу, порівняння; лінгвістичні методи, серед яких описовий метод – для витлумачення явища перфективації / імперфективації в художньому дискурсі П. Загребельного; метод інтегративного аналізу, який покладено в основу комплексного

дослідження сукупності стилістем, що репрезентують граматичну категорію виду в мовотворчості письменника; метод лінгвостилістичного аналізу, що вможливує виявлення стилістичних функцій індивідуально-авторських перфективів та імперфективів у вертикальному контексті аналізованої романістики.

Основні результати дослідження. У морфологічній системі сучасної української літературної мови не всі дієслова утворюють видові пари. Одновидові (непарновидові) дієслова становлять відносно сталу підсистему. Утім, із кінця 80-х – початку 90-х рр. ХХ ст. помітним є оновлення граматичного формотворення в межах дієслівних категорій, що охоплюють насамперед різні аспекти категорій часу, виду, стану, особовості, функціонування активних і пасивних дієприкметників. На початку 20-х рр. ХХІ ст. спостерігаємо наслідки цих тенденцій, які репрезентують не лише динамічний характер дієслівної системи, а й динамічну стабільність граматичних норм.

У мові художньої прози П. Загребельного потенційні дієслова, оприявлюючи категорію оказіональності, відбивають сучасні тенденції розвитку української мови й можуть підсилити потенціал літературного стандарту. У творах прозаїка, написаних ще в 60-х – на початку 80-х рр. минулого століття, виявлено граматичні форми, які репрезентують перфективацію дієслів недоконаного виду та імперфективацію дієслів доконаного виду, що в сучасній українській мові активізувалися лише з кінця 80-х – початку 90-х рр. ХХ ст. Специфічною рисою лінгвостилію письменника є активне продукування видових пар, які у вертикальному контексті його мовотворчості виконують роль стилістем. Увесь загал індивідуально-авторських перфективів та імперфективів є наслідком незвичного (раніше не простежуваного) комбінування узуальних морфем.

Висновки і перспективи. Численні потенційні дієслівні форми, що маркують художній дискурс П. Загребельного, засвідчують мовне чуття автора до вибору шляхів розвитку української мови, зокрема пізнання тенденцій активізації її граматичних явищ упродовж кількох останніх десятиліть. Із 60-х рр. ХХ ст. письменник актуалізував численні формовживання в межах дієслівних граматичних категорій, зокрема дієслівної категорії виду, що здебільшого відповідають сучасному мовно-літературному стандарту, істотно урізноманітнює мову художньої літератури стилістемами, які є потенційно наближеними до загальноновживаних лінгвальних одиниць. Перспективи подальшого дослідження цієї актуальної проблеми вбачаємо у всебічному студіюванні індивідуально-авторського формотворення в межах дієслівних категорій стану та особовості / безособовості, що так само відбивають динаміку стильової норми сучасної української літературної мови, реалізовану в письменницькому художньому дискурсі.

Ключові слова: граматична категорія виду, перфектив, імперфектив, стильова норма, художній дискурс.

Abstract

Background. One of the most important problems of modern Ukrainian linguistic studies is the comprehensive study of the language as a dynamic system, which has recently been noticeably «updated» at all levels. Under the influence of a number of social factors the lexical-semantic and derivational systems change most noticeably, the dynamics of other linguistic systems, morphological system in particular. In various socio-communicative fields, the functioning of many variabilities of grammatical forms of verbs that show the category of aspect of the verb is observed. New tendencies in the formation of perfectives and imperfectives in this regard are the most significant, they are most active in informational and publicistic, scientific, literary discourses.

The purpose of the article is to identify and prove specific features of perfectivations / imperfectivations of aspectual pairs of verbs in the language of prose of P. Zahrebelnyi. The main tasks of the article: to describe the writer's perfectives and imperfectives as stylisthemes that in the literary discourse of the prose writer represent the category of occasionality; specify the methods of their derivation; identify the main functions of stylisthemes in the author's novel.

Methods. In this publication were used general scientific methods such as observation, analysis, synthesis and comparison; within linguistic methods, there is the descriptive method which is used for interpretation of perfectivation / imperfectivation in the literary discourse of P. Zagrebelny; method of integrative analysis is the basis of the overall study of the set of stylistic matters that represent the grammatical category of aspect in the writer's language; method of linguistic analysis allows to determine stylistic functions of author's individual perfectives and imperfectives in the vertical context of analyzed novels.

Results. In the morphological system of the modern Ukrainian literary language, not all verbs form aspectual pairs. One-aspect (non-biaspectual) verbs form quite a steady subsystem within the verbal system of the Ukrainian language. However, within grammatical verb categories span different points of tense, aspect, state, the person of a verb, functioning of active and passive particles became visibly active from the end of the 80s – beginning of the 90s of XX century. At the beginning of the 20s of the XXI century we can see consequences of tendencies that not only show the dynamic nature of the verbal system but also the dynamic consistency of grammatical norms.

In the language of P. Zagrebelny's fiction, potential verbs, identifying the category of occasionality, reflect modern tendencies in the development of the Ukrainian language and can strengthen the potential of the literary standard. In the works of the author, written in the 60's – the early '80s of last century, grammatical forms are found, which represent the perfection of verbs of imperfect form and the imperfection of verbs of perfect form, which in modern Ukrainian became more active only in the late 80's – early '90s of the twentieth century. A specific feature of the writer's linguistic style is the active production of aspectual pairs, which in the vertical context of his language creative work acts as a stylistheme. The whole set of individual author's perfectives and imperfectives is a consequence of an unusual (previously untraceable) combination of usual morphemes.

Discussion. Numerous potential verb forms that mark the literary discourse of P. Zahrebelnyi demonstrate the author's linguistic sense to choose the ways of development of the Ukrainian language, the knowledge of tendencies of activation of its grammatical phenomena during the last few decades in particular. From the '60s of the twentieth century, the writer actualized numerous forms within verb grammatical categories, in particular the verb category of the form, which mostly corresponds to the modern linguistic and literary standard, significantly diversified the language of fiction with stylisthemes that are potentially close to commonly used linguistic units. We see prospects for further research of this topical problem in a comprehensive study of individual author's formation within the verb categories of state and personality / impersonality, which also reflect the dynamics of the stylistic norm of the modern Ukrainian literary language, represented in literary discourse.

Keywords: grammatical category of aspect, perfective, imperfective, stylistic norm, literary discourse.

Стаття надійшла до редакції 02.10.2021

GRAMMATICAL PECULIARITIES OF ANGLO-UKRAINIAN TRANSLATION OF BUSINESS CORRESPONDENCE

O. Hurko

Doctor of Philology, Associate Professor,
Head of the Department of English Language
for Non-Philological Specialities,
Oles Honchar Dnipro National University
hurko.o.v@gmail.com
orcid.org/0000-0002-2839-2400

Introduction. Modern day business is an elaborate process of collaboration on each level of informational exchange, rapport, mutual planning, and reaching agreements. Business communication as a human activity is receiving an ever-growing attention from the part of researchers, since international business projects success depends on professional grounds as much as on communicative competence. The latter is formed through gaining the ability to literately put specific communicative means into practice with the aim to establish and support the contact, influence the flow of thought of the interlocutor in order to attain the desired goal.

Even though the field of business language has acquired a significant part within the realm of nowadays communication and has been recognized by the linguists as «eminent», it is still a respectively novel area for studies. Within the boundaries of academic literature, the problems of business style have been reflected in the articles of such researchers as O. Hurko (Hurko, 2017), G. Kuznetsova (Kuznetsova, 2014), I. Stohnii, L. Nykonorova (Stohnii & Nykonorova, 2017), etc. Moreover, numerous linguists have expressed their scientific interest towards the problems of business correspondence translation both on theoretical and practical grounds E. Breus (Breus, 2000), L. Vykhrystiuk (Vykhrystiuk, 2001), A. Schweizer (Schweizer, 1988), etc.

The topicality of the research is promoted by ever-growing extension of international business connections enticing world economies, which in turn requires qualified specialists within the field of business communication and correspondence in order to boost trans-border cooperation.

Defining and detailed analysis of translation peculiarities of the business language determines the aim of the research, which in return puts forward the following tasks: 1) to analyze the patterns of translating business correspondence (documents and business letters) into Ukrainian; 2) to investigate the morphological and syntactical features of the business language; 3) to indicate differences in arranging Ukrainian and English business correspondence. The object of our article is represented by a number of business letters and their translated counterparts. The material of our study was business correspondence site (Samples Business Letters, 2021).

Methods and methodology of investigation. In our research we use general scientific methods of observation, analysis, synthesis and comparison (for grammar specifics of Anglo-Ukrainian translation of business correspondence); linguistic methods including the descriptive method – to theoretically generalize the results and interpret business literature and documentation; the continuous sampling method – to identify the fragments of business texts and establish their differential features; classification method – to systematize grammatical transformations at the syntactic level and morphological level.

Results and discussion. In order to reach adequacy in the translation, one should adopt the content of the text together with the form it takes. For instance, in special cases antonymic translation, calquing, compensation, replacing Active Voice with Passive, or conveyance of phraseological units with semantic equivalents might take place.

Furthermore, Ukrainian and English belong to different structural types: Ukrainian is representative of inflected languages (which means it has a tendency to use a single inflectional

morpheme to denote multiple grammatical, syntactic, or semantic features), when in contrast, English is an analytical language (a language that primarily conveys relationships between words in sentences by way of helper words (particles, prepositions, etc.) and word order, as opposed to utilizing inflections), which results in substantial discrepancies in the language grammar and constructions.

For example, such grammatical occurrences as articles, modal verbs, gerund and infinitive, Continuous and Perfect groups, «it» clause are not inherent to the Ukrainian language and conversely, categories of gender and case for nouns and adjectives are not familiar to English grammar. Constructing sentences requires a different approach in the English language since, as opposed to Ukrainian, English enjoys a fixed word order.

In accordance with grammatical rules, articles, prepositions and objects in some sentences are used in some sentences, but in business letters and a range of documents can be omitted or for the sake of brevity. The followings examples illustrate the omission of preposition in the sentence:

We have accepted your order for 1,000 cases (of) Toilet Soap.

With regard to your Order No.770, we can probably arrange (for) July shipment.

If the object after the verb 'arrange' is either a thing or a person, the preposition 'for' has to be retained, e.g. *We have arranged for a new reception room.*

Articles and objects are often cast out of the commercial letters to save space. This phenomenon is especially common to sentences acknowledging receipts of letters:

We acknowledge (the) receipt of your letter of 10th May.

We received your letter of 20th April, (the) contents of which have been duly noted.

Articles and pronouns are regularly eliminated before a trade mark or a brand:

We thank you for your inquiry of the 3rd Nov. in respect of (the) 'Acrex' 'Cutlery'.

We are obliged for your letter of (the) 22nd. May quoting for (the) 'Kleenwick' cleaning powder at \$9.25 per case of 120 cartons of 16 ozs.

According to grammar, the way to refer to a company should be either «It» or «They», but in business correspondences 'They' is used more often than not.

In reply to your letter of yesterday, we write to inform you that we have known Messrs. Sterling & Co. for many years. They have built up an excellent business.

As L. Vykhrystiuk states, a translator who sets to translating business style texts should possess the following qualities: decent command on the theory of translation; advanced knowledge of the source language along with its lexical and grammatical features compared to the native language; appropriate choice of translation devices and methods; involvement of background knowledge (including cultural literacy) when conveying the translation (Vykhrystiuk, 2001: 54).

The issue of interpretation of the term «grammatical transformation» has been investigated by numerous linguists. In particular, V. Komisarov notes that grammatical substitutions are a means of translation in which the grammar unit in the original becomes a unit of the language of translation with a different grammatical meaning. The grammatical unit of the original language of any level can be prone to substitution: the word form, part of the language, the part of the sentence, the sentence of a certain type. It is clear that in the translation there is always a change of the forms of the original language into the forms of the language of translation. Grammatical substitution, as a special way of translation, implies not only the use of translation of the forms of the target language but renunciation to use the forms of the language of translation, similar to those of the original (Komisarov, 1990: 54). A. Schweizer defines grammatical transformations as transformations, within which the formal structure of the expression is transformed, while the meaning of the statement determined by semes remains untouched (Schweizer, 1988: 118).

Thus, grammatical transformations are the transfiguration of the sentence structure in the translation process in accordance with the rules of the target language. Transformation can be full or partial, depending on whether the structure of the sentence changes totally or in part. Usually, when the main parts of a sentence are substituted, a full transformation take place, if only secondary ones are substituted – then the substitution is partial. In addition to replacing the sentences, parts of the

speech can also be replaced. Often this happens at the same time.

The scale and depth of translation transformations are varied from transformations that cause a relatively small difference between the text of the target and the text of the source language to the cases of the so-called paradoxical translation, when the external dissimilarity between the original text and the translation text is such that it is difficult to immediately recognize the translation (Schweizer, 1988: 118).

In our scientific study, we analyze grammatical transformations at the syntactic and morphological levels.

1. Syntactic grammatical transformations

Syntactic adjustment or verbal translation is a type of «zero» transformation that occurs only in those cases where parallel syntactic structures are present in the source and target languages. But such cases are rarely encountered in translation practice. For example:

It was a pleasure to meet you yesterday and having the opportunity to discuss your education and your career goals. – Було приємно зустрітися з вами вчора і мати можливість обговорити вашу освіту і ваші кар'єрні цілі.

However, as noted by A. Fedorov «any attempts to translate literally one or another text or a section of the text lead, if not to the complete incomprehensibility of this text, then, in any case, to difficulties in perception» (Fedorov, 1988: 13).

A shift is a change in the location of the language elements in the translation text compared with the original text. Such elements are words, phrases, main and subordinate sentences, and the entire sentences.

However, it is an established fact that the order of words in English and Ukrainian does not coincide, which in turn affects translation.

An example of using shifts can be the sentence:

Although the company appreciates all that you have pointed out in your letter, we do not believe a raise is in order at this time. – Не дивлячись на те, що компанія цінує все те, що ви зазначили у вашому листі, ми не вважаємо, що в цей час підвищення буде доречне.

The transition from the reverse order of words to direct is another grammatical syntactic transformation. In the process of translation, difficulties with the reverse order of words may appear. In such cases, the interpreter often uses the translation from the reverse order of words to direct in the translation process. This syntactic transformation is especially needed when translating a text from a synthetic language into one of the analytical languages.

Expressions with the reverse order of words are a characteristic feature of Ukrainian language texts. In English, inversion is used much less frequently. This raises the need for various translation transformations, for the in-depth understanding of the expression (Breus, 2000: 22).

To the address of the company | came | sheet – A letter | came | to the firm.

Syntactic transformations can also include such phenomenon as a change in predicates when being translated. The same situation in the Ukrainian language can be described by various predicates in English. As an example: «*The car is moving fast*» – a predicate of action is employed and «*the movement of a car is fast*» – where a predicate defines a state.

One of the main causes of transformations accompanied by a change in the predicate is the selectivity of the Ukrainian and English languages in relation to the signs of the visual situation. In cases where an action refers to a transition to a qualitative or quantitative new state, the predicate of action is usually used in the Ukrainian language, whereas English prefers the predicate of the state. Ukrainian action often emerges in its present form to specify the result, while English resorts to the past (Breus, 2000 :16).

I have enclosed my resume for your review and will look forward to meeting you. – Я додаю своє резюме, щоб ви розглянули його і чекатиму на зустріч з вами.

Another grammatical syntactic transformation is the dissection of the sentence. A situation in one language described by a particular means requires two or more attributes to be displayed in another language. English is characterized by more economical ways of expressing thought than

Ukrainian, that is, the Ukrainian language is more discrete than English, which leads to the expansion of the volume of translated text.

Thus, dissection of a sentence is a translation method in which the syntactic structure of the sentence in the original becomes a two or more predicate structures of the language of translation. This transformation is explained by the structural-typological differences between the sentences of the original language and the translation.

This transformation leads to the conversion of a simple sentence of the original language into a complex sentence of the language of translation, while the complex syntactic constructs of sentences are substituted by simple ones (Miniur-Beloručev, 1999: 169).

This kind of transformation can also lead to the split of one complex sentence into two simple ones:

While I am sure the young man you wrote me about would not warrant the recommendation you gave unless he is really exceptional, I believe it would be unfair to him to set up an interview at this time. – Я впевнений, що молода людина, про яку ви мені писали, дійсно виняткова, інакше ви б не надали їй рекомендації. Утім, я вважаю, що було б несправедливо щодо нього, назначати йому співбесіду у цей час.

Addition is a grammatical transformation, which leads to an increase in the number of words, word forms, or sentences. This technique is used to correctly convey the meaning of the sentence of the original, which is translated according to linguistic norms that exist in the culture of the language of translation. An example of using such a grammatical transformation is found in the following sentence:

Thank you for your interest in working for our company. – Дякуємо вам за виявлений інтерес щодо роботи у нашій компанії.

In this example, addition is traced: Added adjective «виявлений» to comply with the language norms that exist in the Ukrainian language.

2. Morphological grammatical transformations

Substitutions at the morphological level are a translation method in which the grammatical unit of the original language is converted into a unit of the language of translation with another grammatical meaning.

In translation practice there are different types of grammatical substitutions. First of all, it is the substitution of parts of the language, which is the most common type of morphological transformation. Similar substitutions are usually caused by different application of words and different standards of compatibility in the English and Ukrainian languages, and in some cases, the lack of a part of the language with the corresponding meaning in the Ukrainian language.

The simplest form of such a substitution is to transform the pronoun of the original language into a noun or the proper name of the translation language and vice versa.

*We also produce chocolate, pastries, chewing gum, lolly-pops and cakes. The money that we get from selling **them** is given to the children's hospital. – Ми також виробляємо шоколад, випічку, жувальну гумку, карамель і торти. Гроші, отримані від продажу **цих** товарів, йдуть на потреби дитячої клініки.*

It should be noted that quite often in the translation there is a substitution, when the noun or proper name is replaced by a pronoun:

A very common occurrence is substitution of the adjective by a noun or adverb.

You have a debt. – У вас є заборгованість.

A considerable difficulty in the process of translation is substitution of the verbal noun verb, and vice versa.

In English, the names of the occupations (usually with the suffix *-er*) are widely used not only to refer to individuals in a particular profession, but also to characterize the actions of «nonprofessionals». The meaning of such nouns is regularly translated using Ukrainian verbs:

You can not write letters. – Ви не вмієте писати листи.

As can be seen from the examples, substitution of the verb with nouns is often accompanied

by the replacement of the adverb to the adjective with the noun.

The personal form of a verb is often replaced by a participle during the translation, thereby changing the syntax of the sentence:

An enterprise may go bankrupt and employees will be left without work. – Підприємство може збанкрутувати і співробітники залишаться без роботи.

Another morphological grammatical transformation is the replacement of the number. In English and Ukrainian there are singular and plural forms, and, as a rule, correlated nouns in the original and in translation are used in the same number, except when the form of singularity in English corresponds to the form of the plural in the Ukrainian language (*money* (sing.) – *гроші* (pl.), *ink* (sing.) – *чорнила* (pl.)) or the opposite of the plural in English corresponds to one in the Ukrainian language (*struggles* – *боротьба*, *outskirts* – *околиця*). But under certain conditions, the change of the form of number during the translation can be used as a means of creating an occasional correspondence (Komisarov, 1990: 78):

In spite of the fact that your hard work helped the company to bail out of the difficulties, we do not believe that raising is in order at this time. – Незважаючи на те, що ваша наполеглива праця допомогла компанії вийти з скрутного становища, ми не вважаємо, що підвищення є доречним у цей час.

The substitution of grammatical tense is another morphological grammatical transformation.

The Ukrainian language has a grammatical category of kind. The English language in course of time lost this category, having acquired instead a lot of grammatical tenses of the verb. In this connection, when translating from Ukrainian into English, there is a need to substitute the grammatical tense. More often than not, the Ukrainian version of the past-day corresponds to the verb of the present-day version of the simple present tense or the completion of the present time.

The debts account for 1 million. – Обсяг заборгованості склав 1млн.

Many linguists refer to the class of grammatical transformations known as word-formation transformations.

The fact that word formation involving affixation in the English language is much more frequent than in the Ukrainian leads to the introduction of additional lexemes in the text:

We had hoped that during this difficult period of reorganization we could keep our employees together with the company. – Ми сподівалися що під час цього складного періоду реорганізації ми матимемо змогу залишити усіх працівників у нашій компанії.

Among the analyzed material we distinguish the following complex lexical-grammatical transformations:

- 1) antonymic translation;
- 2) explication (descriptive translation);
- 3) compensation.

Antonymic translation (or formal negation) is a lexical-grammatical transformation that is used when the form of a word or phrase is replaced by the opposite (positive to negative and vice versa), while the meaning of the translated unit remains unchanged. In the Anglo-Ukrainian translation, this transformation is used especially often when the original negative form is used with a word having a negative prefix:

Nothing in your job can be found inaccurate, but we cannot agree to your request and raise you so soon. – Ви виконуєте свою роботу справно, але ми не можемо задовольнити ваше прохання про підвищення.

Explication or descriptive translation is a lexical-grammatical transformation in which a word, phrase, term, or phraseology is replaced in the target language by a phrase that adequately conveys the meaning of this word, phrase or term. At the same time, it is necessary to ensure that in target language the phrase accurately and fully transmits all the main features of the concept, indicated by the word of the original. Before applying this method, a translator should make sure that there is no matching version of the notion in the target language.

An example of a descriptive translation is the following: *caregiver* – *доглядач за*

немічними та хворими людьми.

The disadvantage of descriptive translation method is its bulkiness and verbose language. Therefore, this translation method is most successful in cases where it is possible to provide a relatively short explanation.

Compensation is a translation method in which semantic elements lost in the translation of units of the original language are communicated in the text of translation by some other means and may be located anywhere else in the original. This way, the lost meaning is compensated and generally the content of the original is reproduced with greater completeness. Grammatical means of the original are often replaced with lexical and vice versa.

An example of compensation can be the translation of the following sentence:

I also have extra hands on the experience that I have acquired through and after school work program. – Я також маю досвід, який я отримав до та після навчання у школі.

Thus, translators working on the text of the business letter must consider all the differences of languages and use the translation transformations when translating the missing grammatical phenomena into one or another language.

Conclusions. To sum up, it should be noted that in the process of working on the text, the translator can use various technical techniques to achieve greater similarity to the original text. Therefore, the skills and abilities of translation transformations are simply needed to adequately convey the meaning of the original. Prospects for further research we see in the lexical analysis of Anglo-Ukrainian translation of business correspondence.

REFERENCES

Breus, E. V. (2000). *Osnovy teorii i praktiki perevoda s russkogo yazyka na anglijskij [Fundamentals of the theory and practice of translation from Russian into English]*. Moscow: URAO [in Russian].

Fedorov, A. B. (1983). *Osnovy obshhej teorii perevoda: Lingvisticheskie problem [Foundations of the General Theory of Translation: Linguistic Problems]*. Moscow: Vysshaya shkola [in Russian].

Hurko, O. V. (2017). *Katehoriia stverdzhennia ta yii vyrazhennia v ukrainskii literaturnii movi [The category of affirmation and its expression in the Ukrainian literary language]*. Dnipro: Lira [in Ukrainian].

Komissarov, V. N. (1990). *Teoriya perevoda (lingvisticheskie aspekty) [Theory of Translation (linguistics aspects)]*. Moscow: Vysshaya shkola [in Russian].

Kuznetsova, H. P. (2014). Ofitsiino-dilovyi styl v osvittii administratyvno-upravlinskii sferi spilkuvannia [Official business style in educational administrative and management sphere of communication]. *Naukovyi chasopys NPU im. M. P. Drahomanova. Filolohichni nauky (movoznavstvo) – Scientific journal of NPU named after MP Drahomanov. Philological sciences (linguistics)*, 6, 125–140 [in Ukrainian].

Min`yar-Beloruhev, R. K. (1999). *Kak stat' perevodchikom? [How to become a translator?]*. Moscow: Gotika [in Russian].

Samples Business Letters. Retrieved from: <https://www.englishclub.com/business-english/correspondence-samples.htm> [in English].

Shveitser, A. D. (1988). *Teoriya perevoda: Status, problemy, aspekty [Theory of Translation: Status, Problems, Aspects]*. Moscow: Nauka [in Russian].

Stohnii, I. V. & Nykonorova, L. I. (2017). Stylistychni osoblyvosti napysannia dilovykh lystiv anhliiskoiu movoiu [Stylistic features of writing business letters in English]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu – Scientific Bulletin of the International Humanities University. Ser.: Filolohiia*, 27, 2, 178–180 [in Ukrainian].

Vykhrystiuk, L. S. (2001). *Vstup do perekladoznavstva [Introduction to translation studies]*. Alchevsk: DHM [in Ukrainian].

Анотація

Постановка проблеми. Ділове спілкування як діяльність людини набуває неабиякого зацікавлення з боку дослідників, оскільки успіх міжнародних бізнес-проектів залежить не лише від професійних умінь, а й від комунікативної компетентності. Актуальність дослідження зумовлена розширенням меж міжнародних ділових зв'язків, що спричиняє потребу в наявності кваліфікованих спеціалістів-перекладачів у сфері ділового спілкування та листування з метою активізації трансграничного співробітництва.

Мета статті. У статті маємо на меті визначити морфологічні та синтаксичні особливості мови ділового листування.

Методи дослідження. У дослідженні використано загальнонаукові методи спостереження, аналізу, синтезу та порівняння (для граматичної специфіки англо-українського перекладу ділового листування); лінгвістичні методи, зокрема описовий метод – для теоретичного узагальнення результатів та інтерпретації ділової літератури та документації; метод суцільної вибірки – для виявлення фрагментів ділових текстів та встановлення основних відмінностей; метод класифікації – для систематизації граматичних трансформацій на синтаксичному та морфологічному рівнях.

Основні результати дослідження. Граматичні трансформації кваліфікуємо як перетворення структури речення у процесі перекладу відповідно до особливостей мови-перекладу та аналізуємо їх на морфологічному та синтаксичному рівнях. Перекладаючи тексти ділового мовлення, використовували такі лексико-граматичні трансформації: 1) антонімічний переклад; 2) експлікація (описовий переклад); 3) компенсація.

Висновки і перспективи. Перекладачі, які працюють над текстом ділового листування, мають враховувати всі відмінності мов і використовувати перекладацькі трансформації під час перекладу граматичних явищ на ту чи ту мову. Перекладаючи текст, перекладач може послуговуватися різними технічними прийомами для досягнення більшої схожості з текстом оригіналу. Саме тому навички та вміння вживання трансформаційних перетворень є необхідними для адекватного передавання змісту оригіналу. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в лексичному аналізі англо-українського перекладу ділової кореспонденції.

Ключові слова: граматичні трансформації, ділове листування, англо-український переклад, синтаксичний рівень, морфологічний рівень.

Abstract

Background. Business communication as a human activity is receiving an ever-growing attention from the part of researchers, since international business projects success depends on professional grounds as much as on communicative competence. The relevance of the study is due to the expansion of international business relations, which leads to the need for qualified translators in the field of business communication and correspondence in order to enhance cross-border cooperation.

Purpose. The purpose is to determine the morphological and syntactic features of the language of business correspondence.

Methods. In our research we use general scientific methods of observation, analysis, synthesis and comparison (for grammar specifics of Anglo-Ukrainian translation of business correspondence); linguistic methods including the descriptive method – to theoretically generalize the results and interpret business literature and documentation; the continuous sampling method – to identify the fragments of business texts and establish their differential features; classification method – to systematize grammatical transformations at the syntactic and morphological levels.

Results. We define grammatical transformations as the transfiguration of the sentence structure in the translation process in accordance with the peculiarities of the target language and analyze them at the morphological and syntactic levels. When translating business speech texts, the following lexical and grammatical transformations were used: 1) antonymic translation;

2) *explication (descriptive translation)*; 3) *compensation*.

Discussions. *Translators working on the text of the business letter must consider all the differences of languages and use the translation transformations when translating the missing grammatical phenomena into one or another language. In the process of working on the text, the translator can use various technical techniques to achieve greater similarity to the original text. Therefore, the skills and abilities of translation transformations are simply needed to adequately convey the meaning of the original. Prospects for further research we see in the lexical analysis of Anglo-Ukrainian translation of business correspondence.*

Keywords: *grammatical transformations, business correspondence, Anglo-Ukrainian translation, syntactic level, morphological level.*

Стаття надійшла до редакції 15.07.2021

ГУЦУЛІЗМИ-МІФОНІМИ В РОМАНІ «НЕПРОСТІ» ТАРАСА ПРОХАСЬКА

В. Зайцева

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
victoriyazaitseva62@gmail.com
orcid.org/0000-0001-9437-6057

К. Коденчук

магістерка кафедри української мови,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
kodenchuk1303@gmail.com

Вступ. Українська літературна мова на сучасному етапі швидко розвивається й удосконалюється, проте продовжує жити народною мовою, тобто діалектами. На жаль, на сьогодні не так багато письменників послуговуються у своїх творах діалектизмами, хоча використання саме діалектної лексики робить текст надзвичайно колоритним, надає йому емоційної забарвленості й мовної експресії. Саме діалектна лексика завжди привертала увагу мовознавців, які досліджували як стилетвірний, образотвірний чинники, так і функційно-семантичну роль діалектизмів (Грещук, 2012–2013).

Невід'ємною ознакою мовостилю багатьох західноукраїнських письменників (М. Шашкевич, В. Стефаник, М. Черемшина, Л. Мартович, І. Франко, Ю. Федькович, М. Влад, М. Матіос, В. Герасим'юк та ін.) є саме територіальні діалектизми. Вживання діалектної лексики в художніх творах як класичних, так і сучасних митців слова зумовлене, на наш погляд, тим, що вона міцно закорінена в мовну свідомість письменників. Залюблені в рідну говірку, вони видобувають з неї все нові скарби, збагачуючи ними своє художнє мовлення і літературну мову загалом.

У межах південно-західного наріччя одним із найцікавіших і найархаїчніших, на чому неодноразово наголошували мовознавці, є гуцульський говір. Він широко презентований у мові художньої літератури і закономірно привертає все більшу увагу лінгвістичістів.

Дослідження особливостей уживання гуцулізмів у художньому мовленні є однією з актуальних проблем сучасної української діалектології. У статті досліджено особливості вживання гуцульських міфонімів у романі Тараса Прохаська «Непрості». Проаналізовано семантику діалектних апелятивів, визначено чинники, що зумовлюють уживання діалектизмів у тексті твору зокрема.

Методи та методики дослідження. У межах сучасної науки про мову загалом і вивчаючи живу народну мову зокрема лінгвісти проаналізували взаємодію діалектного та літературного мовлення на сучасному етапі розвитку української мови та зосередилися на тих мовних одиницях, що рухають письменником, коли той вдається до використання елементів рідної говірки в художньому тексті. Предметом нашого лінгвістичного дослідження є діалектна лексика, зокрема гуцулізми в ідіостилі Тараса Прохаська. Мета статті полягає в дослідженні лексико-семантичних і функційно-стилістичних особливостей гуцульських діалектизмів у романі Тараса Прохаська «Непрості». Аналізуючи діалектну лексику творчого доробку Тараса Прохаська, послуговувалися базовими методами: гіпотетико-дедуктивним, індуктивним, описовим, компонентним і статистичним, а також методикою обробки малих вибірок.

Результати та дискусії. Творчість сучасного українського письменника-постмодерніста Тараса Прохаська є оригінальним і самобутнім явищем, максимально відповідає ідейно-стильовим параметрам української літератури порогу тисячоліть.

Діалектизми у творах художньої літератури підкреслюють виражальне багатство та красу народних говірок, їхні зображально-естетичні можливості. Про стереотипне мислення деяких критиків, які сприймають Тараса Прохаська виключно як гуцульського митця слова, сам автор пише: «В усіх цих розмовах є дуже важливими такі маркери з позначками, ярликами... І в тебе є такий ярлик, що ти гуцульський поет, у мене є ярлик, що я живу в Карпатах, описую Карпати. І дуже часто про це питаються. Але ти розумієш, що не можеш своєї гуцульськості розказати людям... Так, як я не можу розповісти про весь свій досвід життя тут, я не можу розказати тим, хто тут не був, бо це вже перетворюється на літературу... Цього неможливо зрозуміти, не проживши там. Але в цьому є одне з найважливіших покликань літератури – розповідати про себе, про свою територію так, щоби зацікавити когось чи щоби постаратися прояснити. А проблема моя є в тому, що це до кінця неможливо зробити» (Прохасько, 2002: 25). Автор розмірковує і про особливості материнської мови, і про свою належність до названої етнічної групи – гуцулів, і насамперед усвідомлює себе як її невід’ємну частину. Тарас Прохасько – відомий сучасний український прозаїк. «Український Маркес», один із представників так званого «станіславського феномену» в сучасній українській літературі, біолог за освітою, письменник тонко відчуває і відтворює у своїй прозі поетику рідного галицького ландшафту, його дивну, трохи фантастичну атмосферу. Митця художнього слова Т. Прохаська, який працював колись у карпатському лісництві, небезпідставно називають ще й «гірським філософом». Припускаємо, що саме карпатці стали джерелом створення міфонімів у мові героїв автора-гуцула.

Вивчення гуцульського говору, його різних структурних рівнів відтворено в лінгвістичних атласах, описових працях лінгвістів І. Робчука, Б. Кобилянського, В. Курашкевича, Я. Янува, Я. Рігера, у доповідях на конференціях і пленарних засіданнях мовознавців Д. Бучка, П. Гриценка, у словниках С. Витвицького, В. Шнайдера, В. Шухевича, В. Коржинського, О. Горбача, Я. Закревської, М. Шкрумеляка. Гуцульський говір, або східнокарпатський говір, є одним із найархаїчніших говорів галицько-буковинської групи південно-західного наріччя. Поширений у східній частині Закарпаття (Рахівський район), західній частині Чернівецької області (Вижницький, Путильський райони), південно-західних районах Івано-Франківської області (Верховинський, Коломийський, Косівський і Надвірнянський райони), північних районах Сучавської області Румунії. Гуцульський говір на заході межує з закарпатським, на півночі – з бойківським і надністрянським, на сході – з покутсько-буковинським говорами, на півдні – з північнорумунськими говірками. Західну межу гуцульського говору окреслює Карпатський хребет, північно-східний кордон збігається з давньою межею Перемишльської землі, що засвідчує тісний зв’язок із покутсько-буковинським говором. Ядро гуцульського говору утворюють говірки верхів’їв річок Прут, Черемош, Пугала. У складі гуцульського говору виділяється кілька зон із властивими їм ознаками, хоч у важливіших рисах він становить єдність. Територіально гуцульський говір накладається на етнографічний район Гуцульщини і співвідноситься з етнографічною групою українців – гуцулами.

Гуцульський говір приваблює своїми характерними особливостями багатьох письменників сучасності. Якщо наприкінці XIX і початку XX століття продуктивним був такий спосіб застосування діалектизмів, як стилізація гуцулізмів (О. Федькович, М. Черемшина, М. Ломацький), то сьогодні репрезентативним є спосіб відтворення різних рис (фонетичних, лексичних, синтаксичних) місцевих говірок, що увиразнює не лише мову персонажів, які діють у художньому творі, а й голос автора-носія цього говору (Т. Прохасько, Ю. Прохасько, М. Матіос, І. Чендей та ін.).

Діалектна лексика (як і професійна) виділяє найдрібніші деталі явищ, предметів, реалій навколишньої дійсності. Це дає широкі можливості в художньому стилі для максимального наближення до дійсності, для опису життя з усіма його подробицями, для відтворення місцевого колориту, для типізації характерів представників різних суспільних прошарків.

Утім, під час вибору тих чи тих мовних засобів потрібна неабияка авторська майстерність, бо лише за такої умови можна досягти бажаного ефекту. Уміло вжиті діалектизми слугують яскравим засобом мовної експресії. Письменники ХХІ ст. використовують діалектизми, які відповідають їхнім естетичним смакам. Це зовсім не означає, що можливим є використання лише опоетизованих діалектних слів. Стилістично виправданим може бути й звернення до зниженої лексики.

Унікаючи іноді місцевих слів у мовленні, письменник Тарас Прохасько подекуди все-таки зберігає їх. Наприклад, яскрава експресія характерна діалектизмам у такому контексті: *Ще Стефаник тішився, що як Лагодинський пішов спочивати, вони почали всяко на себе виговорювати – бліндере, гідку, лунавий, бахуре, пухнавий, лопітливий, гідливий, бокозийнику, гулавицю, друкарнику, фаріоне, лухуне, танцівнику, олейнику, зайдею, джусе, торбею, перевіднику, верхівцю, сусе, бойку, лемку, гуцуле – та й поснули* (Прохасько, 2002: 32).

Потрапляючи до художнього тексту, діалектизм перестає бути звичайним поверховим елементом, він одразу ж набуває додаткових смислових та естетичних відтінків, різко контрастує з літературно-нормативною організованістю цього твору й через те є інтенсивно увиразненим. Добрий експресивно-стилістичний ефект дає вживання в мові персонажів і особливо в мові автора характеристичних говіркових лексем, що виступають образними синонімами, еквівалентами стилістично нейтральних загальнонародних слів. Діалектні синоніми в певний спосіб стилізують мову художнього твору, слугують засобами характеристики й самохарактеристики персонажів, але основною їхньою функцією є надання оповіді емоційно-оцінного колориту, створення художньо-естетичної атмосфери у творі.

Коли ми говоримо про індивідуальний стиль або ідіостиль, то насамперед маємо на увазі мовну особистість того чи того митця художнього слова. Основу ідіостилю Тараса Прохаська становить народнорозмовне, діалектне мовлення, що репрезентує мовну картину світу гуцулів у творах письменника. Митець приділяє багато уваги мові своїх творів, бо є національно свідомою особистістю. Діалектна лексика надає текстам її пісень надзвичайної колоритності у змалюванні життя і побуту героїв, особливої експресії, емоційної наснаженості, а також дає змогу розширити межі української національної культури. Проза Т. Прохаська максимально відповідає ідейно-стильовим параметрам сучасної української літератури.

Ми переконані, що найважливішими чинниками ідіостилю письменника є його особистісні якості, його філософсько-світоглядні орієнтири в поєднанні з певним історико-філологічним тлом, що формує письменника як мовну особистість відповідно до стану розвитку літературної мови в певний історичний період. Т. Прохасько приділяє багато уваги мові своїх творів, бо є незаангажованим, національно свідомим українським письменником.

Окремі грані творчої еволюції письменника висвітлено в літературному та лінгвістичному аналізах митців художнього слова (О. Ципердюк, О. Ковтун) тощо. Проте, незважаючи на посилену увагу до цієї постаті з боку критиків і літературознавців, творчі надбання Т. Прохаська вивчені ще недостатньо, а щодо мовних особливостей художніх творів письменника на сучасному етапі, то загалом вони залишаються малодослідженими.

Ідіостиль письменника Т. Прохаська неможливо сплутати з кимось іншим. Під час дослідження ідіостилю дослідники (О. Ципердюк, О. Ковтун) звертають свою увагу на особливі властивості мови автора, творчого характеру мови творів «Непрості» та «FM Галичина», функціональне спрямування діалектної лексики, її роль у відображенні авторського світобачення тощо.

Українська мова загалом багата на міфоніми, що відображають загальнолюдські погляди на світ живої та неживої природи, позначаючи універсальні явища, зафіксовані будь-якою мовою. Їхнім основним джерелом є фольклорні тексти. Значна частина міфонімів сягає давньоруського або праслов'янського періоду, коли формувалася східнослов'янська (праслов'янська) язичницька міфологічна система. Міфоніми досить часто мають затемнену

внутрішню форму, є герметичними. Іноді вони зберігають сліди давніх чужомовних запозичень. У текстах західноукраїнських письменників, зокрема Марія Матіос, Тарас Прохасько, Іван Чендей, міфоніми органічно переплітаються з релігійними християнськими назвами (Бігме, Божка тощо).

Різні ракурси сприйняття довкілля породжують національне маркування міфологеми. Міфоніми, передаючи специфіку географічного, соціально-етнічного, культурного середовища, відображають особливості світобачення певного етносу. Міфологічне сприйняття світу ґрунтується на вірі в перевагу духу над матерією, на розумінні, що «саме позаматеріальні, духовні сили кермують земним буттям людини і природи». Вивчення міфологічних уявлень слов'ян розпочалося в ХІХ ст. у працях О. Афанасьева, В. Гнатюка, М. Костомарова, І. Нечуя-Левицького, І. Огієнка, О. Потебні та ін. Етнолінгвістичне осмислення міфологічної свідомості українців демонструють мовознавчі розвідки сучасних дослідників Л. Виноградової, Т. Голіченко, О. Колесник, А. Маслової, О. Поріцької, Н. Тяпкіної та ін. На сьогодні дослідження функціонування міфологем у слов'янських мовах є досить актуальним.

Аналізований художній твір із доробку письменника сучасності Тараса Прохаська яскраво репрезентує новий тип літературно-діалектної взаємодії, коли діалектні одиниці (в нашому випадку гуцулізми), уплетені в канву тексту, виринають не в діалогах, що профанують їх до стилізації мовлення героїв, а окреслені в самій авторській нарації. Автор-скриптор є водночас активним носієм і транслятором діалектного мовлення в тексті твору, у якому гуцульські діалектизми введені та функціонують відповідно до потреб художнього наратування. Тому закономірно, що використання гуцулізмів на зразок *непрóсті*, *баїльник* у художньому тексті (крім виразного ідейно-тематичного та стилістичного навантаження) повною мірою віддзеркалюють реалії (міфологія, вірування та забобони), притаманні безпосередньо гуцульському ареалові.

Найбільшу увагу дослідників привертає винесений у заголовок роману міфонім «непрóсті». Письменник Тарас Прохасько в одному з розділів твору подає автокоментар – визначення лексичного значення цієї номени: «Непрóсті – земляні боги; люди, які за допомогою вроджених або набутих знань можуть приносити користь або шкодити комусь» (Прохасько, 2002: 43).

Подібне тлумачення діалектизму подається в етнолінгвістичному словнику «Гуцульська міфологія»: «У гуцульських говірках на позначення людини, яка вирізняється з-поміж інших своїми особливими знаннями та вміннями, внаслідок чого може заподіювати шкоду чи приносити користь людям, уживають такі назви: непрóстий, земляний бог тощо» (Хобзей, 2002: 163). Ця діалектна лексема поєднує в собі відтінки протилежних значень. Явище розвитку в слові антонімічних значень отримало в лінгвістиці назву *енантиосемія*. Причиною виникнення енантіосемії може бути полісемія – розвиток в одній лексичній одиниці кількох різних значень, що згодом можуть розвинути як протилежні один одному. Явище енантіосемії досліджували такі мовознавці, як Л. Булаховський, Ю. Скиба, М. Шанський та ін. Енантіосемією також означений гуцулізм-міфонім «мольфар» – 1. Чарівник; 2. Злий дух; чорт (Білодід, 1973: 793), а діалектна лексема «богинки» набула полярно протилежного значення в процесі нейтралізації узуальної семи (богині, тобто верховні істоти) і заміни її на антонімічну: «богинки – страшні за виглядом, потворні, кульгаві жінки з великою головою та чорними ікластими зубами, що крадуть та підміняють дітей» (Шкрумеляк, 2016: 32).

Серед лексем на позначення своєрідних гуцульських міфічних істот як синонім до вже наведеної переосмисленої номінації *баїльник* у тексті роману вжито назву *примівник*, що в діалектному мовленні вжито зі значенням 'знахар; чоловік, який лікує замовляннями' (Хобзей, 2002: 134).

Гуцулізми використовує Тарас Прохасько також для називання інших осіб, пов'язаних із містикою та магією: *верхоблюд* 'людина, яка володіє зачарованим грошем, інклюзом'

(Грінченко, 1907–1909: 51), *віжлун* ‘чоловік, який може передбачувати майбутнє’ (Грінченко, 1907–1909: 63), *віжлунка* ‘жінка, яка може передбачувати майбутнє’ (Грінченко, 1907–1909: 63), *вовкун* ‘вовкулака’, *гадер* ‘чоловік, який замовляє від укусу гадюки або має владу над ними’, *гадерниця* ‘жінка, яка замовляє від укусу гадюк або має владу над ними’ (Грінченко, 1907–1909: 43), *градівник* і *хмарник* ‘людина, яка володіє даром відвертати грозові хмари’ (Грінченко, 1907–1909: 146). Наприклад: «Іще є гадер, вовкун, градівник, хмарник, верхоблюд. ще є віжлун і віжлунка» (Прохасько, 2002: 86); «дві жінки – віжлунка і гадерниця – обмили Анну і загорнули її в кольорові ліжники» (Прохасько, 2002: 17).

У тексті трапляються фрагменти, де подана низка діалектних назв осіб: *до бару часто вламувалися обвішані крісами і порохівницями збуї нового газди, які гасали горами, накидаючи свої звичаї, ... та вайлуваті моцурі з грубезними кістками* (Прохасько, 2002: 122), де *збуї* означає ‘розбійник, грабіжник’ (Закревська, 1997: 43), *газда* – ‘господар’, а *моцар* – це ‘силач’ (Закревська, 1997: 146). Їхні значення нам вдалося з’ясувати переважно за словником гуцульських говірок, а в окремих випадках – за тлумачним словником: напр., *бліндер* – те саме, що *блиндар* – жебрак, старець (Закревська, 1997: 27); *данцівник* – танцюрист (Закревська, 1997: 35); *бахур* – це 1) дитина, частіше хлопець; 2) пустун, бешкетник (Хобзей, 2002: 24); *лихун* – нероба (Хобзей, 2002: 82); *зайдей* – чужак, приبلуда (Хобзей, 2002: 56); *нетутешній*; *джус* – чорт, нечистий (Хобзей, 2002: 48).

Висновки. Отже, використання міфонімів у романі «Непрості» Тараса Прохаська засвідчує глибоке закорінення автора в народні гуцульські традиції, майстерне володіння їхніми змістово-стилістичними можливостями.

Мовностилістичний аналіз діалектної лексики, виявленої в мові роману «Непрості» Тараса Прохаська, дає змогу зробити певні узагальнення. Діалектна лексика, засвідчена в романі, яскраво репрезентує гуцульський говір. Діалектизми є лише окремими лексичними вкрапленнями в художньому мовленні сучасного автора, що загалом є літературним. Діалектизми автор уживає в художньому тексті свідомо. Відчувається замишування письменника гуцульською говіркою, а також звичаями і творчістю цієї оригінальної етнічної групи. Значення багатьох гуцулізмів можна зрозуміти з контексту, тому що митець пояснює найважливіші, на його погляд, діалектні слова або подає поряд автокоментар чи синонімічний літературний відповідник. Своєрідний гуцульський міфонім «непрості», винесений у заголовок і найбільш уживаний у творі, одразу занурює читача у світ гуцульської міфології і виступає ключовим словом у художньому тексті, навколо якого групуються інші (контекстуальні) синонімічні назви на позначення міфічних істот (напр.: *вовкун*, *віжлун*, *гадер*, *джус*), так і діалектизми інших лексико-семантичних груп. Особливістю використання діалектної лексики в романі «Непрості» є, по-перше, часткове переосмислення відомих діалектних назв міфічних істот (*непрості*, *баїльник*, *примівник*) відповідно до ідейно-тематичного задуму автора. По-друге, на ґрунті деяких діалектних назв у тексті твору віднайдено нові найменування. Уживання в тексті роману гуцулізмів, що володіють відчутним стилістичним потенціалом, зумовлене, з одного боку, ідейно-тематичним спрямуванням твору, а з іншого – покликане відтворити культурний і територіальний колорит гуцульських Карпат, створити «відчуття присутності». Виразно простежуються образо- й текстотвірні, а також пізнавальні функції аналізованих діалектизмів. Уважаємо, що використання гуцулізмів у художньому мовленні надає додаткової колоритності місцевим гуцульським назвам, що мають давню історію в національній культурі загалом.

Уважаємо, що активізацію використання гуцулізмів-міфонімів можна пояснити тим, що письменник Т. Прохасько сам є вихідцем із гуцульського діалектного середовища, проте діалектизми він використовує дозовано, подекуди з власним коментарем. Діалектна лексика, якою послуговувався Т. Прохасько під час написання роману «Непрості», яскраво відбиває колорит описуваної місцевості, особливості мови населення Західної України (гуцулів), типізує характери героїв тощо. Цей твір засвідчує глибоке закорінення прозаїка

в гуцульський говір, майстерне використання його стилістичних можливостей у художньому тексті.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Грещук, В. (2012–2013). Гуцульський діалект у мові сучасної української літератури. *Українознавчі студії*. Івано-Франківськ.
- Гуцульські говірки: Короткий словник (1997) / Відп. ред. Я. Закревська. Львів: Інститут українознавства НАНУ.
- Прохасько, Т. (2002). *НепрОсті*. Івано-Франківськ: Видавництво Лілея-НВ.
- Словарь української мови: в 4-х тт. (1907 – 1909). / За ред. Б. Грінченка. Київ.
- Словник української мови: У 11 т. (1970–1980). / За заг. ред. І. К. Білодіда та ін. Київ: Наукова думка.
- Хобзей, Н. (2002). Гуцульська міфологія: Етнолінгвістичний словник. Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ.
- Шкрумеляк, М. (2016). Тлумачний словник-довідник гуцульських говірок. Івано-Франківськ: ІФОЦППК.

REFERENCES

- Bilodid, I. K. (Ed.). (1970–1980). *Slovyk ukrayins'koyi movy [Dictionary of the Ukrainian language]*: in 11 vol. Kyiv: Scientific opinion [in Ukrainian].
- Greshchuk, V. (2012-2013). *Hutsul's'kyu dialekt u movi suchasnoyi ukrayins'koyi literatury [Hutsul dialect in the language of modern Ukrainian literature. Ukrainian studies]*. Ivano-Frankivsk [in Ukrainian].
- Hrinchenko, B. (Ed.). (1907–1909). *Slovar' ukrayins'koyi movy [Dictionary of the Ukrainian language]*: in 4 vol. Kiev [in Ukrainian].
- Hobzey, N. (2002). *Hutsul's'ka mifolohiya: Etnolinhvistychnyy slovnyk [Hutsul mythology: Ethnolinguistic dictionary]*. Lviv: Inst. Of Ukrainian Studies named after I. Kryp'yakevych NASU [in Ukrainian].
- Husar, G. (Ed.). (1997). *Hutsul's'ki hovirky: Korotkyy slovnyk [Hutsul dialects: A short dictionary]*. Lviv: Institute of Ukrainian Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine.
- Prokhas'ko, T. (2002). *Neprósti*. Ivano-Frankivsk: Lileya-NV Publishing House [in Ukrainian].
- Shkrumelyak, M. (2016). *Tlumachnyy slovnyk-dovidnyk hutsul's'kykh hovirok [Explanatory dictionary-reference book of Hutsul dialects]*. Ivano-Frankivsk: IFOTsPPK [in Ukrainian].

Анотація

Постановка проблеми. У статті проаналізовано семантику діалектних апелютивів, досліджено своєрідну структуру гуцульських діалектизмів, визначено чинники, що зумовлюють уживання діалектизмів у художніх текстах. Об'єктом дослідження є гуцульські діалектизми в мові художніх творів Тараса Прохаська («Непрості» та «ГМ Галичина»).

Мета дослідження полягає у систематизуванні діалектної лексики з урахуванням структурних, семантичних, функційно-стилістичних, генетичних особливостей; визначенні ролі та місця гуцулізмів у ідіостилі сучасного українського письменника Т. Прохаська. Актуальність нашого дослідження полягає у виявленні особливостей вживання діалектної лексики у творчому доробку Тараса Прохаська.

Методи дослідження. Під час аналізу діалектних явищ у мові художніх творів Тараса Прохаська послуговувалися гіпотетико-дедуктивним та індуктивним методами аналізу; під час класифікації діалектизмів – описовим методом, компонентним і статистичним аналізами, методом обробки малих вибірок.

Основні результати дослідження. Проаналізовані художні твори з доробку

письменника сучасності Тараса Прохаська яскраво репрезентують новий тип літературно-діалектної взаємодії, коли діалектні одиниці (гуцулізми), вплетені в канву тексту, виринають не в діалогах, що профанують, спрощують їх до стилізації мовлення героїв, а окреслені в самій авторській нарації. Автор-скриптор є водночас активним носієм і транслятором діалектного мовлення у тексті твору, де гуцульські діалектизми введені та функціонують відповідно до потреб художнього наратування. Уникаючи іноді місцевих слів у мовленні, письменник Тарас Прохасько подекуди все ж таки зберігає їх. Наприклад, яскрава експресія характерна діалектизмам у контексті.

Висновки і перспективи. У подальших дослідженнях є перспектива розгляду особливостей діалектних одиниць на інших мовних рівнях: фонетичному, морфологічному, фразеологічному, синтаксичному. Основні теоретичні положення та фактичний матеріал дослідження можуть бути використані у практиці викладання діалектології української мови, для написання методичних і навчальних посібників, під час викладання спекурсів для студентів-філологів, у науково-дослідницькій роботі студентів і аспірантів.

Ключові слова: діалектизм, діалектна лексика, гуцульський говір, гуцулізми, індивідуальний стиль, літературна мова.

Abstract

Background. The article deals with the reflection of the trails of the Hutsul dialect, the semantics of dialectal appellatives is examined, the peculiar structure of Hutsul dialectisms and identified factors that determine the use of dialect in the text of the works are identified. The object of research is Hutsul dialectisms in the language of Taras Prokhas'ko's works («Neprosti» and «FM Halychyna»).

The purpose of the research is to systematize dialect vocabulary taking into account structural, semantic, functional and stylistic, genetic features; to determine the roles and places of Hutsulism in the idiostyle of the modern Ukrainian writer T. Prokhas'ko.

Methods. Hypothetical-deductive and inductive methods of analysis to analyse dialectical phenomena in the language of Taras Prokhas'kos' works are used; the descriptive method, component and statistical analysis and method of processing small selection samples are used to classify dialectisms.

Results. The analyzed works of fiction by contemporary writer Taras Prokhas'ko vividly represent a new type of literary-dialectal interaction, when dialectal units (Hutsulisms) introduced into the outline of the text do not appear in dialogues that profane, simplify them to stylize the speech of the characters, but outlined in the author's own narration. The author-scriptor is an active carrier and a translator of dialectal speech in the text of the work at the same time, where Hutsul dialectisms are introduced and function in accordance with the needs of artistic narration. Sometimes avoiding local words in speech, the writer Taras Prohasko still uses them in some places. For example, vivid expression is characteristic for dialectics in context.

Discussion. In further research there is a prospect of considering the features of dialect units at other language levels: phonetic, morphological, phraseological, syntactic. The main theoretical provisions and factual research material can be used in the practice of teaching dialectology of the Ukrainian language, for writing manuals and textbooks, in reading special courses, in research work of students and graduate students.

Keywords. Dialectism, dialect vocabulary, Hutsul dialect, hutsulisms, individual style, literary language.

Стаття надійшла до редакції 30.08.2021

FEATURES OF VERBAL QUASIUNIVERBATION IN THE RUSSIAN LANGUAGE

O. Ivko

Candidate of Philological Science,
Lecturer of the Department of Foreign Languages,
Kremenchutsk Pedagogical College named after A.S. Makarenko
al.ivko@yandex.ua
orcid.org/0000-0003-0803-7687

Introduction. Theoretical linguistics contains numerous definitions for univerbation and univerbs. The first term nominates a process while the second one nominates the results of that process. Practically all the scientists-predecessors consider them as the ones belonging to the domain of word formation.

We single out the following definitions of univerbation among the most thorough ones: «word formation based on naming that act as a combination of words» (Kudryavtseva, 2004: 74–75). Moreover, there are other terms to define the mentioned process. Thus, univerbation is considered not only as a process but also as a phenomenon of semantic contraction or semantic condensation meaning the loss of semantic partitioning of complex nominations consisting of two or more lexemes (Isachenko, 1958: 408). V. Niemchenko denotes contraction as the formation of derivative words as a result of ellipsis of a forming word combination with parallel suffixation (Nemchenko, 1984: 241). The indicated phenomenon should be accompanied by two forms for the denomination of common semantics by a word combination, available in a language – analytical form – and a word – synthetic form. O. Isachenko understood univerbation as a concept determining loss of formality and semantic partitioning of the nomination (Isachenko, 1958: 339).

We believe that univerbs as the products of a univerbation process should be analyzed as a verbalized equivalent of a word combination, i.e. as a word appeared as a result of verbal modification of a word combination; it has lexical and grammatical meaning along with syntactic function identical to the corresponding word combination. That verbal modification has appeared as a result of elliptic univerbation. We determine each abstract nominative linguistic unit implemented in speech in the forms of a word combination and a word as a nominatheme like «word combination + elliptic univerb» being a part of structural varieties of nominathemes with a dominant word combination.

Consequently, a nominatheme is an abstract linguistic unit implemented in a speech and textual forms (equivalents, modifications, glosses, doublets). In our specific case, doublets of one nominatheme are represented by word combinations and its semantically and grammatically identical word.

Purpose of the paper is to analyze the features of verbal quasiuniverbs as one of the speech implementations of nominathemes with a dominant word composition. The purpose means implementation of the following tasks: 1) to study motivational relations established between a word combination and its verbal modification; 2) to describe the criteria for determining a process of quasiuniverbation and quasiuniverbs as its products.

Methods and methodology of investigation. The study involves a set of methods being in compliance with the topic: a method of continuous sampling to accumulate the factual material; a methodology of distributive analysis to differentiate the notions; a descriptive method to describe and generalize the status of the units under consideration.

Results and discussion. The most comprehensive analysis of verbal univerbs requires examining different types of such formations. Thus, the techniques for differentiation of quasiuniverbs and lexicalized univerbs are of great importance. Etymologization is one of those techniques. It helps specify the word combinations that are the univerb-formation sources, which

further demonstrate their development into lexicalization with all its outcomes, i.e.: de-etymologization, loss of a corresponding word combination, formation of a quasiuniverb. Thus, the main function of etymologization is represented by the determination of a real semantic identity of a verbal univert and a corresponding verbal word combination. A methodology of etymologization makes it possible to find out that each verbal quasiuniverb is motivated by the form and content of a simple word. We determine motivational relations between a forming word (noun, adjective etc.) and a derivative word as the relations of external motivation.

In general, quasiuniverbation is a process of univert formation by analogy, in particular, «introduction of specific units into a group of univerts basing on a certain quasiuniverbal parameter – development on the basis of a genetic derivate of a pseudogenerating word combination» (Diachok, 2016: 234).

Consequently, quasiuniverbation may be considered as the formation of verbal univerts by analogy, relation of certain verbs to a group of univerts in terms of the available quasiuniverbal parameter, i. e.: development of a derivate of pseudogenerating verbal word combination (verbal quasi word combination) on the basis of a genetic verbal derivate.

A tendency of linguistic units for their development by analogy is implemented in a desire to determine any derivate, similar to a univert in its structure, as the univertizational syntactic one. Thus there arises the desire to find semantically identical word combination for it.

As a result of a quasiuniverbation process, a pseudogenerating word combination or quasi word combination appears. In its essence, it is a quasidoublet (primary derivate or underverted verb). Functioning of a quasi word combination simultaneously with its corresponding synthetic unit is the key criterion for determining a quasiuniverb.

N. Diachok singles out two stages of the development of the units under analysis, which are «characterized by the available / non-available secondary word combination: 1) derivates – potential quasiuniverts without the corresponding word combination; 2) quasiuniverts with the corresponding quasi word combination» (Diachok, 2016: 235).

The research material proves the availability of the potential verbal quasiuniverts being at the initial stage – before the origin of the corresponding quasi word combination; they can be called lexical univerts or derivates (*зажигать, прочитать, загорать* etc.). Quasiuniverts in their uniform sense are represented only by such synthetic nominations that form identical analytical units, or quasi word combinations, on the basis of their own semantics (*зеленеть – становится зеленым, белить – делать белым* etc.).

Another criterion for determining verbal quasiuniverts is represented by a structural-comparative analysis of two units – synthetic and analytic. In most cases, a quasiuniverb structure is successively more complex compared to the structure of its corresponding forming word; however, at the same time, it can be simpler corresponding to the number of structural elements of the dependent word compared to the structure of the dependent word of a quasi word combination, e.g. *клоун – клоунствовать – быть клоуном; рыбак – рыбачить – быть рыбаком* etc.

The last – auxiliary – criterion for determining verbal quasiuniverts is the chronological one. This criterion is also universal as for the qualification of univerts of different parts of speech. Owing to the analysis of different texts of corpus linguistics, we can understand mostly which formation was earlier to arise and, correspondingly, be recorded in the written speech, and which formation was the later one, i.e. which unit was primary, forming, and which one was secondary, derivative. The examples here are the first recorded occurrence of the units under analysis in the Russian-language texts:

*Сей спор взялся разрешить **рыбак** и, выслушав дело, почел за справедливое устрицу разделить на две равные части* (Д. И. Фонвизин. Решение рыбака [перевод басни Л. Хольберга с немецкого] (1761-1765); НКРЯ);

*Съ меня довольно, когда я скажу, что Волжскія воды, начиная отъ урочища, называемаго Лаишевской взвозъ, даже до Дойнихина истока, принадлежатъ Синбирскому купечеству, гдѣ никому не дозволяется **рыбачить** безъ платежа или безъ подряда*

что-либо) *белым* – *белить* (кого-либо, что-либо) (transitive) *становиться белым* – *белеть* (intransitive); *делать черным* – *чернить* (transitive), *становиться черным* – *чернеть* (intransitive): *Теперь черные просто «накатывают» в центре, а что **делать белым** – непонятно, к тому же их следующий ход ошибочен* (Борис Гельфанд. Бермудское постоянство // «64 — Шахматное обозрение», 2004.02.15; НКРЯ) – *Когда очистили от мёртвых избы, привели женщин полы мыть, стены **белить*** (Василий Гроссман. Все течет (1955-1963) // «Октябрь», 1989; НКРЯ); *Любовь мгновенно не оборачивается ненавистью, дождь переходит в снег постепенно, жадность за секунду не становится щедростью, черное **становится белым** через серое* (Н. В. Нестерова. Грезия (2013); НКРЯ) – *Багровое лицо командира полка стало **белеть**, рот полуоткрылся, на бритом черепе выступили крупные, показавшиеся Глушкову голубыми, капли пота* (Василий Гроссман. Жизнь и судьба, часть 2 (1960); НКРЯ).

Nevertheless, as the example shows, a verbal univerb *белеть* relative to a word combination *стать белым* is a quasiuniverb since in this case we observe only a coincidence within the category of transitivity; the meaning of the aspect of the main word of the word combination and univerb are different: *стать* (perfective aspect) *белым* – *белеть* (imperfective aspect).

Thus, grammatical categories of aspect and transitivity of verbal univerbs are the parameters for determining univerbation and quasiuniverbation.

Each separate verbal quasiuniverb and each corresponding quasi word combination built on its basis act as quasidoublets, implementations of the special-pattern nominathemes. Certain features of their functioning and development can be generalized by the schematic proposed by N. Diachok as a result of the analysis of noun univerbs.

KWCom

KNomWCom

Word(D) → **KU**

NomW

WCom,

where **NomW** – nominatheme with a dominant word, **Word(D)** – derivate word and **WCom** – word combination being the synthetic and analytic implementations of a concrete nominatheme; **KU** – quasiuniverb, **KWCom** – quasi word combination, **KNomWCom** – quasi nominatheme with a dominant word combination, invariant, abstract unit arisen on the basis of corresponding quasiuniverb and quasi word combination.

For example:

сделать счастливым (KWCom)

quasinominatheme

(сделать счастливым)

осчастливить (D) → осчастливить (KU)

nominatheme

(осчастливить)

осчастливить друга (WCom);

*К любезной моему сердцу Антонине пойдите сами, скажите: я дурак, болван, хочу кефира и готов вас за это **осчастливить**, мадемуазель* (Олег Павлов. Карагандинские девятины, или Повесть последних дней // «Октябрь», 2001; НКРЯ);

*Он сможет, сможет свести с ума и **сделать счастливым*** (Григорий Горин. Иронические мемуары (1990-1998); НКРЯ).

Conclusions. Thus, generally, univerbs as the product of a univerbation process have been considered as the equivalent to a word combination, i.e. as the word arisen as a result of speech modification of a word combination; its lexical and grammatical meaning as well as syntactical function is identical to the ones of the corresponding word combination. This verbal modification has appeared as a result of elliptic univerbation. We determine each abstract nominative linguistic

unit implemented in speech in the form of a word combination and a word as a nominatheme like «word combination + elliptic univerb» being a part of structural varieties of the nominathemes with a dominant word combination.

In the context of formation and functioning of verbal univerbs, a phenomenon of verbal quasiuniverbation is being observed. It has been identified that grammatical categories of aspect and transitivity of verbal univerbs are the parameters to differentiate the process of verbal univerbation and quasiuniverbation. Each separate quasiuniverb and each corresponding quasi word combination built on its basis act as quasidoublets, implementation of the special-pattern nominathemes.

REFERENCES

Diachok, N. V. (2016) Univerbatsiya v russkom yazyke: strukturno-semanticheskoye i onomasiologicheskoye opisaniye [Univerbalization in the Russian language: structural-semantic and onomasiological description]. *Doctor's thesis*. Kyiv [in Russian].

Ivko, O. S. (2016). Grammaticheskiye kategorii vida i perekhodnosti glagol'nykh univerbov [Grammatical categories of the type and transitivity of verbal universities]. *Mova – Language*, 26, 100–103 [in Russian].

Isachenko, A. V. (1958). K voprosu o strukturnoy tipologii slovarnogo sostava slavyanskikh literaturnykh yazykov [On the question of the structural typology of the vocabulary of Slavic literary languages]. *Slavia. Roč*, 27, Seš. 3, 334–352 [in Russian].

Kudryavtseva, L. A. (2004). *Modelirovaniye dinamiki slovarnogo sostava yazyka [Modeling the dynamics of the vocabulary of a language]*. Kyiv [in Russian].

Nemchenko, V. N. (1984). *Sovremennyy russkiy yazyk. Slovoobrazovaniye [Modern Russian language. Word formation]*. Moscow: Higher School [in Russian].

Анотація

Постановка проблеми. Найповніше дослідження дієслівних універбів потребує визначення різних видів таких утворень. З огляду на це важливими постають шляхи диференціювання квазіунівербів та лексикалізованих універбів. Етимологізування є одним з таких шляхів. Воно допомагає виявити словосполучення, що є джерелами універботворення, яке потім розвинулося в лексикалізацію з усіма її наслідками, як-от: деетимологізація, втрата відповідного словосполучення, формування квазіуніверба.

Метою статті є аналіз особливостей дієслівних квазіунівербів як однієї з мовленевих реалізацій номінатем з домінантою-словосполученням. Мета передбачає реалізацію таких завдань: 1) проаналізувати мотиваційні відношення, що встановлені між словосполученням та його вербальною модифікацією; 2) описати критерії визначення процесу квазіунівербації та квазіунівербів як його продукту.

Методи та методика дослідження. У студіях використано низку методів, які відповідають його тематиці: метод суцільної вибірки для накопичення фактичного матеріалу; методика дистрибутивного аналізу для диференціювання понять; описовий метод для опису й узагальнення статусу досліджуваних одиниць.

Основні результати дослідження. Основною функцією етимологізування постає визначення реальної семантичної тотожності дієслівного універба й відповідного дієслівного словосполучення. Методика етимологізування допомагає з'ясувати, що кожен дієслівний квазіуніверб вмотивований формою і змістом простого слова. Мотиваційні відношення між твірним словом (іменником, прикметником тощо) і похідним дієсловом визначаємо як відношення зовнішнього вмотивування. Унаслідок процесу квазіунівербації постає псевдогенерувальне словосполучення або квазісловосполучення. Воно за своєю сутністю є квазідублетом відповідного квазіуніверба (первинного деривата або непохідного дієслова). Функціонування квазісловосполучення одночасно з відповідною йому синтетичною одиницею є основним критерієм визначення квазіуніверба.

Висновки. Універби як продукт процесу універбації проаналізовано як вербалізований

еквівалент словосполучення, тобто як слово, що виникло внаслідок словесної модифікації словосполучення, має тотожне відповідному словосполученню лексичне й граматичне значення та синтаксичну функцію. Ця словесна модифікація виникла внаслідок еліптичної універбації. Кожну абстрактну номінативну мовну одиницю, що зреалізовано в мовленні у формах словосполучення та слова, визначаємо як номінатему на зразок «словосполучення + еліптичний універб», що постає частиною структурних різновидів номінатем з доміантою-словосполученням. У контексті створення й функціонування дієслівних універбів спостерігаємо явище дієслівної квазіунівербації. З'ясовано, що граматичні категорії виду й перехідності дієслівних універбів є параметрами диференціювання процесів дієслівної універбації та квазіунівербації. Кожен окремих дієслівний квазіуніверб і кожне побудоване на його базі відповідне до нього квазісловосполучення постають квазідублетами, реалізаціями номінатем особливого зразка.

Ключові слова: номінатема, універбація, квазіунівербація, універб, квазіуніверб.

Abstract

Background. A problem of linguistic and speech nomination is still rather topical being not completely solved in terms of the theory of modern linguistic. That is confirmed by numerous opinions of linguists concerning the one-word nominations that can replace a word combination. Theoretical linguistics contains numerous definitions for univerbation and univerbs. The first term nominates a process while the second one nominates the results of that process. Practically all the scientists-predecessors consider them as the ones belonging to the domain of word formation.

Purpose is to analyze the features of verbal quasiuniverbs as one of the speech implementations of nominathemes with a dominant word composition. The purpose means implementation of the following tasks: 1) to study motivational relations established between a word combination and its verbal modification; 2) to describe the criteria for determining a process of quasiuniverbation and quasiuniverbs as its products.

Methods. The study involves a set of methods being in compliance with the topic: a method of continuous sampling to accumulate the factual material; a methodology of distributive analysis to differentiate the notions; a descriptive method to describe and generalize the status of the units under consideration.

Results. The most comprehensive analysis of verbal univerbs requires examining different types of such formations. Thus, the techniques for differentiation of quasiuniverbs and lexicalized univerbs are of great importance. Etymologization is one of those techniques. It helps specify the word combinations that are the univerb-formation sources, which further demonstrate their development into lexicalization with all its outcomes, i.e.: de-etymologization, loss of a corresponding word combination, formation of a quasiuniverb. Thus, the main function of etymologization is represented by the determination of a real semantic identity of a verbal univerb and a corresponding verbal word combination. A methodology of etymologization makes it possible to find out that each verbal quasiuniverb is motivated by the form and content of a simple word. We determine motivational relations between a forming word (noun, adjective etc.) and a derivative word as the relations of external motivation. As a result of a quasiuniverbation process, a pseudogenerating word combination or quasi word combination appears. In its essence, it is a quasidoublet (primary derivate or underived verb). Functioning of a quasi word combination simultaneously with its corresponding synthetic unit is the key criterion for determining a quasiuniverb.

Discussion. Univerbs as the product of a univerbation process have been considered as the equivalent to a word combination, i.e. as the word arisen as a result of speech modification of a word combination; its lexical and grammatical meaning as well as syntactical function is identical to the ones of the corresponding word combination. This verbal modification has appeared as a result of elliptic univerbation. We determine each abstract nominative linguistic unit implemented in speech in the form of a word combination and a word as a nominatheme like «word

combination + elliptic univerb» being a part of structural varieties of the nominathemes with a dominant word combination. In the context of formation and functioning of verbal univerbs, a phenomenon of verbal quasiuniverbation is being observed. It has been identified that grammatical categories of aspect and transitivity of verbal univerbs are the parameters to differentiate the process of verbal univerbation and quasiuniverbation. Each separate quasiuniverb and each corresponding quasi word combination built on its basis act as quasidoublets, implementation of the special-pattern nominathemes.

Keywords: *nominatheme, univerbation, quasiuniverbation, univerb, quasiuniverb.*

Стаття надійшла до редакції 15.09.2021

СОЦІАЛЬНІ РЕКЛАМНІ РОЛИКИ У ФОРМУВАННІ СВІТОГЛЯДУ МОЛОДІ

К. Касьяненко

кандидат мистецтвознавства,
доцент кафедри образотворчого мистецтва та дизайну,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
sternikas@ukr.net
orcid.org/0000-0002-4602-314X

А. Запорожець

магістерка кафедри образотворчого мистецтва та дизайну,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
alice.zaporozhets@gmail.com
orcid.org/0000-0002-4916-102X

Вступ. Однією з особливих форм просування соціально затребуваних норм, цінностей, ідей гуманізації суспільства загалом, у тому числі й формування світогляду молодого покоління є соціальна реклама. Оскільки сучасне українське суспільство уособлює молодь як майбутнє нації, то надзвичайно важливо на сьогодні сформуванню у цієї групи населення навички позитивно спрямованої поведінки, що є виявом розуміння ними свого місця у суспільстві та їхнє світобачення. На жаль, серед сучасного молодого покоління спостережено негативні девіантні залежності, зокрема вживання наркотичних препаратів та алкоголю, тютюнопаління, ранні безладні та незахищені статеві стосунки, і, як наслідок, у молоді недостатньо формується саме позитивно спрямована поведінка, що є обов'язковою для здорового суспільства.

Соціальна реклама, що є некомерційним видом реклами, на яку держава витрачає невеликі кошти, охоплює широкий спектр важливих проблемних питань суспільства. Зокрема, порушує низку проблем, що стосуються здоров'я молодої людини (харчування, щеплення, наркотична й алкозалежність, табакопаління, ігроманія тощо) та ідейного її виховання (патріотизм, національна ідентичність), сімейних та культурних цінностей. Важливим у цьому питанні є винайдення ефективних форм і засобів донесення їх до серця аудиторії.

Для просування гуманістичних ідей засобами соціальної реклами проводять конкурси та фестивалі, де кращі роботи отримують гранти, що дає змогу в такий спосіб розвивати цей сегмент. До того ж, досить багато конкурсів на кращу соціальну тематику оголошено саме серед молоді, що також допомагає цій категорії замислитися над суспільними проблемами та розширити свій світогляд.

Завдяки своєму різноманіттю, тиражуванню, лаконічності художньої мови, емоційності соціальна реклама має значні можливості впливу на масову свідомість. Водночас думки щодо ефективності її форм неоднозначні. Враховуючи зміну сучасних способів комунікації, поряд із традиційними рекламними засобами візуалізації соціальних тем виникає необхідність впровадження мультимедійних технологій, які надаватимуть соціальній рекламі привабливості для споживача та ефективності у виконанні своєї просвітницької місії серед молоді.

Теоретичні засади наукового підходу до формування саме позитивних тенденцій у світоглядних уявленнях молоді висвітлили у своїх працях такі науковці, як Я. Гілінський, В. Гурова, А. Капська, В. Корченкова, Н. Лавриченко, Л. Федотова та ін. Та варто зазначити, що на сьогодні ні теоретики, ні практики не змогли однозначно виділити єдиних показників, що визначають ефективність впливу соціальної реклами на світогляд молоді.

Питання поняттєвого апарату та сама сутність соціальної реклами досліджені

Н. Арацькою, Т. Астаховою, Л. Березовець, О. Грубіною, С. Ісаєвою, Є. Курочкіною та Д. Огілві. Проте у їхніх працях недостатньо висвітлено питання, які визначають критерії щодо ефективності соціальної реклами. Її вплив на свідомість молоді та психологічну продуманість. Мало досліджена сфера методики розроблення та використання самої інформативності в соціальній рекламі, поєднання основних засобів для створення дієвого продукту. А тому сучасна українська соціальна реклама поступається своєю привабливістю для потенційно орієнтованого споживача, а саме молоді, перед зарубіжною.

Мета статті – визначити основні засоби впливу соціальної реклами на продукт світогляду молоді. Для реалізації поставленої мети потрібно проаналізувати наявний вітчизняний рекламний соціальний продукт, його образи, носії та ефективність досягнення рекламних цілей.

Методи та методики дослідження. Для диференціації показників впливу соціальної реклами на світогляд молоді застосовано методологію художньо-стилістичного аналізу.

Основні результати дослідження. Формування соціальної реклами передусім потрібно будувати на основних чинниках, що впливають саме на конкретно спрямовану категорію. Адже молоді люди доволі активні, вони сповідують відмінні від інших категорій цінності та інакше сприймають суспільство. Вони є невтомними учасниками соціальних мереж, блогів, каналів, а тому отримують велику кількість різної інформації та, на жаль, не завжди позитивну. Відповідно, якісно розроблена реклама надовго запам'ятовується та змушує людину змінити свою поведінку та життєві пріоритети. Тож розглянемо, які саме чинники та засоби впливають на якісний контент продукту.

У соціальній рекламі обов'язково наявні та взаємопов'язані між собою такі основні компоненти, як: когнітивний, емоційний, комунікативний і мотиваційний.

Когнітивний компонент торкається свідомості людини, її системи пізнання, що склалася внаслідок виховання, навчання, споглядання та роздумів про навколишній світ. У соціальній рекламі цей компонент включає певну символіку та інформацію, що має закріпитися у свідомості конкретного споживача.

В емоційному (афективному) мають вдало поєднатися ілюстрація, музика та голос, адже цей компонент є засобом рекламного впливу на різні органи почуттів людини (зір, слух, іноді смак, запах, дотик). Саме вони викликають у адресата певні емоції та чуттєвість.

Комунікативний компонент у соціальній рекламі здійснює мовний вплив, тому передбачає обов'язкову присутність вербального матеріалу (текст або повідомлення з визначеним контекстом), який, крім комунікативної функції, виконує ще й імпресивну (апелятивну). Цей вербальний код може бути у вигляді слогану або зазвичай невеликого текстового блоку, що ніби «прилипає до язика». Особливо це важливо в соціальній рекламі для молоді, оскільки такі фрази засідають у пам'яті і під час відповідної ситуації їх згадують, що впливає на поведінку людини.

Мотиваційний компонент реклами спрямовано на психологічний стан людини, щоб спонукати її до певної дії. Цей компонент визначає цінності та проблеми саме конкретної цільової групи та формує відповідний світогляд через бажання вирішувати певну ситуацію чи проблему (Тоболін, 2018).

На сьогодні соціальна реклама має різні методи та форми подачі інформації на носіях. Її розміщують на банерах, листівках, карикатурах, логотипах, газетах, журналах, соціальних мережах, ютуб-каналах, телебаченні та ін. Її візуальним виразом може бути малюнок, фото, анімація або відеоролик, тобто все, що може нести та надавати певну інформацію (Осаула, 2019).

Доведено, що споживач найкраще сприймає інформацію тоді, коли задіяні мультисенсорні технології. Тому серед означених носіїв соціальної реклами значне місце посідають соціальні ролики, спрямовані на формування загальноприйнятих у суспільстві правил поведінки. Якщо порівняти їх з банером, то бачимо, що останній лише статично

візуалізує найчастіше текстове повідомлення, іноді з графічним зображенням. Відеоролик, крім надання певної інформації для сприйняття зором, доповнює цей процес звуковим засобом вербалізації. Тобто окремий текст передається за допомогою певного тембру голосу та часто з поєднанням музики. Такий вплив є сильнішим, адже науковцями доведено, що інформація краще запам'ятовується, якщо людина сприймає її різними інформаційними каналами, зокрема такими, як зір і слух (Осаула, 2019).

Відеоролик є різновидом аудіовізуальної реклами, її мультимедійно-комунікативним типом. До неї також належать: рекламні кінофільми, слайди, відеофільми на телебаченні тощо. Рекламні ролики, як і рекламні фільми, – це різновид кіно- і відеофільмів, формат аудіовізуального медіатексту. Відеореклама апелює до емоцій, що сприяють формуванню в підсвідомості позитивного образу чи позитивного ставлення до того, що рекламують, та які людина повинна відчувати під час перегляду, фактично «пронявшись» інформацією за досить короткий часовий проміжок. Відеоролики зручно демонструвати на телебаченні, перед демонстрацією фільмів у кінотеатрах, а також розміщувати в інтернеті – у соціальних мережах чи на відеохостингах.

Тематика вітчизняної соціальної реклами охоплює практично всі сфери буття людини в суспільстві. Серед вищезначених проблем актуальним на сьогодні є проблема ідентифікації молодим поколінням себе як частини української нації. Особливим приводом для активізації розуміння потреби виховання патріотизму в українському суспільстві стали події зими 2013–2014 рр., та в подальшому агресія з боку іншої держави, антитерористична операція на Донбасі, розширення горизонтальних рухів у країні, зокрема у вигляді різних форм волонтерства, спонсорства та благодійництва на підтримку армії та національної єдності. Це, з одного боку, свідчить про зростання патріотизму серед українців, а з іншого – про усвідомлення потреби популяризації його основних ідейних цінностей, які потрібно виховувати у молоді. Уперше на теренах України та в історії реклами ЗСУ в липні 2014 року вийшов відео-ролик режисера А. Нестеренка та оператора Я. Пілунського «Аеропорт. Повертайтеся живими!», створений GoodMedia Production на замовлення каналу «Студія 1+1» (https://www.youtube.com/watch?v=68me38_evUE).).

Рис. 1. Відеоролик «Повертайтеся живими!», 2014 р.

Сорокап'ятисекундний відеоролик запам'ятовся українцям зворушливим моментом: в аеропорту пасажери вітають бійців оплесками, віддаючи їм належну повагу та прихильність, підтверджуючи, що за ними – вдячність і підтримка всієї країни.

Утім, найпопулярнішим видом соціальної реклами на сьогодні серед молоді є анімація. Її розподіляють на кілька різновидів: традиційну графічну або звичайну, об'ємну

та комп'ютерну. Традиційна графічна або, як її ще називають, мальована, є звичайною анімацією, у якій об'єкти малюються вручну (окремими кадрами). Відповідно послідовність їх показу дає ефект малюнку, що оживає. Інший вид – об'ємна матеріальна анімація. Для її створення виготовляють спеціальні предмети за сюжетом (вирізають чи виліплюють фігурки), монтують кадри. У результаті отримують 3D зображення. Останній вид – комп'ютерна анімація, яку створюють безпосередньо засобом програмування на комп'ютері.

Анімаційна соціальна реклама добре пояснює складні концепції та ідеї. Тут поєднуються досить прості та зрозумілі візуальні форми зі звуковим супроводом. Тож є можливість цікаво донести до споживача досить складну тему. Цей вид реклами є доволі зручним для активної та «мобільної» сьогоденної молоді, яка постійно знаходиться в русі, і на сприйняття та розуміння анімаційної реклами, відповідно, витрачає мінімальну кількість часу (Шальман, 2014).

Так, національною програмою з попередження дорожньо-транспортного травматизму дітей та молоді Traffic Challenge було створено ролик «Стривай!», що закликає водіїв і пасажирів пристібуватися (Traffic Challenge. Перевищення швидкості (2018); <https://www.youtube.com/watch?v=9ZVq-obo0Ms>). Ролик було розміщено на різноманітних інтернет-платформах і під час пошуку будь-якої інформації він протягом певного часу з'являвся. У такий спосіб молодь з ним постійно стикалася. Цікавим є не лише рухома кольорова картинка, а й озвучування, що відбувається голосом сьогоденного молодіжного кумиру співака Дзідзьо (Слушаєнко, 2009).

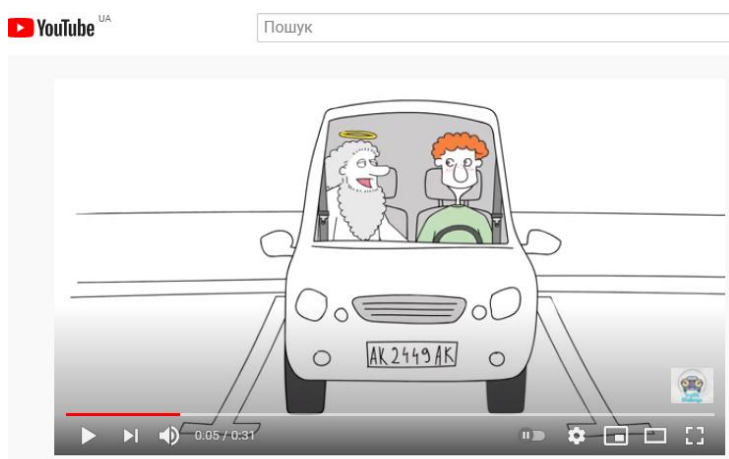

Рис. 2. Відеоролик «Стривай!», 2018 р.

Велике значення в розробленні реклами відіграє колір. Результати численних експериментів психологів доводять, що саме кольори певним чином впливають на сприйняття людиною ваги тіла, температури приміщення та оцінку віддалення об'єкта. Тож, розробляючи дизайн друкованої соціальної реклами, варто звернути на це особливу увагу. Саме добре продуманий дизайн (правильно розташована картинка, підібрана кольорова гама) дасть потрібний результат для створеного продукту. Ефективність реклами також визначається освітленням. Спеціалісти доводять, що світло дає людині певний заклик до дії. Колірні відтінки освітлення викликають різні настрої (Докторович, 2014). Так, червоний, жовтий, оранжевий кольори візуально наближають предмет, збільшуючи його обсяг і ніби «підігриваючи» його. Блакитний, синій, фіолетовий, чорний – візуально віддаляють об'єкт, зменшують і «охолоджують» його. Тож, обираючи відповідний колір для реклами, потрібно оцінювати його, спираючись на такі параметри.

У низці європейських країн кольорам у рекламі надають особливої роль і значення. Тут навіть запроваджують заходи щодо обмеження використання окремих відтінків кольорів. У деяких кампаніях, таких як тютюнопаління, дозволено використовувати лише чорний і білий кольори. Уважають, що саме чорний колір викликає в молоді негативну реакцію на

паління. Також підкреслюють, що для реклами не підходить яскраво червоний колір.

Цей набір кольорів доволі ефективно використано на банері із соціальною рекламою про вакцинацію, тема якої на сьогодні є досить актуальною в Україні та у світі. Попереджувальна реклама «Не грай зі здоров'ям! Пройди вакцинацію» створена за ініціативи громадської організації «Батьки за вакцинацію». Кольорове рішення побудовано на контрасті чорного, білого та червоного кольорів. Чорне тло реклами відтіняє світлий колір заклику та яскравий слоган, що дає змогу донести молодій людині важливу інформацію, відповідно, запам'ятати її. Синонімом слогану є фотообраз картярної гри, яка збирає разом невакцинованих людей, що символічно підкреслює небезпечність такого спілкування.

Рис. 3. Банер «Не грай зі здоров'ям!», 2021 р.

Цікавий формат соціальної реклами проти шкідливих звичок молоді було розроблено у Львові. Її розмістили у вигляді наліпок на маршрутних автобусах. Замовником цього продукту стала ВЗГ ГУМВС України у Львівській області.

Рис. 4. Банер «Не грай зі здоров'ям!», 2012 р.

Наліпку візуально поділено на дві частини. Ліворуч зображено кайданки в сірому кольорі, що містять написи: «алкоголь, наркотики, злочини». Відповідно з правого боку – яскраве фото з текстом: «життя, здоров'я, майбутнє». Ця реклама спонукає задуматись про безперспективність шкідливих звичок і про барвисте, сповнене здоров'ям життям. На думку авторів, така контрастність має «засісти» у пам'яті молодій людині та визначати її поведінку у відповідних ситуаціях (Слушаєнко, 2012).

Ефективності будь-якій рекламі додають певні слогани, такі собі девізи, що легко

запам'ятовуються та які згодом активно вживає молодь. Наприклад, вислів «Україна починається з тебе» вже кілька років поспіль асоціюється з проблемою забруднення навколишнього середовища. Для того щоб активна молодь та інші категорії населення звернули увагу на цю проблему, розроблено низку банерів із різними зображеннями, але, відповідно, одним слоганом: «Не сміти. Україна починається з тебе».

Рис. 5. Банер «Не сміти. Україна починається з тебе», 2019 р.

У дизайнерському вирішенні цієї реклами простежено відповідне переконання, що має вплинути на світогляд молодої людини. Тут показано, як важко пробитися молодому пагінцю через сміття, що накопичилося внаслідок людської недбалості, а слоган підсилює ці зусилля. Образ тоненької стеблинки, що тягнеться до сонця, на тлі викинутих пляшок закарбовується у пам'яті глядача. І, перебуваючи на природі та бажаючи викинути сміття, у свідомості людини спливатиме слоган «Не сміти», що не дасть зробити їй цю згубну дію.

Отож, як створити ефективну соціальну рекламу, щоб вона мала вплив на свідомість сучасної креативної та суперечливої молоді? Насамперед потрібно враховувати особливості сприйняття інформації саме цією категорією реципієнтів. Адже «нав'язування» правильних вчинків та світоглядних переконань відбувається саме на підсвідомому рівні. А тому потрібно, щоб такий продукт ніяким чином не порушував право молодої людини на самовизначення та самобутність. Для цього потрібно чітко продумати ідею самого інформування, форма якого має бути ненав'язливою та водночас містити певну провокаційність. Важливо пам'ятати, що реклама має непомітно формувати світоглядну позицію, адже молодь, на відміну від інших категорій населення, досить різко реагує на певні обмеження.

Наступним важливим кроком є розроблення ефективного візуально-графічного дизайну. Оскільки сучасна молодь є активним користувачем інтернет-мереж і для неї характерний переважно візуальний тип сприйняття і важливим є якісний контент: яскраві образи, чіткі картинки, відповідність їх розміщення, а також їхня рухомість. Тому розробники соціальної реклами все частіше звертаються до напрацювань науковців щодо впливу різних візуальних засобів на відповідну категорію.

Не меншого значення має й текстове повідомлення, що доносить до споживача авторські меседжі та інтенції й може гарантувати пот рібний результат. У відеоролику вербальний текст існує у вигляді озвучування роликів та слоганів. Такий текст повинен не лише інформувати та мотивувати, а й часто-густо містити заклик до певної дії (Тимошенко, 2011).

Висновки. Соціальна реклама фокусує увагу громадськості на певних проблемах соціуму та сприяє їх вирішенню. Важливими інструментами змінення негативних моделей поведінки молоді є врахування психофізіологічних особливостей аудиторії та якісний

дизайн-продукт соціальної реклами у будь-яких його форматах. Серед пріоритетних тем соціальної реклами є ідентифікація молодого покоління як українських громадян та формування національно-патріотичних і гуманістичних цінностей.

Попри розмаїття форм і методів соціальної реклами, для отримання найефективнішого результату є використання сучасних мобільних засобів, пов'язаних із мультимедійними технологіями. Найбільший вплив соціальних меседжів у рекламі на молодіжну аудиторію мають анімаційні відеоролики, що одночасно впливають на кілька органів почуттів (зір, слух). Основними засобами впливу соціальної реклами на формування світогляду молоді є певний набір візуально-вербального матеріалу: влучний мовний код (слоган, добре продуманий текстовий блок), доцільні візуальні образи та колір, що сукупно містять асоціативні сенси, а також технічне втілення: анімація та музика. Саме ці засоби викликають у цієї категорії відповідні емоції, якими й керується в подальшому молоде покоління. Отже, використання соціальної реклами допомагає не лише формувати в молоді певний світогляд, а й позитивно спрямовану поведінку.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

Докторович, М. О. (2014). Соціальна реклама: структура, функції, психологічний вплив. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Сер.: Педагогічні науки*, 115, 70–73.

Осаула, В. О. (2019). Соціальна реклама як комунікативний феномен сучасності: до постановки питання. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*, 3, 88–93.

Слушаєнко, В.Є., & Грієвська, Л. О. (2009). Соціальна реклама: світовий досвід та українські реалії. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут».* *Політологія. Соціологія. Право*, 4, 122–126.

Слушаєнко, В. Є., & Серик, М. П. (2012). Слоган як інструмент соціальної реклами. *Вісник НТУУ «КПІ».* *Політологія. Соціологія. Право: збірник наукових праць*, 3 (15), 118–121.

Тимошенко, А. Л. (2011). Соціальна реклама в Україні: аналіз впливу на формування позитивно спрямованої поведінки молоді. *Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Інститут соціальної політики регіону)*, 80.

Тоболін, О. (2018). Соціальна реклама: як не потрібно робити. URL: <https://koloro.ua/ua/blog/issledovaniya/sotsialnaya-reklama-kak-ne-nuzhno-delat.html>.

Traffic Challenge (2018). Соціальна реклама «Стривай!». Паски безпеки. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=9ZVq-obo0Ms>.

Цикл соціальної реклами Збройних Сил України «Цінності дорожчі за життя» (2014). URL: https://www.youtube.com/watch?v=68me38_evUE.

Шальман, Т. М. (2014). Соціальна реклама – важливий складник ринку реклами та PR. *Наукові записки Інституту журналістики*, 57, 256–260.

REFERENCES

Dokorovych, M. O. (2014). Sotsialna reklama: struktura, funktsii, psykholohichniy vplyv [Social advertising: structure, functions, psychological influence]. *Visnyk Chernihivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu. Ser.: Pedahohichni nauky – Bulletin of Chernihiv National Pedagogical University. Ser.: Pedagogical sciences*, 115, 70–73 [in Ukrainian].

Osaula, V. O. (2019). Sotsialna reklama yak komunikatyvnyi fenomen suchasnosti: do postanovky pytannia [Social advertising as a communicative phenomenon of modernity: to the question]. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia – Library science. Documentation. Informology*, 3, 88–93 [in Ukrainian].

Slushaienko, V. Ye. (2009). Sotsialna reklama: svitovyi dosvid ta ukrainski realii [Social advertising: world experience and Ukrainian realities]. *Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu Ukrainy «Kyivskiy politekhnichnyi instytut».* *Politolohiia. Sotsiolohiia. Pravo –*

Bulletin of the National Technical University of Ukraine «Kyiv Polytechnic Institute». *Politology. Sociology. Right*, 4, 122–126 [in Ukrainian].

Slushaienko, V. Ye. (2012). Slohan yak instrument sotsialnoi reklamy *Visnyk NTUU «KPI»*. [Slogan as a tool of social advertising]. *Visnyk NTUU «KPI»*. *Politolohiia. Sotsiolohiia. Pravo: zbirnyk naukovykh prats – Bulletin of NTUU «KPI»*. *Politology. Sociology. Law: a collection of scientific papers*, 3 (15), 118–121 [in Ukrainian].

Traffic Challenge. (2018). *Sotsialna reklama «Stryvai!»*. *Pasky bezpeky [Social advertising «Wait!»*. *Seat belts*]. Retrieved from: <https://www.youtube.com/watch?v=9ZVq-oo0Ms> [in Ukrainian].

Tymoshenko, A. L. (2011). Sotsialna reklama v Ukraini: analiz vplyvu na formuvannia pozytyvno spriamovanoi povedinky molodi [Social advertising in Ukraine: analysis of the impact on the formation of positive behavior of young people]. *Sotsialna reklama v suchasnomu suspilstvi: Materialy mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (Instytut sotsialnoi polityky rehionu) – Proceedings of the international scientific-practical conference (Institute of Social Policy of the region)*, 80 [in Ukrainian].

Tobolin, O. (2018). *Sotsialna reklama: yak ne potribno robyty [Social advertising: how not to do]*. Retrieved from: <https://koloro.ua/ua/blog/issledovaniya/sotsialnaya-reklama-kak-ne-nuzhno-delat.html> [in Ukrainian].

Tsykl sotsialnoi reklamy Zbroinykh Syl Ukrainy «Tsinnosti dorozhchi za zhyttia» [The cycle of social advertising of the Armed Forces of Ukraine «Values are more expensive than life»] (2014). Retrieved from: https://www.youtube.com/watch?v=68me38_evUE [in Ukrainian].

Shalman, T. M. (2014). Sotsialna reklama – vazhlyvyi skladnyk rynku reklamy ta PR [Social advertising is an important component of the advertising and PR market] *Naukovi zapysky Instytutu zhurnalistyky – Scientific notes of the Institute of Journalism*, 57, 256–260 [in Ukrainian].

Анотація

Постановка проблеми. Соціальна реклама, що є некомерційним видом реклами, охоплює широкий спектр важливих проблемних питань суспільства, зокрема, формування світогляду та позитивно спрямованої поведінки молоді. Враховуючи зміну сучасних способів комунікації, виникає потреба впровадження мультимедійних технологій, які надаватимуть соціальній рекламі привабливості для споживача та ефективності у виконанні своєї просвітницької місії серед молодого покоління українців.

Мета статті – визначення основних засобів впливу соціальної реклами на формування світогляду молоді.

Методи дослідження. Для диференціації показників впливу соціальної реклами на світогляд молоді застосовано методологію художньо-стилістичного аналізу.

Основні результати дослідження. Створення соціальної реклами потрібно будувати на основних чинниках, що спрямовано впливають на конкретну аудиторію.

У соціальній рекламі обов'язково присутні та взаємопов'язані між собою такі основні компоненти, як: когнітивний, емоційний, комунікативний і мотиваційний. На сьогодні соціальна реклама має різні методи та форми подачі інформації на різноманітних носіях. Найкраще споживач сприймає інформацію тоді, коли задіяні мультисенсорні технології. Найпопулярнішим видом соціальної реклами серед молоді є анімаційна реклама, яка добре пояснює складні концепції та ідеї своїми художньо-стилістичними особливостями й технологічними зручностями, на кшталт – мобільністю та доступністю в соціальних мережах.

Важливе значення у розробці реклами має колір. Ефективності рекламі додають певні слогани – девізи, що легко запам'ятовуються та які активно вживає молодь.

Щоб створити ефективну соціальну рекламу, насамперед потрібно враховувати особливості сприйняття інформації саме цією категорією реципієнтів. Наступним важливим кроком є розробка якісного візуально-графічного дизайну та текстового

повідомлення. Текст повинен не лише інформувати та мотивувати, а й спонукати до певної дії.

Висновки і перспективи. Серед пріоритетних тем соціальної реклами в Україні є ідентифікація молодого покоління як громадян та формування гуманістичних цінностей. Для отримання найефективнішого результату доцільно використовувати сучасні мобільні засоби та мультимедійні технології. Основним засобом впливу соціальної реклами на формування світогляду молоді є певний набір візуально-вербального матеріалу: влучний мовний код (слоган, добре продуманий текстовий блок), доцільні візуальні образи та колір, а також якісне технічне втілення (анімація, відео та аудіо матеріали). Перспективи подальших досліджень соціальної реклами полягають у використанні її для формування в молоді позитивно спрямованих світогляду та поведінки.

Ключові слова соціальна реклама, анімація, дизайн, колір, молодь, музика, слоган.

Abstract

Background. Social advertising, which is a non-commercial form of advertising, covers a wide range of important problematic issues of society, in particular, the formation of a worldview and positively directed behavior of young people. Given the change in modern communication methods, there is a need to introduce multimedia technologies that will provide social advertising with consumer appeal and efficiency in fulfilling its educational mission among the younger generation of Ukrainians.

Purpose of the research is to determine the main means of influence of social advertising on the formation of the youth worldview.

Methods. To differentiate the indicators of the impact of social advertising on the worldview of young people the methodology of artistic and stylistic analysis is applied.

Results. The creation of social advertising should be based on the main factors that directly affect a specific audience.

In social advertising, the main components such as cognitive, emotional, communicative and motivational are necessarily present and interconnected. Today, social advertising has different methods and forms of presenting information on various media. The information is best perceived by the consumer when multisensory technologies are involved. The most popular type of social advertising among young people is animated advertising, which explains complex concepts and ideas with its artistic and stylistic features and technological conveniences, such as mobility and availability in social networks.

Color is very important in the development of a commercial. Certain slogans-mottos, which are easy to remember, add to the effectiveness of advertising as they are actively used by young people.

In order to create effective social advertising, you must first take into account the information perception peculiarities of this category of recipients. The next important step is to develop a quality visual graphic design and message. The text should not only inform and motivate, but also induce a certain action.

Discussion. Self-identification of the younger generation as citizens and the formation of humanistic values are some of the core priority topics of social advertising in Ukraine. To get the most effective result, it is advisable to use modern mobile tools and multimedia technologies. The main means of influencing social advertising on the formation of the worldview of young people is a set of visual and verbal material: accurate language code (slogan, well-thought-out text block), appropriate visual images and color, as well as high-quality technical implementation (animation, video and audio materials, etc.). Prospects for further research of social advertising are aimed at forming a positive worldview and behavior in young people.

Keywords: social advertising, animation, design, color, youth, music, slogan.

Стаття надійшла до редакції 16.09.2021

ДІАХРОНІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ КАТЕГОРІЇ ФУТУРАЛЬНОСТІ В СУЧАСНІЙ ФРАНЦУЗЬКІЙ МОВІ

I. Кіркowska

доктор філологічних наук, доцент,
завідувачка кафедри романської філології,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
inga.kirkovska@gmail.com
orcid.org/0000-0001-7239-8773

Вступ. Утворення майбутнього часу належить до однієї із центральних тем дослідження в галузі граматичної типології романських мов. Сама тема пов'язана з питаннями діахронічних джерел майбутнього часу та питаннями про його еволюцію, починаючи з класичної латини. У зв'язку з проблемою неоднорідності структури поняттєвої мовної категорії футуральності та її перетину з іншими категоріями вважаємо за потрібне в межах представленої статті звернутися до питання про її витоки, становлення та специфіку.

Шлях формування категорії футуральності в сучасній французькій мові – це структурно-семантичний, концептуально та морфологічно зумовлений процес, що тривав з VII по X ст. у кілька етапів:

а) процес граматикалізації поняття «футуральності» через морфологічне оформлення форм простого майбутнього часу (фр. *Futur simple*);

б) залучення потенційних семантичних модальних засобів зі значенням «спонукальності» до передавання ідеї про майбутню дію / подію;

в) оформлення перифрази *дієслово + інфінітив* як засобу проспективності, що закріпив за собою темпоральне значення «близького майбутнього» (*Futur immédiat* або *Futur proche*).

Надважливу роль у формуванні КФ сучасної французької мови відіграла предикативна структура латинського речення, що визначила її мовний статус як окремої модусної категорії з окремими модальними значеннями.

Діахронічне дослідження категорії футуральності у французькій мові є актуальним, тому що сприяє висвітленню питань, що пов'язані з вивченням системи *futurum* у класичній латині та з вивченням цієї системи в мовах західно-європейської підгрупи. Дослідження категорії футуральності сприяє поглибленню й уточненню загальної теорії системних відношень всередині мов західно-європейської підгрупи. Зважаючи на те, що актуальними дедалі більше стають дослідження, орієнтовані на аналіз генези, розвитку та функціонування мовних явищ, що мають спільне джерело – латинську мову, дослідження сприяє доповненню окремих розділів теоретичного вивчення класичних мов.

Метою започаткованого дослідження є відстежити діахронічну перспективу процесу утворення категорії футуральності на рівні формування мовної системи сучасної французької мови від витоків до сучасності, а саме від латинської мови як джерела західно-романської підгрупи. Поставлена мета обумовила вирішення наступних завдань:

- дослідити майбутні часи французької мови з огляду на їх граматичний статус у складі *Indicatif*, порівняно із семантикою майбутності в латинській мові;

- вивчити семантичні ознаки майбутності всередині граматичних способів класичної латини;

- з'ясувати, яка саме граматична форма класичної латини стала семантичним першоджерелом проспективного характеру майбутнього часу у сучасній французькій мові.

Методи та методики дослідження. Суперечливість підходів щодо інтерпретації сутності категорії футуральності, недостатній рівень її теоретичного вивчення, що зумовлені

передусім синкретичним характером цього мовного феномену, уможливили потребу та сукупність методів щодо її докладного та системного вивчення. Зазначимо, що методологічною базою запропонованого дослідження є інтегративне вивчення поняттєвої категорії футуральності із застосуванням комунікативного, порівняльного та діяхронічного аналізів. Ураховуючи специфіку обраного об'єкту – КФ, що належить до типологічних категорій середньоєвропейського мовного стандарту часу, доцільним, на нашу думку, є застосування *методу діяхронічного аналізу*, який дає змогу дослідити процес становлення КФ французької мови від латини до сьогодення, а також *зіставного методу*, який сприяє виявленню специфіки КФ у сучасній французькій мові, визначенню її структурно-системної індивідуальності серед інших мов західно-європейської підгрупи.

Результати та дискусії. Незважаючи на те, що знання про світ є специфічними у кожної людини, основні пізнавальні процеси концептуалізації (осмислення та закріплення результатів пізнання як одиниць знання – понять) і категоризації (їхня належність до нових рубрик досвіду – категорій) виявляють спільні закономірності. Ці закономірності відбито в мові як три системи мовної категоризації: лексичної, граматичної і модусної, або інтерпретувальної.

Такий стан речей тісно пов'язаний з процесом граматикалізації. Поняття про майбутню дію притаманне усім мовам світу, а його граматичні показники наявні не в кожній мові (Болдирев, 2016: 11–16). Граматикалізація – це історичний процес перетворення неграматичної одиниці мови в граматичну або виникнення у певній одиниці мови великої кількості граматичних властивостей. Її можна трактувати як безперервний процес посилення граматичної мовної одиниці, за якого неграматичне перетворюється в граматичне, а менш граматичне – в більш граматичне (Glessgen, 2008: 197; Hopper, 1993). Ця теорія бурхливо розвивається в наш час, описуючи всю сукупність процесів, що приводять до виникнення нових граматичних знань, граматичних категорій і цілих граматичних систем у мовах світу. У морфологічному класі граматикалізація може супроводжуватися втратою словесної самостійності мовної одиниці, тобто перетворенням словоформи в клітику, а клітики в афікс, наприклад: укр. *Як ся маєте?* фр. *Comment vous portez-vous?* рос. *Как вам живется?* Морфологізація є одним з найяскравіших зовнішніх виявів процесу граматикалізації.

Коли йдеться про граматикалізацію латинських конструкцій з дієсловом *habere* / *мати*, що перетворилися в романських мовах у форми майбутнього часу, не можна не помітити перетворення самостійного дієслова в одно- або двофонемене дієслівне закінчення (Кіркowska, 2018: 64). Хоч потрібно зазначити, що утворення власне простого майбутнього часу у французькій (*Futur simple*), як і в іспанській (*Futuro simple*) мовах, що належить до так званих пізніх граматичних утворень, зазнало однакового флективного утворення за допомогою закінчень. Форми *Futur simple* (фр. мови) та *Futuro simple* (ісп. мови) утворилися перетворенням латинського дієслова *habere* в дієслівне закінчення, порівняймо: фр. *infinitif* + *-ai, -as, -a, -ons, -ez, -ont* = *chanterai*; ісп. *infinitivo* + *-é, -ás, -á, -emos, -eis, -án* = *cantaré*.

В іспанській мові форма *cantar* 'буде співати' походить від пізньолатинського сполучення *cantar habere* 'мати співати'. У наведеному прикладі латинське дієслово «мати» спочатку набуло значення «спонукальної дії» у складі конструкції *cantar habere* 'повинен заспівати' і лише згодом набуло значення майбутнього часу. Як наслідок, *habere* втратило синтаксичну самостійність (Плунгян, 2000; Glessgen, 2008: 203; Perret, 2016: 105).

У французькій мові значення майбутнього часу *Futur simple* закріплено з VII ст. завдяки грі слів у «Хроніках» Фредегара (франкський літописець) *daras* «*tu donneras*». Цей майбутній час увійшов до відмінювань стародавньої французької мови, як про це свідчать Страсбурзькі клятви, на відміну від провансальської та італійської мов, де це злиття не було остаточним (Chaurand, 1999: 60). Паралельно до цієї парадигми утворення *Futur simple* (або *Futur premier*) відбувається утворення *Conditionnel* (або *Futur second*) додаванням до інфінітива скороченої форми дієслова *avoir* в *Imparfait* (*je chanterais*). Це значення, наявне в «Секвенції про святу Євлалію» (~882 р.), передає майбутнє в минулому, а інше значення,

що лише вимальовується вже у X ст.: «*io ne dolreie*» = *je ne m'affligerais pas*, виникає на позначення модального відтінку гіпотетичності дії в майбутньому (Chaurand, 1999: 61). А вже з XII ст. *Conditionnel* є цілісним утворенням умовності (Chaurand, 1999: 74; Perret, 2016: 147).

Утім, процес граматикалізації складніший і зовсім не зводиться до власне морфологізації. Усередині цього процесу лежать передусім семантичні зміни, без яких неможливі всі інші, зокрема й морфосинтаксичні зміни.

Лінгвіст Ю. Степанов наголошує на тому, що значення майбутньої дії виникли в романських мовах або через метафоричне перенесення форми бажаності дії через дієслово «мати» (фр. *avoir*), що згодом увійшло до граматичної форми простого майбутнього часу *Futur simple*, або за рахунок значення повинності, що передається конструкцією *avoir à + infinitif* (Степанов, 1075: 138).

Г. Гійом у листі до Ж. Муаньє пише: «Суфіксальне допоміжне дієслово (йдеться про *avoir* на кінці інфінітива в *Futur simple*) має таке саме закінчення в системі, як й інфінітив: він (інфінітив) не віртуальний – він вірогіднісний, він передає змогу, так, дієслово *marcher* потенційно відповідає *marchera*» (Malengrau, 1995: 238). Допоміжне дієслово *avoir*, спрямоване у майбутнє, переходить у прийменник *à* (*avoir à faire qch*), наприклад: фр. *j'ai à chanter*; лат. *cantar(e) habeo*.

Модальні дієслова відіграли значну роль на початковій стадії розвитку мов. Такі відтінки, як «передбачувана» дія, неминуче, найближче тощо, які складають частину проспективного, позначалися за допомогою різних лексичних засобів. В історії романських мов значущою є реалізація проєкції на «найближче майбутнє» за допомогою волевиявлення суб'єкта дії.

Як зазначає Л. Піцкова, ще в давньофранцузькій мові спостерігаємо різний характер модальності, що перетинається з темпоральністю. Успадкована з латинської мови форма майбутнього часу мала відтінок повинності, перифраза *aller + infinitif* передає значення «впевненості в неодмінно вчиненій дії в майбутньому» (Васильєва & Піцкова, 1991: 67). Використання дієслова руху у вираженні найближчого майбутнього виправдано тим, що в давньофранцузькій мові одним з домінуючих значень було «спрямування» – *se rendre quelque part* (Dictionnaire de Linguistique, 1994: 86).

Згідно з А. Доза, поширення дієслова *aller*, за допомогою якого сформовано сучасне найближче майбутнє французької мови – *Futur immédiat*, спостерігаємо до XIV ст. Мова вдається до цих допоміжних дієслів для того, щоб висловити тимчасові й видові відтінки, нюанси модальності, які не можна передати за допомогою звичайного відмінювання. Для цього використовують перифрастичні звороти, ще виразніші, ніж допоміжні дієслова.

Як свідчить Ж. Муаньє, в давньофранцузькій мові деякі аспектуальні відтінки дії, зокрема і неминучість, могли бути виражені за допомогою модального дієслова *devoir* (повинність, бути належним) з інфінітивом (Moignet, 1981: 191). За даними словника Ж. Дюбуа, модальне дієслово *devoir* у давньофранцузькій мові передавало значення «потреби, обов'язковості», а до XI ст. спостерігається ослаблення початкового значення щодо позначення майбутнього як змоги, бажання або наміру (Dictionnaire de Linguistique, 1994: 1068). У дослідженому С. Барбе (Barbet, 2008) корпусі прикладів на матеріалі середньофранцузької мови не виявлено випадків, коли дієслово *devoir* виражало б значення внутрішньої потреби суб'єкта здійснити дію, що наявне в сучасній мові. Відзначено також, що відповідно до наявних гіпотез низки дослідників дієслово в цей період перебуває на шляху граматикалізації, постаючи одночасно маркером «модального й аспектуального майбутнього», виконуючи власне функцію проспективної перифрази *aller + infinitif*, що закріплено за нею з XV ст.

Отже, на думку С. Барбе, в середньофранцузьких текстах перифраза *devoir + infinitif* схожа на значення таких конструкцій, як *aller + infinitif* і *être sur le point de + infinitif* сучасної французької мови (Barbet, 2008), наприклад: *Nous sommes sur le point de renouer le dialogue*. Із

втратою відтінку повинності у формі *Futur simple* відбувається процес заміни поєднаннями *devoir + infinitif* та *avoir + à + infinitif*, а для позначення уявлення про найближчу перспективу бажаної, неминучої дії в майбутньому використовується поєднання *vouloir + infinitif* (подекуди *désirer + infinitif*). За висновком автора, належність проаналізованих форм *Futur simple* і *Futur immédiat* до плану майбутнього і наявність у них модального значення, відмінного від значень форм теперішнього і минулого часів, лінгвісти практично не заперечують (Васильєва & Піцкова, 1991).

Як зазначає Ж. Муаньє, в позначенні уявлень про проспективний час подій або здійснення дії в початковому періоді функціонування французької мови використовують модальність і просторові орієнтири. Оскільки морфологічні засоби не могли самостійно висловити різноманітні тимчасові форми, відтінки наближення події або наміру вчинити дію, в давньофранцузькій мові цю роль виконували лексичні засоби (Moignet, 1981: 191).

Як бачимо, допоміжні компоненти форм майбутнього часу є наслідком відбору лексем-конкурентів на певних етапах мовного розвитку і відбивають процес концептуалізації певного колективного досвіду, пов'язаного зі сприйняттям і мовним узагальненням уявлень про майбутнє. У цьому разі в низці аналітичних форм зі значенням футуральності може зберігатися зв'язок з їхніми первинними значеннями або виробляються значення та функції, що спочатку були їм не властиві (0 5–7).

Залишається відкритим питання про напрям семантичних змін під час процесу граматикалізації. Здебільшого ці зміни є незворотними, або однонаправленими. Дієслово «йти» може перетворитися в показник майбутнього часу, але показник майбутнього часу вже ніколи не зможе функціонувати як слово «йти». Це свідчить про те, що граматикалізація рушить у фіксованому напрямі від «менш граматичного» до «більш граматичного». На окремих ділянках семантичної карти еволюція в обох напрямках усе ж таки ймовірна. Яскравим прикладом такої еволюції можуть вважатися показники майбутнього часу, які еволюціонують у показники оптатива (*Subjonctif*) або наказового способу. Утім, зворотній процес може також мати місце.

Усі перелічені процеси, які вплинули на формальний корпус засобів та функційний характер форм майбутнього часу в сучасній французькій мові, є вторинними щодо первинного чинника їх утворення, а саме латинської мови. Роль предикативної структури латинського речення в діахронічному контексті становлення КФ в сучасній французькій мові є визначальною щодо статусу КФ, якого вона набула, пройшовши шлях свого становлення від VII ст. до сьогодення.

Предикативність латинського речення, як і предикативність речення мов західно-європейської підгрупи, нерозривно пов'язана з модальністю, адже належність до дійсності може виражатися як ствердження або заперечення, припущення, умова, спонукання, побажання тощо. Вона завжди реалізується у площині певного способу, часу і здебільшого також й особи, вона завжди доповнюється певним типом модальності – реальною або нереальною. Основним носієм предикативності латинського речення є присудок. Другорядні члени речення в будь-якому простому реченні завжди доповнюють те, що виражається предикативною основою речення (Семенюк, 1972: 17).

Серед дієслівних категорій чи не єдиною з найскладніших і суперечливих є категорія аспектуальності, щодо якої фіксуємо чимало дискусійних і нерідко взаємозаперечних поглядів, пов'язаних передусім з її неоднорідністю, а часом і прихованістю. На відміну від граматичного часу, який є «явним», локалізуючи ситуацію щодо моменту мовлення, аспект і пов'язане з ним коло значень характеризує «внутрішній час» (Г. Гійом), «внутрішню темпоральну будову ситуації» (Б. Комрі), нерідко представляючи арену взаємодії «відкритої» та «прихованої» граматики (Загайська, 2017: 218).

Думка, яка виражена реченням, сприймається в граматичних значеннях дійсного, умовного чи наказового способу латинської мови. Категорія способу є однією з основних категорій латинського дієслова, подібно до сучасної французької мови. Утім, якщо

в латинській мові він має тричленну структуру, то сучасні романські мови, а зокрема французька, не завжди залишили незмінною такий предикативний устрій власної системи мови.

Отже, категорійним ядром акціональності латинської мови є граматичний спосіб і час. У латинській мові категорія часу наявна як у дійсному способі (*Modus indicatīvus: Praesens, Imperfectum, Perfectum, Plusquamperfectum, Futurum primum (I), Futurum secundum (II)*), так і в кон'юнктиві (*Modus conjunctīvus*), який, своєю чергою, став сприятливим тлом для утворення власної часової системи та згодом розпався на два окремих способи в сучасній французькій мові. Натомість наказовий спосіб латинської мови (*Modus imperatīvus*) використовує форми теперішнього часу дійсного способу та теперішній час кон'юнктива (Чернюх, 1993: 18–19; Чернюх, 2017).

Окремо відзначимо так зване «уподібнення способу» (*Attractio (assimilatio) modi*), що є певним зародком майбутнього умовного способу (*Mode Conditionnel*) французької мови. *Attractio (assimilatio) modi* постає тоді, коли підрядне означальне або умовне речення залежить від дієслова в кон'юнктиві або інфінітивного звороту іншого речення (Козаржевський, 1981). Його сутність полягає в тому, що керівний кон'юнктив або інфінітив містить у своїй семантиці індикатив, яким він керує (Гончарова, 1998: 105). Такий випадок вживання *Conjunctīvus* отримав назву *Attraction modi*, наприклад:

Di tibi dent (praesens coniunctīvi) quaesumque optes (praesens coniunctīvi) 'Нехай боги пошлють тобі все, що ти побажаєш' (Козаржевський, 1981: 138).

Si vis pacem, para bellum. – *Якщо хочеш миру, готуйся до війни.* Веретій «Короткі настанови у військовій справі». Схожу думку висловлював Цицерон («Філіппіки», VII, 6.19).

У цьому разі кон'юнктив керівного речення поширюється на підрядне речення з індикативом (див. табл. 1).

Таблиця 1

Засоби предикативної структури латинського речення

Спосіб	Часовий план
Indicatīvus	Futurum I, II Praesens Perfectum (Imperfectum, Plusquamperfectum)
Conjunctīvus (Умовний період)	Не унормований
Imperatīvus	Futūri Praesentis
Conjunctīvus (Умовний спосіб із семантикою бажаності)	Perfectum Imperfectum Plusquamperfectum
Attractio modo	Будь-який час Conjunctīvus

У латинській мові граматичне значення майбутнього часу має широкі семантичні межі та цілу низку додаткових значень. Ці додаткові значення перебувають у відношенні підпорядкування основному категорійному значенню слідування після моменту мовлення, а ознакою належності до цього категорійного значення в латинській та французькій мовах, і разом з ним і до цієї семантичної категорії, є поняття належності до майбутнього, проєкція в майбутнє прогнозування на відрізок часу, що лежить далі від моменту мовлення (Миронова, 2004: 71; Тарасова, 1991: 82).

Особливістю семантики майбутності в латинській мові є використання форм як *Indicatīvus*, так і форм *Conjunctīvus*. Зокрема, Ж. Марузо послуговується терміном «проспектив» (фр. *prospectif*) для позначення форми латинського кон'юнктива, що вживається в реченнях на зразок «*video quid sit ex haere – дивлюсь, що вийде з цього*», де ніби

передається випередження майбутнього (*Conjunctivus prospectivus*) (Марузо, 1960: 239). Вочевидь, звідси походить плутанина в термінології, яка наявна між французькою та українською мовами, де у французькій мові для позначення семантики футуральності використовують термін «*prospectivité*», а в українській мові – «футуральність». Під час подальшого викладу матеріалу, ми будемо послуговуватися терміном «семантика проспективності» для опису аспектуальних значень КФ як антонімом терміна «семантика футуральності» для опису темпорального значення, а терміном «проспективність» як видовим поняттям щодо родового поняття «футуральність».

Окрім семантики власне проспективності або футуральності, варто зарахувати й окремі модальні значення КФ (бажання, спонукання, потреби, обов'язковості тощо), обмеження й дроблення часового відрізка. Усі ці значення, успадковані від мови-основи – латинської мови, усталилися і в сучасних романських мовах, а зокрема французькій. До таких значень, окрім перелічених, можемо додати й поняття «близького майбутнього», «віддаленого майбутнього» та ін.

Отже, форми *Conjunctivus* латинської мови, як і форми *Subjonctif* сучасної французької мови, що передають бажаність виконання дії, а така семантика є притаманною, зокрема *Conjunctivus* та *Subjonctif* у підрядному додатковому, почасти підрядному означальному та самостійному реченнях, завжди звернені в майбутнє. Значення бажаності разом з реалізацією ірреальності найчастіше конкретизовано як звернення в невизначене майбутнє або визначене майбутнє, що не відмежовується від теперішнього, наприклад: *S'il vienne aujourd'hui!* Однак для певних значень, наприклад, для значення бажаності потрібного, ірреальність може конкретизуватися і як звернення в план невизначеного минулого, наприклад: *Il est parti cette nuit... Qu'il soit heureux dans son choix!*

Найчастіше семантику бажаності співвіднесено з відсутністю бажаного і зі змогою його реалізації після моменту мовлення. Утім, це не завжди так. Значення змоги (або відсутності змоги, нереальності), зберігалося в умовних реченнях, а відтінок бажаності або небажаності – в підрядних цільових і з'ясувальних. Граматичне значення бажаності є частиною ірреальних синтаксичних способів, тобто тих способів, що об'єднано значенням часової невизначеності. Така невизначеність, або невідомість, і подія, про яку йдеться, може реально співвідноситися з теперішнім, майбутнім і минулим. Утім, навіть коли бажаність стосується минулого, вона семантично пов'язана з майбутнім в плані минулого. Предикативна структура речення передає лише те, що ця подія бажана, і нічого більше, а конкретні контексти інтеграції об'єктивно-модальних значень та суб'єктивно-модальних значень можуть фіксувати той чи той часовий план.

Значення бажаності притаманне всім чотирьом граматичним способам латинської мови – *Indicativus*, *Imperativus*, *Conjunctivus (optativus)* та *Conjunctivus (potentiālis)*. Бажаність як ключова семантична з'єднувальна ланка, що утворює категорію футуральності в латинській мові, має наступні семантичні відтінки, що розміщені всередині трьох граматичних способів.

Бажаність, що передається майбутніми часами *Indicativus*, передає просте хотіння мовця, позбавлене будь-якого оцінного забарвлення.

Бажальний спосіб латинської мови (*optatif de souhait* або *prospectif*), що використовує форми *Conjunctivus*, відрізняється від оптатива (*Conjunctivus optativus*) тим, що власне «бажальний спосіб – проспектив» передає лише бажання, а «оптатив» передає волевиявлення, намір мовця щодо подій у майбутньому, а його здійснення залежить від заздалегідь відомих обставин.

Майбутні часи дійсного способу передають переважно «передбачення дії». Хоч подекуди *Conjunctivus* набуває значення майбутнього часу дійсного способу.

Висновки. Формування КФ у предикативній структурі латинського речення відіграло ключову роль для всього подальшого її становлення, комунікативного наповнення та основних граматичних функцій. Майбутні часи французької мови характеризовано

докорінною зміною свого граматичного статусу у складі *Indicatif*, порівняно із семантикою майбутності в латинській мові, де вона була наявна у складі *Conjunctivus* та *Indicativus*.

У межах *Conjunctivus* значення бажаності передається двома семантичними варіантами – *Conjunctivus optativus volitivus* (кон'юнктив із семантикою волевиявлення або бажаності) та *Conjunctivus prospectivus* (кон'юнктив із семантикою передбачення).

Бажаність, що передається формами *Conjunctivus potentiālis*, здебільшого пов'язана із семантикою умови потенційної або ірреальної.

Бажаність, що передається наказовим способом (*Imperativus*), формально розмежовано на *Imperativus presentis activi* та *Conjunctivus imperativus* із закріпленими за ними рядами модальних відтінків. Бажаність як ключова семантична з'єднувальна ланка, що утворює категорію футуральності в латинській мові, має схожі відтінки з КФ у французькій мові. Її відмінною рисою стало використання форми *Conjunctivus*, що передавала так звані «проспективи». Проспектив латинської мови був носієм випереджальної семантики майбутнього так само, як і майбутні часи *Indicativus*, які виражали просте бажання мовця, позбавлене будь-якого оцінного забарвлення.

Отже, перспективний, планувальний характер майбутнього було закладено ще в латинській мові, а саме формою *Conjunctivus*. Із плином часу французька мова, зазнавши дивергентного шляху розвитку власної граматичної системи, виробила зовсім інше «рішення», зберігаючи цю концептуальну ознаку.

Граматична традиція, що закріпилася на початку XIX ст. у складі категорії способу всередині західно-романської підгрупи, налічувала чотири граматичні способи, які зреалізовано як асиметрію системи елементів, що мають у своєму складі, з одного боку, дійсний спосіб (або індикатив), який представляє дію як реальну в теперішньому, майбутньому або минулому, а з іншого, способи: а) бажальний (або кон'юнктив), що унаочнює дію як залежну від дії, яка передається іншим дієсловом, або від конструкції висловлення–речення; б) умовний (або кондиціонал); в) наказовий. В подальших наукових розвідках увагу буде зосереджено на графемному корпусі засобів, що передають футуральність у мовах західно-романської підгрупи, оскільки об'єктом дослідження було обрано французьку мову, вважаємо за потрібне проаналізувати граматичні засоби категорії футуральності в інших мовах західно-європейської підгрупи. Такий підхід зумовлено, з одного боку, спільним походженням романської групи мов з єдиного джерела – народної латини, а з іншого, потребою визначення загальних тенденцій розвитку романських мов, без якого є неможливим чітке визначення тенденцій розвитку однієї конкретної мови, а саме – французької.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

Болдырев, Н. Н. (2016). Категориальное значение глагола: системный и функциональный аспекты. Москва-Берлин: Директ-Медиа.

Васильева, Н. М. & Пицкова, Л. П. (1991). Французский язык: Теоретическая грамматика: Морфология: Синтаксис. Москва: Высшая школа.

Гончарова, Н. А. (1998). Латинский язык. Минск: ИП «Экоперспектива».

Загайська, Г. (2017). Рецензія на монографію Б. В. Чернюха «Латинське дієслово: аспект і акціональність». *Південний архів: зб. наук. праць «Філологічні науки»*, 67, 218–220.

Кіркоська, І. С. (2018). Вступ до романської філології. Дніпро: «Пороги».

Козаржевский, А. Ч. (1981). Учебник латинского языка для нефилологических гуманитарных факультетов университетов. Москва: Изд-во Мос. ун-та.

Логунов, Т. А. (2007). Аналитические формы будущего времени как лингвистический феномен: на материале английского и русского языков: дис. ... канд. филол. наук. Кемерово.

Марузо, Ж. (1960). Словарь лингвистических терминов. Москва.

Миронова, В. М. (2004). Латина наприкінці імператорської епохи: стан і проблеми розвитку. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*, 9, 12–20.

- Плунгян, В. А. (2000). *Общая морфология. Введение в проблематику*. Москва: Эдиториал УРСС.
- Семенюк, С. И. (1972). *Учение русских грамматиков о глаголе: автореф. дис. ... канд. филол. наук*. Львов.
- Степанов, Ю. С. (1975). *Основы общего языкознания*. Москва: Просвещение.
- Тарасова, Е. В. (1991). *Языковое поле как единица дидактической типологии*. Харьков: ХГУ.
- Чернюх, Б. В. (1993). Категорії виду і часу в дієслівній системі латинської мови I-II ст. н.е.: автореф. дис. ... канд. філол. наук. Львів.
- Чернюх, Б. В. (2017). *Латинське дієслово: аспект і акціональність*. Львів: ЛНУ ім. І. Франка.
- Barbet, C. (2008). *Les verbes modaux devoir et pouvoir en ancien et moyen français: éléments pour une étude diachronique. Le français en diachronie*. Madrid. URL: <https://studylibfr.com/doc/2055983/les-verbes-modaux-devoir-et-pouvoir-en-ancien-et-moyen-fr>
- Chaurand, J. (1999). *Nouvelle Histoire de la langue française*. Paris: Editions du Seuil.
- Dictionnaire de Linguistique et des sciences du langage (DL)*. (1994). / Sous la rédaction de J. Dubois. Paris: Larousse.
- Glessgen, M. (2008). *Dietrich Linguistique romane. Demaines et méthodes en linguistique française et romane*. Paris: Armand Colin.
- Hopper, P. J. & Traugott, E. C. (1993). *Grammaticalization*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Malengrau, M. (1995). *La correspondance scientifique de Gustave Guillaume [à M. Lejeune, G. Moignet et B. Pottier (juillet 1948-février 1960)]*. Lille: Presses Universitaires du Septentrion.
- Moignet, Y. (1981). *Systématique de la langue française*. Paris: Klincksieck.
- Perret, M. (2016). *Introduction à l'histoire de la langue française*. Paris: Armand Colin.

REFERENCES

- Boldyrev, N. N. (2016). *Kategorial'noe znachenie glagola: sistemnyj i funkcional'nyj aspekty [The categorical meaning of the verb: systemic and functional aspects]*. Moscow-Berlin: Direkt-Media [in Russian].
- Chernyuh, B. V. (1993). *Kategorii vidu i chasu v dieslivnij sistemi latins'koi movi I-II st. n.e. [Categories of view and hour in the Latin language system I-II s. A.D.]*. *Extended abstract of Candidate's thesis*. L'viv [in Ukrainian].
- Chernyuh, B. V. (2017). *Latins'ke dieslovo: aspekt i akcional'nist' [Latin verb: aspect and actionality]*. L'viv: LNU im. I. Franka [in Ukrainian].
- Chaurand, J. (1999). *Nouvelle Histoire de la langue française*. Paris: Editions du Seuil [in French].
- Dictionnaire de Linguistique et des sciences du langage (DL)*. (1994). Paris: Larousse [in French].
- Glessgen, M. (2008). *Dietrich Linguistique romane. Demaines et méthodes en linguistique française et romane*. Paris: Armand Colin [in French].
- Goncharova, N. A. (1998). *Latinskij yazyk [Latin]*. Minsk: IP «Ekoperspektiva» [in Russian].
- Hopper, P. J. & Traugott, E. C. (1993). *Grammaticalization*. Cambridge: Cambridge University Press [in English].
- Kirkovs'ka, I. S. (2018). *Vstup do romans'koi filologii [Introduction to Romance philology]*. Dnipro: «Porogi» [in Ukrainian].
- Kozarzhevskij, A. Ch. (1981). *Uchebnik latinskogo yazyka dlya nefilologicheskikh gumanitarnyh fakul'tetov universitetov [A textbook of Latin for non-philological humanities faculties of universities]*. Moscow: Izd-vo Mos. un-ta [in Russian].

- Logunov, T. A. (2007). Analiticheskie formy budushchego vremeni kak lingvisticheskij fenomen: na materiale anglijskogo i russkogo yazykov [Analytical forms of the future as a linguistic phenomenon: on the material of English and Russian]. *Candidate's thesis*. Kemerovo [in Russian].
- Malengrau, M. (1995). *La correspondance scientifique de Gustave Guillaume [à M. Lejeune, G. Moignet et B. Pottier (juillet 1948-février 1960)]*. Lille: Presses Universitaires du Septentrion [in French].
- Maruzo, Zh. (1960). *Slovar' lingvisticheskikh terminov [Dictionary of linguistic terms]*. Moscow [in Russian].
- Mironova, V. M. (2004). Latina naprikinci imperators'koi epohi: stan i problemi rozvitku [Latin at the end of the imperial era: the state and problems of development]. *Aktual'ni problemi ukraïns'koi lingvistiki: teoriya i praktika – Current problems of Ukrainian linguistics: theory and practice*, 9, 12–20 [in Ukrainian].
- Moignet, Y. (1981). *Systématique de la langue française*. Paris: Klincksieck [in French].
- Perret, M. (2016). *Introduction à l'histoire de la langue française*. Paris: Armand Colin [in French].
- Plungyan, V. A. (2000). *Obshchaya morfologiya. Vvedenie v problematiku [General morphology. Introduction to the problematic]*. Moscow: Editorial URSS [in Russian].
- Semenyuk, S. I. (1972). Uchenie russkikh grammatikov o glagole [Teaching of Russian grammarians about the verb]. *Extended abstract of Candidate's thesis*. L'vov [in Russian].
- Stepanov, Yu. S. (1975). *Osnovy obshchego yazykoznanija [Fundamentals of General Linguistics]*. Moscow: Prosveshchenie [in Russian].
- Tarasova, E. V. (1991). *Yazykovoe pole kak edinica didakticheskoi tipologii [The language field as a unit of didactic typology]*. Har'kov: HGU – Kharkov: HSU [in Russian].
- Vasil'eva, N. M. & Pickova, L. P. (1991). *Francuzskij yazyk: Teoreticheskaya grammatika: Morfologiya : Sintaksis [French: Theoretical grammar: Morphology: Syntax]*. Moscow: Vysshaya shkola [in Russian].
- Zagajs'ka, G. (2017). Recenziya na monografiyu B. V. Chernyuha «Latins'ke dieslovo: aspekt i akcional'nist'» [Review of BV Chernyukh's monograph «Latin verb: aspect and actionality»]. *Pivdennij arhiv: «Filolohichni nauky» – Southern Archives: «Philological Sciences»*, 67, 218–220 [in Ukrainian].

Анотація

Постановка проблеми. Утворення майбутнього часу належить до однієї із центральних тем дослідження в галузі граматичної типології романських мов. Сама тема пов'язана з питаннями діахронічних джерел майбутнього часу та питаннями про його еволюцію, починаючи з класичної латини. Надважливу роль у формуванні КФ сучасної французької мови відіграла предикативна структура латинського речення, що визначила її мовний статус як окремої модальної категорії з окремими модальними значеннями.

Мета статті – відстежити діахронічну перспективу процесу утворення категорії футуральності на рівні формування мовної системи сучасної французької мови від витоків до сучасності, а саме від латинської мови як джерела західно-романської підгрупи.

Методи дослідження. У статті використано методи, що застосовуються до типологічних категорій середньоевропейського мовного стандарту часу, – метод діахронічного аналізу, який дає змогу дослідити процес становлення КФ французької мови від латини до сьогодення, а також зіставний метод, який сприяє виявленню специфіки КФ у сучасній французькій мові, визначенню її структурно-системної індивідуальності серед інших мов західно-європейської підгрупи.

Основні результати дослідження. Майбутні часи французької мови характеризовано докорінною зміною свого граматичного статусу у складі *Indicatif*, порівняно із семантикою майбутності в латинській мові, де вона була наявна у складі *Conjunctivus* та *Indicativus*. В межах *Conjunctivus* значення бажаності передається двома

семантичними варіантами – *Conjunctivus optativus volitivus* (кон'юнктив із семантикою волевиявлення або бажаності) та *Conjunctivus prospectivus* (кон'юнктив із семантикою передбачення). Бажаність, що передається формами *Conjunctivus potentiālis*, здебільшого пов'язана із семантикою умови потенційної або ірреальної.

Бажаність, що передається наказовим способом (*Imperativus*), формально розмежовано на *Imperativus presentis activi* та *Conjunctivus imperativus* із закріпленими за ними рядами модальних відтінків. Бажаність як ключова семантична з'єднувальна ланка, що утворює категорію футуральності в латинській мові, має схожі відтінки з КФ у французькій мові. Її відмінною рисою стало використання форми *Conjunctivus*, що передавала так званій «проспектив». Проспектив латинської мови був носієм випереджальної семантики майбутнього так само, як і майбутні часи *Indicativus*, які виражали просте бажання мовця, позбавлене будь-якого оцінного забарвлення.

Висновки і перспективи. Перспективний, планувальний характер майбутнього було закладено ще в латинській мові, а саме формою *Conjunctivus*. Із плином часу французька мова, зазнавши дивергентного шляху розвитку власної граматичної системи, виробила зовсім інші «рішення», зберігаючи цю концептуальну ознаку.

Ключові слова: футуральність, проспективність, латинська мова, бажаність, умовний спосіб, наказовий спосіб.

Abstract

Background. The problem of Future tense formation is known to be one of the central investigation topics in the sphere of grammar typology of the Romanic languages. The problem has to do with the aspects of diachronic grounds of Future tense as well as with the issue of its evolution, starting from classical Latin. The predicative structure of a Latin sentence, having defined its language status as that of a separate modus category with definite modal meanings, played the most important role in the formation of the category of futurity in Contemporary French.

The **purpose** of the research under consideration has been to trace the diachronic prospect of the process of the category of futurity formation at the level of the language system of contemporary French formation from the beginning till modern period, i.e. from Latin as the source of the Western-European subgroup.

Methods. The methods used in the article are those applied to the typology categories of the Central European language standard of tense – the method of diachronic analysis, that gives an opportunity to investigate the process of CF of French development from Latin till the modern period, and comparative method which allows to identify the peculiarity of CF in contemporary French, to determine its structural and system individuality among other languages of the Western-European subgroup.

Results. Future tenses of the French language are characterized by the drastic change of the grammatical status in *Indicatif*, as compared to the semantics of future in Latin, where it was found in *Conjunctivus* and *Indicativus*. In *Conjunctivus* the connotation of wish is expressed by two semantic variants - *Conjunctivus* of *optativus volitivus* (conjunctive with semantics of will or wish) and *Conjunctivus* of *prospectivus* (conjunctive with semantics of prediction). Wish expressed by the forms of *Conjunctivus* of *potentiālis* is mostly connected with the semantics of potential or unreal condition.

Wish expressed by imperative mood (*Imperativus*) is formally distinguished into *Imperativus presentis activi* and *Conjunctivus imperativus* with the range of modal nuances attributed to them. Wish as the key semantic intermediary link that forms the category of futurity in Latin has similar nuances with CF in French. The usage of the form of *Conjunctivus*, expressing the so-called «prospective», has become its distinguishing feature. The prospective of Latin had the anticipating semantics of future just as the future tenses *Indicativus*, expressing a simple wish of the speaker,

deprived of any evaluation.

Discussion. *Prospective, planning character of future was formed in Latin, namely – by the form of Conjunctivus. In due course French, having experienced the divergent way of its grammatical system development, worked out another «decision», simultaneously preserving this conceptual feature.*

Keywords: *futurity, prospectiveness, Latin, wish, subjunctive mood, imperative mood.*

Стаття надійшла до редакції 07.08.2021

THE COMMUNICATIVE STRATEGIES OF MANIPULATING AND LANGUAGE AGGRESSION IN NEDA NEZHANA'S PLAYS

V. Koroliova

Doctor of Philological Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of Ukrainian Language,
Oles Honchar Dnipro National University
valeria.korolyova2015@gmail.com
orcid.org/0000-0002-7482-0517

I. Popova

Doctor of Philological Sciences, Professor,
Dean of the Faculty of Ukrainian and Foreign Philology and Study of Art,
Professor of the Department of Ukrainian Language,
Oles Honchar Dnipro National University
dekanat_fuifm@i.ua
orcid.org/0000-0003-14232358

Introduction. Modern linguistic research is devoted to the examination of the text and discourse in the communicative and pragmatic aspect. The analysis of the communicative strategies is relevant in this regard as the complex of the definite conversational actions which are aimed at the achievement of the communicative goal. The communicative strategy is examined as the cognitive plan of the interaction with the help of which the optimal solution of the speaker is made in the conditions of the lack of information about the partner's actions (Derpak, 2005: 100).

The discourse strategy is interpreted by I. Frolova as the communicative intention of the speaker which was formed on the basement of the usage the common experience for the personal requirements and wishes; the estimation of the intention as the relevant for the accomplishing the desired socially significant purposes of the communication at its particular moment; the realization of the intention of the verbal manner and the comprehension of this realization of the all subjects of the discourse (Frolova, 2009: 243).

The modern linguistics is characterized by the active study of the communicative strategies in political, advertising, professional and media discourse and also introduces the attempts of the study the strategy of interpersonal communication, including determination of the gender and age specifics in the choice of the strategies (Semenuik, 2007; Trumko, 2013), the research of the specific in the family interaction (Bigari, 2006; Korotych, 2011), the analysis of the language choice as the strategy activity in the bilingualism conditions (Ruda, 2012), the exploring the textual potential of character strategies (Krunuts'ka, 2009).

There are several agencies in the conflict situation which determine the participant's behavior, they fix the borders which it may be or may not be possible to pass. The researchers state that the choice of the strategy and tactic in the conflict situation depends on three factors: authoritativeness, social distance and the level of opponent's flatness. It would be inexcusable to think that in the communication among the same people all the factors are invariant and fixed (Komalova, 2010: 178). On the example of the interpersonal conflicts it is possible to observe that the communicant's authoritativeness could change depending on the conflict subject (for example the mother may be more authoritative person in the education or treatment process for a child, whereas the father has more power in the financial resources of the family). The distance is not also absolute and it depends on such parameters as association, place, social role which the communicant has at the moment.

The classification is the most important question in the study of the communicative strategies. It should be noted that nowadays there is no common strategy typology which is

explained by the dynamic and the flexibility of the communicative strategies and also their dependence on the discourse context and the conversational partners' actions.

The classification due to the objective criterion reflects the strategic division to the non-confrontational strategies which are directed to the achieving the global purpose in the way of the opponent cooperation and the collective solution of the tasks connected with the interaction and confrontational strategies which use the communicative conflict with the partner to realize the strategic tasks.

There is an interesting classification based on the different modes of behavior in the conflict situations. The researchers used two parameters for the analysis of the communicative behavior: the assertiveness (the communicant's attempts to obtain the personal interests) and the cooperation (the communicant's aptitude to obtain the partner's interests) (Marsen, 2006).

Considering the conflict as a result of the dynamic communicative situation of the confrontation, it is appropriate, in our opinion, to use the term «confrontational» for strategies of manipulation and speech aggression, focused on the creation and maintenance of such situations.

The purpose of our article – is the analysis of the confrontational manipulation strategies and the conversational aggression of the characters in the modern Ukrainian plays; and also the discovery of the specificity of the tactics, which are used in the confrontational strategies. The material of the study is the dramatic texts of the modern Ukrainian playwright Neda Nezhdana (Nadezhda Miroshnichenko), who is a prominent figure in the modern dramatic sphere, the head of the Projects Department of The Les' Kurbas State Centre for Theatre Arts.

Methods and methodology of investigation. In order to achieve the target purpose philosophical methods of observation, analysis, synthesis, comparison, generalization, abstraction of linguistic and conversational phenomena in their dynamics were used; linguistic methods, including the descriptive method, which enabled us to understand the linguistic specifics of conflict communication in dramatic texts; contextual-interpretation method, which helped to identify communicative strategies as well as imaginative deviations of the communicative code in the character's interaction; the method of quantitative calculations - to test the productivity of these or those strategies of communicative character's roles.

Results and discussion. The communicatively oriented linguistics shows the attempts to classify the dialogues, specifying the typical structures of this speech form. Depending on the topic of the dialogue and the dynamics of the conversational exchange of replicas G. Bubnova has determined the neutral dialogue (with the present distance between the partners), dialogue-unison (personally oriented), dialogue-discussion (with the neutral-abstract topic), action dialogue (personally oriented which emotionally strongly experienced by the communicants) (Bubnova, 1987: 50). According to the advantages and slaughters we have distinguished fortunate and unfortunate dialogues (Shtern, 1998: 161).

The organizational structure of confrontational communication is characterized by unbalanced communicative intentions of the opponents, the presence of negative tone of the communicants' speech, the verbalization of negative intensions concerning the subject of the communication or personal features of the communicative partner, the absence of an effective result of the communication. The conflict dramatic dialogue becomes the communication between characters that are strongly negatively adjusted to each other, which causes negative verbal reactions in the communication. The illustration of such dialogue we can observe in the conversation between the heroes of Neda Nezhdana's melodrama-slapstick «The eleventh commandment, or Night of the clowns»:

Hordiy. I knew you as someone else... Solomya, it is written on you, on your hands, on your face, in your eyes, it is written that you are tired of life, that you are tired of work, and, I am sorry, the unfucking symptoms...

Solomiya (fetches a slap across his face). You are a bounder! How dare you! Who gave you the right?.. (She snivels but quickly recovers).

Hordiy (He simmers down). Sorry, I was a little effusive...

Solomiya (she turned her back to the audience). Never mind, me too.

Hordiy. I just don't like when someone neglects me. You know, I don't want to abuse you...

Solomiya (skeptically, sadly). The camertone of truth...

Hordiy. You have asked.

Solomiya (shortly turned). Enough, I don't want any more about it.

Hordiy. As you please... (Pause). Maybe, would you like some coffee?

Solomiya. Maybe... (Hordiy takes a bubo). Just don't make a noise, I beg you. It's your...

(Neda Nezhdana «The eleventh commandment, or Night of the clowns»).

This dialogue demonstrates the dislike of the speakers to each other, which is caused by the communicative intensions directed to the own personality and ignoring the communicative needs of the opponent. The weak attunement to cooperation and harmonious interaction determines the specificity of dialogic communication, which is characterized by an inconsequential disclosure of the conversational topic. In the conflict dialogue there is a frequent change of the topic, the collision of the opposing communicants' positions, which causes the interrupted structure of the dialogue (Popova, 2009). Non-verbal components of the communication, which are presented in the paratextual elements, in particular the remarks, are very important. The author's remarks enable the emotional impact of the communicative situation, which helps the reader to perceive the character's interaction adequately. In the above mentioned extract, such remarks are intonational (skeptical; harshly), emotional (shrill; chilling; crying, but quickly regains her temper), moving (she fetches a slap across his face; she turns her back to the audience; turns back). In the antagonistic dialogue, the significance of the intonational design of the repetitions is also confirmed by the presence of a significant number of exclamative sentences, questions and the imperatives in the communication. The negative tone of communication is underlined by numerous imperatives, which express the intensions to influence on the opponent. Confrontational dialogue is characterized by the markers of the negative expressions with stylistically inferior vocabulary (bounder, unfucking). Harmonious dialogue is hindered by the ignoring of one another by the speakers, which is reflected in the attempts to deprive the partners of communicative activity by interrupting or encouraging them to finish the communicative interaction.

In such confrontational situations communicative strategies demonstrate the speaker's attitude against the listener and are focused on the active achievement of their own goals without taking into account the interests of the partner. In the aspect of linguistic genology the classification of strategies into strategies of manipulation and speech aggression is correlated with the division of confrontational speech genres as a category of language code organization into categorical-imperative, negative-evaluation and invective (Derpak, 2005: 9).

The confrontational strategy of manipulation can be expressed in the tactics of reproach, threat, indignation, refusal, pressure, demand, etc. These tactics are aimed at seizing communicative space in order to impose their interests on the partner (Koroliova, 2016). The manipulation strategy often combines the tactics of indignation and rebuke, for example:

Narcissus. Everything due to interests of Rome.

Messalina (ironically). Isn't the whole government treasure still in your pocket? Are you still interested in Rome?

Narcissus (angrily). Listen, you still see me as a servant. Do you know who really rules this empire? Who decreed the laws, collects the taxes, and holds the army in hands? Who has wrested Rome from the precipice, restored order and tranquility to it? And who won the victory over Britain, for which your son is named? (Neda Nezhdana «Chimera Messalina»).

The strategy of verbal aggression involves the use of tactics of insult, irony, criticism, mockery, provocation, etc. The purpose of the tactics of verbal aggression is to express a negative assessment of the addressee and reduce the level of his self-esteem. For optimal realization of the strategy and achievement of the global purpose of the communication, appropriate tactics are chosen – intensely single lines of behavior of the communicant, which are used to achieve the strategic perlocutionary effect (Vereshchagin, 1999: 17), for example:

Claudius. Sorry, Messa, sorry. You know that I love you, only you...

Messalina (ironically). Really? Really?

Claudius (blows a fuse). Change this tone! Would I endure that unless I was in love with you? I would have thrown you away without asking where you were, when you were and with whom you were ...

Messalina (acidly). Okay, I take children and go away in exile, wherever I can but I want to be far from this humiliation... (Neda Nezhdana «Chimera Messalina»).

Among the nuclear tactics of confrontational strategies have been determined, there are reproach, indignation, threat, insult, which can be ranked on a scale of increasing negative connotation from the lowest (reproach) to the highest (insult).

Confrontation is a one sided opposition in the process of speech communication. When the confrontation is activated, both stimulus and response lines can be confrontational. For example:

Luibov (takes Lika and pulls her on the sofa). You are disgusting sponger, you lead up the concubines! The disease comes to the house! Tell me, where is the ammonia, viper?

Den. I don't know, the medicine in the kitchen, I guess...

Luibov. I guess, You Know nothing. I will take mine... (She goes away)

(Neda Nezhdana «The contract with an angel»).

In the example above, the confrontational insult tactic used by the first communicant (Luibov) is one sided for the second reactive communicant's replica (Den), he doesn't answer with the confrontation, which again causes the first communicant's reaction (Luibov) with confrontation, deliberately choosing insult tactics to create a destructive communicative situation.

The open use of confrontational strategies by both partners causes a conflict communication situation. In conflict, confrontational strategies are characterized by the use of tactics with a high degree of negativity, which at the peak of the conflict turn insult into an end in itself of communication, e.g:

Nora. I won't go until I am paid the compensation.

Lika. Oh, so she is a whore? You take her for money?

Nora. I am not a whore!

Lika. I think she is short of the whore. You can find someone better...

Nora. I am short of the whore? Look at you! The Queen Margo!

Lika. She dares to abuse me in my house!

Den. As a matter of fact she mentioned that you were the queen..

Lika. So, are you together?

Nora. I told with the irony. You are really short of the queen (Neda Nezhdana «The contract with an angel»).

The realization of the strategies of speech aggression and manipulation violates the principle of politeness, which underlies the code of communicative behavior. The principle of politeness, formulated by G. Leech, consists of six maxims: tact, generosity, approval, modesty, sympathy, agreement (Leech, 1983: 132–142). Most often confrontational tactics violate the maxims of sympathy (maximizing sympathy for the other), approval (minimizing the criticism of the other and maximizing the praise), agreement (aspiration to the agreement), and modesty (minimizing praise of the self-praise). As a rule, replicas containing strategies of speech aggression or manipulation violate several maxims. For example:

Kl'yonya. Lesya, you know my situation...with the health. I don't want to hear the rumors like after Mezhinskiy's death...

Lesya. (impressed). What? How dare you? What do you even know? Away! Bourgeois servant! (Neda Nezhdana «In any case I cheat you»)

The last replica-reaction in the dialogue above does not observe both the maxims of the approval and the sympathy, illustrating the speaker's desire to the end of communication.

The violations of G. Leach's principle of politeness lead to conflict through the destruction of the communicant's positive and negative face. The term «face», introduced by E. Goffman, is

interpreted as a positive social value that everyone asserts in the process of communication with others and that is accepted by others (Goffman, 1972: 5–45). The confrontational strategy of speech aggression threatens the positive face (the addressee's desire to be accepted and encouraged), the manipulation strategy negatively affects the negative face (the addressee's need to be independent, to have his own space). For example:

She. After that I went to work to the historical museum, lead the excursions.

He (drolling). That is wonderful! Such a noble mission! Enlightenment!

She. Are you putting me on? Day after day as a parrot you repeat the same text, nobody remembers it, and nobody needs it. I guess I have become the exhibit of the museum. And the salary... I am fed up with the indigence and sewing arrows on pantyhose... It's so humiliating poverty.

He. Just «Hands go numb, eyes slip. God, how much longer do we have to put up with this?» Don't turn a fly into a hippopotamus... Your suffering is simply ridiculous... (Neda Nezhdana «Suicide of the solitude»).

The analyzed replicas of communicant *He*, which verbalize confrontational tactics of mockery, insult, and provocation, violate the maxims of approval, sympathy, and agreement and discredit positive persona *She*.

Conclusions. In the analyzed plays, strategies of manipulation and speech aggression expressed by various tactics are aimed at violating the code of communicative behavior, which, in turn, leads to conflicts and impedes communication. At the same time, we must admit that these tactics do not reach the extreme limit, because the communication of the characters is the main source of information in the theater and it cannot be suspended constantly. The illustration of such non-attachment of personages to the communicative code is caused by the generic specificity of dramas and the general increase in the level of communicative aggression of the modern society. The prospect of further investigations is seen in the comparative analysis of confrontational strategies used by male and female characters in dramatic dialogues of modern Ukrainian plays.

REFERENCES

- Bigari, A. A. (2006). The Discourse of a Modern English Family [Dyskurs suchasnoi anhlomovnoi simi]. *Extended abstract of Candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
- Bubnova, G. I. (1987). Tekstovye kategorii ustnogo spontannogo dialoga. [The Textual categories of oral spontaneous dialogue]. *Voprosy sistemnoj organizacii rechi – Issues of the systemic organization of speech, 1*, 47–68 [in Russian].
- Derpak, O. V. (2005). The confrontational and conversational genres: communicative-pragmatic and linguistic aspects [Konfrontatyvni movlennievi zhanry: komunikatyvno-prahmatychnyi ta movnyi aspekty]. *Extended abstract of Candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
- Goffman, E. (1972). *On Face Work. Interaction Ritual: Essays on Face-to-Face Behaviour*. London: Anchor Books [in English].
- Essers, O. S. (2002). *Kommunikativnye strategii i taktiki russkoj rechi [The Communicative Strategies and Tactics of Russian Speech]*. Moscow: Editorial URSS [in Russian].
- Frolova, E. E. (2009). Dyskursyvna stratehiia yak orhanizuiuchy konstyuent verbalno-sotsialnoi interaktsii [The Discursive strategy as an organizing constituent of verbal and social interaction]. *Linhvistyka XXI stolittia: novi doslidzhennia i perspektyvy – XXI Century Linguistics: New Research and Perspectives, 3*, 242–249 [in Ukrainian].
- Komalova, L. (2010). Lingvistichesky aspekt conflictologicheskoi kompetentsii [The linguistic aspect of the confrontative competence]. *Candidate's thesis*. Moscow [in Russian].
- Koroliova, V. (2016). *The communicative and pragmatic organization of the modern Ukrainian drama [Communicative and pragmatic organization of modern Ukrainian drama]*. Dnipro: Lira [in Ukrainian].
- Korotych, K. V. (2011). Osoblyvosti harmonizovalnoi komunikatyvnoi povedinky v konfliktnykh sytuatsiiakh rodynnoho spilkuвання (za avtobiohrafichnoiu povistiu M. Stelmakha

«Shchedryi vechir»). [The Peculiarities of Harmonizing Communicative Behavior in Conflict Situations of Family Communication (from an autobiographical novel by M. Stelmakh «Generous Evening»)]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu im. V. N. Karazina. Seriiia «Filolohiia» – Journal of the Kharkiv National University named after V. N. Karazin. Philology Series, 62, 67–70* [in Ukrainian].

Krynytska, O. E. (2009). Realizatsiia komunikatyvnykh stratehii u khudozhnomu teksti (na materialii ukrainskoi modernoi dramy kintsia XIX – pochatku XX stolittia) [The Realization of communicative strategies in the artistic text (on the material of Ukrainian modern drama of the late XIX – early XX century)]. *Extended abstract of Candidate's thesis*. Ivano-Frankivsk [in Ukrainian].

Leech, G. N. (1983). *Principles of Pragmatics*. London, NY: Longman [in English].

Marsen, S. (2006). *Communication Studies*. NY: Palgrave MacMillan [in English].

Pevneva, E. V. (2008). Kommunikativnye strategii i taktiki v konfliktnykh situatsiyah obshheniya obihodno-bytovogo i professional'nogo pedagogicheskogo diskursov russkoj i amerikanskoj lingvokul'tur [The Communicative strategies and tactics in conflict situations of everyday and professional pedagogical discourses of Russian and American linguocultures]. *Extended abstract of Candidate's thesis*. Kemerovo [in Russian].

Popova, I. S. (2009). *The fundamental categories of the meta-speech of Ukrainian syntax (unit, connection, model)* [Fundamental categories of metalanguage of Ukrainian syntax (unit, connection, model)]. Dnepropetrovsk: Vyd-vo DNU [in Ukrainian].

Ruda, O. G. (2012). *Movne pytannia yak ob'iekt manipuliatyvnykh stratehii u suchasnomu ukrainskomu politychnomu dyskursi* [The Language as an object of manipulative strategies in modern Ukrainian political discourse]. Kyiv: Institute of Ukrainian Language of the National Academy of Sciences of Ukraine [in Ukrainian].

Semenuik, A. A. (2007). Henderni ta vikovi osoblyvosti kooperatyvnoi movlennievoi povedinky v simeinomu dyskursi (na materialii suchasnoi anhliiskoi movy) [The Gender and age peculiarities of cooperative and cooperative behavior in family discourse (in current English)]. *Extended abstract of Candidate's thesis*. Doneck [in Ukrainian].

Shtern, I. B. (1998). *Vybrani topiky ta leksykon suchasnoi linhvistyky : entsyklopedychnyi slovnyk dlia fakhivtsiv z teoretetychnykh humanitarnykh dystsyplin ta humanitarnoi informatyky* [The Selected Topics and Lexicon of Modern Linguistics: Encyclopedic Dictionary for Humanitarian Theoretic Disciplines and Humanitarian Informatics]. Kyiv: ArtEk [in Ukrainian].

Trumko, O. (2013). Spilkuvannia syn-batko: komunikativni taktyky v simiakh predstavnykiv polskoi shliakhty (na materialii tvoriv Ivana Franka). [The Communication son-father: Communicative Tactics in the Families of the Polish gentry (based on Ivan Franko's writings)]. *Ukrainoznavstvo – Ukrainian Studies, 2, 103–106* [in Ukrainian].

Vereshagin, E. M., & Kostomarov, V. G. (1999). *V poiskah novykh putej razvitiya lingvostranovedeniya: koncepciya rechepovedencheskih taktik* [In Search of New Ways to Develop Linguistic and Country Studies: The Concept of Speech-Behavioral Tactics]. Moscow: Pushkin State Russian Language Institute [in Russian].

Анотація

Постановка проблеми. Дослідження комунікативних стратегій передбачає, передусім, їхню класифікацію. Зауважимо, що на сьогодні відсутня загальноприйнята типологія стратегій, що вмотивовано динамікою й гнучкістю стратегій, а також їхньою залежністю від дискурсивного контексту й мовленнєвих дій спілкувальників. Найвизнанішою є класифікація стратегій за метою спілкування на неконфліктні й конфліктні. Конфліктний драматургійний діалог репрезентує комунікацію між персонажами, які негативно налаштовані один до одного, що спричинює негативні мовленнєві реакції в розмові. У таких діалогах комунікативні стратегії демонструють настанову мовця проти слухача й зорієнтовані на активне досягнення власних цілей без урахування інтересів партнера.

Мета статті. У запропонованій науковій розвідці поставлено за мету аналіз

конфліктних стратегій маніпулювання й мовленнєвої агресії персонажів сучасних українських п'єс, а також виявлення специфіки тактик, використовуваних у стратегіях маніпулювання й мовленнєвої агресії, на матеріалі драматургійних творів Неди Нежданой.

Методи дослідження. У статті використано такі лінгвістичні методи: описовий метод, що вможливив витлумачення лінгвістичних особливостей конфліктного спілкування у драматургійних текстах; контекстуально-інтерпретаційний метод, що сприяв виявленню комунікативних стратегій, а також імовірних девіацій комунікативного кодексу в персонажному спілкуванні; метод кількісних підрахунків – для простеження продуктивності тих чи тих стратегій комунікативних партій дійових осіб.

Основні результати дослідження. Організаційну структуру конфліктного спілкування характеризуємо незбалансованістю комунікативних інтенцій спілкуювальників, наявністю негативної тональності мовлення комунікантів, вербалізацією негативних інтенцій щодо теми розмови або особистісних рис комунікативного партнера, відсутністю ефективного результату спілкування. Стратегію маніпулювання зреалізовано в тактиках докору, погрози, відмови, обурення, тиску, вимоги, що спрямовані за захоплення комунікативного простору для нав'язування партнерові своїх інтересів. У межах маніпуляційної стратегії нерідко об'єднано тактики обурення й докору. Стратегія мовленнєвої агресії передбачає використання тактик образи, іронії, критики, знущання, провокації для реалізації негативної оцінки адресата й зниження рівня його самооцінки. Серед ядерних тактик виокремлюємо докір, обурення, погрозу, образу. Реалізація стратегій маніпулювання й мовленнєвої агресії порушує принцип увічливості, що лежить в основі кодексу комунікативної поведінки. Найчастіше конфронтаційні тактики порушують максими симпатії, схвалення, згоди, скромності, що призводить до деструкції позитивного й негативного обличчя комуніканта. Стратегія мовленнєвої агресії загрожує позитивному обличчю, стратегія маніпулювання негативно впливає на негативне обличчя.

Висновки і перспективи. У проаналізованих п'єсах Неди Нежданой стратегії маніпулювання й мовленнєвої агресії, виражені різноманітними тактиками, спрямовані на порушення кодексу комунікативної поведінки, що, своєю чергою, спричинює конфлікти й заважає успішному спілкуванню. Перспективу подальших розвідок вбачаємо в порівняльному аналізі конфронтаційних стратегій, використаних чоловіками й жінками у драматургійних діалогах сучасних українських п'єс.

Ключові слова: стратегія маніпулювання; стратегія мовленнєвої агресії; конфронтаційна тактика; конфліктний діалог; комунікативна ситуація.

Abstract

Background. The study of communicative strategies involves their classification. We acknowledge that today there is no universally accepted typology of strategies, which is motivated by the dynamics and flexibility of strategies, as well as by their dependence on the discursive context and the communicative actions of the speakers. The most recognizable is the classification of strategies according to the method of interaction into non-conflict and confrontational ones. The confrontational dramatic dialogue represents the communication between the characters, which are negatively attuned to each other, which causes negative communicative reactions in the conversation. In such dialogues, communicative strategies demonstrate the mood of the speaker against the listener and are focused on the active pursuit of the own purposes without taking into account the interests of the partner.

Purpose. This scientific article aims to analyze the conflict strategies of manipulation and communicative aggression of the characters of modern Ukrainian plays, and also the determination of the specific tactics, which are used in the strategies of manipulation and communicative aggression based on the dramatic Neda Nezhdana's compositions.

Methods. The following linguistic methods are used in this scientific article: descriptive method, which helped to identify linguistic features of conflict communication in dramatic texts;

contextual-interpretation method, which helped to identify communicative strategies as well as imaginative deviations of the communicative code in the character interaction; the method of quantitative calculations – to test the productivity of these or those strategies of communicative actors' parts.

Results. *The organizational structure of confrontational communication is characterized by unbalanced communicative intents of the communicants, the presence of negative communicants' tone of the speech, verbalization of negative intents concerning the subject of the communication or personal features of the communicative partner, the absence of an effective result of the communication. The strategy of manipulation is realized in the tactics of shame, threatening, rejection, irritation, pressure, demands, which are aimed at capturing the communicative space to impose their interests on the partners. The manipulative strategy often combines tactics of obedience and persuasion. The strategy of communicative aggression involves the use of tactics of imagery, irony, criticism, abuse, provocation to realize a negative assessment of the addressee and to lower the level of his or her self-esteem. Among the nuclear tactics, we can identify shame, disgrace, threat, and abuse. The implementation of strategies of manipulation and verbal aggression violates the principle of consideration, which is the basis of the code of communicative behavior. More often confrontational tactics violate the maxim of sympathy, embracing, consideration, modesty, which leads to the destruction of positive and negative appearance of the communicant. The strategy of verbal aggression threatens the positive image; the strategy of manipulation negatively influences the negative image.*

Discussion. *In the analyzed Neda Nezhdanova's articles the strategies of manipulation and communicative aggression, expressed by various tactics, are aimed at violating the code of communicative behavior, which, in its turn, causes confrontations and hinders the successful communication. The prospect of further investigations is seen in the comparative analysis of the confrontational strategies used by men and women in dramatic dialogues of the modern Ukrainian plays.*

Keywords: *the manipulation strategy; the strategy of the communicative aggression; the confrontational tactics; the confrontational dialogue; the communicative situation.*

Стаття надійшла до редакції 24.06.2021

МОВНІ ЗАСОБИ ОЦІННОСТІ В «ГАЛИЦЬКИХ ОПОВІДАННЯХ» АНДЖЕЯ СТАСЮКА

Т. Коць

доктор філологічних наук,
старший науковий співробітник відділу стилістики, культури мови та соціолінгвістики,
Інститут української мови НАН України
tetyana_kots@ukr.net
orcid.org/0000-0003-4622-9559

Вступ. Оцінність у художніх текстах є регулятором поведінки автора у виборі мовних засобів, вибору об'єктів для вербалізації, стратегії і тактики вербальної взаємодії. Цінності визначають мовну поведінку перекладача твору, виступаючи основою мотивації і функціонуючи в системі загальнолюдських орієнтирів відповідного часу й простору.

Взаємодія емоційної і раціональної оцінок є показовим явищем для художніх творів багатьох митців сучасності. Оцінювання відбувається шляхом уживання мовних одиниць, зареєстрованих у словниках або в пам'яті носіїв мови з погляду їхніх ціннісних орієнтирів: добра і зла, правди і неправди, справедливості і несправедливості, користі і шкоди, краси і потворності, дозволеного і забороненого. Саме традиційно усталена загальнолюдська аксіологічна шкала впливає на виявлення спільного фонду різних мов і робить художній твір надбанням усього людства.

Об'єктом художнього осмислення українських і польських письменників часто стає епоха на зламі ХХ – ХХІ століть, висвітлення якої має раціональну та емоційну аксіології. Звернення до того історичного періоду є спільним, знаковим і близьким явищем для української і польської літератури і для широкого кола читачів. Мовець, вживаючи будь-яке оцінне слово, знаходиться під впливом двох факторів: об'єктивної ідеальної норми, що існує у суспільстві, і суб'єктивної ідеальної норми, свого уявлення про нормативні ознаки цього предмету. Порівнюючи своє уявлення про референт з об'єктивною і суб'єктивною нормами, суб'єкт робить висновок про відхилення якостей предмета від рівня норми і здійснює оцінну предикацію (Іщенко, 2018: 87).

Близькими й актуальними для українського читача є прозові твори Анджея Стасюка – одного з найпотужніших сучасних польських прозаїків, чий тексти сприймаємо як сутнісні рефлексії над долею людини в перехідний період – період невизначеності, безвиході й розгубленості. Його книга «Галицькі оповідання», яку переклав на українську мову Тарас Прохасько (2014 р.), не лише для посттоталітарного суспільства, а й для всього людства є зворушливою психологічною пересторогою про знищення пам'яті, культури, духовності і навіть людськості в умовах тоталітарних систем. Анджей Стасюк каже про себе, що він «родом з українських Карпат» і для нього особливо близьке середовище українсько-польського порубіжжя. Поляки й українці в 90-ті роки ХХ ст. переживали кризу розриву з минулим і розгубленість перед невідомим майбутнім, що виявляється насамперед в аксіологічних мовно-психологічних портретах пересічних людей.

Оцінна семантика тексту оповідань Анджея Стасюка розкривається у відповідних контекстуальних умовах, зокрема в оновленні структури та семантики компонентів, стилістичної маркованості синтаксичних одиниць. Оцінність у художніх творах виявляє зв'язок з емоційністю, експресивністю мови оригіналу і мови перекладу, проте не отожднюється з названими поняттями. Емоційні й експресивні одиниці містять негативну або позитивну конотацію, але оцінність – поняття ширше. Оцінку можуть передавати й нейтральні мовні засоби, які вносять елемент об'єктивного осмислення понять і явищ історичної доби. Емоційна оцінка навпаки вносить відчутний елемент суб'єктивізму в текст

(Іваненко, 1999: 590).

Емоційна й раціональна оцінки у перекладних текстах, на думку теоретиків, не позбавлені стандартизації, адже перекладачі свідомі того, що читачі та критики оцінюють якість перекладного художнього твору за іншими критеріями, ніж якість оригінального твору, тому вони підсвідомо узгоджують мову свого перекладу з очікуваннями читачів та критиків (Baker, 1998: 482-483). Деякі лінгвісти (Mikołajczuk, 2000; Nowakowska-Kempna, 1986) кваліфікують критерій оцінки як один з основних у класифікації назв почуттів. Агнешка Міколайчук (Agnieszka Mikołajczuk) досліджує семантичний клас гніву та його підназв, які мають виразне інтенсивне забарвлення всупереч загальному значенню «негативні емоції», які вирізняються природою оцінки з огляду на її вартість (Mikołajczuk, 2000: 130).

Поєднання логічної і емоційної оцінок в «Галицьких оповіданнях» уможливорює тісно пов'язану з ситуацією спілкування прагматичну оцінність тексту в цілому, зокрема мовні акти схвалення, заохочення, прихильності (плюс на шкалі оцінок) або навпаки осуду, зневаги (мінус на шкалі оцінок), які ґрунтуються на спільному фонді знань і норм українського й польського народів.

Оцінні конотації одних мовних одиниць на позначення цінностей суспільства вступають у семантичні відношення з іншими, встановлюючи перехід від суб'єктивного тлумачення до трактування в межах інших груп аксіономенів (Сорока, 2015: 207). Е. М. Вольф ступінь зацікавленості суб'єкта поняттями, що «реалізується в семантиці деяких оцінних слів, так і в структурі висловлення в цілому» називає ефективністю (Вольф, 1985: 43).

Мета дослідження – вивчення аксіологічних механізмів мови перекладених українською мовою художніх творів польського письменника Анджея Стасюка у книзі «Галицькі оповідання» через обґрунтування поняття раціональної і емоційної оцінності художнього тексту; окреслення спільних з українською мовою ціннісних орієнтирів, з'ясування ядерних понять роману і формування навколо них позитивнооцінної і негативнооцінної парадигм мовних засобів; простеження функційного вияву лексико-стилістичного потенціалу одиниць тексту, зокрема синонімів, епітетів, метафор.

Методи та методики дослідження. Достовірність отриманих результатів і висновків забезпечило використання загальнолінгвістичних та рецептивно-стилістичних методів: *функціонально-стилістичного методу* (для встановлення диференційних ознак оцінності як лінгвістичної категорії; для виокремлення емоційних і раціональних елементів у структурі художнього тексту); *семантико-аксіологічного аналізу* (для з'ясування оцінних механізмів мови тексту); *семантико-диференційного аналізу* (для простеження динаміки, розрізнення семантики мовних одиниць); *лінгвокультурологічного аналізу* (для з'ясування змісту й оцінності мовних засобів перекладу оповідань залежно від суспільно-політичних, соціокультурних умов їх формування). Інструментом ретрансляції лінгвокультурологічної ціннісної інформації є українська літературна мова, а переклад є засобом накладання асоціативної семантики однієї мови (мовної картини світу) та іншу споріднену. Це уможливорює зробити висновок про універсальність та національну специфіку мовомислення, його оригінальність. Сучасні твори польських письменників, зокрема Анджея Стасюка, відомі в Європі, зокрема в Україні, завдяки перекладам, які роблять їх надбанням української культури. Переклад оцінних структур неможливий без урахування багатоаспектності семантики, стилістики, збереження функційного навантаження загальномовних, естетичних, раціональних, емоційних позитивнооцінних та негативнооцінних аксіологічних засобів у тексті, простеження механізмів передавання у тексті внутрішньомовної семантики й історико-культурних, соціально-політичних, психологічних аспектів життя людини на зламі XX – XXI ст.

Результати та дискусії. Позитивна або негативна змістова шкала оцінності оповідань А. Стасюка формується відповідно до визначених у демократичному суспільстві соціальних,

національно-культурних, моральних цінностей. Логічна (раціональна) і емоційна (ірраціональна) оцінка в тексті часто взаємодіють. Логічну оцінність мотивують об'єктивні думки, а емоційну – почуття суб'єкта до об'єкта (особи, предмета, явища, події тощо).

Конкретний оцінний зміст у художньому тексті може не збігатися із загальномовним і часто прочитується лише в широкому контексті. Ядерними аксіологічними поняттями роману є **людина, навколишній світ, час**.

Ядерне поняття «людина». Центральним поняттям «Галицьких оповідань» навколо якого вибудовується переважно негативно-оцінна парадигма мовних засобів, є людина в умовах зміни суспільних цінностей, руйнування тоталітарного режиму в 90-ті рр. ХХ ст. Цей період був спільним для обох народів – польського і українського. Героями художніх творів письменника є поляки й українці, які опинилися в однакових умовах і переживають важку духовну кризу. Вони проживають на периферії в занедбаних і убогих селах. Їхній вік – сорок років, асоціюється, як правило, зі старістю, наприклад: *Йому понад сорок років, тож він старий. Пам'ятає райські часи* (Юзек, с. 8. Тут і далі цитуємо за виданням: Стасюк, А. (2014). Галицькі оповідання. Львів); *Його лице як старий камінь – Під такою маскою можна сховати будь-що, від такої незворушності можна всього сподіватися. Йому теж було сорок. У такому віці звичок не міняють: працює, п'є, б'є, спить – передбачуваність є умовою безпеки* (Бабка, с. 69). Сорокалітня людина за всіма фізіологічними ознаками відповідала критеріям оцінки столітньої, порівняймо: *У сам полудень Юзек розігнав жаб із застоюної баюри і напився звідти води. Правдоподібно, його убила ця підступна рідина. Коли лікарі заглянули в його тіло, то запевняли, що воно виглядає принаймні на столітнє* (Юзек, с. 14). Життя багатьох персонажів оповідань завершувалося виразно оцінним висловом повільна *пияцька смерть*, емоційність якої посилювали аксіологічні метафоричні конструкції, наприклад: *Потім підходив ближче, ставав за спиною і відчував запах, запах блідого полум'я повільної пияцької смерті, яке випалює мозок і нутроці* (Ніч, с. 82).

Виразно психологічним і негативнооцінним є *обличчя людини*, основним виразником якого є внутрішні емоційні переживання, часто означувані словом *страждання*: *Чорна вовняна хустка обрамлює її лице чітким виразним контуром – бліде обличчя, плоский образ страждання* (Бабка, с. 70). Негативну оцінність *обличчя* посилюють натуралістичні порівняння з профанними продуктами людської діяльності, пов'язаної з насамперед із пияцтвом, метафоричні вислови з семантикою «смерті»: *У свої п'ятдесят він мав кругле обличчя з мізерним сірим вусом. Через товстий наліт тяжкого пияцтва воно стало подібним на бляшану маску* (Левандовський, с. 54); *Виглядала як баба. То своє волосся, то волосся чорне, як похоронна хоругва в церкві, переробила собі на рудо* (Ніч, с. 92). Показовим для аксіологічного осмислення *обличчя* є вживання порівняльно-метафоричних конструкцій з семантикою «хитрості»: *Сорок із чимось років, обличчя лиса-пройдисвіта і сухе, як тріска, тіло* (Юзек, с. 7).

Типовий зовнішній вигляд жителів сіл і на польській, і на українській територіях вдало описують порівняння з тваринним світом, з опудалом із семантикою «дикості», «нецивілізованості», «неохайності»: *Янек подібний до лісового кобальда, чия форма пристосована до густих заростей, вирваних із коренем дерев, заплутаних хаотичних перелісків. Його штани волочаться по землі, а каблуки стерті від швидкої чаплінської ходи* (Янек, с. 28); *Косьцейний виглядав звичайно, він трохи нагадував опудало, що втекло з городу. Сорокарічні худі чоловіки саме так виглядають. Час стирає їхні і обличчя, і аж у старості, коли вони з цим миряться, отримують власні неповторні лиця. Можливо, для того, щоб смерть могла їх розрізнути* (Косьцейний, с. 46). Негативнооцінні метафоричні контексти увиразнюють семантику «безпросвітності» людської душі: *Душі, мов риби, ширяють у чорній воді, стоять у заворотах темних годин, як щупак, чекаючи на здобич* (Ніч друга, с. 105).

Емоційна натуралістична негативна оцінка (*Випраний одяг на шнурках гучно б'ється один об одного, мов кусні замороженого м'яса* (Юзек, с. 13)) одягу, матеріальних умов часто

в контексті посилюється раціональною, яка додає змістові об'єктивності. Її передають загальнозживані слова з семантикою «убогості», які увиразнюються в емоційних метафоричних структурах: *Він подібний на вогнистого ангела, і, коли сідає, вибравши собі місце, чоловіки відсуваються – може, з поваги, може, з остраху перед яскравістю, яка оголює буденність і убогість того, у що вони вбрані* (Кнайпа, с. 62); *Сорок років очікування, сплячки у стані злиднів, щоби впродовж двох років перетворитися на посланця і провісника нової всесвітньої релігії, яка знесе суперечності, зробить суперечки непотрібними, а прагнення конкретними* (Владек, с. 21).

Між втратою естетичного образу людини та занепадом, знищенням, руйнуванням її довкілля існують прямі причиново-наслідкові зв'язки, порівняймо: *Все навколо занепадає, і тільки гойдалка піднімається вище і вище, а коваль Крук дивиться проти сонця на дітей, які пурхають, і його лице стає люстром дитячих веселоців. Таким зморценим, неголеним, але точним дзеркалом* (Коваль Крук, с. 23). Духовність, матеріальне становище і українців, і поляків має виразне раціональне аксіологічно-художнє вираження *упосліджене місце*, наприклад: Тому Владек, хоч пив середньо і був порядною людиною, займав у селі досить *упосліджене місце*, а коли йдеться про прибуток на особу, то таки останнє (Владек, с. 17). Збереження духовності в людині контекстуально сприймається як ознака суперечності між внутрішнім і зовнішнім світами: *При розподілі душі, мабуть, сталася якась помилка, бо Владекове тіло, народжене і поселене на цій землі, отримало якийсь леткий, децю занадто духовний орган, який ніяк не міг зарадити з важкістю матерії. Із власним тілом, зі сном, з плином часу, з тягарем кам'янистого ґрунту* (Владек, с. 17).

Негивнооцінне поле людини формується на засадах екзистенційно-філософського осмислення її минулого в умовах тоталітаризму. Обмеження прав і свобод, руйнування традицій, принципів духовності – це те, що сформувало на межі ХХ – ХХІ ст., за словами А. Стасюка, суспільство «позбавлене коріння», «позбавлене значення», «приречене на поневіряння»: *Позбавлені коріння живуть теперішнім. Якщо вони й мають якесь минуле, то воно є спогадом, чимось так само неозначеним, як майбутнє* (Юзек, с. 8); *Вони мандрували повітрям, помирили, народжувалися знову, невмируці, приречені на поневіряння і позбавлені значення* (Ніч, с. 81).

Стан душі людини увиразнюють переважно раціональні негативнооцінні іменники та прикметники з семантикою «невизначеності», «безладу»: *хаос, розгубленість*, наприклад: *Бо Юзек є справжнім змієм, може, Левіафаном або різновидом хаосу, із яким Бог, незважаючи на плин часу, не зумів собі зарадити* (Юзек, с. 12); *Юзек – істота хаотична і космічна водночас. Жодна крайність його не бентежить. Коли церемонія закінчиться, боже буде віддано Богові, він повернеться до свого світу* (Юзек, с. 13).

Про виродження духовності свідчить мова персонажів творів А. Стасюка, словниковий запас яких обмежується *декількома сотнями слів*. Раціональна негативна оцінка посилюється контекстуальним вживанням виразно емоційних знижених, профанних порівнянь, наприклад: *Тільки замість витончених звукових і значеннєвих асоціацій його дух вдався до якогось логопедичного шифру, в якому важливою є легкість складання декількох сотень слів – бо більш-менш стільки містить Юзеків словник – у плинні послідовності, за допомогою яких можна описати повноту буття. Ідеться справді про зручності для язика, про буквальну легкість рухів цього кусня м'яса в роті* (Юзек, с. 11). Іронічна аксіологічна парадигма мови героїв твору вибудовується у прямій залежності з їхнім способом життя, а саме – *пияцтвом*, про що нагадує систематичне текстове вживання іменників *сотка, горілка, випивка* тощо, порівняймо: *Юзек сідає і після однієї сотки цілковито перетворюється на мову, яка діє на світ, на всю реальність, ба, подіяла б і на космос, немов цісарська горілка на метали. Поступовість речень зникає, зникають причини й наслідки, і зникають гріх разом з історією* (Юзек, с. 11).

Іронічна аксіологія прочитується у вживанні раціональних позитивнооцінних висловів *нове плем'я, новий народ, сакральних порівнянь невинний, як ангел, невинний як дитя,*

контекст функціонування яких викликає асоціації із колишнім життям в умовах тоталітарної системи: *Адже у певному сенсі вони були новим племенем, народом, до якого не дійшла добра вість, ані жоден новий апостол Павло* (Юзек, с. 14); *Невинний, як ангел, як дитя, як істота з того часу, коли Бог щойно роздумував над ідеєю гріха* (Юзек, с. 8).

Позитивна оцінність в оповіданнях А. Стасюка нагадує лише про невмирущість родинних зв'язків: *Владек був добрим батьком, і він найбільше радів, коли дітлахи обліплювали його з голови до ніг. Тоді він сидів щасливий, як мормон, а жінка йшла на роботу до лісу* (Владек, с. 1).

Ядерне поняття «**навколишній світ**» формують негативнооцінні раціональні слова і вислови, які увиразнюються в емоційних метафоричних контекстах з семантикою «руйнування», «занепаду», наприклад: *Так виглядає Юзеків світ. Безформна реальність розпаду, в якій тягар матерії однаково стосується і предметів і тіл* (Юзек, с. 13); *Весняний вигляд майбутнього оголить занепад, старці, як завжди, помиратимуть, а відступ снігу відкриє повільну гангрену полів, забудов, старанно нагромаджених предметів, стоси яких гниють, хиляться набік, щоб урешті впасти і знову перетворитися на сонну й апатичну землю* (Янек, с. 30). Про занепад свідчить усе, навіть природа: *Тож тільки ці здичавілі луки і біла змія дороги, якою майже ніхто не ходить* (Бабка, с. 67); *Земля найохочіше родила каміння, правильні купи каміння лежать на всіх межах. Окрім того, трохи овець, дві корови, а вже збіжжя – це радше мистецтво для мистецтва, а можливо, звичка, адже треба чимось зайнятися, окрім сіна та картоплі. Достаток і так завжди виглядатиме як менша чи більша убогість* (Владек, с. 17).

Часто письменник передає негативну оцінку світу, нанизуючи однорідні члени речення з семантикою «руйнування» і при цьому обмежується вживанням нейтральної лексики, наприклад: *У пейзажі світу, що відходить, серед решток машин, нечинних механізмів, поміж заіржавілою сіялкою і холодною кузнею тільки його постать зберегла рухливість* (Юзек, с. 7).

Поєднання раціональної і метафоричної емоційної оцінок з семантикою «неохайності», «злиденності» є показовим для опису будинків і в польських, і в українських селах: *Кілька будинків нагадують неохайний пліт на розбурханому морі пагорбів, що простягаються до найдальшого горизонту* (Кнайпа, с. 64), *Кілька убогих запліснявілих будинків подібні на важкі баржі, приречені на подорож в нікуди, ув'язнені на гігантській білій хвилі* (Юзек, с. 13). *Село як село. Трикілометрова змія будинків розсипається, тріскає, потім знову збирає себе у цілну забудову. Бетон, дерево, завалені дахи, рештки парканів і металеві балюстради балконів утворюють закалець нужди і смутку за телевізійним світом* (Владек, с. 16). Злидні, занепад, убогість, розпад, руйнування – це типові, звичні явища, які складають цілий синонімічний ряд для опису села в період кінця ХХ – початку ХХІ ст. Контекстуально їм протиставляються як незвичні і навіть недоречні поодинокі нові, красиві будівлі: *Деся посередині цього ланцюга будинків стоїть Владекова хата – децю потерта ланка – не ліпша і не гірша від інших. Радше ті нові, білі, часом триповерхові виглядають якось пишно й недоречно у приземистому пейзажі, який цілком природно йде до занепаду в згоді із законами ерозії – гори, дерева, хати* (Владек, с. 16). Семантику руйнування виразно передають раціонально оцінні метафоричні конструкції: *Тепер це тільки купа цегли, вікна забито дошками, абсурдні міські спогади, покинуті посеред сільського майдану* (Кнайпа, с. 59). Найвищим виявом негативно оцінності будинків є іменник *потворність*, емоційність якого посилюють метафоричні вислови, наприклад: *Його дім стояв у самому кінці, далі тільки ліс. Довгий сіро-бурий корпус, кутаста риба, щось таке. Ніщо не прикривало його потворності. Велика риба, риба-кит за сотні кілометрів від берега* (Левандовський, с. 52). Як емоційно оцінний функціонує епітет слова дім – *мертвий*, порівняймо: *Мені таки вказали його дім. Весь із нештукатуреної порожньої цегли, все під одним дахом, великий і мертвий, відділений від шосе заболоченим подвір'ям, на якому не швендяв жоден пес* (Левандовський, с. 53).

Негативну оцінність навколишнього світу посилюють топоніми з семантикою «занедбаності», «лиха»: *Вже немає контрабанди, все вже є тут, тож Залатай хіба щось комусь залає, переночує у знайомих і на світанку вирушить далі на схід, щоб через день-два повертатися дорогами, якими вже ніхто не їздить: Чертижне, Сучне, Спалена Поляна, – від домів залишилися тільки склепінчасті пивниці й здичавілі сади, а повітря густе від духів* (Кнайпа, с. 64).

Негативна аксіологія з ядерною семантикою «занепаду», «руйнування» поширюється на всі реалії світу людини – автомобілі, магазини, дороги, навіть цвинтарі: *Але сьогодні Янек зайнятий і не йде, як то завжди, на пиво, з якого все починається, лиш заходить до дерев'яної буди, повністю відчиняє ворота і критично розглядає свою машину: стару, поіржавілу і погнуту – як і сам Янек. У ній немає нічого від пихи і нахабства теперішніх машин* (Янек, с. 29); *На українському цвинтарі колючий терен облітав хрести, а померлі лежали під землею глухі й сліпі до світу* (Ніч, с. 85).

Алегорії, оксиморони посилюють негативну оцінність ще однієї реалії світу – пивних закладів, які обростають семантикою «забуття», «відчаю», «бруду»: *Янек Отож Янек міг би, як щодня, зайти до цього смердючого чистилища, до цього передпокою дня наступного, почати з будь-ким розмову про все і чекати, поки хтось, знуджений сьорбанням каламутного пива, замовить фляшку і оживить потук бачачки...* (Янек, с. 31); *Порожні бляшанки, черстві хлібини, діряві гумаки, порожні фляшки – бруд і свобода завжди переплітаються* (Косьцейний, с. 48). Ідея забуття продукує раціонально оцінні афористичні вислови А. Стасюка про епоху зламу століть: *Неускладнений розум найкраще дає собі раду з інтерпретацією реальності* (Юзек, с. 9); *Тож він давав, скільки хотів, і брав, скільки міг, пристосовуючи раціональну філософію до імпульсивної людської природи* (Юзек, с. 9).

Раціональнооцінний словник з семантикою «руйнування» переважає в описах сакральних цінностей суспільства – української церкви, польського костелу. Вдало увиразнюють аксіологію храму прислівники, прикметники та дієприкметники *киво, вирваний, кривий, роздутий, непізнаваний*, які характеризують предмети в церкві, порівняймо: *Вістар стояв криво, спертий об стіну, від його пишноти не залишилося й сліду. Дароносиця із вирваними дверцятами скидалася на обідрану скриньку. Частини найважливіших ікон – Христа, Богородиці, святого Миколая – не було. А ті, що у верхніх рядах іконостасу, губилися в мороці – роздуті від вологи, непізнавані. Всередині пахло, як у пивниці* (Місце, с. 42). Негативна раціональна аксіологія присутня в науково-популярних поясненнях причин руйнування: *З-під тонкого шару вапняного тиньку проглядало порохно, дрібний золотистий пил. Я думав, що це є ознакою перемоги недовговічності. Хоч насправді це живі бактерії, грибки і комахи руйнували ілюзорний мармур* (Місце, с. 44).

Виразниками емоційної оцінності храму є профанно-натуралістичні метафоричні порівняння, які виразно контрастують з високими описами предметів сакрального світу: *В'язання даху, високий каркас дзвіниці – все скріплено без жодного цвяха, замками, кілками і чопами – нагадували нутроці старого вітрильника* (Місце, с. 43); *Ян Залатай саме минав кам'яну фігуру ангела, яка в погожі дні біліла на своїм пагорбку, готова відлетіти, але тепер стала важкою, бурою, з опущеними і намоклими крилами* (Рудий сержант, с. 76).

Тоталітарне минуле призвело до роздвоєння в оцінці самого поняття сакральність. У текстах неоднозначне сприймання святості й гріха увиразнюють оксиморони з раціональною аксіологією: *Костел на горбі, до якого Юзек приходив щонеділі, був свідченням дуалізму світу. Можна було до нього зайти, очиститися від провин, щоби знову зануритися у реальність, в якій категорії чесноти і гріха були непрозорими, проникали одна в одну, як світло і темін перед першим днем сотворення. Хіба у свідомості Юзека не могло з'явитися відчуття, що святиня дозволена хаосом, який її оточує?* (Юзек, с. 14–15); *Дим дешевих сигарет перемішається із запахом погашених свічок і кадила, бо чоловіки відпускають жінок уперед, а самі відбудуть нараду біля дверей костелу* (Юзек, с. 13).

Тоталітарній системі не могли протистояти поодинокі збережені вияви одвічних цінностей людства: *чесноти, правди, порядності, справедливості*, наприклад: *Я підозрюю, що система, віддаленим філіалом якої був Юзеків пегеер, розвалилася не завдяки спротиву тих нечисленних, хто проповідував **чесноти, правду і порядність**. Такі цінності існують, так вони гарні, але надто абстрактні, і їх недостатньо для побудови життєвої екзистенції* (Юзек, с. 10).

Тоталітарний світ, на думку А. Стасюка, розвалився внаслідок власного руйнування системи моральних і релігійних цінностей: *Логічна, механічна і навіть абстрактна структура системи розсипалася на дрібний мак, бо в ній жив Юзек, його брати і сестри, легіон позбавлених коріння і звільнених від обтяжливих приписів моральності, релігії та пам'яті. Віддані інстинктам, заслухані в підбадьорливе бурмотіння природи, вони становили масу, якої не могла втримати найвинахідливіша структура* (Юзек, с. 10).

Автор «Галицьких оповідань» вибудовує оцінні парадигми навколо показових для посттоталітарного суспільства явищ і на їхній основі формує «кольорову» аксіологію макросвіту. На основі антитези і метафоричних образів іронічно представлено вигляд кіоска колись: *У селі стояв кіоск. Коли тут панував комунізм – цей **найголовніший ключник сірості**, – буда виглядала як брудний акваріум, у якому виднілося кілька зубних щіток, три татунки сигарет і біле змуджене обличчя продавчині* (Владек, с. 18). Сірість кіоска, сірість світу загалом у 90-ті роки ХХ ст. поступається розмаїтості відтінків кольорів, кожен з яких стає символом упізнаваності сакральних християнських цінностей, позитивна аксіологія яких іронічно нівелюється на тлі профанних дріб'язкових речей посттоталітарних реалій, порівняймо: *А тепер це виглядає так, ніби чергове **створення світу** відбувалося не в часі і просторі, а в царині кольорів. Ця вітрина є найкольоровішим місцем у радіусі п'ятнадцяти кілометрів. Старі жінки зупиняються, щоби просто подивитися, і в їхніх темних запалих очах відсвічуються такі кольори: **жовтий, лазуровий, сім відтінків червоного, золотий, срібний, блакитний, зелений**, яких з сімдесят років життя у цих місцях вони ніколи не бачили. Води потоку відступають, останніх секретарів затопило, або вони втекли, зло знищено, на небі сходить нова веселка, знак об'єднання* (Владек, с. 18). На прикладі деталей читач бачить зміну світоглядів, пріоритетів різних історичних періодів і, як наслідок – руйнування моральних, етичних, естетичних, релігійних норм: *чистоти, невинності, любові, милосердя, надії* тощо, наприклад: ***Білий колір** – «Similac Isomil» – це чистота, радість, невинність і нічна хвала, це колір Христових шат на горі Тавор, це перли зі святині Соломона. **Блакитний** – «Blue Ocean Deodorant» – це колір Божої Матері, небес, і так само, як і білий, він означає **непорочність**. **Червоний** – «Fort Moka Desert» – це колір Святого духа, який розпалює **вогонь любові** і з'являється у вигляді язиків полум'я, це також колір Господніх мук, хреста й усіх тих, котрі йшли дорогою віри аж до кровопролиття. **Чорний** – «John Players Stuyvesant» – це **смерть, жалоба, смуток і благання, але й гордіня світу, відречення, темрява**, яку може розсіяти тільки надприродне світло. **Зелений** – «Fa Fresh Crème and Soap» – це колір **надії**, як смарагдова веселка в Апокаліпсисі з'являється на знак милосердя Страшного Суду. І багато інших, бо це ж не згадано про відтінки, яким відповідають різні чесноти об'єднання* (Владек, с. 18). Кольорова аксіологія світу увиразнює алегоричний образ *нового світу* як *нового Єрусалиму*, який перебуває на роздоріжжі епох і культур: *Отак старі жінки й дітлахи стоять перед картою **нового світу**, континенти якого впорядковано відповідно до бажань окремих частин тіла, забаганок і смаків. Тут безсумнівно царюють кольори. Немає місця для уяви. Ані час, ані зміни освітлення, ані примхи природи не порушать цього. Імовірно, **новий Єрусалим** наближається* (Владек, с. 18).

Ядерне поняття «**час**». Його аксіологічна парадигма раціональна, побудована на виразних філософсько-екзистенційних узагальненнях, які корелюють із засадами епохи. *Час* означається епітетами з семантикою «невизначеності», наприклад: *Оцей **безприкметниковий час** спокушає. Потреба порядку, назви, наслідку і причини стосується*

також уяви. Із цього постають вигадані історії, в які ми з часом починаємо вірити. Можливо, уява і віра не можуть існувати одна без одної, бо мають однакову сутність – вони не потребують доказів (Місце, с. 38).

Час в умовах невизначеності життєвої шкали цінностей – повільний, уривчастий, важкий. Раціональну семантику «повільності» увиразнюють емоційнооцінні метафоричні вислови: *Час у них зупиняється, ерозія хвилин і років має присмак вологості й плісняви – головний присмак кінця і початку* (Левандовський, с. 56); *Час тік також із неба, лився, як лінива патока, розбризкуючись об металеву луску бруківки, але ні весь нурт, алі жодна його крапля не були здатні викликати хоч якусь значнішу подію* (Сповідь, с. 98).

Уповільнення часу часто виявляється в намаганні його не помічати, уникати, не відчувати. Емоційнооцінним є метафоричний вислів *умертвлювати час*: *Черговими келишками Юзек умертвлює час, здійснює якийсь божевільний розтин, що оголює той вутлий скелет, на якому ми розвішуємо зусилля, досягнення, плани, надії* (Юзек, с. 11). *Позбавлені пам'яті, позбавлені імені, позбавлені знання* люди мають відчуття розірваності часу. Показово, що всі оцінні мовні засоби часу логічно мотивовані, але контекстуально стилістично-емоційно забарвлені: *Засинав у ліжку і прокидався, однак ніколи з ним не ставалося оте: кілька секунд, коли, попри переляк, він відчував, що час розірвався, як зотліла тканина, а він летить і летить униз або догори, позбавлений імені, позбавлений пам'яті і її повернення, тобто будь-якого обрису майбутнього, позбавлений знання* (Ніч друга, с. 108).

Оцінність – категорія динамічна, універсальна і прямо пов'язана зі специфікою розвитку літературної мови, зі зміною суспільно-політичних і культурних умов життя суспільства. Аксиологічні орієнтири українського і польського народів близькі і взаємозрозумілі, оскільки цілком відповідають загальнолюдській усталеній аксиологічній шкалі цінностей. Мова перекладу за допомогою синонімів, епітетів, метафор, прецедентних висловів вдало передає парадигму оцінності образів Анджея Стасюка в «Галицьких оповіданнях»: людини, її навколишнього світу, тоталітарної дійсності, нового світу, часу тощо.

Висновки. Аксиологічні засоби мови перекладу, як і мови оригіналу, виразно негативно-емоційні й психологічні. Засобом формування, увиразнення раціональної оцінки є мовні одиниці переважно з інтелектуальної сфери мовомислення. Слова-символи посилюють позитивну оцінку духовних загальнолюдських цінностей, зокрема родинних зв'язків. Одним із визначальних критеріїв формування аксиологічної шкали оповідань є естетична довершеність семантичного, змістового наповнення мовних одиниць – лексем, висловів, метафор, порівнянь.

Перспективи досліджень мови польської літератури, перекладеної українською, вбачаємо у розширенні жанрової специфіки художніх текстів у зіставленні різних часових періодів в історії обох літературних мов, в аналізі парадигм оцінності з урахуванням особливостей семантики і стилістики мови-оригіналу.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Вольф, Е. М. (1985). *Функциональная семантика оценки*. Москва: Наука.
- Іваненко, С. М. (1999). *Поліфонія тексту*. Київ: Видавничий центр КДЛУ.
- Іщенко, Н. (2018). Оцінні складові конотації: оцінний компонент у структурі слова і оцінне значення. *Lingua Montenegrina*. god. XI / 1. br. 21.
- Калустова, О. М. (2004). Мова перекладу та перекладна мова. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/74394/26>
- Сорока, Т. В. (2015). Особливості полісемантичної структури аксіономенів сучасної англійської мови. *Сучасні дослідження з іноземної філології*, 13, 197–208.
- Стасюк, А. (2014). *Галицькі оповідання*. Львів: Видавництво Старого Лева.
- Baker, M. (1998). Réexplorer la langue de la traduction: une approche par corpus, *Meta*, 43

(4), 480–485.

Malmkjær, K. (1998). Love they Neighbour: Will Parallel Corpora Endear Linguists to Translators? *Meta*, 43 (4), 534–541.

Mikojajczuk, A. (2000). Problem ocen w analizie wybranych polskich nazw uczuż z klasy semantycznej GNIEWU. *Acta Universitatis Wratislaviensis*, 2229. *Język a kultura*. T. 14, 117–134.

Nowakowska-Kempna, I. (1986). Konstrukcje zdaniowe z leksykalnymi wykiadnikami predykatyw uczuć. *Poradnik Językowy*, 4, 295–298.

Puzynina, J. (1982). Językoznawstwo a aksjologia. *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego*, 32, 23–32.

Puzynina, J. (1986). O elementach ocen w strukturze znaczeniowej wyrazów. *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego*, 40, 121–128.

Fix, U. (1988). ‘Kommunikativ adaguat’ – ‘stilistisch adaguat’. Zu Problemem, Kategorien, Kriterien der Redebwertung. Dissertation (B) zur Erlangung des akademischen Grades doctor scientiae philosophiae. Halle-Wittenberg: Martin-Luther-Universität.

Wierzbicka, A. (1997). Understanding cultures through their key words: English, Russian, Polish, German, and Japanese. New York: Oxford University Press.

REFERENCES

Baker, M. (1998). Réexplorer la langue de la traduction: une approche par corpus, *Meta*, 43 (4), 480–485 [in French].

Ishchenko, N. (2018). Otsinni skladovi konotatsii: otsinnyi komponent u strukturi slova i otsinne znachennia. [Evaluative components of connotation: evaluative component in word structure and evaluative meaning]. *Lingua Montenegrina* god. XI / 1. br. 21. Cetinje [in Ukrainian].

Ivanenko, S. M. (1999). *Polifoniya tekstu [Polyphony of the text]*. Kyiv: Vidavnychij centr KDLU [in Ukrainian].

Fix, U. (1988). ‘Kommunikativ adaguat’ – ‘stilistisch adaguat’. Zu Problemem, Kategorien, Kriterien der Redebwertung. Dissertation (B) zur Erlangung des akademischen Grades doctor scientiae philosophiae. Halle-Wittenberg: Martin-Luther-Universität [in German].

Kalustova, O. M. *Mova perekladu ta perekladna mova [Translation language and translation language]*. Retrieved from: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/74394/26> [in Ukrainian].

Malmkjær, K. (1998) Love they Neighbour: Will Parallel Corpora Endear Linguists to Translators? *Meta*, 43 (4), 534–541 [in English].

Mikojajczuk, A. (2000). Problem ocen w analizie wybranych polskich nazw uczuż z klasy semantycznej GNIEWU. *Acta Universitatis Wratislaviensis*, 2229. *Język a kultura*. T. 14, 117–134 [in Polish].

Nowakowska-Kempna, I. (1986). Konstrukcje zdaniowe z leksykalnymi wykiadnikami predykatyw uczuć. *Poradnik Językowy*, 4, 295–298 [in Polish].

Puzynina, J. (1982). Językoznawstwo a aksjologia. *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego*, 32, 23–32 [in Polish].

Puzynina, J. (1986). O elementach ocen w strukturze znaczeniowej wyrazów. *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego*, 40, 121–128 [in Polish].

Soroka, T. V. (2015). Osoblivosti polisemantichnoyi strukturi aksionomeniv suchasnoyi anglijskoyi movi [Features of the polysemantic structure of axionomes of modern English]. *Suchasni doslidzhennya z inozemnoyi filologiyi – Modern research in foreign philology*, 13, 197–208 [in Ukrainian].

Stasiuk, A. (2014). *Halytski opovidannia [Galician stories]*. Lviv: Vydavnytstvo Staroho Leva [in Ukrainian].

Volf, E. M. (1985). *Funkcionalnaya semantika ocenki [Functional Semantics of Evaluation]*. Moscow: Nauka [in Russian].

Wierzbicka, A. (1997). *Understanding cultures through their key words: English, Russian,*

Анотація

Постановка проблеми. Однією з актуальних проблем сучасного українського мовознавства є дослідження міжмовних зв'язків, в умовах яких створюються тексти зі спорідненим сприйманням і відтворенням дійсності. Помітним явищем для сучасних польського і українського культурних просторів є «Галицькі оповідання» польського письменника Анджея Стасюка. У текстах митця порушено близьку і зрозумілу для українського та польського народів проблему зміни аксіологічних масштабів суспільства в умовах тоталітарних систем, вияву власної особистості на рубежі ХХ – ХХІ століть.

Не менш важливими є й теоретичне осмислення оцінності як універсальної стилістичної категорії, яка охоплює багаторівневі мовні одиниці з аксіологічною семантикою та передає позитивне чи негативне ставлення мовця до названого об'єкта, явища, поняття.

Мета статті – з'ясувати аксіологічні механізми перекладених українською мовою художніх творів польського письменника Анджея Стасюка у книзі «Галицькі оповідання» через обґрунтування поняття раціональної і емоційної оцінності художнього тексту; окреслення спільних з українською мовою ціннісних орієнтирів, з'ясування ядерних понять роману і формування навколо них позитивнооцінної і негативнооцінної парадигм мовних засобів; простеження функційного вияву лексико-стилістичного потенціалу одиниць тексту, зокрема синонімів, епітетів, метафор.

Методи дослідження. Достовірність отриманих результатів і висновків забезпечило використання загальнолінгвістичних та рецептивно-стилістичних методів: функціонально-стилістичного методу (для встановлення диференційних ознак оцінності як лінгвістичної категорії; для виокремлення емоційних і раціональних елементів у структурі художнього тексту); семантико-аксіологічного аналізу (для з'ясування оцінних механізмів мови тексту); семантико-диференційного аналізу (для простеження динаміки, розрізнення семантики мовних одиниць); лінгвокультурологічного аналізу (для з'ясування змісту й оцінності мовних засобів перекладу оповідань залежно від суспільно-політичних, соціокультурних умов їх формування).

Основні результати дослідження. Показано, що мовна поведінка перекладача твору визначається загальнолюдськими цінностями духовності, моралі, які є основою мотивації для побудови оцінних парадигм трьох ядерних понять: людина, світ, час, які мають виразно негативні психологічні та емоційні конотації. Раціональна аксіологія виявляється в контекстному функціонуванні загальноновживаних лексичних одиниць. Позитивне, емоційне та символічне у текстах – це родинні зв'язки, які є основою збереження людського роду.

Оцінка в перекладеному творі здійснюється за допомогою мовних одиниць, зареєстрованих у словниках або в пам'яті носіїв мови з погляду їхніх цінностей. Аналіз перекладеного тексту доводить, що проблема збереження загальнолюдських цінностей в умовах вирішальних історичних періодів має спільне сприймання в польській та українській картинах світу. Одним із визначальних критеріїв формування аксіологічної шкали текстів оповідань є естетична досконалість смислового наповнення мовних одиниць – лексем, виразів, стилістичних засобів.

Висновки і перспективи. Аксіологічні засоби мови перекладу, як і мови оригіналу, виразно негативно-емоційні й психологічні. Засобом формування, увиразнення раціональної оцінки є мовні одиниці переважно з інтелектуальної сфери мовомислення. Слова-символи посилюють позитивну оцінку духовних загальнолюдських цінностей, зокрема родинних зв'язків. Розглянуті аксіологічні парадигми лексичних одиниць, зокрема синоніми та стилістичні засоби (епітети, метафори, антитези, оксиморони) показують, що традиційно встановлена універсальна аксіологічна шкала впливає на вияв спільного фонду різних мов і робить твір мистецтва надбанням всього людства.

Перспективи досліджень вбачаємо у розширенні жанрової специфіки художніх текстів у зіставленні різних часових періодів в історії української і польської мов, в аналізі парадигм оцінності з урахуванням особливостей семантики і стилістики мови-оригіналу.

Ключові слова: оцінність, емоційна оцінка, раціональна оцінність, позитивнооцінні мовні засоби, негативнооцінні мовні засоби, перекладений текст, українська мова, польська мова.

Abstract

Background. Formulation of the problem. One of the current problems of modern Ukrainian linguistics is the study of interlingual relations, in which texts are created with a related perception and reproduction of reality. A notable phenomenon for modern Polish and Ukrainian cultural spaces is «Tales of Galicia» by the Polish writer Andrzej Stasiuk. The artist's texts raise the problem of changing the axiological scales of society in the conditions of totalitarian systems, the manifestation of one's own personality at the turn of the XX-XXI centuries, which is close and understandable for the Ukrainian and Polish peoples. Understanding of evaluativity as the universal stylistic category that encompasses multilevel linguistic units with axiological semantics and conveys positive or negative attitude of a speaker to the mentioned object, phenomenon, or concept is not least important as well.

Purpose of the article is to find out the axiological mechanisms of the Ukrainian literary works translated by the Polish writer Andrzej Stasiuk in the book «Tales of Galicia» by substantiating the concept of rational and emotional evaluation of the literary text; outlining common values with the Ukrainian language; clarifying the core concepts of the novel and the formation of positive and negative paradigms of language around them; and tracing the functional manifestation of the lexical and stylistic potential of text units, i.e. synonyms, epithets, metaphors.

Methods. The reliability of the obtained results and conclusions was ensured by the use of general linguistic and receptive-stylistic methods: functional-stylistic method (to establish differential features of evaluativity as a linguistic category; to distinguish emotional and rational elements in the structure of the literary text); semantic-axiological analysis (to clarify the evaluative mechanisms of the text language); semantic-differential analysis (to trace the dynamics, distinguish the semantics of the linguistic units); linguistic and cultural analysis (to specify the content and evaluativity of linguistic means of translation of the stories depending on the socio-political and socio-cultural conditions of their formation).

Results. It is shown that the linguistic behaviour of a translator of the work is determined by universal values of spirituality, morality, which are the basis of motivation for constructing evaluative paradigms of three core concepts: man, world, time, which have clearly negative psychological and emotional connotations. Rational axiology is manifested in the contextual functioning of commonly used lexical units. The positive, emotional and symbolic things in the texts are the family ties that are the basis for the preservation of the human race.

The translated work is evaluated with the help of linguistic units registered in dictionaries or in the memory of native speakers in terms of their values. The analysis of the translated text proves that the problem of preserving universal values in terms of critically important historical periods has a common perception in the Polish and Ukrainian world patterns. One of the defining criteria for the formation of the axiological scale of the texts of stories is the aesthetic perfection of the semantic content of language units - lexemes, expressions, stylistic means.

Discussion. Axiological means of the language of translation as well as the languages of original are clearly negative-emotional and psychological. The means of formation, expression of rational evaluation are linguistic units mainly from the intellectual sphere of language thinking. Symbolic words reinforce a positive appreciation of universal spiritual values, including family ties. The considered axiological paradigms of lexical units, in particular synonyms and stylistic means (epithets, metaphors, antitheses, oxymorons) show that the traditionally established universal axiological scale influences the manifestation of the common fund of different languages and makes

a work of art the property of all mankind. We see the prospects of research in expanding the genre specificity of literary texts in comparing different time periods in the history of Ukrainian and Polish languages, in the analysis of evaluativity paradigms taking into account semantics and stylistics of the original language.

Keywords: *evaluativity, emotional evaluativity, rational evaluativity, positively evaluative linguistic means, negatively evaluative linguistic means, translated text, Ukrainian language, Polish language.*

Стаття надійшла до редакції 02.11.2021

ТИПИ І ФУНКЦІЇ ВОКАТИВНИХ КОНСТРУКЦІЙ В ЕПІСТОЛЯРНОМУ ТЕКСТІ (на матеріалі російськомовних листів XVIII–XX ст.)

О. Куварова

доктор філологічних наук, доцент,
професор кафедри загального та слов'янського мовознавства,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
orcid.org/0000-0002-2925-3648
elkuvarova@gmail.com

Вступ. Епістолярний текст, як, утім, і будь-який інший, розрахований на певного адресата, і спрямованість до конкретної людини або групи людей може бути вираженою в тексті в різний спосіб. Мова, однак, виробила і спеціальні засоби, призначені лише для встановлення й підтримки контакту між комунікантами. У дослідженні, присвяченому таким засобам, М. Скаб обґрунтовує наявність у мові специфічної функціональної сфери апеляції, тобто сукупності мовних одиниць, використовуваних для встановлення, підтримки й регулювання мовного контакту між учасниками спілкування, сфери, що являє собою семантико-граматичний комплекс, який складається із двох частин: предикатної та предметної. Зі свого боку предикатна сфера апеляції у формально-граматичному аспекті потрактована як наказовий спосіб або імператив; предметна ж сфера пов'язана з іменуванням адресата, до якого звертається мовець, і представлена насамперед звертанням (Скаб, 2002: 7). Засоби мовного контакту надзвичайно різноманітні та можуть бути диференційовані за низкою ознак, зокрема за зв'язком з обслуговуваними сферами спілкування. Очевидно, що такі засоби привернення уваги адресатів, як *Вибачте, будь ласка!*; *Гей, ти!*; *У червоній кофтинці!*; *Чи не могли б Ви підійти?*, властиві для усного безпосереднього спілкування, є зовсім нехарактерними для письмового мовлення, зокрема епістолярної комунікації. Разом із цим епістолярника, настільки ж прадавня, як і письмове спілкування людей загалом, виробила власні способи й засоби адресації тексту, практично не використовувані в усній комунікації, такі, приміром, як розгорнуті конструкції в листах М. Некрасова *Великодушнейший друг, не в меру искушаемый мною относительно терпения и снисходительности* (М. Некрасов – В. Лазаревському, осінь 1870) або К. Паустовського *Милостивый государь, как явствует из приложенной газетной вырезки, каковая вырезка является совершенно бесспорным документом, кандидат педагогических наук Н. Н. Никитин* (К. Паустовський – М. Нікітіну, 18.01.1946).

Найхарактернішим засобом мовного контакту, що зазвичай передусе текстові листа, є звертання, витлумачене лінгвістами як «имя в форме Именительного падежа, возможно – с зависящими от него словоформами, в составе предложения или в относительно независимой позиции при нём, называющее того, кому адресована речь» (Шведова & Лопатин, 1990: 496). Морфологічні особливості, синтаксична природа й прагматичний потенціал звертання в російській мові неодноразово були об'єктом лінгвістичних досліджень. Синтаксичну роль звертання трактують у лінгвістичній літературі по-різному: звертання розглядають як слова і словосполучення, що не утворюють ні речень, ні частин їх (Пешковский, 1956: 404), як граматично незалежний та відокремлений інтонаційно компонент речення або більш складного синтаксичного цілого (Филин, 1979: 170); іноді звертання інтерпретують як член речення, пов'язаний з ним співвідносним зв'язком (Руднев, 1963: 249), як другорядний член речення, прямо не пов'язаний із жодним іншим членом, такий, що стосується всього речення загалом (Кузнецов, 1961: 76), як граматичний підмет (Морозова, 2015: 526) і навіть як називне односкладне речення, ужите самостійно або як частина складного речення й поєднане з іншою його частиною безсполучниковим зв'язком

(Проничев, 1971: 88). Л. Блумфілд розглядає звертання як субстантивну форму, що називає слухача, і вважає його окличним неповним реченням (Блумфілд 1968: 186). На думку А. Загнітка, «є сенс у визначенні звертання як згорнутого висловлення, яке має потенційну предикативність, міра якої може бути різною, – навіть максимального вияву» (Загнітко, 2011: 591). Науковець пропонує здійснювати послідовне розмежування вокативного підмета, що позначає потенційного суб'єкта дії, та вокативів-звертань, призначених для привертання уваги адресата. О. Шахматов виділив особливий тип односкладних речень – вокативні, єдиним членом яких є звертання, що називає особу, до якої звернене мовлення (Шахматов, 1941: 261). О. Сиротиніна включає такі речення до складу особливих синтаксичних одиниць – комунікатив, що не можуть функціонувати самостійно й у процесі спілкування завжди спираються на контекст і ситуацію (Сиротиніна, 1980: 93–94).

Як основні функції звертання В. Гольдін кваліфікує функції виділення (номінації), характеристики й соціальної регуляції спілкування, яким відповідають три типи позначень осіб: номінативи (*инженер, профессор, водитель*), позначення-характеристики (*пласка, задира*) і регулятиви (*браток, дружище, старина*) (Гольдин, 1981: 81). На думку А. Прияткіної, звертання, первинною функцією якого є встановлення комунікативного контакту (функція адресації), має додаткові, вторинні функції (характеристика та номінація предмета мовлення), завдяки чому виявляє тенденцію до того, щоб із позиції поза висловленням перейти на місце його компонента й навіть стати його комунікативним центром (Прияткіна, 1990: 164–170).

Методи та методика дослідження. Предметом нашого дослідження є різноманітні засоби встановлення та підтримання мовного контакту в епістолярному тексті, які об'єднуємо терміном *епістолярний вокатив*. Цим терміном позначаємо введене до письмового послання й закріплене в ньому мовленнєве утворення, за допомогою якого встановлюється контакт між комунікантами, таке, що прямо або опосередковано анонсує характер листа, його прагматику, етику й стилістику. Таке утворення в окремих випадках може істотно не відрізнитися від звертання, використовуваного під час усного спілкування, але загалом воно здебільшого є більш розгорнутим й конструктивно набагато різноманітнішим. Вокатив у листі – це все те, що пов'язане з авторською персоніфікацією адресата, безпосередньою або опосередкованою, – і пряме звертання, і будь-яка інша фігура, за допомогою якої автор листа номінує свого адресата. Вона може бути опосередкованою адресацією на початку листа (*Ксении Львовой* (М. Горький – К. Львовій, липень 1929); *Председателю Законодательного собрания Пермской области Сапиро Евгению Сауловичу* (В. Астаф'єв – Є. Сапіро, 20.10.1996), але може бути й подібною до тієї, яку часто вживають учасники різних дискусій, коли замість конструкції з формальним звертанням, як-от: *Александр Иванович, повторите, пожалуйста, свой вопрос*, – використовується, наприклад, така фраза: *Не мог бы Александр Иванович повторить свой вопрос?*, – у якій вокатив є, а власне звертання немає. Метою нашої розвідки є виявлення специфіки епістолярного вокатива, зокрема такого його різновиду, як вокативна конструкція, опис її структурних типів і функцій. Для досягнення цієї мети використано загальнонаукові методи та прийоми (спостереження, порівняння, узагальнення, індукція, дедукція, аналіз, синтез) і спеціальні методи лінгвістичного аналізу, зокрема описовий метод, що включає прийоми спостереження, зіставлення, інтерпретації, узагальнення й класифікації матеріалу. Матеріалом дослідження стали опубліковані російськомовні листи XVIII–XX століть, автори яких належали до різних суспільних верств.

Результати та дискусії. Епістолярні звертання неодноразово ставали предметом лінгвістичного дослідження. Мовознавці підкреслювали особливу роль початкового звертання в листах і навіть його обов'язковість як одного з етикетних елементів зачину послання (Белунова, 2000: 113; Катаржина, 2001; Хромова, 2001: 103); наголошували також на виразності початкового звертання в тексті дружнього листа й на тому, що саме цей композиційний епістолярний елемент переважно визначає вибір мовних засобів тексту, його

стилістичне забарвлення (Черняєва, 2008: 163); акцентували також на зв'язку епістолярних звертань з ідіостилем письменника та характером листа (Абашина, 2011; Захарова, 1988; Кыштымова, 2008). Т. Ананьєва обґрунтувала висновок про те, що в офіційному та приватному діловому листуванні звертання слугують маркером ієрархічних стосунків між автором листа й адресатом, симетричності або асиметрії статусних ролей комунікантів (Ананьєва, 2004: 87).

Існують різні класифікації епістолярних звертань. За структурою їх поділяють на непоширені й поширені, до складу останніх входять і фразові звертання (Климова, 1970: 127). У дослідженні, присвяченому проблемам функціонування звертань у дружніх листах російської інтелігенції, А. Черняєва розподіляє їх залежно від функцій, виконуваних ними в листі: комунікативно-прагматичної, оцінної, емоційно-оцінної, експресивної, естетичної (Черняєва, 2008: 163–168). А. С. Куркіна поділяє неординарні звертання в листах А. П. Чехова на три групи: 1) експресивні ситуативно-оцінні звертання, 2) експресивно-оцінні звертання, не закріплені за конкретною ситуацією, 3) соціально-рольові звертання – з подальшою конкретизацією підгруп звертань за семантико-комунікативними властивостями їх (Куркіна, 2007). Е. С. Ветрова, яка вивчала звертання у функціонально-комунікативному аспекті, описала такі їхні різновиди: *tu / Ви*-форми; непрямі звертання, що ідентифікують співрозмовника як предмет мовлення; власні назви; загальні назви, із-поміж яких вирізняються: «1) назви спорідненості і свояцтва, вжиті в прямому й переносному значенні; 2) назви осіб за фахом, родом діяльності, посадою; 3) назви осіб за їхніми стосунками з іншими особами; 4) усталені в суспільстві номінації, що функціонують як етикетні; 5) кваліфікативні назви осіб, персоніфіковані найменування, що дають якісну й оцінну характеристику адресатові, виражають емоційне ставлення до нього з боку автора послання» (Ветрова, 2004: 5).

Епістолярна комунікація за загальними своїми ознаками підлягає універсальним закономірностям, що склалися в етнолінгвальній спільноті, і залежить від правил етикету, які є невід'ємною частиною національної культури. Так, наприклад, уживання фамільярного або ввічливого займенника другої особи регулюється конвенціями, усталеними в мовній спільноті, та вузькоколективним узусом. Водночас письмова форма спілкування накладає певні обмеження на використання окремих мовних засобів установаження контакту. Скажімо, під час усного спілкування, особливо під час несподіваної зустрічі знайомих людей, вітання часто модифікується в його абсолютно специфічний і, як правило, експресивний субститут: *Какими судьбами!; Сколько лет, сколько зим!* тощо. У письмових посланнях подібні форми вітання трапляються вкрай рідко і функціонують як засіб стилізації, наприклад, у деяких листах І. Буніна, що починаються зворотами, характерними для усного мовлення: *Иванушка, ау! Откликнись, как живёшь?* (І. Бунін – І. Білоусову, 03.07.1901), або в К. Чуковського: *Милая Мура! Ау!* (К. Чуковський – М. Чуковській, березень 1931). Таке проникнення засобів усного мовлення у мовлення писемне демонструє відзначене Н. Валгіною зближення усної та письмової форм мови (Валгіна, 2001: 24–25), а епістолярні тексти, зі здатністю їх до синтезу книжно-літературних і розмовних стилістичних засобів, утворюють сприятливе для такого зближення середовище.

За умов усного спілкування звертання є менш ритуальним, ніж вітання, і контактостановлювальну функцію тут виконують передусім слова *Здравствуйте; Добрый вечер; Привет* тощо. У листі ж вітання є менш ритуальним, а в багатьох випадках загалом зайвим. Адресант зазвичай обмежується антропонімом, апелятивом або утвореною за допомогою них вокативною конструкцією на зразок *уважаемый господин Волков*, що є вітальною формулою також. Під час письмового звертання істотними є насамперед форми встановлення контакту й указання на адресата. Пряме звертання, наприклад, може бути як у листі, так і під час візуального контакту людей, але непряма адресація (*Директору издательства г-ну Чернову; Членам книжного клуба «Прометей»; декану биологического факультета* тощо) наявна лише в листах. Усне спілкування є повсякденним і більш

функціональним, ніж письмове, процесом комунікації, тому звертання тут здебільшого не детерміновані й можуть бути виражені узвичаєними лінгвістичними фігурами, як-от: *Молодой человек*; *Девушка*; *Дяденька*; рідше *Сударыня*; *Товарищи* тощо. У листі такі фігури є неприйнятними, і ними послуговуються лише в особливих випадках, зокрема тоді, коли лист свідомо адресований будь-кому, до чийх рук він взагалі може потрапити.

Вокатив є традиційним елементом зачину листа, і в цій текстовій позиції він репрезентований різними лінгвістичними фігурами. Водночас епістолярний вокатив має низку специфічних ознак, які не дають змоги пов'язувати його лише з преамбулою листа: існує велика кількість послань, на початку яких звертання немає, але воно може бути всередині тексту або навіть наприкінці листа, входити до складу заключної етикетної формули його, а то й узагалі бути відсутнім. Як і звертання, вокатив може бути розгорнутим і супроводжуваним різними синтаксичними поширювачами. Характерним для розгорнутого епістолярного вокатива і першим, що впадає у вічі, є його неординарність як синтаксичної конструкції, що виявляється в найрізноманітніших комбінаціях антропонімів і апелятивної лексики, детермінованої, у свою чергу, різними, у тому числі й апозитивними, неузгодженими означеннями. Якщо пов'язувати адресацію листа з епістолярним вокативом – способом установлення й підтримки контакту комунікантів, – можемо говорити про вокатив як будь-яку форму адресації та вокативну конструкцію як вокатив розгорнутий, що являє собою певну семантико-синтаксичну єдність.

Вокативна конструкція в листі – це окремих тип вокатива, що складається з кількох компонентів. Таким утворенням може бути власне звертання з детермінантами (залежними компонентами) до нього, а також до його детермінантів (*милая мама*; *дорогой мой и незабвенный Олег Петрович*; *бесконечно дорогая моя Аннушка*), звертання до кількох осіб з детермінантами чи без них (*дамы и господа*; *брат мой, сестра и милая мамочка*), звертання із зазначеним за допомогою апелятивів соціальним або іншим статусом іменованої особи, також із детермінантами чи без них (*уважаемый господин редактор*; *товарищ полковник*) і, нарешті, різні комбінації антропоніма та супровідних апелятивів, що акцентують або приписують певні якості особі, до якої звертається адресант. Наведемо приклад такого звертання (орфографія сучасна): *Высокородный и превосходительный г. генерал-майор и кавалер государь мой* (О. Суворов – Г. Потьомкіну, 07.05.1773) – і вокативну конструкцію в листі М. Мусоргського, адресованому відразу трьом особам: приятелю композитора П. Наумову, його синові й невістці: *Дорогая Тётя, милейший Папхен и Сергушек прекрасный, здравствуйте...* (М. Мусоргський – П. Наумову, 12.08.1879).

Вокативна конструкція може бути **елементарною**, тобто такою, що складається з двох компонентів: власне звертання та якого-небудь детермінанта або апозитива до нього (*милая Надя* (М. Булгаков – Н. Булгаковій, 03.04.1914); *глубокоуважаемый Владимир Иванович* (Б. Зайцев – В. Малишеву, 09.12.1957); *дорогие дети* (Г. Адамович – І. Одоєвцевій і Г. Іванову, 04.09.1956); *друг Огарёв* (О. Герцен – М. Огарьову, 05.07.1833) тощо, **розгорнутою**, побудованою більше, ніж із двох компонентів, які утворюють певну синтаксичну конструкцію (*Милая моя Аринка* (Ф. Шаляпін – І. Шаляпіній, 02.07.1935); *Уважаемые руководители писательской организации! Старшие товарищи по труду!* (В. Астаф'єв – СП СРСР, листопад 1970), і **розчленованою**, – такою, що містить комплекс звертань до одного або кількох адресатів. Звертання в такому комплексі поєднані, як правило, сурядним зв'язком, причому кожне з них може бути як елементарною (*Милый отесинька и милая маменька* (І. Аксаков – батькам, 05.01.1844); *Милостивый государь и дорогой сотрудник* (М. Некрасов – Ш.-Л. Шассену, 15(27).01.1873), так і розгорнутою вокативною конструкцією (*Любезная, милая тётя Фавста Васильевна и мой друг Михаил Иванович* (М. О. Добролюбов – Ф. В. і М. І. Благообразовим, 24.11.1854); *Дорогие домашние хозяйки и их домашние хозяева* (І. Бабель – І. Л. і Л. М. Лівшиць, 14.04.1931), *Господин хороший и дорогой друг души моей расстрелянной* (М. Горький – К. П'ятницькому, 22–23.12.1901), а також непоширеним вокативом, наприклад: *Душа, друг и брат*

(О. Грибоедов – С. Бегичеву, близько 12.07.1824); *Дяденька и тётенька* (М. Добролюбов – В. В. і Л. І. Колосовським, 24.03.1855); *Отче, друже и брате* (М. О. Некрасов – В. Лазаревському, 15.09.1869); *Мадам и Жорж* (Г. Адамович – І. Одоєвцевій і Г. Іванову, 25.07.1956); *Маня и ребята* (В. Астаф'єв – дружині, 1959).

Елементарні вокативні конструкції за своєю структурою стереотипні, натомість компонентами розгорнутої вокативної конструкції можуть бути різні комбінації антропонімів та апелятивів, здебільшого розміщених у довільному порядку та з різною прагматичною орієнтацією, з різним функціональним призначенням. Основними ж функціями компонентів розгорнутої вокативної конструкції, на нашу думку, є такі:

1. Вираження адресантом свого ставлення до адресата, тобто емоційно-експресивна функція, яку реалізують слова з емоційними й оцінними конотаціями, метафоричні номінації адресата, наприклад: *Друг мой, Оля, сердце моё родное, дивная моя* (І. Шмельов – О. Бредіус-Суботіній, 16.10.1941); *злой, недобрый мой Оболенский* (І. Горбачевський – Є. Оболенському, 08.07.1840); *коварный, ветренный, но все-таки прелестный и дорогой друг мой, Катерина Сергеевна* (Ап. Григор'єв – К. Протопоповій, 27.10.1858); *Боткин – чудовище! Старый развратник, козёл грехоносец!* (В. Белінський – В. Боткіну, 14.03.1842); *необыкновеннейшая дура* (І. Бабель – Т. Кашириній, 15.06.1926); *дорогие москвичи, приютившие триаду нахальных провинциалов* (Р. Баранцев – Л. Васильєву, 12.11.1980).

2. Акцентування заслуг, суспільного стану й соціальної значущості адресата (*Сиятельнейший граф, Высокочеловечейший господин генерал-фельдмаршал и разных ординов ковалер, премилосердный государь и патрон!* (О. Рум'янцев – Б. Мініху, 22.10.1740), *Ваше высокопревосходительство милостивый государь* (О. Корнілович – О. Бенкендорфу, 21.07.1829) тощо). Такі вокативи виконують гонорифічну функцію.

3. Соціально-регулятивна функція, що полягає в експлікації комунікативної дистанції, офіціалізації або, навпаки, інтимізації стосунків між адресантом та адресатом: *Милостивый Государь Павел Степанович* (О. Островський – П. Федорову, 05.08.1863); *уважаемый товарищ Павлович* (М. Горький – М. Павловичу, 29.12.1925); *Дорогая моя голубушка Дуня* (В. Короленко – А. Короленко, 12.06.1893); *старый друг, милый учитель мой* (М. Горький – О. Калюжному, 25.10.1925); *дорогие душики* (Г. Адамович – І. Одоєвцевій і Г. Іванову, 26.01.1957). Такого типу вокативні конструкції містять компоненти, які ми, дещо розширивши функції регулятива (термін В. Є. Гольдіна), назвали б контактивами, розглядаючи в цьому разі контактив лише як функціональне поняття. Контактиви можуть бути загальними, такими, що не вимагають будь-якої диференціації адресатів (*Дорогой товарищ Скороходова* (М. Горький – О. Скороходовій, лютий 1934), *Уважаемая госпожа Рейнгардт* (М. Булгаков – М. Рейнгардт, 09.07.1935), *Милые девушки, Мария и Марина* (М. Островський – М. Демченко і М. Гнатенко, 05.12.1935), і орієнтованими, уживаними під час спілкування з обмеженим колом осіб певного соціуму (*голубушка Вы моя, дорогая барыня* (М. Мусоргський – Л. Шестаковій, 30.07.1868); *Дорогой мой, любимый, славный братушка Митя* (М. Островський – Д. Островському, 15.04.1925); *друг мой, друг далёкий* (І. Бунін – Л. Андрєєву, 06.09.1908); *Олюшка, дорогая моя сестра* (Б. Пастернак – О. Фрейденберг, 25.07.1924)); *Дорогой коллега Михаил Михайлович* (О. Глазунов – М. Іпполітову-Іванову, 18.11.1922).

Зазначені функції компонентів вокативної конструкції так чи інакше реалізуються вже в початковому вокативі листа, який опосередковано анонсує основну мету послання, те, заради чого цей лист був написаний і надісланий певному адресатові. Розгорнутий вокатив функціонує, як правило, під час прямого звертання й без особливих на те причин його не використовують під час опосередкованої адресації. Типовими є звертання *Милая Надюша!* (Т. Булгакова – Н. Земській, 30.10.1917); *Дорогой Константин Сергеевич!* (М. Булгаков – К. Станіславському, 30.08.1931), але навряд чи без якогось особливого підтексту був би вжитий вокатив *Милой Надюше* або *Дорогому Константину Сергеевичу*.

Звичайним у письмових посланнях є й змінний порядок компонентів розгорнутого

вокатива. У досліджених нами листах є вокативні конструкції *Танюша, моя радость, Танюша, радость моя і Радость моя, Танюшка* (К. Паустовський – Т. Паустовській 18.09.1950; 06.05.1951; 13.05.1953) ; 20.09.1956); *мой ангел, моя бесценная Варичка і моя бесценная, мой ангел Ляличка* (І. Бунін – В. Пашенко, 26.09.1890; 06.10.1890); *Танюш, моя родная і родная моя Танька* (К. Паустовський – Т. Паустовській 25.12.1952; 20.09.1956). Функціонують в епістолярії звертання *Милый и дорогой мой Юринька і мой дорогой и милый Юринька* (І. Бунін – Ю. Буніну, 22.07.1890); *моя душечка Катенька і душенька моя Ниночка* (М. Добролюбов – К. Добролюбовій, 23.11.1855; А. Добролюбовій, 25.04.1856) тощо. Існує, проте, певна ієрархія в лінійній структурі вокативних конструкцій, обумовлена як планом їхнього змісту, так і планом вираження. Правила світської чемності в дореволюційній Росії рекомендували звертатися до князів і графів *Ваша Светлость* або *Ваше Сиятельство*, а вже потім використовувати інші ввічливі звертання, у тому числі й на ім'я та по батькові (Балакай, 2007: 483, 492). Попри нормативність і широку уживаність такої конструкції, як *милостивый государь господин редактор*, у двадцяти п'яти тисячах досліджених нами листів ми не натрапили, та навіть не можемо собі уявити реального вживання конструкції *господин милостивый государь редактор*. Дуже рідко допускається інверсія в таких конструкціях, як *Милый друг Арсений; Дорогой товарищ Климович; Многоуважаемый Константин Сергеевич* (порівн.: у конструкціях *милая Варя і Варя, милая* (І. Бунін – В. Пашенко, 29.03.1891; 22.06.1891), *дорогой Саммир і Саммир, дорогой* (К. Паустовський – С. Алянському, 29.09.1964; 09.10.1964) інверсія є цілком можливою). На нашу думку, ієрархічні відношення в системі компонентів розгорнутого вокатива зумовлені не лише етикетом або традицією вживання, а й прямим функціональним призначенням цих складників вокативної конструкції.

Розчленована вокативна конструкція поєднує кілька звертань до одного або різних адресатів, і загалом її можна тлумачити як поєднання одиночних вокативів, елементарних і/або розгорнутих конструкцій, наприклад: *Дорогие Митя, Катя и старичок батько* (М. Островський – родині, вересень–листопад 1929); *Мудрый дяденька, суровый писатель длинных писем прямыми буквами* (М. Горький – К. П'ятницькому, 13(26).01.1902); *Милые и дорогие мои мамочка, Людочка и Оличка* (В. Маяковський – О. О. Л. В., О. В. Маяковським, 29.06.1916). Порядок компонентів, які утворюють розчленовану вокативну конструкцію, може змінюватися, і навіть у різних листах одного адресанта до тих самих адресатів трапляються варіанти, по суті, однієї й тієї ж конструкції: *Дорогие мои тётя Ася и Олюшка и Дорогие мои Олюшка и тётя Ася* (Б. Пастернак – О. Фрейденберг, 09.07.1929; 11.06.1930). У кожному випадку порядок компонентів розчленованої конструкції визначається, очевидно, екстралінгвістичними чинниками, такими, як соціальний статус кожного з адресатів, ставлення до них автора листа, вимоги етикету.

Розчленована вокативна конструкція може являти собою опосереднений вокатив метатекстового характеру, який адресує послання двом різним суб'єктам комунікації. Такий вокатив представлений прийменниково-іменниковою конструкцією з прийменником *для*, що в свою чергу може входити до складу іншої конструкції та поєднуватися з іншим засобом вираження адресації, як це бачимо, наприклад, у листі Л. Толстого В. Шимановському: перша адресація – *Леониду Шимановскому для передачи В. Ш.*, лише далі інша – звертання *Милостивый государь* (Л. Толстой – В. Шимановському, 10.03.1910).

Компоненти розчленованої вокативної конструкції можуть бути ізоморфними за структурою, наприклад: *Дорогая Личика, дорогой Оська!* або *Дорогой, дорогой Лилик! Милый, милый Осик!* (В. Маяковський – Л. Ю., О. М. Брік, вересень 1917; грудень 1917), і такий паралелізм, на нашу думку, підкреслює наявну або демонстровану в листі однакову значущість адресатів для того, хто пише. Структура складників вокативної конструкції, однак, може бути різною, як, наприклад, у звертаннях: *Милый Миша и «Маленькая»!* (М. Островський – М. Финкельштейну і Ц. Абезгауз, 26.04.1935); *Олечка, дорогой мой друг, и Вы, дорогая тётя Ася* (Б. Пастернак – О. Фрейденберг, 05.12.1930) тощо. У такому разі

компоненти розчленованої вокативної конструкції можуть поєднуватися спільним детермінантом, зокрема й апозитивом: *Любезный сват и кум* (В. Ключевський – П. Гвоздьову, 22.01.1867), *Дорогие Женечка и Боря* (О. Фрейденберг – Б. Пастернаку, 03.12.1924), *Милостивые государи, папенька Григорий Никифорович и маменька Марья Ивановна!* (В. Белінський – батькам, 01.09.1829), *Дорогие мои землячки Золотухина и Долгополова* (В. Астаф'єв – невстановленим адресатам, 1970) тощо, однак у деяких випадках детермінант синтаксично пов'язаний лише з одним із компонентів вокативної конструкції, наприклад: *Дорогой Митя и отец!* (М. Островський – Д. О. і О. І. Островським, 06.05.1933), або ж він повторюється у складі кожного чи кількох складників конструкції: *Милый отесинька и милая маменька, милая Олинька и все прочия братья и сестры* (І. Аксаков – батькам, 08.01.1844). Кожен із компонентів розчленованої вокативної конструкції має структуру, аналогічну іншим типам вокатива і може функціонувати в листі (часто й функціонує) як самостійне звертання.

Висновки. Типовим засобом установа мовного контакту між комунікантами за умов письмового спілкування є вокативна конструкція. Вокативну конструкцію кваліфікуємо як власне звертання з усіма синтаксично залежними від нього словами, вокативне речення або деяку комбінацію двох чи кількох звертань. Вокативна конструкція функціонує в трьох її різновидах: елементарна (двокомпонентне звертання), розгорнута (багатокомпонентне звертання) і розчленована (комплекс звертань до одного або кількох адресатів). Основними функціями компонентів розгорнутої вокативної конструкції є емоційно-експресивна, тобто вираження адресантом свого ставлення до адресата; гонорифічна, тобто акцентування заслуг, суспільного стану й соціальної значущості адресата; соціально-регулятивна, що полягає в експлікації комунікативної дистанції, офіціалізації або, навпаки, інтимізації стосунків між адресантом та адресатом. Отже, вокативна конструкція має значне прагматичне навантаження й відіграє важливу роль у регулюванні стосунків між адресантом і адресатом листа.

БІБЛОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

Абашина, В. Н. (2011). Обращение в эпистолярии А. П. Чехова. *Русский язык в поликультурном мире: IV Междунар. науч.-практ. конф. (7–10 июня 2010, г. Ялта): сб. науч. работ*, 6–10.

Ананьева, Т. (2004). К вопросу о систематизации эпистолярных источников. *Студії з архівної справи та документознавства*, 12, 85–89.

Балакай, А. Г. (2007). Словарь русского речевого этикета. Москва: Астрель; АСТ; Хранитель.

Белунова, Н. И. (2000). Дружеские письма творческой интеллигенции конца XIX – начала XX в. (Жанр и текст писем). Санкт-Петербург: Изд-во С.-Петербургского ун-та.

Блумфилд, Л. (1968). Язык / пер. с англ. Е. С. Кубряковой и В. П. Мурат. Москва: Прогресс.

Валгина, Н. С. (2001). Активные процессы в русском языке. Москва: Логос.

Ветрова, Е. С. (2004). Семантика і функціонально-комунікативний аспект етикетних одиниць в епістолярній спадщині українських письменників XIX ст.: автореф. дис. ... канд. філол. наук. Донецьк.

Гольдин, В. Е. (1981). Регулятивные обозначения лиц в «Словаре Академии Российской» (1789–1794). *Проблемы развития языка: межвуз. науч. сб.* (С. 78–94). Саратов: Изд-во Саратов. ун-та.

Загнітко, А. П. (2011). Звертання, його статус і функції. Загнітко, А. П. *Теоретична граматики сучасної української мови. Морфологія. Синтаксис* (С. 590–594). Донецьк: ТОВ «ВКФ «БАО».

Захарова, В. Е. (1988). О функциях и структуре начального обращения в частных письмах А. П. Чехова. *Языковое мастерство А. П. Чехова* (с. 110–115). Ростов-на-Дону:

Изд-во Ростовского ун-та.

Катаржина, С. Л. (2001). Этикетные формулы в письмах к друзьям русской творческой интеллигенции начала XX в.: автореф. дис. ... канд. филол. наук. Орск.

Климова, Н. В. (1970). Структура и стилистические функции обращений в письмах И. С. Тургенева. *Исследования по русскому языку* (с. 127–133). Днепропетровск.

Кузнецов, П. С. (1961). О принципах изучения грамматики. Москва: Изд-во Московского ун-та.

Куркина, А. С. (2007). Обращения как характеристика коммуникативной личности. *Вестник Воронежского гос. ун-та. Серия: Филология. Журналистика*, 1, 63–67.

Кыштымова, Т. В. (2008). Ономастическая игра в письмах А. П. Чехова к брату (на примере обращений и самопрезентаций). *Известия Уральского государственного университета. Сер. 2. Гуманитарные науки*, 60, 221–225.

Морозова, И. Б. (2015). Назови же меня по имени: антропонимы, прямое обращение и гештальт-анализ. *Записки з ономастики*, 18, 520–534.

Пешковский, А. М. (1956). Русский синтаксис в научном освещении. Москва: Учпедгиз.

Прияткина, А. Ф. (1990). Русский язык. Синтаксис осложнённого предложения. Москва: Высшая школа.

Пронищев, В. П. (1971). Синтаксис обращения. Ленинград: Изд-во Ленингр. ун-та.

Руднев, А. Г. (1963). Синтаксис современного русского языка. Москва: Высшая школа.

Сиротинина, О. Б. (1980). Лекции по синтаксису русского языка. Москва: Высшая школа.

Скаб, М. С. (2002). Функціональна сфера апеляції в українській мові (семантика, граматики, прагматика, стилістика): автореф. дис. ... докт. філол. наук. Чернівці.

Филин, Ф. П. (Гл. ред.). (1979). Русский язык: Энциклопедия. Москва: Советская энциклопедия.

Хромова, А. В. (2001). «С Новым годом поздравляю и от всей души желаю...»: тексты новогодних поздравительных открыток. *Антропология. Фольклористика. Лингвистика: сборник статей. Вып. 1* (С. 100–124). Санкт-Петербург: Изд-во ЕУСПб.

Черняева, А. Б. (2008). Функционирование обращения в дружеском письме творческой интеллигенции конца XIX – первой четверти XX века: дис. канд. ... филол. наук. Санкт-Петербург.

Шахматов, А. А. (1941). Синтаксис русского языка. Ленинград: Учпедгиз.

Шведова, Н. Ю. & Лопатин, В. В. (Ред.). (1990). Русская грамматика. Москва: Русский язык.

REFERENCES

Abashina, V. N. (2011). Obrashcheniye v epistol'yarii A. P. Chekhova [Address in the epistolary of A.P. Chekhov]. In: *Russkiy yazyk v polikulturnom mire: IV Mezhdunar. nauch.-prakt. konf. (7–10 iyunya 2010 g. Yalta): sb. nauch. rabot [Russian language in the multicultural world: IV Intern. scientific-practical conf. (June 7-10, 2010, Yalta): Col. scientific works]* (pp. 6–10). Kiev [in Russian].

Ananyeva, T. (2004). K voprosu o sistematizatsii epistol'yarnyih istochnikov [On the question of the systematization of epistolary sources]. In: *Studiyi z arhivnoyi spravy ta dokumentoznavstva [Studies in archival affairs and document science]*, 12, 85–89 [in Russian].

Balakay, A. G. (2007). *Slovar' russkogo rechevogo etiketa [Dictionary of Russian speech etiquette]*. Moscow: Astrel; AST; Hranitel [in Russian].

Belunova, N.I. (2000) *Druzheskiye pis'ma tvorcheskoy intelligentsii kontsa XIX – nachala XX v. (Zhanr i tekst pisem) [Letters of friendship from the creative intelligentsia of the late 19th - early 20th centuries. (Genre and text of letters)]*. Sankt-Peterburg: Izd-vo S.-Peterburgskogo un-ta

[in Russian].

Blumfeld, L. (1968). *Yazyk [Language]*. Moscow: Progress [in Russian].

Chernyayeva, A.B. (2008). Funktsionirovaniye obrashcheniya v družeskom pisme tvorcheskoy intelligentsii kontsa XIX – pervoy chetverti XX veka [Functioning of the address in a friendly letter of the creative intelligentsia of the late 19th – first quarter of the 20th century]. *Candidate's thesis*. Sankt-Peterburg [in Russian].

Goldin, V.E. (1981). Regulyativnyie oboznacheniya lits v «Slovare Akademii Rossiyskoy» (1789–1794) [Regulatory designations of persons in the «Dictionary of the Russian Academy» (1789–1794)]. In: *Problemy razvitiya yazyka: mezhvuz. nauch. sb. [Problems of language development: interuniversity scientific col.]* (S. 78–94). Saratov: Izd-vo Saratovskogo un-ta [in Russian].

Filin, F. P. (Ed.). (1979). *Russkiy yazyk: Entsiklopediya [Russian language: Encyclopedia]*. Moscow: Sovetskaya entsiklopediya [in Russian].

Katarzhina, S. L. (2001). Etiketnyye formuly v pis'makh k druž'yam russkoy tvorcheskoy intelligentsii nachala XX v. [Etiquette formulas in letters to friends of the Russian creative intelligentsia at the beginning of the 20th century]. *Extended abstract of Candidate's thesis*. Orsk [in Russian].

Khromova, A. V. (2001). «S Novym godom pozdravlyayu i ot vsey dushi zhelayu...»: teksty novogodnikh pozdravitel'nykh otkrytok [«Happy New Year and wish you with all my heart...»: texts of New Year's greeting cards]. *Antropologiya. Fol'kloristika. Lingvistika: sbornik statey – Anthropology. Folklore studies. Linguistics: a collection of articles, 1*, 100–124 [in Russian].

Klimova, N. V. (1970). Struktura i stilisticheskiye funktsii obrashcheniy v pis'makh I. S. Turgeneva [The structure and stylistic functions of addresses in the letters of I.S. Turgenev]. *Issledovaniya po russkomu yazyku – Studies in the Russian language*, 127–133 [in Russian].

Kuznetsov, P. S. (1961). *O printsipakh izucheniya grammatiki [On the principles of learning grammar]*. Moscow: Izd-vo Moskovskogo un-ta [in Russian].

Kurkina, A. S. (2007). Obrashcheniya kak kharakteristika kommunikativnoy lichnosti [Addresses as a characteristic of a communicative personality]. *Vestnik Voronezhskogo gos. un-ta. Seriya: Filologiya. Zhurnalistika – Voronezh State Bulletin un-that. Series: Philology. Journalism, 1*, 63–67 [in Russian].

Kyshtymova, T.V. (2008). Onomasticheskaya igra v pismakh A. P. Chekhova k bratu (na primere obrashcheniy i samoprezentatsiy) [Onomastic game in the letters of A. P. Chekhov to his brother (on the example of addresses and self-presentations)]. *Izvestia. UrFU. Series 2. Humanities and Arts – Bulletin of the Ural State University. Ser. 2. Humanities, 60*, 221–225 [in Russian].

Morozova, I. B. (2015). Nazovi zhe menya po imeni: antroponimy, pryamoye obrashcheniye i geshtal't-analiz [Call me by name: anthroponyms, direct address and gestalt analysis]. *Zapiski z onomastiki – Notes of Onomastics, 18*, 520–534 [in Russian].

Peshkovskiy, A. M. (1956). *Russkiy sintaksis v nauchnom osveshchenii [Russian syntax in scientific coverage]*. Moscow: Uchpedgiz [in Russian].

Priyatkina, A. F. (1990). *Russkiy yazyk. Sintaksis oslozhnonnogo predlozheniya [Russian language. Complicated sentence syntax]*. Moscow: Vysshaya shkola [in Russian].

Pronichev, V. P. (1971). *Sintaksis obrashcheniya [Syntax of the address]*. Leningrad: Izd-vo Leningr. un-ta [in Russian].

Rudnev, A. G. (1963). *Sintaksis sovremennogo russkogo yazyka [Syntax of the modern Russian language]*. Moscow: Vysshaya shkola [in Russian].

Sirotnina, O. B. (1980). *Lektsii po sintaksisu russkogo yazyka [Lectures on the syntax of the Russian language]*. Moscow: Vysshaya shkola [in Russian].

Shakhmatov, A. A. (1941). *Sintaksis russkogo yazyka [Syntax of the Russian language]*. Leningrad: Uchpedgiz [in Russian].

Shvedova, N. Yu. & Lopatin, V. V. (Eds.). (1990). *Russkaya grammatika [The Russian Grammar Book]*. Moscow: Russkiy yazyk [in Russian].

Skab, M. S. (2002). Funktsional'na sfera apelyatsiyi v ukrayins'kiy movi (semantyka, hramatyka, prahmatyka, stylistyka) [Functional sphere of appeal in the Ukrainian language (semantics, grammar, pragmatics, stylistics)]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Chernivtsi [in Ukrainian].

Valgina, N. S. (2001). *Aktivnyie protsessy v russkom yazyke [Active processes in Russian]*. Moscow: Logos [in Russian]

Vyetrova, E. S. (2004). Semantyka i funktsionalno-komunikatyvnyj aspekt etyketnyh odynyc v epistoljarnij spadshhyni ukrayinskyh pysmennykiv XIX st. [Semantics and functional-communicative aspect of etiquette units in the epistolary heritage of Ukrainian writers of the XIX century]. *Extended abstract of Candidate's thesis*. Donets'k [in Ukrainian].

Zahnitko, A. P. (2011). Zvertannya, yoho status i funktsiyi [Address, its status and functions]. In: Zahnitko, A. P. *Teoretychna hramatyka suchasnoyi ukrayins'koyi movy. Morfolohiya. Syntaksys [Theoretical grammar of the modern Ukrainian language. Morphology. Syntax]* (pp. 590–594). Donets'k: TOV «VKF «BAO» [in Ukrainian].

Zakharova, V. E. (1988). O funktsiyakh i strukture nachalnogo obrashcheniya v chastykh pismakh A. P. Chekhova [On the functions and structure of the initial address in private letters of A. P. Chekhov]. In: *Yazykovoye masterstvo A. P. Chekhova [Language mastery of A.P. Chekhov]*. Rostov-na-Donu: Izd-vo Rostovskogo un-ta. 110–115 [in Russian].

Анотація

Постановка проблеми. Засоби встановлення мовного контакту між людьми надзвичайно різноманітні та можуть диференціюватися за низкою ознак, зокрема за зв'язком із обслуговуваними сферами спілкування й каналом комунікації. Важливим жанроутворювальним структурним елементом епістолярного тексту є позначення адресата, що має форму прямого звертання, адресувального метатекста або непрямой адресації. Різні способи указання адресата в листі, спрямовані на встановлення контакту між учасниками епістолярної комунікації, об'єднують терміном епістолярний вокатив. Епістолярний вокатив в окремих випадках може суттєво не відрізнятися від звертання, використовуюваного в усному спілкуванні, але він, як правило, є більш розгорнутим і набагато різноманітнішим конструктивно. Такий розгорнутий вокатив являє собою вокативну конструкцію.

Мета статті – виявлення специфіки епістолярного вокатива, зокрема такого його різновиду, як вокативна конструкція, опис її структурних типів і функцій.

Методи дослідження. Використано описовий метод лінгвістичного аналізу, що включає прийоми спостереження, зіставлення, інтерпретації, узагальнення й класифікації матеріалу. Матеріалом дослідження стали опубліковані російськомовні листи XVIII–XX століть, автори яких належали до різних суспільних верств.

Основні результати дослідження. Типовим засобом установа мовного контакту між комунікантами за умов письмового спілкування є вокативна конструкція, що являє собою певну семантико-синтаксичну єдність. Вокативну конструкцію кваліфікуємо як власне звертання з усіма синтаксично залежними від нього словами, вокативне речення або деяку комбінацію двох чи кількох звертань. Вокативна конструкція функціонує в трьох її різновидах: елементарна (двокомпонентне звертання), розгорнута (багатокомпонентне звертання) і розчленована (комплекс звертань до одного або кількох адресатів). Основними функціями компонентів розгорнутої вокативної конструкції є емоційно-експресивна, тобто вираження адресантом свого ставлення до адресата; гонорифічна, тобто акцентування заслуг, суспільного стану й соціальної значущості адресата; соціально-регулятивна, що полягає в експлікації комунікативної дистанції, офіціалізації або, навпаки, інтимізації стосунків між адресантом та адресатом.

Висновки і перспективи. Вокативна конструкція має значне прагматичне навантаження й відіграє важливу роль у регулюванні стосунків між адресантом

і адресатом листа. Перспективи дослідження пов'язані з подальшим вивченням прагматичних властивостей вокативних конструкцій та окремих їх типів у листах, що функціонують у різних сферах спілкування.

Ключові слова: вокативна конструкція, вокатив, звертання, лист, епістолярний текст, адресат, адресант.

Abstract

Background. The means of an establishment of speech contact between the people are extremely various. They can be differentiated on a number of attributes, in particular on connection with served spheres of dialogue and channel of the communication. An important genre-forming structural element of epistolary text is the indication of an addressee, which can come in a direct address, metatextual or indirect address. Various ways of the addressee indication in the letter seeking to establish contact between the parties of epistolary communication, are united by the term epistolary vocative. The epistolary vocative in some cases may not differ significantly from the address used in oral communication, but it is, as a rule, more expanded and much more constructively diverse. Such expanded vocative is a vocative construction.

Purpose. We seek to identify the specifics of the epistolary vocative, in particular such its variety as vocative construction, to describe its structural types and functions.

Methods. A descriptive method was used to define the system of the letter's constructive features and to form the core of vocative constructions. The techniques of observation, comparison, interpretation, generalization and classification of the material were used. The research material was published Russian-language letters of the 18th –20th centuries, the authors of which belonged to different strata of society.

Results. A typical means of an establishing of verbal contact between communicants in the context of written communication is the vocative construction. The vocative construction is a semantic-syntactic unity. We have identified the vocative construction as the actual handling of all syntactically related words, a vocative sentence, as well as some combination of two or more references. By its structure, it can be elementary (two-component address), expanded (multicomponent address) and dismembered in the form of repeated appeals to one or several addressees. The main functions of the components of the expanded vocative construction are emotional-expressive (the expression of the addresser's attitude to the addressee); honorific, that is, emphasizing the merits, social status and social significance of the addressee, and socially regulatory, which consists in explicating the communicative distance, officializing or, conversely, intimizing the relationship between the addressee and the addresser.

Conclusions. The vocative construction carries a significant pragmatic load and plays an important role in regulation of the relations between the addresser and the addressee of the letter. Further research perspectives are related to exploring pragmatic traits of vocative constructions at large and its separate types in letters that function in various areas of communication.

Keywords: vocative construction, vocative, address, letter, epistolary text, addressee, addresser.

Стаття надійшла до редакції 28.10.2021

НАЗВИ МЕБЛЕВИХ АКСЕСУАРІВ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

І. Муляр

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри перекладу та лінгвістичної підготовки іноземців,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
imuliar5@gmail.com
orcid.org/0000-0001-6727-686X

Вступ. Сьогодні матраци як частини меблевих аксесуарів є предметами, у які втілено останні світові досягнення в галузі дизайну та технологій виготовлення. Високотехнологічне виробництво і сертифіковані матеріали від провідних світових виробників та постачальників сировини, зокрема з Європейського Союзу, дають змогу швидко впроваджувати нові ідеї та створювати сучасні моделі бездоганної якості, експлуатаційні властивості яких відповідають вимогам і смакам найвибагливіших споживачів.

Для номінації предметів, пов'язаних з виробництвом і використанням матраців, з кінця ХХ століття в українській мові сформовано тематичну групу лексики, яка потребує лінгвістичного опрацювання.

Наукова новизна нашого дослідження полягає в тому, що в ньому передбачено фундаментальне висвітлення раніше окреслених, але недостатньо вивчених аспектів, запропоновано цілісний аналіз цієї лексикосистеми в сучасній українській мові. Крім цього, з огляду на фрагментарність досліджень та назрілу потребу в систематизації, сформовано корпус лексики на позначення меблевих аксесуарів української мови за сучасними лексикографічними джерелами, рекламними проспектами виробників, меблевих крамниць, інтернет-ресурсами, меблевими каталогами, які фіксують нові назви предметів меблювання, меблевих частин, аксесуарів тощо. Ці назви відбивають найновіші досягнення в галузі меблевого виробництва.

Українська меблева галузь – надзвичайно багата за змістом і своїми виявами, динамічно розвивається, потребує чіткого найменування нових понять, ґрунтовного аналізу й систематизації наявного лексичного фонду, його подальшого впорядкування та вдосконалення. Лексика на позначення матраців в українській мові є системою спеціальних назв, що сформувалася на межі терміносистем кількох пов'язаних між собою галузей – дизайну, меблевого виробництва, медицини тощо.

Назви меблевих аксесуарів фрагментарно розглянуто в нашій праці, виданій раніше (Муляр, 2008: 205–209). Зібраний за останні десять років матеріал засвідчив значне поповнення цієї тематичної групи. Лексичні інновації в меблевій галузі пов'язані з потребою номінації високотехнологійного виробництва, появою сучасних предметів меблювання та матеріалів для їхнього виготовлення, виробленням стандартів якості.

Ця лексико-тематична група не була об'єктом лінгвістичних студій, її не розглядали в аспекті унормування як окремої терміносистеми. Запропонована стаття покликана заповнити ці прогалини в дослідженні назв матраців як одного з різновидів меблевих аксесуарів. Актуальність пропонованого дослідження зумовлена потребою комплексного лінгвістичного аналізу названої лексико-тематичної групи та вирішення досить складного завдання сучасного термінотворення – встановлення семантики і функційних особливостей цієї лексики на сучасному етапі.

Мета нашого дослідження полягає в тому, щоб виявити якнайповніше номінації меблевих аксесуарів; виділити основні тематичні групи назв матраців, що функціонують в українській мові на сучасному етапі; з'ясувати джерела формування та поповнення цих груп, а також надати практичні рекомендації щодо внормування номінації матраців як

частини меблевих аксесуарів.

Методи та методики дослідження. Для аналізу застосовано загальнонаукові методи, зокрема метод безпосереднього спостереження; описово-аналітичний метод, який використано для комплексного вивчення й опису лексики на позначення матраців; методи класифікації й узагальнення; філологічні методи: прийоми інтерпретації та порівняльний аналіз мовного матеріалу; структурно-семантичний аналіз.

Фактичний матеріал нашого дослідження дібрано з електронних ресурсів, присвячених описові сучасних меблів і меблевих аксесуарів для їхнього рекламування (Vegas mattresses & beds, www.vegas.ua; ЕММ – Матрац ComFort, <https://emm.com.ua/shop/brand/comfort>; Sleep&Fly – Ортопедичні матраци, <https://sleep-fly.com.ua/>). У результаті суцільної вибірки сформовано корпус лексико-тематичної групи назв меблевих аксесуарів (понад 250 одиниць), серед яких помітне місце посідають назви матраців та їхніх частин (56 одиниць).

Результати та дискусії. Назви матраців постають досить складною системою, компоненти якої виокремлюємо на основі логіко-предметного членування. Основою для семантичного групування назв меблевих аксесуарів є предметне співвіднесення з матеріальним світом. В аналізовану тематичну групу та її підгрупи уналежнюємо лексичні одиниці, пов'язані з позначенням цих предметів. Як засвідчив аналіз, у тематичній групі відношення між різними підгрупами спільних найменувань переважно ієрархічні та парадигматичні. Подібний погляд на тематичні та лексико-семантичні групи лексики відбито в низці праць відомих мовознавців (Кузнецова, 1989: 75–77; Уфимцева, 1968: 171–172; Шмелев, 2003: 114).

Визначена тематична група посідає проміжне місце між побутовою (каталоги призначені не лише для фахівців, а й для споживачів, відвідувачів крамниць, звичайних користувачів інтернету тощо) і професійною лексикою.

У результаті виявлення смислових відношень між словами, що входять до лексико-тематичної групи назв меблевих аксесуарів, визначаємо в її складі підгрупи, зумовлені зв'язками предметів матеріальної дійсності:

1. Назви матраців за функційним призначенням.
2. Назви частин матраців.
3. Назви матеріалів для виготовлення матраців.
4. Назви наматрачників.

Загальною назвою на позначення м'якої товстої підстилки для лежання в українській мові є слово *матрац*. Його фіксують тлумачні (Білодід, 1973: 652) й етимологічні (Болдирев & Мельничук, 1982: 416) словники, наводячи це значення першим, первинним. Друге значення цього слова – 'частина ліжка або дивана з дерев'яним каркасом і пружинами всередині, яку можна знімати' (Бусел, 2007: 652). Саме з таким, сучасним значенням функціонує слово *матрац* у меблевій лексиці як загальна назва всіх різновидів цього аксесуару.

1. Назви сучасних матраців за функційним призначенням репрезентовано лексико-семантичною парадигмою: *ортопедичні матраци* та *дитячі матраци*.

Складною назвою *ортопедичні матраци* позначають матраци, призначені для розташування тіла людини в природному положенні незалежно від особливостей фігури.

У фаховій терміносистемі ортопедичні матраци розподілено на кілька колекцій, для позначення яких використовують англійські слова: *Modern, Exclusive, Comfort, Ecolatex, Active, Special*. Такі англіцизми варто передати засобами української мови: *Модерн, Ексклюзив, Комфорт, Еколатекс, Активний, Спеціальний*.

Терміном *дитячі матраци* позначають вироби для сну, створені з урахуванням усіх особливостей тендітного дитячого організму.

Для класифікації дитячих матраців за особливістю виготовлення у спеціальній літературі використовують англійські назви:

Teddy – жорсткий матрац для немовлят на основі кокосової койри.

Coco – жорсткий матрац з бавовняного полотна на основі збільшеного шару кокосової койри, що забезпечує надійну підтримку хребта, ідеальний для малюків.

Cocolatex – асиметричний матрац з бавовняного полотна для дітей до двох років. Один бік жорсткий завдяки кокосовій койрі, інший бік на основі латексу має середню жорсткість.

Magic – матрац з бавовняного полотна з шарами натуральної жорсткості з кокосової койри та еластичного латексу, що чергуються між собою, рекомендований для дітей від двох років.

Prince – повноцінний ортопедичний матрац в мініатюрі, в основі якого покладено блок незалежних пружин miniTFK. Виготовлений з латексу, кокосової койри, бавовняного полотна.

2. Назви частин матраців. Сучасні ортопедичні матраци мають складну інноваційну будову, для позначення якої використовують систему багатослівних найменувань, що структурно співвідносяться з дво- та трикомпонентними словосполученнями, зрідка з буквено-цифровими позначеннями: *пружинний блок*, *блок medizone*, *блок medizone X1200*, *блок medizone R2200*, *зональний пружинний блок*, *спальне місце*, *зональний матрац*, *зона посиленої підтримки*, *зона делікатної підтримки*, *зона збалансованої підтримки*, *центральна зона*, *жорстка центральна зона*, *м'яка центральна зона*, *збалансована центральна зона*.

Серед назв пружинних систем та блоків виокремлюємо такі:

Блок пружин Мультибоннель – надійний міцний блок, у якому збільшено кількість пружин на квадратний метр до 150-ти штук, це дає змогу підвищити пружність і ортопедичність матраца, робить його стійким до великих навантажень.

Пружинна система Pocket Spring – система незалежних пружин до 256 штук на квадратний метр, завдяки збільшенню кількості яких досягають більша еластичності матраца та кращої анатомічної підтримки хребта під час відпочинку. У такий спосіб забезпечують максимально високий комфорт і пружність ортопедичного матраца.

Пружинна система Pocket Spring Ultra – система пружин, у якій кожна пружина працює незалежно від інших, тому досягнуто високої точкової еластичності матраца, що повторює контури тіла людини, правильно розподіляючи вагу та сприяючи розслабленню м'язів. Завдяки цій системі пружин досягають максимального комфорту під час відпочинку.

Пружинна система Anatomik multy zone 3 – назва трирівневої системи незалежних високих пружин Anatomik multy zone 3, посилені сталюю рамкою периметром. Високі пружини збільшують пружність матраца, ефективно підтримуючи тіло людини під час сну. Зональність пружинного блока забезпечує кращу анатомічну підтримку хребта та сприяє розслабленню м'язів.

MiniTFK – блок незалежних мініпружин із щільністю розміщення 278 пружин на квадратний метр.

До назв чохла для матраців належать:

Знімний чохол IntelTouch – ефектний чохол з рельєфом у вигляді бджолиних стільників з ущільненої трикотажної тканини. Відрізняється легким мікромасажним ефектом.

Знімний чохол Jersey – ефектний чохол з рельєфом у вигляді бджолиних стільників з ущільненої трикотажної тканини. Відрізняється легким мікромасажним ефектом.

Знімний чохол CrystalTex – чохол з м'якої трикотажної тканини, що містить волокна віскози, сприяє вентиляції матраца, поглинає й випаровує зайву вологу, бурлет доповнений аераторами й ручками.

Знімний чохол OrganikCare – чохол із 100% натуральної бавовняної тканини, що містить волокна Tencel із целюлози австралійського евкаліпта, це забезпечує м'якість, міцність та приємну прохолоду.

Знімний чохол Premium Jacquard – чохол з трикотажної тканини, яка містить волокна

натурального шовку та кашеміру, поєднані в жакардовому плетінні. Характеризовано відмінними терморегуляційними властивостями.

Чохол Frotte – чохол, виготовлений з натуральної бавовняної тканини, що містить 100% бавовни. Махрова поверхня здійснює легку масажну дію на шкіру дитини, не спричиняючи подразнення. Характеризовано високою гігієнічністю.

Такі описові конструкції кваліфікуємо як недолік термінології, що потребує внормування, вироблення однослівних термінів з подальшою їх стандартизацією.

3. У складі лексико-семантичної підгрупи назв матеріалів для виготовлення матраців фіксуємо назви: *піна, латекс, латексований кокос, латексована койра сизалю, термоповсть, тканина стрейч* тощо.

Латекс – назва натурального матеріалу із соку каучукового дерева, м'який, гігієнічний, добре вентилюється та забезпечує пружну підтримку хребта.

У виробництві сучасних матраців використовують велику кількість різновидів латексу, для яких в українській мові немає однослівних назв. Фахівці використовують англійські терміни та описові конструкції:

climalatex – назва різновиду латексу з посиленою перфорацією та вологообміном, що має рельєфну форму із сімома зонами комфорту та мікромасажним ефектом;

latexsoftgel – назва природного латексу з мікрогранулами охолоджувального гелю, які створюють оптимальну для сну температуру, що допомагає швидше зануритись у сон;

like-a-latex – назва пінного матеріалу, подібного до натурального латексу, висока щільність в поєднанні з м'якою пружністю робить його стійким до навантажень;

memoryfoam – назва інноваційного матеріалу з пам'яттю форми, який є одночасно в'язким та еластичним, надає тілу відчуття невагомості;

кокосова койра – назва натуральних спресованих волокон кокосового горіха, які повністю просочені латексом; надають матрацу додаткової жорсткості;

ortohemp – назва однорідного щільного шару в матраці, який надає йому потрібної жорсткості; відрізняється своєю гнучкістю та добре підлаштовується під контури тіла;

latexpro – назва нового виду натурального латексу підвищеної щільності та пружності; відтворює особливий комфорт та мікроклімат спального місця;

aquagel – назва піни Memory з вкрапленнями гелю, який охолоджує поверхню матраца, підтримує тіло, не спричиняючи тиску на м'язи і суглоби і сприяє вільному кровообігу та насиченню клітин киснем;

льон – назва однорідного шару з волокон натурального льону, який ізолює пружинний блок від інших шарів матрацу;

vegaflex – назва еластичного пористого матеріалу з великою кількістю дрібних однорідних комірок; м'який, пружний, добре вентилюваний;

vegaflexpro – назва різновиду VegaFlex підвищеної еластичності, що складений з безлічі різнорідних комірок, що чутливіше реагують на навантаження;

латексні моноліти – цільні блоки латексу із зонами різного ступеня жорсткості; вираженої зональності досягнуто за допомогою отворів різного діаметру та розташування; це забезпечує оптимальний розподіл навантаження й високий ортопедичний ефект матраца;

бавовняне полотно – назва натурального матеріалу з пресованого бавовняного волокна, що забезпечує легкість вентиляції та ідеальний мікроклімат матраца;

тканина стрейч з віскозою та системою Clima Balance – назва тканини для незнімного чохла матраца; завдяки натуральним волокнам віскози повітря циркулює всередині матраца, захищаючи його; додаткова система клімат-контролю Clima Balance у складі чохла регулює температуру;

тканина стрейч з віскозою та системою Aero Balance – назва тканини для незнімного чохла матраца з якісного бельгійського стрейчу; завдяки натуральним волокнам віскози повітря циркулює всередині матраца, захищаючи його від вологи та неприємних запахів; додаткова система аероконтролю Aero Balance у складі чохла посилює ефект

повітрявання матраца;

тканина жакард з мікрофіброю підвищеної міцності – назва тканини для незнімного чохла матраца; що містить волокна мікрофібри підвищеної міцності, які надають поверхні високої якості; особливе плетіння тканини з додаванням еластичних волокон добре пропускає повітря та робить чохол міцним та гарантує довгий термін використання;

термоповсть – назва матеріалу, який слугує бар'єром між пружинним блоком та м'якими шарами матраца, надає виробу додаткової жорсткості й пружності, забезпечує рівномірний розподіл навантаження всією поверхнею виробу;

латексована кокосова койра – назва еластичного, довговічного та повітропроникного матеріалу, який завдяки просочуванню натуральним латексом у півтора рази збільшує пружність та міцність кокосової койри, а також підвищує стійкість матеріалу до великих навантажень;

латексована койра сизалю – назва матеріалу, який отримують з волокон листя агави сизалевої – тропічної рослини, волокна якої просочують натуральним латексом для досягнення більшої зносостійкості;

піна – назва мікропористого довговічного матеріалу, спеціально створеного для покращення ортопедичної підтримки хребта; завдяки високому рівню щільності тиск правильно розподілено на різні ділянки тіла, зменшено напругу на судини, що поліпшує кровообіг та загальне самопочуття під час відпочинку;

піна MemoryFoam – назва матеріалу, складеного з комірок з пам'яттю, які реагують на температуру та вагу тіла людини, ідеально підлаштовуються під його форму, точно повторюючи контури; комірки з пам'яттю вдвічі знижують тиск голови, плечей, стоп; для розкриття максимального ортопедичного ефекту матеріалу MemoryFoam рекомендовано використовувати матрац за температури не нижче 20 градусів;

комфортна піна – назва високоеластичної піни, що ідеально підлаштовується під контури вашого тіла, забезпечуючи найвищий ступінь зручності; високу пружність піни досягнуто чергуванням комірок різного розміру, які легко пропускають крізь себе повітря і швидко відновлюють початкову форму після інтенсивного стискання;

ортопедична піна – назва нетоксичного довговічного гіпоалергенного матеріалу, який завдяки своїм структурним особливостям сприяє правильному розподілу тиску на різні ділянки тіла, знімає напругу із судин та покращує кровообіг під час сну; високий рівень щільності матеріалу поліпшує ортопедичні властивості матраца;

евроборт – назва борта з піни високої щільності, встановленого периметром пружинного блока; що призначений для додаткового укріплення країв матраца та запобігання їх деформації; завдяки застосуванню евроборту вдвічі збільшено міцність і жорсткість периметром виробу, що підтримує його правильну форму.

4. Серед назв наматрачників виділяємо три підгрупи лексем, що об'єднують назви захисних наматрачників, назви наматрачників, які модифікуються, та дитячі наматрачники. В основу їхньої номінації покладено функційні, технологійні характеристики та ознаку призначення.

Назва *захисний наматрачник* має значення «наматрачник, який захищає від згубного впливу зовнішніх чинників: передчасного зношування, забруднень, вологи, доповнюючи атмосферу здорового сну відчуттям сухості та чистоти». За матеріалом виготовлення розрізняють п'ять таких різновидів наматрачників, позначуваних англіцизмами з буквено-цифровими показниками:

bamboo A1 – захисний наматрачник з м'якої бамбукової тканини з антибактеріальним ефектом; може використовуватися як простирadlo (має контурну резинку вздовж нижнього боку; призначений для матраців висотою до 28 см);

stressfree L1 – захисний наматрачник з водонепроникним покриттям; боковини моделі виконані з бавовняної тканини (ламінований трикотаж Stressfree з антистатичним ефектом; бавовняна тканина; контурна резинка вздовж нижнього краю); для матраців висотою до 28

см;

stressfree A1 – захисний наматрацник з м'якого еластичного трикотажу; може використовуватися як простирадло, виготовлений з трикотажу Stressfree з антистатичним ефектом; має контурну гуму на нижньому боці; призначений для матраців висотою до 28 см;

stressfree S1 – наматрацник, що надійно захищає матрац з усіх боків; має стібку із синтепоном, яка надає ліжкові м'якості, виготовлений з трикотажу Stressfree з антистатичним ефектом; має прошарок з синтепону та спанбонду; має контурну резинку вздовж нижнього краю; призначений для матраців висотою до 25 см;

stressfree L4 – водонепроникний наматрацник з м'якої еластичної тканини, призначений захищати матрац від вологи та випадково розлитої рідини. Виготовлений з трикотажу Stressfree, з антистатичним ефектом; має кутові кріплення з еластичної тасьми.

Для позначення наматрацників, що трансформуються, у фаховій літературі використовують багатослівні описові звороти *наматрацники Transfofm, які здатні модифікуватись, наматрацники, які трансформуються* зі значенням «наматрацники, які здатні трансформувати постіль у будь-який спосіб, а саме – зробити її м'якшою, жорсткішою або вищою». Серед них такі назви моделей:

кокос – жорсткий наматрацник на основі кокосової койри, дає змогу зробити матрац жорсткішим; виготовлений з бавовняного полотна, має контурний кант та кутові кріплення, чохол із Stressfree з антистатичним ефектом;

кокос Mix – тришаровий наматрацник з кокосової койри та латексу для збільшення висоти ліжка; виготовлений з бавовняного полотна, має чохол Stressfree з антистатичним ефектом;

мікс – універсальний двошаровий наматрацник, що залежно від положення може додати ліжку м'якості або жорсткості; виготовлений з латексу, кокосової койри, бавовняного полотна, контурного канта та кутових кріплень, має чохол Stressfree з антистатичним ефектом;

латекс – еластичний наматрацник на основі натурального латексу, який робить ліжко м'якшим і дружнішим; виготовлений з латексу, кокосової койри, бавовняного полотна, контурного канта й кутових кріплень, має чохол Stressfree з антистатичним ефектом;

латекс Mix – наматрацник середньої жорсткості із чергуванням шарів до збільшення висоти постілі; виготовлений з латексу, кокосової койри, бавовняного полотна, контурного канта та кутових кріплень, має чохол Stressfree з антистатичним ефектом;

memory 3 – в'язкоеластичний наматрацник для надання спальному місцю м'якості; *MemoryFoam*, знімний чохол з трикотажної нестьобаної тканини;

flexy 3 – м'який та пружний наматрацник з сучасного матеріалу Vegaflex. Можна використовувати на ліжку або на дивані; виготовлений з бавовняного полотна, має знімний чохол з нестьобаної трикотажної тканини;

flexy 6 – еластичний наматрацник зі збільшеним шаром VegaFlex, призначений для надання м'якості та пружності спальному місцю; виготовлений з бавовняного полотна, має знімний чохол з нестьобаної трикотажної тканини.

Назву *дитячий наматрацник* уживають зі значенням «особливе захисне покриття, яке легко пропускає повітря, водночас блокуючи просочування вологи».

Моделі дитячих наматрацників позначають англійськими назвами:

frotte L14 – дитячий наматрацник з ламінованої махрової бавовняної тканини; бавовняна тканина наматрацника дихає та добре вбирає вологу; махрова поверхня здійснює легку мікромасажну дію на шкірі дитини без жодних подразнень; бавовняна махрова тканина вкрита шаром поліуретану, водонепроникна; наматрацник має кутові кріплення з еластичної тасьми;

stressfree L4 – дитячий наматрацник з ламінованої трикотажної тканини Stressfree; м'яка еластична тканина наматрацника гігієнічна, має антисептичні властивості, гарантуючи максимальний комфорт сну; трикотажна ламінована тканина з ефектом Stressfree не накопичує статичної електрики, водонепроникна, має кутові кріплення з еластичної тасьми.

Висновки. Здійснений лінгвістичний аналіз назв меблевих аксесуарів із застосуванням логіко-предметної класифікації вможливив виділення кількох лексико-тематичних парадигм, що свідчить про системну організацію аналізованої тематичної групи. З'ясовано семантику назв матраців, їхніх частин, матеріалів для виготовлення матраців та наматрацників, у якій відбито парадигматичні (родо-видові) відношення між складниками тематичної групи. Для номінації матраців у фаховій літературі широко використовують англійські слова з буквено-цифровими показниками. Такі назви потрактовуємо як недолік тематичної групи, що потребує подальшого впорядкування й унормування меблевої лексики в сучасній українській мові. Матеріали дослідження можуть бути використані для укладання термінологічних словників меблевої лексики, а також слугуватимуть орієнтиром коректного використання меблевих лексем у щоденній практиці фахового спілкування.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Білодід, І. К. (Ред.). (1973). Словник української мови (Т. 4.). Київ: Наукова думка.
- Болдирев, Р. В. & Мельничук О. С. (1982). Етимологічний словник української мови (Т. 3). Київ: Наукова думка.
- Бусел, В. Т. (Ред.) (2007). Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун».
- Кузнецова, Э. В. (1989). Лексикология русского языка. Москва: Высшая школа.
- Муляр, І. (2008). Лексико-тематичні парадигми найменувань меблів житлового приміщення в українській мові. *Вісник Дніпропетровського університету. Сер. Мовознавство*, 14 (11), 205–209.
- Сайт журналу «Vegas mattresses & beds (Ортопедичні матраци та аксесуари для сну)». URL: www.vegas.ua
- Сайт журналу «EMM – Матрац ComFort». URL: <https://emm.com.ua/shop/brand/comfort>
- Сайт журналу «Sleep&Fly – Ортопедичні матраци». URL: <https://sleep-fly.com.ua/>
- Уфимцева, А. А. (1968). Слово в лексико-семантической системе языка. Москва: Наука.
- Шмелев, Д. Н. (2003). Очерки по семасиологии русского языка. Москва: Едиториал УРСС.

REFERENCES

- Bilodid, I. K. (Ed.). (1973). *Slovyk ukrainskoi movy [Dictionary of the Ukrainian language]*. (Vol. 4). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Boldyriev, R. V. & Melnychuk, O. S. (Eds.). (1982). *Etymolohichnyi slovnyk ukrainskoi movy [Etymological dictionary of the Ukrainian language]*. (Vol. 3). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Busel, V. T. (Ed.). (2007). *Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [Large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]*. Kyiv; Irpen: VTF «Perun» [in Ukrainian].
- Kuznecova, E. V. (1989). *Leksikologiya russkogo yazyka [Lexicology of the Russian language]*. Moscow: Vysshaya shkola [in Russian].
- Muliar, I. V. (2008). *Leksyko-tematychni paradyhmy naimenuvan mebliv zhytlovoho prymishchennia v ukrainskii movi [Lexical and thematic paradigms of name softliving room furniture in the Ukrainian language]*. *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu: Ser. Movoznavstvo – Bulletin of Dnipropetrovsk University. Ser. Linguistics*, 11 (14), 205–209 [in Ukrainian].
- Sait zhurnalu «Vegas mattresses & beds (Ortopedychni matrasy ta aksesuary dlia snu)» [Site of journal «Vegas mattresses & beds (Orthopedic mattresses and sleep accessories)»]*. Retrieved from: <http://www.vegas.ua> [in Ukrainian].
- Sait zhurnalu «EMM – Матрац ComFort» [The site of the magazine «EMM – Матрац*

ComFort»]. Retrieved from: <https://emm.com.ua/shop/brand/comfort> [in Ukrainian].

Sait zhurnaln «Sleep&Fly – Ортопедичні матраци» [The site of the magazine «Sleep&Fly – Ортопедичні матраци»]. Retrieved from: <https://sleep-fly.com.ua/> [in Ukrainian].

Shmelev, D. N. (2003). *Ocherki po semasiologii russkogo yazyka* [Essays on the semasiology of the Russian language]. Moscow: Editorial URSS [in Russian].

Ufimceva, A. A. (1968). *Slovo v leksiko-semanticheskoy sisteme yazyka* [Word in the lexico-semantic system of the language]. Moscow: Nauka [in Russian].

Анотація

Постановка проблеми. Сучасні лексикографічні джерела, рекламні проспекти меблевих виробників, інтернет-ресурси фіксують нові назви предметів меблювання, меблевих аксесуарів тощо. Лексичні інновації в меблевій галузі пов'язані з потребою номінації високотехнологійного виробництва. Ця тематична група не була об'єктом лінгвістичних студій, її не аналізували в аспекті внормування як окремої терміносистеми. Запропонована стаття покликана заповнити ці прогалини в дослідженні назв матраців як одного з різновидів меблевих аксесуарів.

Мета статті полягає в тому, щоб виявити якнайповніше номінації меблевих аксесуарів; виділити основні тематичні групи назв матраців у сучасній українській мові; з'ясувати їх семантику і структуру; надати практичні рекомендації щодо внормування номінації матраців як частини меблевих аксесуарів.

Методи та методики дослідження. Для аналізу застосовано загальнонаукові методи, зокрема метод безпосереднього спостереження; описово-аналітичний метод, який використано для комплексного вивчення й опису лексики на позначення матраців; методи класифікації й узагальнення; філологічні методи: прийоми інтерпретації та порівняльний аналіз мовного матеріалу; структурно-семантичний аналіз.

Основні результати дослідження. У результаті виявлення смислових відношень між словами, що входять до лексико-тематичної групи назв меблевих аксесуарів, визначено такі підгрупи в її складі, зумовлені зв'язками предметів матеріальної дійсності: назви матраців, назви частин матраців, назви матеріалів для виготовлення матраців, назви наматрацників.

Назви сучасних матраців за функційним призначенням репрезентовано лексико-семантичною парадигмою: ортопедичні матраци та дитячі матраци. Сучасні ортопедичні матраци мають складну інноваційну будову, для позначення якої використовують систему багатослівних найменувань, що структурно співвідносяться з дво- та трикомпонентними словосполученнями, зрідка з буквено-цифровими позначеннями. У складі лексико-семантичної підгрупи назв матеріалів для виготовлення матраців зафіксовано: піна, латекс, латексований кокос, латексована койра сизалю, термоповсть, тканина стрейч тощо. Серед назв наматрацників виділяємо три підгрупи, що об'єднують назви захисних наматрацників, назви наматрацників, які модифікуються, та дитячі наматрацники. В основу їх номінації покладено різні ознаки, зокрема функційні й технологічні.

Висновки і перспективи. Лінгвістичний аналіз назв меблевих аксесуарів із застосуванням логіко-предметної класифікації вможливив виділення кількох лексико-тематичних парадигм, що свідчить про системну організацію аналізованої тематичної групи. З'ясовано семантику назв матраців, їх частин, матеріалів для виготовлення матраців та наматрацників, у якій відбито парадигматичні (родо-видові) відношення між складниками тематичної групи. Для номінації матраців у фаховій літературі широко використовують англійські слова з буквено-цифровими покажчиками. Такі назви потрактовуємо як недолік тематичної групи, що потребує подальшого внормування.

Матеріали дослідження можуть бути використані для укладання термінологічних словників меблевої лексики.

Ключові слова: меблева лексика, меблеві аксесуари, матраци, тематична група, термінологія.

Abstract

Background. Modern lexicographic sources, advertising brochures of furniture manufacturers, Internet resources record new names of furniture, furniture accessories etc. Lexical innovations in the field of furniture are related to the need to nominate high-tech production. This thematic group was not the subject of linguistic studies, it was not considered in the aspect of standardization as a separate terminology system. The proposed article is designed to fill these gaps in the study of the names of mattresses as one of the types of furniture accessories.

Purpose. The purpose of the article is to identify the most completely the nominations of furniture accessories; identify the main thematic groups of names of mattresses in the modern Ukrainian language; find out their semantics and structure; provide practical recommendations for standardizing the nomination of mattresses as part of furniture accessories.

Methods. General scientific methods were used for the analysis, in particular the method of direct observation; descriptive-analytical method, which is used for complex study and description of vocabulary for mattresses; methods of classification and generalization; philological methods: methods of interpretation and comparative analysis of language material; structural and semantic analysis.

Results. As a result of revealing the semantic relations between the words included in the lexical-thematic group of names of furniture accessories, the following subgroups are determined in its composition, due to the connections of material reality: names of mattresses, names of mattress parts, names of materials for mattresses, names of mattresses's pads.

The names of modern mattresses by functional purpose are represented by the lexical-semantic paradigm: orthopedic mattresses and children's mattresses.

Modern orthopedic mattresses have a complex innovative structure, to denote it a system of multi-word names is used, which are structurally correlated with two- and three-component phrases, sometimes with alphanumerical designations: spring block, medizone block, medizone X1200 block, medizone block R2200, spa place R2200, spa place R2200, spa place zonal mattress, enhanced support area, central area, etc.

The lexical-semantic subgroup of names of materials for making mattresses includes: foam, latex, latexed coconut, latexed sisal coir, thermal felt, stretch fabric, etc.

Among the names of mattress pads, there are three subgroups that combine the names of protective mattress pads, the names of mattress pads that are modified, and children's mattress pads. Their nomination is based on various features, including functional and technological.

Discussion. Linguistic analysis of the names of furniture accessories with the use of logical-subject classification made it possible to identify several lexical-thematic paradigms, which indicates the systematic organization of the analyzed thematic group. The semantics of the names of mattresses is defined, also it's defined for the mattresses parts, materials for the manufacture of mattresses and mattress pads, which reflects the paradigmatic (genus-species) relations between the components of the thematic group. English words with alphanumerical indicators are widely used for nomination of mattresses in the professional literature. Such names are interpreted as a shortcoming of the thematic group that needs further standardization. Research materials can be used to generate terminological dictionaries of furniture vocabulary.

Keywords: furniture vocabulary, furniture accessories, mattresses, thematic group, terminology.

Стаття надійшла до редакції 01.11.2021

**CONTEMPORARY TENDENCIES IN DEVELOPMENT
OF MACHINE TRANSLATION FROM ENGLISH INTO UKRAINIAN**

O. Novikova

Candidate of Philological Science,
Associate professor of Department of translation and linguistic training of foreigners,
Oles Honchar Dnipro national university
novikovaolga19911991@gmail.com
orcid.org/0000-0001-9119-5154

I. Suima

Candidate of Philological Science, Associate professor,
Associate professor of Department of translation and linguistic training of foreigners,
Oles Honchar Dnipro national university
Suima-irina@i.ua
orcid.org/0000-0002-2209-8614

K. Shevchyk

Candidate of Philological Science, Associate professor,
Associate professor of Department of translation and linguistic training of foreigners,
Oles Honchar Dnipro national university
shevchikekaterina3@gmail.com
orcid.org/0000-0002-4423-228X

Introduction. As a separate scientific discipline, translation studies emerged in the second half of the 20th century predominantly due to globalization efforts and intensification of inter-ethnic relations. By the end of the millennium, a new discipline was developing at an ever-increasing rate. Machine translation quickly became not just a theoretical discipline but a cornerstone of scientific cooperation, sitting on the crossroads of computer science, engineering and linguistics (Darwish, 2001; Forcada, 2017: 291; Gordin, 2015: 147; Hearne, 2011: 207; Jurafski, 2009: 276). Translations of texts from one language to another can be categorized as routine work, but only partially. On the one hand, in the work of any translator there are quite a few elements of formalism, but on the other hand, no translation can be done fully formally without any creative decision-making.

Today machine translation is one of types of human activity. Machine translation can greatly facilitate global communication, accelerating the translation process, despite the imperfect quality of the source text.

Most often the results of online tools require post-editing and can only be effectively used by those who already speak the target language to some extent. The need for a competent translation is growing every year. Today, the search for an algorithm to deliver this quality of translation is one of the most important questions in computer science and linguistics, therefore informing the scientific relevance of this work.

The aim of this paper is to analyze different approaches to the machine translation systems, their characteristics, efficacy and the quality of their output on the examples from Google Translate, Microsoft Translator and Yandex.

To achieve this aim, the following tasks were set:

- 1) to identify the most capable algorithms of MT in use today;
- 2) to compare the results of translations made by online translators;
- 3) to analyze typical stylistic, lexical and grammatical errors that appear in the translation;
- 4) to identify the advantages and disadvantages of online translators;
- 5) to provide recommendations for improving machine translation.

To solve these tasks, we use such methods over the course of this work: descriptive,

comparative, analysis, experiment and the method of linguistic interpretation of the results obtained.

Methods and methodology of investigation. At the present stage of research, there are two main incentives for the development of machine translation. The first is purely scientific; it is determined by the complexity and intricacy of machine translation models. As a type of linguistic activity, translation affects all levels of language – from grapheme recognition to conveying the content of individual sentences and text as a whole. There is a need to accelerate the process of and increase the volume of translation, thus increasing the requirements for translation as an industrially applicable product. The second incentive is social. It is driven predominantly by the growing role of translation in the modern world as a prerequisite for the provision of interlingual communication, the volume of which is increasing every year.

The first generation of machine translation systems was based on sequential translation algorithms, that could on translate word-by-word, phrase-by-phrase. The capabilities of such systems were determined by the available vocabulary sizes, which directly depended on the amount of addressable computer memory. Translation of the text was carried out in separate sentences with meaningful connections between them not being taken into account. Such systems are called direct translation systems. Later on, they were replaced by subsequent systems, in which the translation from language to language was performed at the level of syntactic structures. The translation algorithms used a set of logical operations, with the following steps (Hutchins, 2005):

- 1) analyzing the translation sentence;
- 2) constructing its syntactic structure according to the rules of grammar of the source language;
- 3) transforming it into a syntactic structure of the original sentence according to the target language grammar;
- 4) synthesizing the original sentence, substituting the right words from the dictionary. Such systems are called T-systems (from the word «transfer»).

Building machine translation systems based on obtaining some meaningful representation of the input sentence through its semantic analysis is considered to be the aim of machine translation. It should then be followed by a synthesis of the sentence in the target language according to the obtained meaningful representation. Such systems are called I-systems (from the word «interlingua»). It is generally believed that the next generations of machine translation systems will belong to the class of I-systems (Hutchins, 1986: 135).

The first experiments with creating machine translation programs showed that it was necessary to solve problems one by one. There were too many difficulties and inaccuracies in the rules of formalization and creation of algorithms for text analysis, no agreement on the contents of dictionaries or on linguistic patterns to be used in machine translation. It turned out that traditional linguistics had neither the factual materials nor the ideas and concepts needed to build machine translation systems that would use the inner content to reconstruct the text.

At the end of the twentieth century, the statistical approach to machine translation started to develop. Ostensibly, such translation is not based on rules, but on statistics. The main method of such a translation is to train the machine by providing a sufficiently large (sample size of hundreds of thousands) number of parallel texts – containing the same information in different languages. Let us consider the methods of statistical translation by looking at the example model used by Yandex in the Yandex.Translate system as analyzed by M. Vozniuk. It consists of three stages: a translation model, a language model, and a decoder (Vozniuk, 2011: 143). The translation model for a pair of languages is a table consisting of all the words and phrases of the source language known to the machine and their translations into the target language, indicating the likelihood of such a conversion.

Statistics-based machine translation (SBMT or SMT) takes into account not only individual words, but also phraseology consisting of several words. Next is the language model, namely the language model for target language. It is a list consisting of all words and phrases found in the provided texts along with the frequency of their use. The system then proceeds directly to the

translation process that the decoder deals with. Each sentence of the source text sorts through all viable translation options, combining phrases from the translation model, and arranging them in descending order of probability. Thus, the language model tells the decoder which version of the translation is more suitable for the given phrase, based on statistical data.

The main advantage of statistical systems is that their quality does not lag behind the development and mobility of the language: if any changes occur in the language, the system immediately recognizes this and learns independently (Chan, 2015: 385). Statistical systems also have high smoothness, that is, the output text is similar to the speech delivered by a person. However, the existence of such a system requires serious technical resources and high-quality parallel texts. Another significant drawback of such a system is the lack of sensitivity to the fine structure of the text, and, as a consequence, a large number of grammatical errors may be contained in the output text.

Nowadays machine translation is a rapidly developing area, especially considering the innovations brought by the neural networks. Since 2014, according to the BLEU metrics, the average evaluation of a translated text and how it compares to an authored translation significantly increased to 0.4, which indicates that MT systems are slowly closing the gap between automated and manual translations.

It is best to keep in mind, however, that while quality is the key metric for evaluation of various target language texts, we should keep in mind that these two types of translation may serve different purposes.

Results and discussion. In this article we will be analyzing stylistic, lexical and grammatical errors made by modern NMT systems when tasked with translating a text of a belletristic style. For our research we decided on using Kurt Vonnegut's 1973 novel «Breakfast of Champions or Goodbye Blue Monday». This novel was chosen due to Vonnegut's style being much more laconic and literal than that of a typical novelist. This feature of author's idiomatic style, complete with generous usage of simple stylistic devices such as inversion, deadpan and others, allows us to test NMT systems on a genuine literary work, all while not overtaxing said systems with too much contextual knowledge. In total, 50 samples from the novel were chosen for the analysis.

Original text	Google Translate	Yandex.Translate	Microsoft Translator
<i>This is a tale of a meeting of two lonesome, skinny, fairly old white men on a planet which was dying fast.</i>	<i>Це казка про зустріч двох самотніх, худих, досить старих білих чоловіків на планеті, яка швидко вмирала.</i>	<i>Це розповідь про зустріч двох самотніх, худих, досить старих білих людей на планеті, яка швидко вмирала.</i>	<i>Це розповідь про зустріч двох самотньо, худі, досить старих білих людей на планеті, яка вмирав швидко.</i>

Even in the first example we can already see what will quickly become a trend going forward: Microsoft's translation utility is not properly equipped to deal with inflections and grammatical categories which differ from English (such as cases, grammatical gender etc.)

Original text	Google Translate	Yandex.Translate	Microsoft Translator
<i>Most other countries didn't have doodley-squat.</i>	<i>У більшості інших країн не було дудлі-присідання.</i>	<i>У більшості інших країн не було дудлі-сквот</i>	<i>У більшості інших країн не було додулі-присадкуватий.</i>

This example clearly shows that in the situation with a colloquialism, all three of the NMT systems default to literal translation (*squat – присідання, присадкуватий*). To have squat is generally understood to mean «to have nothing at all», but as the neural network was not made aware of general context of the phrase, it fell back on the old word-for-word translation techniques.

Original text	Google Translate	Yandex.Translate	Microsoft Translator
<i>Dwayne Hoover's and Kilgore Trout's country, where there was still plenty of everything, was opposed to Communism.</i>	<i>Країна Дуейна Гувера та Кілгора Траут, де ще було багато всього, була проти комунізму.</i>	<i>Країна Дуейна Гувера і Кілгора Траута, де все ще було в достатку, була налаштована проти комунізму.</i>	<i>В країні, де було ще багато всього, виступав проти комунізму.</i>

This is a first example where we can see a clear divergence between our results. Whereas Google's system leaned toward a more literal translation («багато всього»), Yandex decided to use paraphrase for its translation, which gave it a more natural feel («все це було в достатку»). The most peculiar, however, is Microsoft's translation: it simply omitted the names of the protagonists from the beginning of the sentence, as if unsure how to translate them. Name translation will be a more interesting point in our next example:

Original text	Google Translate	Yandex.Translate	Microsoft Translator
<i>Trout and Hoover were citizens of the United States of America, a country which was called America for short.</i>	<i>Форель та Гувер були громадянами Сполучених Штатів Америки, країни, яку коротко називали Америкою.</i>	<i>Траут і Гувер були громадянами Сполучених Штатів Америки, країни, яка для стислості називалася Америкою.</i>	<i>Форель і Гувер були громадянами Сполучених Штатів Америки, країна, яка була названа Америка на короткий.</i>

Here we can more clearly see the issue with translation of names. Both Google and Microsoft translated «Trout» as «форель», which, while lexically correct is completely wrong from a contextual standpoint, as it is the last name of the novel's protagonist.

Moreover, Microsoft was unable to identify a correct vector of context for a phrase «for short», which led to a rather incongruent translation by the system.

Original text	Google Translate	Yandex.Translate	Microsoft Translator
<i>Here was another piece of evil nonsense which children were taught: that the sea pirates eventually created a government which became a beacon of freedom to human beings everywhere else.</i>	<i>Ось ще один шматок злих дурниць, яких навчали дітей: про те, що морські пірати вреіт-реіт створили уряд, який став маяком свободи для людей.</i>	<i>Ось ще одна зловісна нісенітниця, яку навчали дітей: що морські пірати вреіт-реіт створили уряд, який став маяком свободи для людей у всьому світі.</i>	<i>Ось ще один шматок зла дурниці, які навчали дітей: що морські Пірати в кінцевому підсумку створили уряд, який став маяком свободи людських істот всюди.</i>

This example mainly falls victim to literal translation, where «piece of evil nonsense» was translated word-for-word by both Google's and Microsoft's systems as «шматок зла» and «шматок злих дурниць». Yandex successfully evaded this particular issue, but all three chose to directly translation word-combination «beacon of freedom», whereas, in our opinion, a generalization would have worked much better (i.e. «символ свободи»).

Original text	Google Translate	Yandex.Translate	Microsoft Translator
<i>Actually, millions of human beings were already living full and imaginative lives on the continent in 1492.</i>	<i>Насправді мільйони людей вже повною мірою живуть на континенті у 1492 році.</i>	<i>Насправді в 1492 році мільйони людей вже жили повним і творчим життям на континенті.</i>	<i>Насправді, мільйони людських істот вже живуть повним і творчим життям на континенті в 1492.</i>

This is a rather peculiar sample, as the underlying statistical data may explain the issue with this paragraph. Two out of three algorithms translated «*imaginative*» as «*творчий*». As this word is oftentimes used as a synonym for creative, they just substituted the closest word they have for that vector. We would suggest «*насичений*» as a contextual synonym here, as it has slightly wider application.

Original text	Google Translate	Yandex.Translate	Microsoft Translator
<i>Here was the core of the bad ideas which Trout gave to Dwayne: Everybody on Earth was a robot, with one exception – Dwayne Hoover.</i>	<i>Тут було серцевина поганих ідей, які Траут дав Двейн: Усі на Землі були роботом, за одним винятком – Двейн Гувер.</i>	<i>Ось у чому була суть поганих ідей, які Траут вселяв Двейну: всі на землі були роботами, за одним винятком – Двейн Гувер.</i>	<i>Тут був основний з поганих ідей, які форель дала Двейн: все на землі був робот, з одним винятком – Двейн Гувер.</i>

Here Google clearly misjudged the meaning of the word «core», which can mean «серцевина» in the context of talking about wood and trees, where wooden core is the innermost part of the tree. Even Microsoft Translator managed to give roughly the correct idea, although the pervasive problems with inflections and syntax errors make this text mostly unreadable. All systems are constrained by inability to completely change the structure of the sentence without altering its meaning or intent – which can be perfectly seen as all three of them use dash to show who the narrator is talking about. A full transformation could be beneficial here to make the sentence more natural-sounding: «*Ось у чому була суть поганих ідей Траута, якими він годував Двейна: усі на Землі були роботами, за винятком самого Двейна Гувера...*».

Original text	Google Translate	Yandex.Translate	Microsoft Translator
<i>His high school was named after a slave owner who was also one of the world's greatest theoreticians on the subject of human liberty.</i>	<i>Його середня школа була названа в честь рабовласника, який також був одним з найбільших теоретиків світу на тему свободи людини.</i>	<i>Його Вища школа була названа на честь рабовласника, який також був одним з найбільших теоретиків у світі з питання людської свободи.</i>	<i>Його середню школу було названо на честь рабської власниці, яка також була одним з найбільших теоретиків світу з тематики людської свободи.</i>

This example mostly displays that even with major issues in regards to syntax, Microsoft Translator can still produce reasonably accurate results. Previously «*high school*» was understood and translated as «*середня школа*», which is represented by Google's and Microsoft's translation. Nowadays, though, it is mostly translated verbatim as «*старша школа*». Also of note is the final part of the sentence, with both Yandex («*одним з найбільших теоретиків у світі з питання людської свободи*») and Microsoft's («*одним з найбільших теоретиків світу з тематики людської свободи*») showing great results for translating structures with prepositions.

Original text	Google Translate	Yandex.Translate	Microsoft Translator
<i>Dwayne's bad chemicals made him take a loaded thirty-eight caliber revolver from under his pillow and stick it in his mouth. This was a tool whose only purpose was to make holes in human beings.</i>	Погані хімічні речовини Дуейна змусили його взяти з-під подушки завантажений револьвер тридцяти восьми калібрів і засунути його в рот. Це був інструмент, єдиною метою якого було зробити діри в людях.	Погана реакція Дуейна змусила його витягнути з-під подушки заряджений револьвер тридцять восьми калібру і сунути його в рот. Це був інструмент, єдиною метою якого було робити дірки в людських істотах.	Погані хімічні Дуейн зробив йому взяти завантажений револьвер 38 калібру під подушку і дотримуватися його в рот. Це був інструмент, чия єдина мета полягала в тому, щоб зробити отвори в людських істот.

This paragraph shows us the downside of NMT systems. Yandex's translation of «bad chemicals» is most likely due to rather frequent occurrence of a phrase «bad chemical reaction» in the dataset used to train the system, which led to its decision to translate it directly, omitting the word chemical as it deemed it unnecessary. Microsoft Translator translated verb «to stick» as «дотримуватися», which makes sense as it is oriented on business users and international communication. This meaning of the word is more common than the one the author intended. This shows us that Microsoft still leans heavily on their statistical model, while they are still in the process of implementing full capabilities of neural networks.

Original text	Google Translate	Yandex.Translate	Microsoft Translator
<i>I do not know who invented the body bag. I do know who invented Kilgore Trout. I did.</i>	Я не знаю, хто винайшов сумку для тіла. Я знаю, хто винайшов Кілгор Траут. Я зробив.	Я не знаю, хто винайшов мішок для трунів. Я знаю, хто винайшов Кілгора Траута. Я зробив.	Я не знаю, хто винайшов тіло мішок. Я знаю, хто винайшов Кілгор форелі. Я робив.

Right from the outset we can see that only one (Yandex) of three NMT systems has successfully translated «*the body bag*» idiom. The other two systems failed to recognize it as well as to set correct inflections for the words according to their cases. All three systems failed the translation of the last sentence in this example. «*I did*» here refers to the previous sentence, and as such, a more appropriate and simpler solution should have been «Я» or «*Це зробив я*». What makes this failure more surprising is the fact that recurrent neural networks were able to retain contextual information outside the bounds of a single sentence since early 2017. We believe this mistranslation may be due to an incorrectly trained target language neural network.

Original text	Google Translate	Yandex.Translate	Microsoft Translator
<i>The clothes were conservative and neat, in Harry's opinion.</i>	Одяг був консервативним і акуратним, на думку Гаррі	Одяг був консервативним та акуратним, на думку Гаррі.	Одяг був консервативним і акуратним, на думку Гаррі

This is the only example in our testing whereby all three systems had the same output. From this one may induce that NMT can now handle translation of simple sentences quite well.

Original text	Google Translate	Yandex.Translate	Microsoft Translator
<i>So poor Harry spent a wretched Veterans'</i>	Так бідний Гаррі після цього провів	Так що після цього бідолаха Гаррі	Так бідні Гаррі провів жалюгідний

<i>Day weekend after that. But Dwayne spent a worse one.</i>	<i>жальогідний день ветеранів. Але Дуейн провів гірше.</i>	<i>провів жальогідні вихідні в День ветеранів. Але Дуейн провів ще гіршу ніч.</i>	<i>ветеранів день у вихідні після цього. Але Дуейн провів гірше.</i>
--	--	---	--

In this example all of our systems were unable to transform the original sentence in such a way that would conform to grammatical rules of the target language. A more correct translation would be «*Після того бідлашній Гаррі жахливо провів День ветеранів. Але Дуейн провів його ще гірше*». The problem is once again in the lack of contextual transference between the first and the second sentence. Only Yandex tried to insert additional context into the second sentence, but it chose the wrong one, as there was no mention of night in the original text.

Original text	Google Translate	Yandex.Translate	Microsoft Translator
<i>Criminals would point guns at people and say, «Give me all your money», and the people usually would.</i>	<i>Злочинці вказували б зброю на людей і казали: «Дайте мені всі свої гроші», і люди зазвичай хотіли б.</i>	<i>Злочинці направляли на людей зброю і говорили: «віддайте мені всі ваші гроші», і люди зазвичай так і чинили.</i>	<i>Злочинці будуть вказувати зброю на людей і говорити, «Дай мені всі ваші гроші», і люди зазвичай будуть.</i>

Here we once again observe that translation systems designed by primarily English-speaking multinational companies, such as Microsoft and Google, took a much more English-centric approach to the training of their NMT systems. Both of those systems exhibit typical issues, such as using a wrong grammatical gender, wrong tense (*would* in the case of a reminiscence should be translated by past tense in Ukrainian), small stylistic issues («*Дай мені всі **ваші** гроші*» where the first word implies familiarity towards a single recipient, but the second one implies either more recipients of the message or a degree of respectful address, which is not typical for a robbery) etc.

Original text	Google Translate	Yandex.Translate	Microsoft Translator
<i>While Kilgore Trout was inadvertently poisoning the collective mind of New York City, Dwayne Hoover, the demented Pontiac dealer, was coming down from the roof of his own Holiday Inn in the Middle West.</i>	<i>У той час як Кілгор Траут був ненавмисно отруює колективний розум Нью-Йорка, Дуейн Гувер, в божевільному дилера Pontiac, спускався з даху свого власного Holiday Inn на Середньому Заході.</i>	<i>У той час як Кілгор Траут ненавмисно отруював колективний розум Нью-Йорка, Двейн Гувер, божевільний дилер «Понтіака», спускався з даху свого власного готелю «Холідей Інн» на Середньому Заході.</i>	<i>Хоча Кілгор форель ненавмисно отруєння колективним розумом Нью-Йорка, Дуейн Гувер, божевільний дилер Pontiac, спускається з даху свого готелю Holiday Inn на Близькому заході.</i>

In this particular case, Google's algorithm could not properly handle the tense of the sentence («*був отруює*») and case inflections («*божевільному дилера*») whereas Yandex's hybrid approach and its predilection towards Slavic languages yielded almost perfect translation. It automatically picked up on the context that Holiday Inn was, in fact, a hotel, and specified this information for Ukrainian reader. One peculiar fact is that Yandex even transliterated word «*Pontiac*» and assigned it the inflection of the genitive case, which may suggest a more complete understanding of the concept and the context behind it, while two other systems opted to keep the brand in English. Microsoft's algorithm once again mistranslated the protagonist's last name as the service was never really designed to translate literary works.

Original text	Google Translate	Yandex.Translate	Microsoft Translator
<i>Patty Keene flunked English during the semester when she had to read and appreciate Ivanhoe, which was about men in iron suits and the women who loved them.</i>	<i>Петті Кіні завалив англійську мову протягом семестру, коли вона повинна була прочитати і оцінити Айвенго, який був про чоловіків в залізних костюмах і жінок, які люблять їх.</i>	<i>Петті Кін завалила англійську протягом семестру, коли їй довелося читати і цінувати «Айвенго», який був про чоловіків в залізних костюмах і жінок, які їх любили.</i>	<i>Патті кейен завалив англійською мовою в семестр, коли вона повинна була читати і цінувати іваники, яка була про чоловіків у залізних костюмах і жінки, які любили їх.</i>

From the outset, we can see a difference in translation of a person's name. Google Translate opted to use the approach of transliteration. Yandex, on the other hand, decided on transcription. While both approaches may be valid, we believe the latter is the more accurate of the two. Microsoft Translator could not handle this task and settled somewhere in between the two other answers. What is more interesting is that the first two NMT systems are much more aware of cultural realia and famous works of literature as they are able to translate name «*Ivanhoe*» without issues. Microsoft's business-oriented MT system apparently lacks this awareness which is actively affecting its ability.

Original text	Google Translate	Yandex.Translate	Microsoft Translator
<i>And Chaos announced that it was about to give birth to a new me by putting these words in the mouth of Rabo Karabekian: «What kind of a man would turn his daughter into an outboard motor»?</i>	<i>І Хаос оголосив, що збирається народити нового мене, вклавши в уста Рабо Карабекяна такі слова: «Який чоловік перетворить свою дочку на позашляховий мотор»?</i>	<i>І хаос оголосив, що ось-ось народить Нового мене, вклавши в уста Рабо Карабекяна такі слова: «яка людина перетворить свою дочку в підвісний мотор»?</i>	<i>І хаос оголосив, що збирався народити новий мене, поставивши ці слова в уста Рабо Карабекяна: «яка людина Оберне дочку в Човновий Мотор»?</i>

This example was particularly interesting to analyze. All three systems managed to successfully translate a character's name. However, only Google's algorithm preserved the capitalization on the word «*Chaos*», which was correct as the author intentionally imbued it with significance, as if making it a deity from the Greek myth. Even more interesting is that phrase «*outboard motor*» was translated three different ways. Yandex was able to correctly specify the type of the motor, whereas Microsoft's system went for generalization, hence the «*човновий мотор*». Google was the only one incapable of translating this phrase.

Let us take a look at one final example:

Original text	Google Translate	Yandex.Translate	Microsoft Translator
<i>«It's all like an ocean!» cried Dostoevski. I say it's all like cellophane.</i>	<i>«Це все як океан!» — закричав Достоевський. Я кажу, це все як целофан.</i>	<i>«Все це схоже на океан!» — вигукнув Достоевський. Я кажу, що все це схоже на целофан.</i>	<i>«Це все як океан!» заволав Достоевські. Я кажу, що все це як целофан.</i>

Only Microsoft Translator had minor issues with translation of Dostoyevsky's name. Barring that, all three variants of translation are acceptable.

Conclusions. All in all, machine translation of belletristic texts was handled exceptionally well by Yandex and was quite acceptable (barring numerous grammatical errors) on Google's platform. The outlier in this case is Microsoft Translator, whose mistranslation of realia and same aforementioned mistakes make its output much less readable than its competitors.

Although the quality of machine translation is largely improved, it is still not usable for anything outside of facilitation of global communications. Considering that this area of research is closely related to computer speech recognition, an argument could be made that MT will find future uses as a tool for an on-the-fly interpreting for those traveling abroad for business without proper knowledge of the language. As the services of a highly-trained and qualified interpreter are costly, it would make sense for large corporations to invest upfront into machine translation to save costs later, which is exactly Google's current trend with their system already having a beta version of said feature.

According to our research, the mistakes made by modern NMT systems mostly fall into the following categories: incorrect/inappropriate punctuation for the target language, where the translation may be coherent and adequate, but incorrectly used commas make it harder to parse; inflections, which usually come in the form of adjectival phrases (*погана пес, зелений ліси etc.*). The same is also true for verb conjugations.

The main problems we see arising from such translations arise from the fact that the systems depend on a large amount of high-quality data sets (i.e., corpora of texts for specific language pairs). The quality of these sets directly influences the quality of the output, which in our case is the quality of the target language text. It can be seen by comparing the average quality of translation between Google's and Microsoft's systems. The former one makes less mistakes on average and does not have as many issues in regards to identifying a contextual meaning of a polysemantic lexeme.

We believe that this issue can be fixed to a certain extent one of two ways: hiring professional translators and linguists to compile those parallel corpora or create a possibility for every person to contribute to this process even on a small scale. The first approach would be very time and labor consuming, but would ultimately provide us with a higher quality data set, which may lead to further improvements in MT. The second is already being deployed by all three major NMT systems but may lead slower progression due to lack of quality control and oversight.

A further analysis of this technology in the following years may yield useful information regarding their evolution and changes in behavior as the systems mature.

Moreover, a comparative study of the same inputs on the same systems in 3 to 5 years will depict qualitative differences and can give us a better insight as to the progression rate in the field.

For us, another potential prospect of this research lies in widening the subject area of texts chosen to reflect the variety of writing styles in use on the Internet right now. Inclusion of texts from confessional, business, and other styles may allow us to highlight more lacunae in the neural network models and to suggest further means of improvement.

REFERENCES

Chan, S. (2015). *Routledge Encyclopedia of Translation Technology*. Oxon: Routledge [in English].

Darwish, A. (2001). *Transmetrics: A Formative Approach to Translator Competence Assessment and Translation Quality Evaluation for the New Millennium*. Retrieved from: http://www.translocutions.com/translation/transmetrics_2001_revision.pdf [in English].

Forcada, M. L. (2017). Making sense of neural machine translation. *Translation Spaces*, 6, 291–309 [in English].

Gordin, M. D. (2015). *Scientific Babel: How Science Was Done Before and After Global English*. Chicago; Illinois: University of Chicago Press [in English].

Hearne, M. (2011). «Statistical Machine Translation: A Guide for Linguists and Translators». *Language and Linguistics Compass*, 5, 1–21 [in English].

Hutchins, W. J. (1986). *Machine translation: past, present, future*. New York City [in English].

Hutchins, W. J. (2005). *Machine translation: a concise history*. New York. Retrieved from: <https://pdfs.semanticscholar.org/e97a/40cc28ce17a17ce9b73d77e69ffa1210fa25.pdf> [in English].

Jurafsky, D. (2009). *Speech and Language Processing. An Introduction to Natural Language Processing, Computational Linguistics, and Speech Recognition*. Prentice Hall [in English].

Vozniuk, M. Yu. (2011). Kryterii otsiniuvannia perekladu [Criteria of translation assessment]. *Visnyk LNU imeni Tarasa Shevchenko – Herald of Taras Shevchenko LNU*, 9 (220), P. II, 143–149 [in Ukrainian].

Анотація

Постановка проблеми. Сьогодні машинний переклад є одним із чинників повсякденної діяльності людини. Машинний переклад може значно покращити глобальні комунікації, пришвидшивши процес перекладу, незважаючи на недосконалу якість вихідного тексту. Найчастіше результати онлайн-інструментів потребують постредагування й можуть ефективно використовуватися лише тими, хто певною мірою вже говорить мовою перекладу. Потреба в якісному перекладі зростає з кожним роком. Сьогодні пошук алгоритму для забезпечення такої якості перекладу є одним з найважливіших питань інформатики, кібернетики та лінгвістики, що доводить наукову новизну цієї роботи.

Мета статті – аналіз різних підходів до проектування систем машинного перекладу, їхніх характеристик, ефективності та якості вихідного тексту на прикладах Google Translate, Microsoft Translator та Yandex. Для досягнення цієї мети було поставлено такі завдання: визначити найспроможніші алгоритми МП, що використовують сьогодні; порівняти результати перекладів, зроблених онлайн-перекладачами; проаналізувати типові стилістичні, лексичні та граматичні помилки, що постають у перекладі; виявити переваги та недоліки онлайн-перекладачів; надати рекомендації щодо вдосконалення машинного перекладу.

Методи дослідження. Для вирішення цих завдань було застосовано методи: описовий, порівняльний, метод аналізу, експерименту та лінгвістичної інтерпретації отриманих результатів.

Основні результати дослідження. Машинний переклад художніх текстів був надзвичайно добре опрацьований Яндексом і був цілком прийнятним (за винятком численних граматичних помилок) на платформі Google. Найгіршим виявився Microsoft Translator, неправильний переклад реалій і згадані помилки роблять його результат не таким зрозумілим, як після використання інших програм. Основні проблеми, які вбачаємо в таких перекладах, пов'язані з тим, що системи залежать від великої кількості високоякісних наборів даних (тобто корпусів текстів для певних мовних пар). Якість цих наборів безпосередньо впливає на якість виводу, у нашому випадку це якість тексту цільової мови. Це можна побачити, порівнявши середню якість перекладу між системами Google і Microsoft. Перший у середньому робить менше помилок і не має стільки проблем щодо визначення контекстного значення полісемантичної лексики.

Висновки і перспективи. Уважаємо, що аналізовану проблему певною мірою можна вирішити одним з двох способів: використати знання професійних перекладачів і лінгвістів для складання паралельних корпусів або створити можливість для кожної людини зробити внесок у цей процес навіть у невеликому масштабі. Перший підхід забирає багато часу та праці, але в кінцевому підсумку надає якісніший набір даних, що може привести до подальшого покращення якості перекладу. Другий підхід уже впроваджено всіма трьома основними системами наукового машинного перекладу, але може призвести до сповільнення

прогресу через відсутність контролю за якістю. Для нас, ще одна потенційна перспектива цього дослідження полягає в розширенні предметної галузі текстів, обраних для відбиття різноманітності стилів письма, що використовують в Інтернеті зараз. Залучення текстів конфесійного, ділового та інших стилів може вможливити виділення більше лакун у моделях нейронних мереж та запропонувати подальші шляхи вдосконалення.

Ключові слова: машинний переклад, мова перекладу, мова оригіналу, покращення, контекстуальне значення, спілкування.

Abstract

Background. *Today machine translation is one of types of human activity. Machine translation can greatly facilitate global communication, accelerating the translation process, despite the imperfect quality of the source text. Most often the results of online tools require post-editing and can only be effectively used by those who already speak the target language to some extent. The need for a competent translation is growing every year. Today, the search for an algorithm to deliver this quality of translation is one of the most important questions in computer science and linguistics, therefore informing the scientific relevance of this work.*

The purpose of this paper is to analyze different approaches to the machine translation systems, their characteristics, efficacy and the quality of their output on the examples from Google Translate, Microsoft Translator and Yandex. To achieve this aim, the following tasks were set: to identify the most capable algorithms of MT in use today; to compare the results of translations made by online translators; to analyze typical stylistic, lexical and grammatical errors that appear in the translation; to identify the advantages and disadvantages of online translators; to provide recommendations for improving machine translation.

Methods. To solve these tasks, we use such methods over the course of this work: descriptive, comparative, analysis, experiment and the method of linguistic interpretation of the results obtained.

Results. Machine translation of belletristic texts was handled exceptionally well by Yandex and was quite acceptable (barring numerous grammatical errors) on Google's platform. The outlier in this case is Microsoft Translator, whose mistranslation of realia and some aforementioned mistakes make its output much less readable than its competitors. The main problems we see arising from such translations arise from the fact that the systems depend on a large amount of high-quality data sets (i.e., corpora of texts for specific language pairs). The quality of these sets directly influences the quality of the output, which in our case is the quality of the target language text. It can be seen by comparing the average quality of translation between Google's and Microsoft's systems. The former one makes less mistakes on average and does not have as many issues in regards to identifying a contextual meaning of a polysemantic lexeme.

We believe that this issue can be fixed to a certain extent one of two ways: hiring professional translators and linguists to compile those parallel corpora or create a possibility for every person to contribute to this process even on a small scale. The first approach would be very time and labor consuming, but would ultimately provide us with a higher quality data set, which may lead to further improvements in MT. The second is already being deployed by all three major NMT systems but may lead slower progression due to lack of quality control and oversight. For us, another potential prospect of this research lies in widening the subject area of texts chosen to reflect the variety of writing styles in use on the Internet right now. Inclusion of texts from confessional, business, and other styles may allow us to highlight more lacunae in the neural network models and to suggest further means of improvement.

Keywords: machine translation, target language, source language, improvement, contextual meaning, communication.

Стаття надійшла до редакції 21.10.2021

**PROPER NAMES PALETTE
IN THE NOVEL «CATHEDRAL» BY OLES HONCHAR**

O. Panchenko

Doctor of Philology, Professor,
Head of the Department of Translation and Linguistic Training of Foreigners,
Oles Honchar Dnipro National University
epanchenko2017@gmail.com
orcid.org/0000-0003-2217-5613

P. Gorelova

Student of Translation and Linguistic Training of Foreigners,
Oles Honchar Dnipro National University
polina.gorelova23@gmail.com,
orcid.org/0000-0001-5538-4265

Introduction. The problem dealt with in this article is a relevant one as the role of a name have never stopped being great, the name define functions, appearance, meaning of a character in most books. Oles Honchar has decorated his novels with a number of names with obvious semantics and philosophical background. Oles Honchar's novels are well-known in many countries and have been translated into numerous languages. This novel-warning is considered one of the greatest creations of the writer and is included into the list «1001 Books You Must Read Before You Die». The relevance of this article, thus, is preconditioned by the necessity to create the theoretical basis for the analysis of the novel content and to set the task of improving its translations into English and other languages. The onomastic problems have been discussed in a number of papers (Bondaletov, 1983; Yermolovych, 2001; Superanskaya, 1973; Jaleniauskiene. 2009 etc.). As far as the proper names in the books by Oles Honchar are concerned, we should mention the dissertation by V. Halych (Halych, 2004) and the article by D. Kudanov where some names (toponyms) are analysed (Kudanov, 2010).

The aim of the article is to analyze the system of proper names in «Cathedral» and their mutual linguistic relations. To achieve this aim it is necessary to fulfil the following tasks: to accumulate the names used in the whole novel; to classify the main types of onyms in the novel; to describe their functions and mutual relations.

Methods and methodology of investigation. The aim of the paper and its tasks define the choice of methods: descriptive which makes it possible to characterize the whole set of the onyms; classifying due to which it is possible to differentiate various types of onyms.

Results and discussion. To denote individual realia in a language there exist proper names, or onyms. Onomastics is engaged in their research. Although interest in proper names, attempts to study them, compiling dictionaries of anthroponyms and toponyms have existed for a long time, but as a scientific field onomastics stood out only in the 20th century (Superanskaya, 1973: 235–236). In 1959, the First Ukrainian Conference of Linguists took place, at which onomastics was defined as a separate scientific discipline. Since the mid-60's of the twentieth century the number of scientific works on onomastic issues published in Ukraine has sharply increased, and their specialization has deepened. From onomastics, which studies proper names, special disciplines that have a narrower subject of study – specific classes of proper names – have finally been singled out. In the second half of the twentieth century, a new direction of research of proper names on the material of the literary text was formed, which arises on the border of onomastics and stylistics, poetics, linguistics of the text, linguistic semantics, semiotics. The term «literary onomastics» was introduced to denote a special section of onomastics, closely related to the problems of literary criticism, genre theory, general trends in cultural life of the era, etc. Onomastics as a linguistic

science studies the essence of proper names, their functional specificity, origin, development, their connection with all levels, or tiers, language, theoretical and practical significance of the onomastic science itself, as well as its connections with other sciences (Bondaletov, 1983: 8).

The choice of proper names is an important aspect of the analysis of any literary work. In addition to helping understand the character in question, proper names also help to convey important thematic aspects in various literary works. The selection of proper names is one of the features of the style used by authors to convey their thoughts, ideas, beliefs, etc. in literary works. Thus, they become one of the most important features of the work offered to literary critics and help to reveal the message of the writer. That is why many literary critics pay a lot of attention to the use of proper names to help reveal the ideological and thematic content of the writer's work, which he perceives through the prism of understanding the reader or critic. In most cases, these names become significant in a certain context, and therefore, there is a clear connection between onomastics and pragmatics (Superanskaya, 16).

During the consideration of the onomastic space of Oles Honchar's novel «Cathedral» (Honchar, 1990) the onyms of the novel were systematized. We regard as the onyms of the novel such words from this text that are intended for individualization, selection of the denoted object or subject from a number of similar ones, which, most often, according to the traditions of Ukrainian spelling, are written in capital letters. The system of onyms of the novel also include contextually used in the meaning of individual common names, made in a separate form, as well as contextually used in the plural proper names that are not made in a separate form. Constant expressions derived from proper names (for example, *don Juan* (Honchar, 1990: 463)), which are fixed by dictionaries as common names, as well as possessive adjectives formed from toponyms (for example, «*мариупольські*» («*Mariupol*»)) (Honchar, 1990: 570)), which in Ukrainian onomastics are traditionally not the subject of consideration, were not included in the research materials.

In total, the text of Oles Honchar's novel «Cathedral» contains 367 proper names. Among them, about 48% are anthroponyms (177 proper names), 27% – toponyms (98 proper names), 6% – pragmatonyms (23 proper names), 5% – ergonyms (17 proper names), 5% – ideonyms names), 5% – mythonyms (17 proper names), 2% – anthropotonyms (9 proper names), less than 2% – occasional use of common names in the sense of proper (7 proper names), less than 1% – zoonyms (1 zonym). The two most numerous species are anthroponyms, i.e. all names of people, and toponyms, i.e. all names of places. This system is schematically presented in diagram 1.

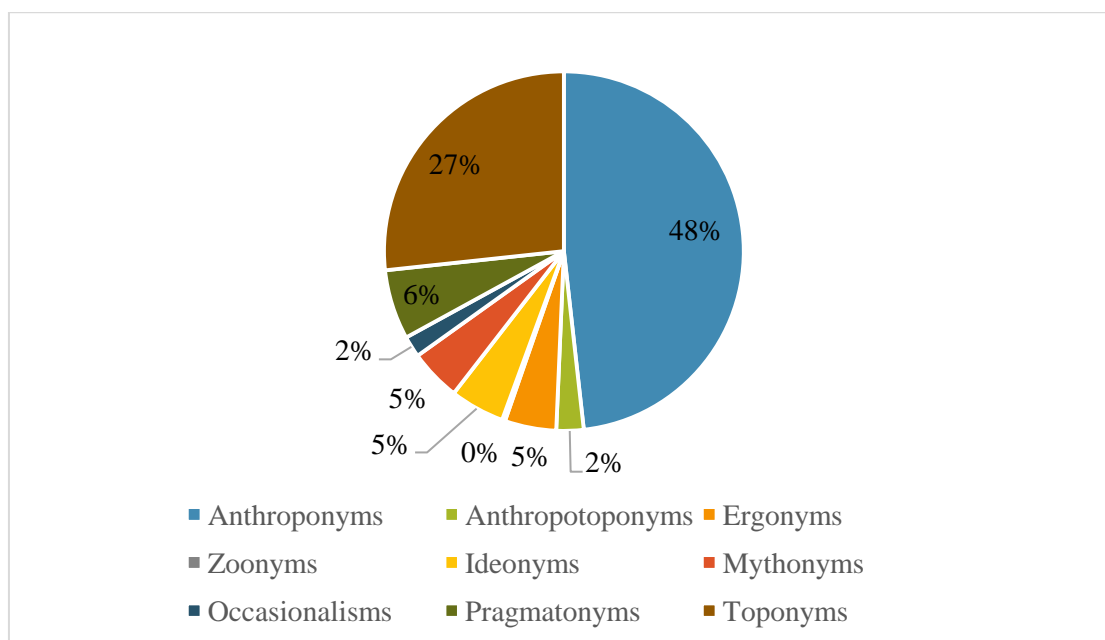

Diagram 1. Proper names in the novel «Cathedral» by Oles Honchar

Among the anthroponyms of the novel, there are 177 individual words or phrases with a close internal connection (although among them there are systems of derivatives). According to the «traditional» criterion, characteristic of Slavic linguistics and associated with the traditional system of proper names in the system of names of the novel, the following types of anthroponyms can be distinguished in the following ratio: about 36% are surnames (63 anthroponyms of this type), 25% – names, namely – their full forms (45 anthroponyms), 17% – hypocoristics, i. e. reduced forms of names (30 anthroponyms), 11% – patronymics, i.e. various names of the child derived from the name or surname of the father (19 anthroponyms), 6% – nicknames (10 anthroponyms), 4% – andronyms, i. e. the name of a woman derived from the name or surname of a man (8 anthroponyms), less than 1% gyneconyms, i.e. the name of a man by the name of a woman (1 anthroponym).

The high percentage of various surnames mentioned is due to the fact that, in addition to the surnames of the novel characters (who live in rural areas, often call each other by surnames and their derivatives, thus emphasizing the strength of family ties, and some of them also work in public institutions or communicate with their representatives, as a result of which they are often called according to the formula «comrade + surname»), the text contains many references to world culture and facts of Ukrainian history – in particular, mentions the names of world famous artists (e.g., *Рубльов Rublev* (Honchar, 1990: 489)) or rulers (for example, *Юлій Цезар Julius Caesar* (Honchar, 1990: 449)) and Ukrainian atamans (for example, *Сагайдачний Sagaydachny* (Honchar, 1990: 473)) or poets (for example, *Шевченко Shevchenko* (Honchar, 1990: 535)) etc. The classification of the anthroponym *Julius Caesar* contextually mentioned in the novel remains doubtful, however, since it is the name of a branch of the genus, we consider it expedient to classify it as a surname.

Full names in the book are not much fewer than surnames, as they are often mentioned together (thus, the antagonist in the book is often called *Володимир Лобода «Volodymyr Loboda»* (Honchar, 1990: 449)), in addition, references to world cultural figures are sometimes more appropriate if the name is mentioned (say, the name of the artist of the Renaissance *Raphael* is little known, so it is more appropriate to call him by name). Among the full names there is a case of speech onomastic homonymy – two people named *Taras* are mentioned, but there is no confusion, because in one case it is about *Taras Bulba*, in the other – about *Shevchenko*, and the context allows determining who it is. It should also be noted that sometimes the difference between the traditional Ukrainian forms of certain names, especially Greek, and the hypocoristics formed in Ukraine is extremely unstable: yes, both *Олекса Oleksa* (Honchar, 1990: 410) and *Ладимир Ladymyr* (Honchar, 1990: 510) are rather folk forms of the names *Олексій Olexii* and *Володимир Volodymyr*, respectively, the former is less connotative and more established, and the latter is purely dialectal, so it can belong to the hypocritical (especially given the context – the book already has a character named *Volodymyr*, therefore, the full form of this name in the author's speech is just that).

A relatively high rate of use of hypocoristics is explained, again, by the rural color, but at the same time shows us the attitude of the characters to each other. Thus, Olena Chechil in the novel is called *Єлька Yelka* (Honchar, 1990: 406), *Оленія Olenia* (Honchar, 1990: 537), *Єля Yelya* (Honchar, 1990: 461) and so on, because she is the object of parental care of the «older generation» of the novel (first *Uncle Egor*, and then *Izot Loboda*) and the love interest of young people (*Mykola Baglay* and *Volodymyr Loboda*), so all these characters try to treat her kindly, in addition, her relatively young age allows such treatment. The case of Volodymyr Loboda, who is often called *Володька Volodka* (Honchar, 1990: 436), is in fact the opposite one – because of his too zealous service to the party to the loss of human qualities and a sad story with his father, Loboda's son is despised contemptuously, with a touch of superiority. The diminutive suffixes -k-, -nk- and so on predominate in the creation of the novel's hypocoristics.

Patronymics are used in the novel both to emphasize the polite attitude or the formal atmosphere of the conversation (for example, *Virunka* on the lips of the flattering Loboda-son is

called *Віра Пулипівна Vira Pylypivna* (Honchar, 1990: 447)) and in everyday conversations to indicate belonging to a certain genus (for example, the children of Virunka and Ivan Baglay are called *баглайчата baglaychata* (Honchar, 1990: 407)). In the first case, the suffixes -ovich-, -yovich- (for example, *Ізотович Izotovich* (Honchar, 1990: 436)) for men and -ivna-, -ivna- (according to the literary norm) are used. for example, *Хомівна Khotivna* (Honchar, 1990: 501)) for women, and are created exclusively on behalf of the father. The second case also includes suffixes characteristic of collective nouns of the fourth declension, ie -en-, -at-, -yat (for example, *ткаченуата ткаченнята* (Honchar, 1990:407)), and suffixes characteristic for the creation of surnames, such as -iv-, -enk- (for example, *Діденків Didenkiv* (Honchar, 1990: 497), *Баглаєнко Baglaenko* (Honchar, 1990: 414)) and can also be created from the father's surname. In the system of patronymics of the novel there is also the fact of coincidence – both *Nestor Makhno* and *Izot Loboda* have patronymic *Іванович Ivanovich* (Honchar, 1990: 521), but because it is used in combination with the name, no confusion arises. Sometimes ironic «pseudopatronymics» are used, which the characters use mainly to insult the «fatherless» or to show their indifference to the interlocutor. They are created according to the rules of literary language, but not on behalf of the father, but on the word *батько father*, and can be written in both uppercase and lowercase letters. The novel records two cases of the use of «pseudopatronymics»: in certain circumstances, the heroine and the minor character are called *Олена батьківна Olena bat'kivna* (Honchar, 1990: 423) and *Роман батькович Roman Bat'kovuch* (Honchar, 1990: 558).

Nicknames in the novel are usually either mocking or, conversely, somewhat sublime, and are created in different ways: from the anthroponyms of other people (*Шаміль України Shamil of Ukraine* (Honchar, 1990: 521)), and from his own anthroponym called *Чечілька Chechilka* (Honchar, 1990: 426)), and from common names (*Патлатий Patlatiy Fluffy* (Honchar, 1990: 520)), in particular by giving the common name its own form (*Крутії Юшкоїдович Kruti Yushkoidovich* (Honchar, 1990: 452)), and by analogy to Cossack surnames (for example, *Неминайкорчма Neminaykorchma* (Honchar, 1990: 514)) – depending on the purpose of such name. Most nicknames in the novel are contextual (for example, the nickname *Чечілька Chechilka* (Honchar, 1990: 426) from the surname *Чечіль Chechil*, outwardly similar to the patronymic or hypocoristics), but the exception is *батько Махно Father Makhno* (Honchar, 1990: 525) – historically the name assigned to Nestor Makhno, as well as the nickname *Батькопродавець Father-seller* (Honchar, 1990: 445), which becomes a frequent name of Volodymyr Loboda.

There are not many andronyms in the novel, but they play an important role in the text: for example, the names of some wives and widows – such as *Шпачиха Shpachykha* (Honchar, 1990: 410), *Баглаїха Baglaikha* (Honchar, 1990: 414) – are unknown, but it is by andronyms that they are known as the characters of the novel, and easily recognized by readers. Usually andronyms are created according to the traditional for the Ukrainian language scheme «the basis of the husband's surname + the suffix -ih- or -ih- plus the ending of the feminine of the first declension» (for example, *Ткаченчиха Tkachenchikha* (Honchar, 1990: 414)), but the exception is Virunka, the wife of Ivan, and there are several prerequisites for that. First, everyone calls her mother-in-law *Baglaikha*, so there would be misunderstandings; second, she belongs to the younger generation and is more independent of her husband. The andronyms consist of the surname of the man and the suffixes -k-, -ev-, sometimes resembling an independent surname: *Баглайка Baglayka* (Honchar, 1990: 467), *Баглаєва Baglayeva* (Honchar, 1990: 492). According to a similar scheme, the name of Makhno's wife, *Налуна – Махнова Makhnova* was formed (Honchar, 1990: 527).

There is one gyneconym in the novel, and it is used contextually – this is the name of Ivan Baglay after his wife, the possessive pronoun *Віруньчин Virunchin* (Honchar, 1990: 402). Perhaps this underlines the couple's strong bond, which was not hindered even by Ivan's departure for India.

As for the classification according to the so-called «real-fictional» criterion, it should be noted that the total number of anthroponyms in this case will be greater, because here two cases of anthroponymic homonymy should be considered as 4 separate anthroponyms, so there will be 119. The absolute majority consists of anthroponyms denoting the characters of this novel – 118

anthroponyms, which is about 66% of the total, and it should be noted that most often it is a combination of real anthroponyms (for example, *Ізот Іванович Лобода* Izot Ivanovich Loboda (Honchar, 1990: 480)). Anthroponyms of characters from other works of art in the text are much less numerous – only 6 of them, which is about 3% of the total, and most often mentioned heroes of Ukrainian literature (for example, *Настя* Nastya (Honchar, 1990: 473), the name of the heroine of the novel, which *Yelka* reads – obviously, it's about Roxolana). Quite conditionally, the name *Маруся* Marusya (Honchar, 1990: 447), characteristic of the traditions of Ukrainian literature, can be attributed to the same type.

There are many anthroponyms of real historic personalities, which are simply mentioned in the text – 46 of them, which is 26% of the anthroponyms of the novel. There are only three real historic personalities in the novel: Makhno and his Halyna, as well as Baron and the conditionally real Yavornytsky, and some of their names are simply not recorded by sources or recorded in a small sample (for example, *Шаміль України* Shamil of Ukraine) (Honchar, 1990: 521)), so their reality remains in question. All 9 of them in total make up 5%.

It is also worth noting that the names of the characters of the novel can not be called eloquent, but their connotation, semantics are quite transparent. For example, the surname *Баглай* Baglay (Honchar, 1990: 400) is quite typical for the Cossacks, and the surname *Лобода* Loboda (Honchar, 1990: 412) refers us at the same time to the weeds that Volodymyr became for his family and land, and to the folk-song symbol of sorrow, which embodies Isot.

It is worth noting the fact that the novel has a combination of anthroponyms and adjectives. Anthroponyms with affixes are similar in meaning to nicknames and can denote the profession of the character (*Ганна-мотористка* Hanna the Motorist (Honchar, 1990: 405)), their physical features (*Костя-сліпий* Kostya the Blind (Honchar, 1990: 405), *Іван-рудий* Ivan the Red (Honchar, 1990: 402)), character traits (*Іван-дикий* Ivan the Wild (Honchar, 1990: 402)), facts from life (*Филимон-сталінградець* Philimon of Stalingrad (Honchar, 1990: 538)), perform the function of distinction for the characters – relatives (*Лобода-син* Loboda son (Honchar, 1990: 436) and *Лобода-син* Loboda-father (Honchar, 1990: 540)), etc. The use of names, surnames, hypocrites and even nicknames with attachments is used to further characterize the characters. There are about 30 such combinations. However, they cannot be considered as a separate type of anthroponyms, as they are only a contextual variant of using certain names, surnames, hypocrites, etc. in combination with common nouns or adjectives.

It is also worth mentioning zoonyms, because, according to the classification of A. Bach, they, along with anthroponyms fall into one category – the names of living beings. However, the sample of zoonyms in the novel is insignificant – only one zoonym, the nickname of the cow that *Yelka* works with – *Княгиня* Princess (Honchar, 1990: 419). This is a name with a rather transparent semantics for the Ukrainian reader, which, however, is the only one in the work, because in general animals do not play a big role in the plot. The «record holder» Princess is connected with *Yelka*'s former work and could give the girl a better life even in her native place.

It should also be noted that at the intersection of names of living beings and names of places there is a special type of names, which can not be attributed with confidence to a special form of anthroponyms or toponyms. These are anthroponymic toponyms, or anthropotoponyms. There are only 9 of them in the work, if we consider different forms to denote the same places as one word. They are usually formed from the names or surnames of people, sometimes in the same way as ordinary toponyms (for example, *Махноград* Makhnograd (Honchar, 1990: 469)), sometimes – through the formation of a possessive adjective (for example, *Орлянченків двір* Orlyanchenko's yard (Honchar, 1990: 430)), sometimes with the help of prepositions of place (for example, «*біля Филімона* near Philimon (Honchar, 1990: 538)). They often serve to guide the characters on the ground and indicate the affiliation of a particular plot of land. We do not attribute to such toponyms *Сталінград* Stalingrad (Honchar, 1990: 443), because it, having a clear anthroponymic semantics, does not indicate that this area belongs to a person named «Stalin».

The system of proper names of the novel includes the following types of toponyms can be

distinguished, the total number of which is 98, in the following ratio: about 29% of polysonyms, i. e. names of cities (28 toponyms of this type), 15% of horonyms, i. e. names of historically or geographically unique regions), 11% of cratonyms, i. e. names of states, countries (11 toponyms), 11% of synonyms, i. e. names of villages and settlements (11 toponyms), 8% of potamonyms, i. e. names of rivers (8 toponyms), 5% of limnonyms, i. e. names of lakes, reservoirs (5 toponyms), 4% of homonyms, i. e. street names (4 toponyms), 4% of urbanonyms, i. e. inner city names or, in the context of the novel's onomastic space, also rural objects (4 toponyms), 2% of hydronyms, i. e. water names objects (2 toponyms), 2% of insulonyms, i. e. names of islands and peninsulas (2 names), 1% of continentonyms, i. e. names of continents (1 toponym), 1% of macrotoponyms, i. e. names of large uninhabited objects (1 toponym), 1% of oceanonyms, i. e. names of oceans (1 toponym), 1% of pelagonyms, i. e. then the names of the seas (1 place name). Real toponyms prevail absolutely, so it makes no sense to give a percentage, it is more appropriate to consider specific examples.

It should be noted that hydronyms in the general sense include limnonyms, potamonyms, oceanonyms, and pelagoniums, but in our study we regard as hydronyms only those that do not fall under any of the above narrow definitions. The absolute predominance of polysonyms and horonyms in the novel is explained, by the way, by frequent references to the achievements of world culture and world history: for example, *Рим* Rome (Honchar, 1990: 449), *Європа* Europe (Honchar, 1990: 462). All polysonyms and choronyms of the novel are real.

A relatively large number of synonyms is explained by the fact that the events take place in rural areas. The villages and settlements where the action takes place are usually fictional and with rather transparent semantics: for example, *Зачіплянка* Zachiptyanka (Honchar, 1990: 400), where most of the events take place, as explained in the novel, so named, that «someone once got caught up in something here» (Honchar, 1990: 400), and *Вовчуги* Vovchugi (Honchar, 1990: 417), the native village of Yelka, come from the name of the river Vovcha, and also hints at the folklore image of the wolf as unfriendly, hostility shown by fellow villagers to Yelka.

A large number (if taken in total) of the names of water bodies, i. e. potamonyms, limnonyms, etc. is explained by the fact that the action takes place on the banks of the Dnipro, which has a large number of tributaries, features of the channel: for example, *Самарчук* Samarchuk (Honchar, 1990: 575), *Бабине Коліно* Babyne Kolino (Honchar, 1990: 475), etc. The names of large bodies of water – oceanonyms, pelagonyms – as well as most cratonyms, insulonyms, urbanonyms, as well as macrotoponyms and continentonyms – are quite real and are used in small numbers, in stories about the travels of heroes or, again, a reference to the world culture. The hodonyms of the novel belong mainly to Zachiptyanka and are, of course, fictional, with very transparent semantics: for example, *Широка* Shiroka Street (Honchar, 1990: 407), *Весела* Vesela Street (Honchar, 1990: 401) etc.

Two other large categories of proper names presented in the novel are the names of cultural, material and spiritual objects, respectively. Their relatively large number is also related to references to world culture when it comes to, for example, artonyms or architectural names, as well as to the need to reflect realities when talking about, for example, commodity names. The names of the objects of material culture of mankind, that is, pragmatonyms, still predominate by a small margin. There are only 23 of them in the novel, and their varieties are presented in the following ratio: about 35% are architectural names, i. e. the names of architectural structures and monuments (9 pragmatonyms), 30% – commodity names, i. e. brand names (6 pragmatonyms), 22% – pareonyms, i. e. names of transport (4 pragmatonyms), 9% – phaleronyms, i. e. names of awards (2 pragmatonyms), 5% – chrematonyms (1 name). It should be noted that this distribution is also quite conventional, because among the regional names, for example, there are names of specific transport units – for example, *Мрія* Dream (Honchar, 1990: 458) (motorboat), and models, brands – for example, *Запорожець* Zaporozhets (Honchar, 1990: 475). However, most researchers still classify these subtypes of proper names as one type.

It is not very easy to classify the name of the mound *Чортомлик* Chortomlyk (Honchar,

1990: 521), which could be included in the toponyms, if it marked a landmark in the area – one in the context of the story of Yavornytsky's research, in which it is presented in the novel about the archeological object, and, consequently, the object of material culture.

The absolute predominance among the pragmatonyms of the names of architectural structures and monuments is due primarily to constant comparisons of the cathedral, around which the whole conflict of the novel unfolds, with other monuments of a similar type – for example, *собор св. Петра* St. Peter (Honchar, 1990: 531) is mentioned to describe the appearance of the cathedral from the novel, and *Tithe* (Honchar, 1990: 490) and *Blessed Basil* (Honchar, 1990: 494–495) – to describe its possible fate.

Commodity names and some paronyms are used in the novel, as a rule, to describe the local color, reproduction of realities – as well as the usual Ukrainian village like *Zachplyanka*, where they smoke *Шипка* Shipka (Honchar, 1990: 579), and it is considered prestigious to ride *Москвич* Moskvich (Honchar, 1990: 439), and distant lands, which Ivan Baglay visited – then the names can be given immediately with their translation, such as *Чаар-мінар* Chaar-minar, *Чотири мінарети* Four minarets (Honchar, 1990: 569). The use of other proreonyms is due, in turn, to the fact that the action takes place near the Dnipro, so in some places describe river trips, certain river sports. Phaleronyms are used only twice, and mainly to denote the reflection of historic events on the fate of the characters, such as receiving the medal *«For Stalingrad»* (Honchar, 1990: 505).

The vast majority of pragmatonyms in the novel are real, because the reality of the novel itself is not parallel to ours, but is inscribed in it and actively interacts with it.

In turn, the subjects of spiritual culture, i.e. ideonyms, the novel mentions 18 in the following percentage: about 39% are artonyms, i. e. the names of paintings, music, sculpture (7 ideonyms), 28% – biblionyms, i. e. the names of literary works (5 ideonyms), 11% b – hemeronyms, i.e. media, in this case – the names of printed publications (2 ideonyms) 11% – geortonyms, i. e. the names of holidays (2 ideonyms), 11% – chrononyms, i. e. the names of historically significant time periods or specific historical events (2 ideonyms).

The predominance of artonyms and biblionyms is due to the wide representation in the novel of the achievements of both Ukrainian and world culture – for example, *Енеїда* Aeneid (38, p. 474), *«Mona Lisa»* (38, p. 450). Some of them are fictional and directly related to the events of the novel: the statue of *Титан* Titan, a novel that could describe the life of Mykola – *«Рятівники Титана* Saviors of Titan» (38, p. 449) and so on.

Hemeronyms are used mainly to further describe the color of life of metallurgists (the newspaper *«Рятівники Титана* Hot Rolling» (38, p. 543)), as well as the characteristics of the personages (as they were called in the editions of *«Вікна сатири* Windows of Satire» (Honchar, 1990: 570)). Chrononyms (*потьомкінські часи* Potemkin times (Honchar, 1990: 468)), geortonyms (*Травневі* May Day (Honchar, 1990: 482)) are used in the novel mainly to provide certain temporal landmarks.

Another relatively large (17 onyms) and difficult to classify type is mythonyms, i. e. proper names of folklore, mythological subjects and objects. They combine to some extent the above categories, but in the mythological, i. e. folklore context, and are presented in the novel in the following ratio: mythopersonyms, i. e. the names of conditionally anthropomorphic mythical creatures, are about 29% (5 mythonyms), mythoanthronyms, i. e. names of mythical heroes are about 18% (3 mythonyms), theonyms, i. e. the names of the gods – 18% (3 mythonyms), agionyms, i. e. the names of saints – 17% (3 mythonyms), mythogeortonyms, i. e. the names of mythical, legendary events – 12% (2 mythonyms), mythos, i. e. the names of places that appear in the myths – 6% (1 mythonym). It should be noted that there is a high degree of conventionality in the separation of mythoanthronyms and mythopersonyms, but the difference between them is still: mythoanthronyms are completely similar to the structures of human names, and the characters who wear them can be classified as people, and bearers of mythopersonies – rather anthropomorphic creatures (for example, the titan *Prometheus* (Honchar, 1990: 433)) or a certain class of people (for example, *Pythia* (Honchar, 1990: 530)).

Mythonyms in the novel are used mainly in the context of comparisons and metaphors – thus, Yelka is compared with Elena the Beautiful (Honchar, 1990: 537), Izot Loboda – with Savaof (Honchar, 1990: 551). Some mythonyms describe the folklore created, in fact, by the characters of the novel – as, for example, *Comrade Spirit* (Honchar, 1990: 565), while others characterize the real Ukrainian folklore, and, consequently, realities, creating special coloring – as, for example, *козак Мамай* Cossack Mamay (Honchar, 1990: 452). It is also worth noting that some of the mythonyms of biblical origin – for example, some mythical, specifically biblical geortonyms in this novel, are written with small letter – such as *судний день* doomsday (Honchar, 1990: 533) and *тайна вечеря* the Last Supper (Honchar, 1990: 572). In modern Ukrainian language, it is more acceptable to write all the names of biblical origin in capital letters, but the novel written and published in Soviet times may have a similar spelling.

As for ergonyms, i. e. certain associations of people, scientists do not provide a more detailed classification. In the novel, ergonyms are represented by 17 proper names, denoting from small associations, such as workers (*Коксохім* Koksohim (Honchar, 1990: 413)), creative teams (*Дніпрова хвиля* Dnipro Wave (Honchar, 1990: 460)) to political units (*Союз* Union). Ergonyms to denote Soviet institutions (for example, *Обком* Party Regional Committee (Honchar, 1990: 457)) are mostly composed in a telescopic way and are perceived as a single word, and in artistic terms convey the color of time.

As a separate type of proper names in the novel we can also distinguish occasional proper names, i. e. general names, which in some cases denote a specific, individualized concept and are written in capital letters. Sometimes they are used in the text of the novel to create a sublime mood, bringing its language closer to the poetic (for example, *Руйнач і Будівник* The Destroyer and the Builder (Honchar, 1990: 525)), and sometimes, conversely, creates a low mood, pun (*цар Горох* King Peas (Honchar, 1990: 534) to denote unpretentious and therefore common crops). There are 7 such uses in the novel.

The occasional use of proper names in plural, i. e. as common ones is also important for the system of onyms of the novel. There are 18 such uses in the book, and among them are: 44% toponyms (8 onyms), 28% anthroponyms (5 onyms), 17% pragmatonyms (3 onyms), 11% mythonyms (2 onyms). The vast majority of them are used only once, in plural, but sometimes in the same paragraph or even sentence there is a singular onym (for example, this was the case with the words *Рафаєлі* Raphaels (Honchar, 1990: 450) and *Рафаель* Raphael (Honchar, 1990: 534)). The predominance of toponyms and anthroponyms is explained, again, by the involvement of the world cultural space in the text of the novel. As a rule, the occasional use of onyms in plural is included into metaphorical combinations: for example, *Ельбруси життя* Elbrus of Life (Honchar, 1990: 474). However, this group of uses cannot be considered as a separate type of onyms of the novel, because according to the criterion of denotation, they have all been included in other types.

Conclusions. Thus, we have explored the role of onomastics as a linguistic discipline that studies proper names, as a result of which it can be argued that onomastics is a science that stood out in a separate linguistic field only in the twentieth century and is a discipline that studies proper names. They, in turn, exist to denote individual realia of reality, or to distinguish an object from a number of similar ones, and are mostly written in capital letters. In addition, these nouns are individual, non-connotative, specific.

Having analyzed the classification of proper names in Oles Honchar's novel «Cathedral», we can say that the vast majority of onyms in the novel belong to the categories of anthroponyms and toponyms, and the rest can be divided into anthroponymic toponyms, ergonomics, pranimonyms, zoonyms. The absolute predominance of anthroponyms and toponyms in the onomastic space of the novel, as well as the relatively high percentage of ideonyms, is explained by the involvement of world cultural experience, as well as specifically Ukrainian history and culture in its text. In addition, some anthroponyms and toponyms, as well as most pragmatonyms, create a certain coloring of the book. The prospects of the research are connected with the investigation of proper names translation.

REFERENCES

- Bondaletov, V. D. (1983). *Russkaya onomastika [Russian Onomastics]*. Moscow, 1983 [in Russian].
- Halych, V. M. (2004). Publitsystychna tvorchoist Olesya Honchara: istoriya, poetika, pragmatyka [Publicistic works by Oles Honchar: history, poetics, pragmatics]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
- Honchar, O. (1989). *The Cathedral. Philadelphia* [in English].
- Honchar, O. (1990). *Tsyklon. Tronka. Sobor: Romany [Cyclone. Tronka. Cathedral]*. Kyiv [in Ukrainian].
- Jaleniauskiene E., Čičelytė V. (2009). *The Strategies for Translating Proper Names in Children's Literature*, 15, 31–42 [in English].
- Kubanov, D. V. (2010). Osoblyvosti toponimii Pridneprovya u romani «Sobor» Olesya Honchara [Peculiarities of Prydneprovye toponymy in the novel «Cathedral» by Oles Honchar]. *Aktualnii problemy slavyanskoj philologii – Relevant problems of Slavic philology*, 23 (2), 573–582 [in Ukrainian].
- Newmark, P. A. (1988). *Textbook of Translation*. London [in English].
- Superanskaya, A. V. (1973). *Obschaya teoriya imeni sobstvennogo [General theory of Proper names]*. Moscow [in Russian].
- Yermolovych, D. I. (2001). *Imena sobstvennye na styke yazykov i nauk [Proper names at the border of languages and sciences]*. Moscow [in Russian].

Анотація

Постановка проблеми. Проблема, про яку йдеться в статті, є актуальною, оскільки значущість імені ніколи не втрачалася у художній літературі, ім'я визначає функції, зовнішній вигляд, значення персонажа в більшості книг. Олесь Гончар прикрасив свої романи низкою імен з очевидною семантикою та філософським підґрунтям. Романи Олесь Гончара добре відомі в багатьох країнах і перекладені багатьма мовами. Отже, актуальність статті зумовлена потребою створити теоретичну базу для аналізу змісту роману та поставити завдання вдосконалення його перекладів англійською та іншими мовами.

Мета статті – аналіз системи власних імен у «Соборі» та їхніх мовних зв'язків. Для досягнення цієї мети потрібно виконати такі завдання: дібрати імена, використані у романі загалом; класифікувати основні типи онімів у романі; описати їхні функції та відношення.

Методи дослідження. Мета статті та її завдання визначають вибір методів: описовий, що дає змогу охарактеризувати всю сукупність онімів; класифікаційний, завдяки якому можна диференціювати різні типи онімів.

Основні результати дослідження. Вибір власних імен є важливим аспектом аналізу будь-якого літературного твору. Окрім того, що імена допомагають зрозуміти героя, про якого йдеться, вони допомагають також передати важливі тематичні аспекти в різних літературних творах. Підбір власних імен – одна з особливостей стилю, який використовують автори для передавання своїх думок, ідей, вірувань тощо в літературних творах. Оніми роману «Собор» були проаналізовані та систематизовані. Загалом текст роману Олесь Гончара «Собор» містить 367 власних імен. Серед них близько 48% – це антропоніми (177 власних назв), 27% – топоніми (98 власних назв), 6% – прагматоніми (23 власні імена), 5% – ергоніми (17 власних назв), 5% – імена імен), 5% – міфоніми (17 власних назв), 2% – антропотопоніми (9 власних назв), менше 2% – випадкове вживання загальних назв у значенні власних (7 власних назв), менше 1% – зоонімів (1 зоонім). Два найчисленніші види – це антропоніми, тобто всі імена людей, і топоніми, тобто всі назви місць.

Висновки і перспективи. Проаналізувавши класифікацію власних імен у романі Олесь Гончара «Собор», можна сказати, що переважна більшість онімів роману належать до категорій антропонімів та топонімів, а решту можна розділити на антропонімічні

топоніми, ергоніми, зооніми. Абсолютне переважання антропонімів і топонімів в ономастичному просторі роману, а також відносно високий відсоток ідеонімів пояснюємо залученням світового культурного досвіду, а також конкретно української історії та культури до всього тексту. Крім того, деякі антропоніми та топоніми, а також більшість прагматонімів створюють певний колорит книги. Перспективи дослідження пов'язані з дослідженням перекладу власних назв.

Ключові слова: текст, власна назва, онім, антропонім, топонім, ономастика.

Abstract

Background. *The problem dealt with in this article is a relevant one as the role of a name have never stopped being great, the name define functions, appearance, meaning of a character in most books. Oles Honchar has decorated his novels with a number of names with obvious semantics and philosophical background. Oles Honchar's novels are well-known in many countries and have been translated into numerous languages. The relevance of this article, thus, is preconditioned by the necessity to create the theoretical basis for the analysis of the novel content and to set the task of improving its translations into English and other languages.*

Purpose. *The aim of the article is to analyze the system of proper names in «Cathedral» and their mutual linguistic relations. To achieve this aim it is necessary to fulfil the following tasks: to accumulate the names used in the whole novel; to classify the main types of onyms in the novel; to describe their functions and mutual relations.*

Methods. *The aim of the paper and its tasks define the choice of methods: descriptive which makes it possible to characterize the whole set of the onyms; classifying due to which it is possible to differentiate various types of onyms.*

Results and discussions. *The choice of proper names is an important aspect of the analysis of any literary work. In addition to helping understand the character in question, proper names also help to convey important thematic aspects in various literary works. The selection of proper names is one of the features of the style used by authors to convey their thoughts, ideas, beliefs, etc. in literary works. The onyms of the novel were systematized. In total, the text of Oles Honchar's novel «Cathedral» contains 367 proper names. Among them, about 48% are anthroponyms (177 proper names), 27% – toponyms (98 proper names), 6% – pragmatonyms (23 proper names), 5% – ergonyms (17 proper names), 5% – ideonyms names), 5% – mythonyms (17 proper names), 2% – anthropotonyms (9 proper names), less than 2% – occasional use of common names in the sense of proper (7 proper names), less than 1% – zoonyms (1 zoonym). The two most numerous species are anthroponyms, i.e. all names of people, and toponyms, i.e. all names of places.*

Conclusions. *Having analysed the classification of proper names in Oles Honchar's novel «Cathedral», we can say that the vast majority of onyms in the novel belong to the categories of anthroponyms and toponyms, and the rest can be divided into anthroponomic toponyms, ergonomics, zoonyms. The absolute predominance of anthroponyms and toponyms in the onomastic space of the novel, as well as the relatively high percentage of ideonyms, is explained by the involvement of world cultural experience, as well as specifically Ukrainian history and culture in its text. In addition, some anthroponyms and toponyms, as well as most pragmatonyms, create a certain coloring of the book. The prospects of the research are connected with the investigation of proper names translation.*

Keywords: text, proper name, onym, anthroponym, toponym, onomastics.

Стаття надійшла до редакції 11.05.2021

СТРУКТУРА НОМІНАТИВНОГО ПОЛЯ «ЛЮДИНА ЗА ВІКОМ» У ПРОСТОРІ ТЛУМАЧНОГО СЛОВНИКА

Т. Пристайко

доктор філологічних наук, професор,
завідувачка кафедри загального та слов'янського мовознавства,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
tamarapristayko@gmail.com
orcid.org/0000-0002-4639-0046

Вступ. Номінаціям, заснованим на характеристиці людини за віком, присвячено достатню кількість наукових досліджень. Зокрема, на матеріалі російської мови виконані дисертаційні дослідження А. Ашхарової (Ашхарова, 2002), О. Волкоморової (Волкоморова, 2006), Ф. Марзука (Марзук, 2008), Г. Пуцягіна (Пуцягин, 1975), Р. Хашимова (Хашимов, 1973) та багатьох інших. Велике практичне й теоретичне значення мають зіставні дослідження Д. Кацкової (на матеріалі російської й словацької мов) (Кацкова, 1987), Л. Костіної (англійські й російські прикметники віку) (Костина, 1978), Н. Крючкової (на матеріалі російської та французької мов) (Крючкова, 2003), В. Матвеева (на матеріалі російської, української та англійської мов) (Матвеев, 1987), І. Проценко (на матеріалі іспанської та української мов) (Проценко, 2010) та інш. Нерідко аналіз найменувань осіб за віком є частиною ширших досліджень, присвячених номінаціям людини загалом (див., наприклад: (Чжао, 2013)) або загальнономовному семантичному полю «вік» (див., наприклад: (Половинко, 2006)) та ін.

Однак специфіка лексикографічної інтерпретації найменувань осіб за віком в аспекті їхньої системної організації як номінативного поля поки ще висвітлена недостатньо повно. Відзначене зумовлює актуальність теми нашого дослідження, яке присвячене описові найменувань людини за віком (далі НЛВ. – *Т. II.*) на матеріалі «Толкового словаря русского языка с включением сведений о происхождении слов» (далі ТСРЯ – *Т. II.*). Метою дослідження є встановлення структури номінативного поля НЛВ, репрезентованого в ТСРЯ. Реалізації мети передбачає вирішення таких завдань: на базі суцільної вибірки а) виявити мікрополя, що входять до загального номінативного поля НЛВ, зафіксованого ТСРЯ; б) визначити кількісну наповненість усього поля та кожного з його мікрополів; в) інтерпретувати одержані кількісні показники.

Методи та методики дослідження. Для досягнення поставленої мети й вирішення завдань було використано індуктивно-дедуктивний метод, що передбачає спостереження, аналіз, узагальнення матеріалу; описовий метод; метод компонентного аналізу словникових дефініцій, заснований на процедурі ступеневого ідентифікування (Кузнецова, 1982); метод інтерпретування одержаних результатів, прийом суцільної вибірки матеріалу з тлумачного словника та прийом кількісних підрахунків.

Усього було опрацьовано 260 словникових статей, які містять 298 лексико-семантичних варіантів (далі ЛСВ. – *Т. II.*). Для визначення кількісних показників урахувалися всі номінації особи, які містить відповідна словникова стаття, зокрема родові кореляти й демінутиви. Наприклад, із словникової статті: **БАБУШКА**, -и, ж. 1. Мать отца или матери. 2. Вообще о старой женщине (разг.). || ласк. **бабуся**, -и, ж., **бабуля**, -и, ж., **бабулечка**, -и, ж. и **бабуленька**, -и, ж. (ТСРЯ: 26) – вилучено для аналізу шість номінацій: *бабушка₁*, *бабушка₂*, *бабуся*, *бабуля*, *бабулечка*, *бабуленька*.

Оскільки предметом аналізу є окремі ЛСВ та лексеми, а не загалом словникові статті, у подальшому, звертаючись до ілюстрації, ми будемо індексувати ЛСВ слів нижнім індексом у тому порядку, у якому вони розташовані в словниковій статті.

Структуруючи досліджуване номінативне поле (далі НП. – *Т. П.*), ми спиралися на низку теоретичних положень, відбитих у наукових розвідках з досліджуваної проблематики, а саме: на критерії відбору мовного матеріалу, що дають змогу уналежнити лексику до розряду вікової, які опрацьовані А. Ашхаровою (Ашхарова, 2002), та семантичний аналіз основних вікових періодів, визначених у дослідженні Н. Крючкової (Крючкова, 2003).

Услід за А. Ашхаровою, до вікової лексики зараховуємо «лексичні одиниці, у прямому номінативному значенні яких є ідентифікувальна сема 'вік'» (переклад наш. – *Т. П.*) (Ашхарова, 2002), зокрема лексичні одиниці, у значенні яких є посилання на вік, що становить центральну ономасіологічну ознаку значення й експліковане семантичним компонентом «людина в будь-якому віковому періоді: *новорожденный, ребёнок, подросток, молодой, человек средних лет, пожилой, дедушка* (у значенні «дуже старий чоловік»), *бабушка* (у значенні «дуже стара жінка») тощо; збірн. *дети, детвора, ребята, молодёжь, юношество, прост. старичье*.

За Н. Крючковою, російська мова виділяє п'ять основних вікових періодів: дитинство, хлоп'яцтво, молодість, зрілість й старість. З опертям на аналіз мовних значень номінацій вікових періодів й наведених у словникових статтях текстових ілюстрацій авторка дійшла висновку, що кожний віковий період асоційовано з певними фізичними, психічними й соціальними властивостями людей: «...у російській мові дитячий вік пов'язується з недостатнім розвитком розумових здібностей, відсутністю розвинених вмінь та навичок (див. висловлювання *впасть в детство / младенчество*, а також переносне значення слова *младенчество* – «о зачаточном состоянии, о начальной стадии развития чего-л.»); молодому вікові притаманні енергійність, здатність до активної діяльності, духовної й фізичної (*вторая молодость*), здоров'я (...), а також недосвідченість, незрілість, легковажність (*по молодости лет*). Зрілий вік – це період розквіту всіх фізичних й духовних сил (звідси переносні вживання на зразок *политическая, научная* й таке ін. *зрелость*). Старість асоційована зі слабкістю, втомою (як фізичною, так і духовною)» (переклад наш. – *Т. П.*) (Крючкова, 2003).

Поряд з лексикою, яка має експліцитно наявну сему 'вік' і є ядром номінативного поля НЛВ, було виявлено лексичні одиниці, стосовно яких ознака 'вік' ускладнюється додатковими семантичними компонентами, наприклад:

- 1) 'вік' і 'стать': *мальчик, девочка, юноша, девушка, мужчина, женщина* та ін.;
- 2) 'вік' та 'соціальне положення': *старая дева, вековуха / вековушка* (про літніх незамужніх жінок); *пенсионер* (звичайно про літніх непрацюючих людей), *безотцовщина* у зн. «(собир.) о тех, кто растёт без отца» (ТСРЯ: 37), *бесприданница, беспризорник* й ін.;
- 3) 'вік' і 'зріст': *малыш, малышка*, розм. *малявка*, розм. *кроха*, збір. *мелюзга; акселерат*;
- 4) 'вік' і 'зовнішній вигляд': *амбал* у зн. «(прост., неодобр.). Большой и сильный человек, обычно грубый и неумный» (ТСРЯ: 12), *бугай* у зн. «(разг.-сниж.) о рослом, крепком и сильном мужчине» (ТСРЯ: 64) тощо;
- 5) 'вік' та 'поведінка': *вострушка* – «подвижная, бойкая девочка, девушка» (ТСРЯ: 113); *сорванец* – «подвижный, бойкий, любящий шалости мальчик» (ТСРЯ: 920) та ін.;
- 6) іменники з нефіксованим віковим показником (сема 'вік' зумовлена контекстом): *баба, внук, внучек (внучок), внучка* у зн. «сын (дочь) дочери или сына по отношению к их родителям: бабушке или дедушке» (ТСРЯ: 138), *дама, дед, дедушка* у зн. «отец отца или матери» (ТСРЯ: 246); *дети* у зн. «сыновья или дочери (независимо от возраста)» (ТСРЯ: 194), *дочка, дочь* у зн. «лицо женского пола по отношению к своим родителям» (ТСРЯ: 282), *одногодки* у зн. «ровесники, однолетки» (ТСРЯ: 557), *сын* у зн. «(только мн.) молодое поколение, ближайшие потомки» (ТСРЯ: 965).

У структурі аналізованого НП таку лексику уналежнюємо до периферії п'яти основних мікрополів й розглядаємо як лексику змішаних (загальних для різних мікрополів) підгруп.

Отже, у структурі НП «Найменування людини за віком» ми виділяємо мікрополя: «Дитинство», «Хлоп'яцтво», «Молодість», «Зрілість» й «Старість» та низку загальних (змішаних) підгруп, які виникають на пересіченні мікрополів. Кожне мікрополе репрезентоване відповідними лексико-семантичними групами, наприклад, мікрополе «Хлоп'яцтво» репрезентоване ЛСГ «Імена (найменування) підлітків».

Аналізуючи кожну з ЛСГ найменувань людини за віком, ми будемо триматися певної схеми викладу: спочатку будемо подавати основні частини ЛСГ, що містять слова, у дефініціях яких є експліцитні ідентифікуючі «вікові» семи. Далі розглядатимемо слова загальних підгруп, у дефініціях яких ідентифікувальні «вікові» семи є імпліцитні.

Результати та дискусії. Услід за Д. Кацковою, у мікрополі «Дитинство» ми розрізняємо дві ЛСГ: імена немовлят (до 3 років) та власне дітей (з 3-х до 11–12 років) (Кацкова, 1987: 5).

До основної частини ЛСГ «Імена немовлят» зараховано слова, у дефініціях яких виявлено ідентифікувальні семи 'младенец', 'младенческий' або ж зазначення віку до 3-х років: пор.: **ВОСЬМИМЕСЯЧНИЙ**₃. О младенце: родившийся недоношенным, через восемь месяцев после зарождения. *Выхаживание восьмимесечных* (сущ.) (ТСРЯ: 114); **ГРУДНИК**. Грудной младенец (ТСРЯ: 173); **ИСКУССТВЕННИК(-ИЦА)**. Младенец, вскармливаемый искусственно (не грудью) (ТСРЯ: 307).

До основної частини ЛСГ, що обраховується у 31 найменування, окрім зазначених, увійшли найменування *бутуз, грудничок, двойня, двухгодовалый, двухлетний, двухнедельный, карапуз* (розм., жарт.), *клоп*₂ (розм., жарт.), *кроха* (розм.), *малютка, младенец, недоносок, недоношенный, несмышлёныш, новорожденный, ползунок*₁, *сосунок, тройня* та ін.

Найменування немовлят можуть входити і до інших ЛСГ. У залежності від того, до яких ЛСГ, окрім аналізованої, може належати найменування, ми виокремили такі загальні (змішані) підгрупи, які позначаємо цифрами:

Підгрупа 1 охоплює ЛСВ, загальні для двох ЛСГ – «Імена немовлят» і ЛСГ «Імена дітей»: *безотцовщина*₂, *бесёнок*₁ (розм.), *вундеркинд* (часто ірон.), *глупыш* (розм.), *глупышка* (розм.), *грязнуля* (розм.), *дети*₁, *детка* (розм., звичайно у звертанні), *деточка* (звичайно у звертанні), *дитя* (одн., застар.), *дурачок*₂ (розм., звичайно у звертанні), *капризуля* (розм.), *крепыш* (розм.), *крепышка* (розм.), *мамыш* (розм.), *малышка, малышня* (збірн., розм.), *малявка* (розм.), *мелюзга* (збірн.; розм., зневаж.), *найденыш* (застар.), *непоседа* (розм.), *пусс*₂ (розм.), *ребёнок, резвун* (розм.), *резвушка* (розм.), *щебетун* (розм.) та ін. – 35 лексем.

Підгрунтам для зарахування найменувань до цих двох ЛСГ є наявність у дефініціях конкретизатора 'дитина' (рос. ребёнок) зі значенням «мальчик или девочка в раннем возрасте, до отрочества» (СРЯ: 822), пор.: **КАПРИЗУЛЯ**, -и, м. и ж. (разг.). Капризный ребёнок (ТСРЯ: 323).

До **підгрупи 2** входять номінації, що є загальні для трьох ЛСГ – «Імена немовлят», «Імена дітей» та «Імена підлітків»: *девочка, девчурка, девчушка, девчущечка, девчоночка, девчонка* (зневаж.), *детдомовец(-ка), мальчик, мальчишка* (зневаж.), *мальчуган, мальчонка, мальчишечка, мальчонок, мальчата* й *мальчонки* (прост.), *приёмыш* (розм.), *ребята*₁, *ребятёнок* (прост.), *ребятня* (розм.), *шалун, шкодник* (прост.) тощо – 25 лексем.

Підгрупа 3 об'єднала ЛСВ, які можуть належати до чотирьох ЛСГ – «Імена немовлят», «Імена дітей», «Імена підлітків» та «Імена молодих людей»: *дочка* (прост., у звертанні), *капризник, кнопка*₄, *лапочка* (розм.), *мальчик*₂, *отпрыск*₂, *пышка*₂, *сынок*_{1,2}, *чертёнок*₂, *щебетунья* (розм.) та ін. – 16 імен.

У дефініціях найменувань цієї підгрупи виявлено конкретизатори 'людина', 'дитина', що й дає змогу вважати їх загальними для зазначених ЛСГ, пор.: **КАПРИЗНИК**, -а, м. (разг.). Капризный человек, ребёнок. || ж. капризница, -ы (ТСРЯ: 323).

Підгрупа 4 охоплює 17 ЛСВ, загальних для п'яти ЛСГ – «Імена немовлят» й усі ЛСГ, окрім ЛСГ «Імена старих людей»: *внук*₁, *внучка, дети*₂, *детище*₁ (застар.), *дочь*₁, *меньшій* (прост.), *первенец*₁, *последыш*₁ (прост., зневаж.), *сын*₁, *старшій* (прост.) та ін.

Формуючи склад цієї підгрупи, ми виходили з того, що лише люди поважного, старого віку можуть називати такими іменами представників молодших поколінь.

До **підгрупи 5** уналежнено 22 ЛСВ, що є загальні для усіх ЛСГ – *близнець₁*, *двойняшки* (розм.), *одногодок*, *однолеток*, *потомок_{1,2}*, *ровесник*, *сверстник*, *тройняшки* (розм.) та ін.

Вирішальним для зарахування слова до цієї загальної підгрупи було припущення про те, що: а) представники будь-якого віку можуть ідентифікувати себе як близнюки, ровесники тощо; б) ці найменування можуть бути застосовані будь-ким для ідентифікування представників будь-якої вікової групи.

Відзначимо, що межі між виділеними підгрупами подекуди є достатньо розмиті, оскільки у словниковій дефініції немає сем, за допомогою яких можна було б провести однозначну ідентифікацію. У такому разі ми спиралися на логіко-предметні знання, притаманні всім носіям мови. Наприклад, ми вважаємо, що звертання *лапочка* наряд чи можливе в розмові із жінкою дорослого, зрілого, похилого чи старого віку, але воно цілком доречно щодо дитини, підлітка, дівчини або молодої жінки.

Іменники, які входять до другої ЛСГ мікрополя «Дитинство», а саме «**Імена дітей**», називають дітей у віці від 3-х до 11–12 років. Семою, що ідентифікує імена основної частини цієї ЛСГ, є слово *ребёнок* у значенні «мальчик или девочка в раннем возрасте, до отрочества» (ТСРЯ: 822). ТСРЯ фіксує у словниковій статті **РЕБЁНОК** й демінутиви однини та множини: *ребёночек*, *ребятишки*, *ребятки*. Зараховуючи слова до основної частини ЛСГ, ми послуговувалися й логіко-поняттєвими знаннями, наприклад, за словником, *второклассник* – це учень другого класу. Як відомо, у другому класі дитина має 7–8 років.

До основної частини аналізованої ЛСГ увійшло 19 найменувань: *второклассник(-ица)*, *второклашка* (прост.), *детвора* (збір., розм.), *дошкольник(-ица)*, *дошколята* (розм.), *дьяволёнок₂*, *первоклассник(-ица)*, *первоклашка* (прост.), *пятиклассник(-ица)*, *пятиклашка* (прост.), *третьеклассник(-ица)*, *четвероклассник(-ица)* тощо.

Підгрупи загальних (не диференційованих за віком) найменувань тут такі само, що й у ЛСГ «Імена немовлят». Проте, окрім них, ми виокремили підгрупи, які не містять найменування немовлят. Надамо ці підгрупи, продовжуючи нумерацію, загальну для попередніх підгруп.

Підгрупа 6 об'єднує ЛСВ, загальні для ЛСГ «Імена дітей» й ЛСГ «Імена підлітків»: *акселерат*, *беспризорник*, *большак₂* (обл.), *братишка₁*, *второгодник*, *гимназист*, *двоечник*, *зверёныш* (розм.), *зверёнок* (розм.), *змеёныш* (перен., лайл.), *егоза* (розм.), *малолетка* // *малолеток* (розм.), *малявка₂*, *нахимовец*, *отличник*, *парнишка* (розм.), *парнишечка* (розм.), *пацан* (прост.), *пацанёнок* (прост.), *пацанка* (прост.), *пострел* (розм.), *проказник* (розм.), *пятёрочник*, *сорванец*, *соученик*, *троечник*, *троечница*, *ученик₁*, *ученица₁*, *четвёрочник* (розм.), *четвёрочница* (розм.), *школьник*, *школьница*, *школяр* (застар., розм.), *юннат* та ін. – 43 лексеми.

До **підгрупи 7** уналежнено 11 номінацій, загальних для ЛСГ «Імена дітей», «Імена підлітків» та «Імена молодих людей»: *большой₃*, *вострушка*, *малец* (прост.), *милочка* (розм., у звертанні), *ласточка* (лагід., звертання), *оголец* (прост.), *сестрёнка₁*, *учащийся*, *щенок₂* (прост., лайл.).

Як вже було відмічено, **мікрополе «Хлоп'яцтво»** представлено ЛСГ «Імена підлітків». Сучасна наука визначає підлітковий вік відповідно до країни (регіону проживання), культурно-національних особливостей та статі (від 12 до 17 років). Згідно з термінологією Фонду ООН у сфері народонаселення (ЮНФПА), підлітки – особи у віці 10 – 19 років (ранній підлітковий вік – 10–14 років; пізній підлітковий вік – 15–19 років) (<https://ru.wikipedia.org/wiki/>).

Ми пристаємо до позиції психолога Д. Эльконіна, який виокремлює два періоди хлоп'яцтва: молодший підлітковий вік (12–14 років) та старший підлітковий вік (рання юність) (15–17 років) (Эльконин, 1989). Ідентифікувальними семами для слів цієї ЛСГ, що

експліцитно наявні у словникових тлумаченнях, є семи 'подросток', 'отрок'.

До основної частини ЛСГ уналежнено 28 лексем: *бурсак*, *восьмикласник(-иця)*, *девятикласник(-иця)*, *десятикласник(-иця)*, *кадет₁*, *казачок*, *недоросль₁*, *отрок*, *отроковиця*, *переросток*, *пионер₃*, *пионерия* (собир.), *подросток*, *пэтэушник(-иця)* (прост.), *семикласник(-иця)*, *старшекласник(-иця)*, *шестикласник(-иця)*, *юнга* тощо.

Загальну з іншими ЛСГ частину складають найменування, що належать до підгруп з 2-ю по 7-у включно. Крім цього, ми виокремили **підгрупу 8**, до якої увійшло 29 найменувань, що є загальні для людей підліткового та молодого віку: *боярышня*, *девонька* (розм.-зниж.), *девушка*, *девчата*, *десятикласник(-иця)*, *княжна*, *комсомолец(-лка)*, *красавчик* (розм.), *молокосос* (розм., зневаж.), *очник(-иця)*, *хлопец* (прост.), *юнец*, *юница*, *юниор*, *юнкер* та ін.

Мікрополе «Молодість» репрезентовано ЛСГ «Імена молодих людей». Молодість дослідники визначають як початок зрілості, період залицяння й перших років сімейного життя, який триває до початку середнього віку (Еріксон, 1996: 6–22). Згідно з Е. Еріксоном, молодий вік обмежено роками з 19 до 35 років, хоча в різних країнах він може визначатися по-різному. Ми поділяємо концепцію Д. Ельконіна (Ельконин, 1989), відповідно до якої початок молодого періоду починається з 17 років і завершується у 35 років.

Ідентифікаторами для зарахування імені до основної частини аналізованої ЛСГ є ад'єктиви «молодой/молодая», «взрослый», «девушка», «юноша» та інші слова, що вказують на молодий вік. Пор.: **КРАСОТКА**, -и, ж. (прост.). Миловидная молодая женщина (ТСРЯ: 376); **ПАРЕНЬ**, -рня, мн. ч. -рни, -ей, м. 1. Юноша, молодой человек (разг.) (ТСРЯ: 613).

Основну частину цієї ЛСГ становлять 43 найменування: *вечерник* (розм.), *бабёнка* (прост.), *бесприданница*, *вековуха* (прост.), *старая дева*, *девица*, *девка*, *дитина*, *допризывник*, *институтка*, *красавец₁*, *красотка*, *мадемуазель* (звертання), *мальй₁*, *мисс₁* (звертання), *мóлодец₁*, *молодѣжь*, *молодица* (застар. й обл.), *молодка* (= молодица), *молодуха* (прост. й обл.), *молодчик*, *парень₁*, *парубок* (укр.), *первогодок₁*, *первокурсник(-иця)*, *сестрѣнка* (прост., звертання), *совершеннолетний*, *соколик* (звертання), *старшекурсник(-иця)*, *студент*, *фрейлейн* (звертання) тощо.

Загальна частина представлена підгрупами 3–5, 7 та 8. Крім цього, виокремлено підгрупи 9 та 10, до яких зараховано загальні найменування людей молодого віку й старше.

Підгрупа 9 містить недиференційовані найменування, загальні для ЛСГ «Імена молодих людей» та ЛСГ «Імена людей зрілого віку»: *братишка₂* (фам., у звертанні), *амбал* (прост., несхвал.), *бабец* (прост., жарт.), *бугай* (перен.), *зазноба* (застар. й обл.), *лапушка* (розм., звертання), *лебѣдушка* (ласк., звертання), *мóлодец₃*, *фифа*, *фифочка* (прост., несхвал.) та ін. – 17 од.

Підгрупа 10 охоплює слова, що можуть входити до ЛСГ «Імена молодих людей», ЛСГ «Імена людей зрілого віку» та ЛСГ «Імена старих людей»: *баба_{1,2}*, *вдова*, *вдовец*, *замужня*, *мадам* (звертання), *мать₁*, *миссис* (звертання), *отец₁*, *отчим*, *папа₁* (= отец₁), *папаня* (прост.) (=папа₁), *папаша₁* (прост.) (=папа, отец), *папенька* (застар., розм.), *папка¹* (= отец₁), *папочка¹* (= отец₁), *предки₂* (розм., жарт.), *родители*, *родитель* (=отец, застар. й прост.), *родительница* (=мать, застар. й прост.), *старик₄* (розм., звертання), *старина* (звертання), *фрау* (звертання) та ін. – 53 од.

Мікрополе «Зрілість» представлено ЛСГ «Імена людей зрілого віку». Зрілий вік, відповідно з віковою періодизацією, прийнятою в медицині, настає з 35 років і завершується до 60 років (<https://ru.wikipedia.org/wiki>). За визначенням Е. Еріксона, це період, коли людина міцно пов'язує себе з певним заняттям, професією, а його діти стають підлітками (Еріксон, 1996: 6–22).

Конкретизаторами, які дають змогу зарахувати найменування до основної частини аналізованої ЛСГ, є ад'єктиви «взрослый», «зрелый» у поєднанні з іменниками, що називають особу. Пор.: **МУЖ** – 2. (мн. ч. мужи, -ей, -ам). Мужчина в зрелом возрасте (устарелое), а также деятель на каком-нибудь общественном поприще (высокое) (ТСРЯ: 464);

МУЖЧИНА – 2. Таке доросле лице, в отличие от мальчика, юноши (ТСРЯ: 465).

До основної частини ЛСГ уналежено лише 9 лексем: *взрослый*_{1,2}, *дядя*_{2,3} (прост.), *женичина*₂, *матушка*₁ (=мать₁), *муж*₂ (застар.), *мужчина*₂.

Загальну частину утворюють підгрупи 3–5, 9, 10. Додатково виокремлено **підгрупу 11**, що містить 18 лексем, загальних для ЛСГ «Імена людей зрілого віку» й ЛСГ «Імена старих людей»: *бабушка*₁, *бабуся*, *бабуля*, *бабулечка*, *бабуленька*, *дед*₁, *дедуся*, *дедуля*, *дедулечка*, *мать*₄ (звертання), *отець*₇ (звертання), *папаша*₂ (звертання), *тётка*₂, *тётя*₂ (у звертанні) та інші.

ЛСГ «Імена старих людей» репрезентує **мікрополе «Старість»**. До неї належать найменування людей похилого (від 61 до 75 років) та старечого (від 76 до 90 років) віку (<https://ru.wikipedia.org/wiki>). У дефініціях слів цієї ЛСГ обов'язково присутні конкретизатори «старик», «старый», «пожилой», у сполученні з іменниками «возраст», «человек», пор.: **ХРЫЧ**, -а, м. (прост., бран.). Старый человек, старик. *Старый х.* // ж. хрычовка, -и (ТСРЯ: 1073).

Основну частину ЛСГ становлять 27 ЛСВ, зафіксовані в ТСРЯ: *баба*₄, *бабка*₁, *бабушка*₂, *ветеран*_{1,2}, *дед*₂, *дедок*, *дедушка*, *долгожитель*, *пенсионер(-ка)*, *прабабка*, *прабабушка*, *прадед*, *прадедушка*, *предок*₁, *развалина*₂, *старейшина*₂, *старець*₁, *старець(-иця)*₂ (застар.), *старик*₁₋₃, *старикан* (розм.), *старикашка* (принизл.), *старость*₂ (перен., висок.), *старуха*, *старушка*, *старушонка* (принизл.), *старушенция* (розм., жарт.), *хрыч(-овка)* (прост., лайл.). Загальні найменування входять до підгруп 5, 10 та 11.

Узагальнімо кількісні показники, які наочно демонструють наповненість усього номінативного поля НЛВ, втіленого у ТСРЯ, у таблиці.

Кількісний склад ЛСГ найменувань людини за віком за даними ТСРЯ

Дитинство ЛСГ «Імена немовлят»	ЛСГ «Імена дітей»	Хлоп'яцтво ЛСГ «Імена підлітків»	Молодість ЛСГ «Імена молодих людей»	Зрілість ЛСГ «Імена людей зрілого віку»	Старість ЛСГ «Імена старих людей»
--------------------------------------	----------------------	--	---	---	---

Основні частини ЛСГ

31	19	28	43	9	38
----	----	----	----	---	----

Загальні частини ЛСГ

1.	35				
----	----	--	--	--	--

2.		25			
----	--	----	--	--	--

3.			16		
----	--	--	----	--	--

4.				17	
----	--	--	--	----	--

5.				22	
----	--	--	--	----	--

	6.	43			
--	----	----	--	--	--

	7.		11		
--	----	--	----	--	--

		8.	29		
--	--	----	----	--	--

			9.	17	
--	--	--	----	----	--

Разом:

146	153	191	208	136	131
-----	-----	-----	-----	-----	-----

Кількісні показники, наведені в таблиці, дають змогу зробити деякі узагальнення. Усього, як ми зазначили, було опрацьовано 260 словникових статей, що містять 298 ЛСВ. З урахуванням номінацій, зафіксованих у словникових статтях, окрім заголовного слова, кількісний склад НЛВ, за нашими підрахунками, сягає 1133 лексеми. З них до основних частин проаналізованих ЛСГ належать 168, а до загальних підгруп – 965 лексем. Таке кількісне переважання номінацій, які не мають експліцитної семи, що позначає певний вік людини, можна інтерпретувати по-різному. Ми вважаємо, що це може говорити про те, що для носіїв російської мови важливо перш за все зазначити в номінації не стільки вік людини, скільки оцінити її, схарактеризувати особливості характеру, поведінки, соціального статусу та ін., пов'язаних з віком. Унаслідок такої тенденції формуються пласти недиференційованих номінацій, загальних для людей різних вікових категорій.

Кількісний склад найменувань загальних підгруп та їх розподіл між ЛСГ також містять певну інформацію. Не важко побачити, що, за показниками ТСРЯ, у російській мові більш опрацьованою є система найменувань дітей, яка загалом містить 293 номінації, з яких 146 одиниць позначають немовлят і 153 одиниця – дітей віком від 3-х до 12-ти років. Далі йдуть імена молодих людей – 208 лексем та імена підлітків – 191 одиниця. Загалом словник фіксує 698 позначень людини від віку немовляти до зрілості, тоді як номінації людей зрілого й старого віку приблизно є рівні за кількістю (136 од. й 131 од. відповідно) й складають разом 267 одиниць, що у 2,6 рази менше, ніж у попередніх ЛСГ. Така асиметрія в називанні осіб за віком зумовлена, вочевидь, статусом вікових груп у житті соціуму, зокрема несаможиттєвостю дітей й підлітків, потребою виховувати їх і піклуватися про них. Доречно в такому разі навести думку О. Половинко, яка відзначає, що «відношення до представників різних вікових категорій в історії культури, наприклад, оцінка дитинства виявляється у стилістичній належності відповідних мовних одиниць: з одного боку, спостерігається трепетне, турботливе ставлення до дитини, милування, яке виявляється у численних емоційно забарвлених лексемах та у похідних зі зменшено-пестливих суфіксами (*дитя, дитятко, детка, деточка; кроха, крохотка, крохотуля, крошка, крошечка; малыш, малышка; ребёночек* тощо), а з іншого – зневажливе ставлення до дитинству через недосвідченість, нерозвиненість недолітніх (*мальшиня, малявка, мелкота, мелочь, мелюзга, молокосос* й таке ін.) (Половинко 2003: 169).

Висновки. Номінативне поле найменувань людини за віком, відбите у лексикографічному просторі «Толкового словаря русского языка с включением сведений о происхождении слов», є доволі розгалуженою системою номінацій, експліцитно чи імпліцитно зв'язаних семою «вік людини». Структуру цієї системи можна уявити як низку концентричних кіл, розташованих навколо центру (ядра), що складається з п'яти мікрополів («Дитинство», «Хлоп'яцтво», «Молодість», «Зрілість» й «Старість»), які втілені у ЛСГ «Імена немовлят», «Імена дітей», «Імена підлітків», «Імена молодих людей», «Імена людей зрілого віку» й «Імена старих людей». Між центром і подальшими колами послідовно розміщено 11 підгруп, які містять номінації з імпліцитними «віковими» семами. Через невираженість, недиференційованість семи віку семантика таких найменувань дає змогу зарахувати їх до кількох мікрополів й відповідних ЛСГ.

Аналіз кількісних показників наповненості різних ЛСГ й загальних підгруп виявив лексикографічно зафіксовану асиметрію у називанні осіб за віком, вочевидь, притаманну російській мові загалом, що зумовлено соціальними й психологічними чинниками.

Перспективи дослідження вбачаємо в зіставних дослідженнях лексикографічної інтерпретації номінативного поля НЛВ різними тлумачними словниками, які вможливають відтворення ціліснішої структури аналізованого поля, та описові стилістичних і семантичних (синонімічних, антонімічних) парадигм найменувань, що складають поле.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Ашхарава, А. Т. (2002). Концепт «дитя» в русской языковой картине мира: дис. ... канд. филол. наук. Архангельск.
- Волкоморова, О. Б. (2006). Лексика возрастной стратификации в русском языке и речи: дис. ... канд. филол. наук. Тюмень.
- Кацкова, Д. (1987). Имена возраста в русском и словацком языках: автореф. дис. ... канд. филол. наук. Москва.
- Костина, Л. Т. (1978). Английские и русские прилагательные возраста. Москва.
- Крючкова, Н. В. (2003). Концепты возраста (на материале русского и французского языков): автореф. дис. ... канд. филол. наук. Саратов.
- Кузнецова, Э. В. (1982). Лексикология русского языка. Москва: Высш. школа.
- Марзук, Ф. А. (2008). Способы вербализации понятия «возраст» в русском языке: автореф. дис. ... канд. филол. наук. Калининград.
- Матвеев, В. И. (1987). Структура семантического поля возраста человека (на материале русского, украинского и английского языков): автореф. дис. ... канд. филол. наук. Киев.
- Половинко, Е. А. (2006). Лингвистические и экстралингвистические факторы наполнения семантических полей в современном русском литературном языке (семантическое поле возраст): дис. ... канд. филол. наук. Днепропетровск.
- Проценко, І. Ю. (2010). Структурно-семантична характеристика лексики на позначення віку людини в іспанській та українській мовах: дис. ... канд. філол. наук. Донецьк.
- Путягин, Г. А. (1975). О принципах организации групп в лексической системе (на материале имен существительных, называющих человека по возрасту, росту, степени физической силы и степени физической красоты): автореф. дис. ... доктора филол. наук. Воронеж.
- ТСРЯ: Толковый словарь русского языка с включением сведений о происхождении слов (2008). Москва: Азбуковник.
- Хашимов, Р. И. (1973). К вопросу о формировании русской возрастной лексики (историческое формирование и современное функционирование возрастных наименований несовершеннолетних детей): автореф. дис. ... канд. филол. наук. Москва.
- Чжао, Сяохен. (2013). Человек как объект номинации в русском жаргоне: автореф. дис. ... канд. филол. наук. Казань.
- Эльконин, Д. Б. (1989). Избранные психологические труды. Москва: Педагогика.
- Эрикссон, Эрик Г. (1996). Детство и общество. Москва: Прогресс.

REFERENCES

- Ashkharava, A. T. (2002). Kontsept «ditya» v russkoy yazykovoy kartine mira [A concept «child» in the Russian linguistic worldview]. *Candidate's thesis*. Arkhangelsk [in Russian].
- EDRL (ТСРЯ). (2008). *Tolkovyy slovar' russkogo yazyka s vklyucheniym svedeniy o proiskhozhdenii slov*. *Explanatory dictionary of the Russian language including the word-origin information* (2008). Moscow: Azbukovnik [in Russian].
- Elkonin, D. B. (1989). *Izbrannyye psikhologicheskiye trudy* [Selected psychological works]. Moscow: Pedagogics [in Russian].
- Eriksson, E. G. (1996). *Detstvo i obshchestvo* [Childhood and society]. Moscow: Прогресс [in Russian].
- Katskova, D. (1987). *Imena vozrasta v russkom i slovatskom yazykakh* [Age naming in the

Russian and Slovak languages]. *Extended abstract of Candidate's thesis*. Moscow [in Russian].

Khashimov, R. I. (1973). K voprosu o formirovanii russkoy vozrastnoy leksiki (istoricheskoye formirovaniye i sovremennoye funktsionirovaniye vozrastnykh naimenovaniy nesovershennoletnykh detey) [On the problem of formation of Russian age-related lexis (historical formation and modern functioning of the age-related naming of the minority aged children)]. *Extended abstract of Candidate's thesis*. Moscow [in Russian].

Kostina, L. T. (1978). *Angliyskiye i russkiye prilagatel'nyye vozrasta [English and Russian adjectives of age]*. Moscow [in Russian].

Kriuchkova, N. V. 2003. Kontsepty vozrasta (na materiale russkogo i frantsuzskogo yazykov) [Concepts of age (in terms of the Russian and French languages)]. *Extended abstract of Candidate's thesis*. Saratov [in Russian].

Kuznetsova, E. V. (1982). *Leksikologiya russkogo yazyka [Lexicology of the Russian language]*. Moscow: Vysshaya shkola [in Russian].

Marzuk, F. A. (2008). Sposoby verbalizatsii ponyatiya «vozrast» v russkom yazyke [Methods to verbalize a concept of «age» in the Russian language]. *Extended abstract of Candidate's thesis*. Kaliningrad [in Russian].

Matveiev, V. I. (1987). Struktura semanticheskogo polya vozrasta cheloveka (na materiale russkogo, ukrainskogo i angliyskogo yazykov) [Structure of the semantic field of a human age (in terms of Russian, Ukrainian, and English languages)]. *Extended abstract of Candidate's thesis*. Kiev [in Russian].

Polovinko, Ye. A. (2006). Lingvisticheskiye i ekstralingvisticheskiye faktory napolneniya semanticheskikh poley v sovremennom russkom literaturnom yazyke (semanticheskoye pole vozrast) [Linguistic and extralinguistic factors of the content of semantic fields in the modern Russian literary language (semantic field «age»)]. *Extended abstract of Candidate's thesis*. Dnepropetrovsk [in Russian].

Protsenko, I. Yu. (2010). Strukturno-semantichna kharakterystyka leksyky na poznacheniya viku lyudyny v ispans'kiy ta ukrayins'kiy movakh [Structural and semantic characteristics of the lexis determining age of a person in the Spanish and Ukrainian languages]. *Extended abstract of Candidate's thesis*. Donetsk [in Russian].

Putiagin, G. A. (1975). O printsipakh organizatsii grupp v leksicheskoy sisteme (na materiale imen sushchestvitel'nykh, nazyvayushchikh cheloveka po vozrastu, rostu, stepeni fizicheskoy sily i stepeni fizicheskoy krasoty) [On the organizational principles of the groups in a lexical system (a case study of nouns denoting people in terms of their age, height, degree of physical strength, and degree of physical beauty)]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Voronezh [in Russian].

Volkomorova, O. B. (2006). Leksika vozrastnoy stratifikatsii v russkom yazyke i rechi [Lexis of the age-related stratification in the Russian language and speech]. *Candidate's thesis*. Tumen [in Russian].

Zhao, Xiaoheng. (2013). Chelovek kak ob'yekt nominatsii v russkom zhargone [A person as the nomination object in the Russian jargon]. *Extended abstract of Candidate's thesis*. Kazan' [in Russian].

Анотація

Постановка проблеми. Статтю присвячено вивченню лексикографічного втілення структури номінативного поля «Найменування людини за віком» (НЛВ) у російській мові.

Мета статті – встановлення структури номінативного поля найменувань людини за віком (НЛВ), втіленого в «Толковом словаре русского языка с включением сведений о происхождении слов» (ТСРЯ).

Методи дослідження. У статті використано індуктивно-дедуктивний метод, який передбачає спостереження, аналіз та узагальнення матеріалу; описовий метод; метод компонентного аналізу словникових дефініцій, який засновано на процедурі ступеневого

ідентифікування; метод інтерпретування одержаних результатів; прийом суцільної вибірки матеріалу з тлумачного словника та прийом кількісних обрахунків.

Основні результати дослідження. Структуру номінативного поля НВЛ опрацьовано на матеріалі 260 словникових статей ТСРЯ, які містять 298 ЛСВ та 1133 лексеми на позначення людини. Установлено, що досліджуване поле складається з п'яти основних мікрополів: «Дитинство», «Хлоп'яцтво», «Молодість», «Зрілість» та «Старість», поданих у ЛСГ «Імена немовлят», «Імена дітей (від 3-х до 12 років)», «Імена підлітків», «Імена молодих людей», «Імена людей зрілого віку» й «Імена старих людей», та в 11 підгрупах, до яких увійшли найменування з імпліцитною семою «вік», загальні для різних ЛСГ.

До основних частин усіх ЛСГ належать 168 з 1133 лексем, а до загальних – 965. Така кількісна перевага номінацій, недиференційованих за віком, може говорити про те, що для носіїв мови важливим є вираження оцінки, характеристика особливостей вдачі, поведінки, соціального статусу та іншого, пов'язаного з віком, ніж позначення в номінації лише віку людини. Унаслідок цього формуються пласти недиференційованих номінацій, загальних для людей різних вікових категорій. Кількісний склад таких найменувань та їх розподіл між різними ЛСГ містить також певну інформацію. Виявлено, що, за матеріалами ТСРЯ, в російській мові найбільш опрацьована мікросистема найменувань дітей, що загалом містить 293 номінації, з яких 146 лексем позначають немовлят й 153 – дітей від 3-х до 12-ти років. Далі йдуть імена молодих людей – 208 лексем й підлітків – 191 од. Загалом словник фіксує 698 позначень людини від дитинства до зрілого віку, тоді як номінації людей зрілого й старого віку приблизно однакові за кількістю (136 й 131 од. відповідно) й складають разом 267 лексем, що у 2,6 рази менше, ніж у попередніх ЛСГ. Така асиметрія в назвах осіб за віком зумовлена, вочевидь, статусом вікових груп у житті соціуму, зокрема несамотійністю дітей і підлітків, потребою виховувати їх і піклуватися про них.

Висновки і перспективи. Номінативне поле позначень людини за віком, що зафіксоване у просторі «Толкового словаря русского языка с включением сведений о происхождении слов», є розгалуженою системою найменувань, зв'язаних експліцитною чи імпліцитною семою «вік людини». Структуру цієї системи можна уявити як низку концентричних кіл, що розташовані навколо центру (ядра), яке складається з п'яти мікрополів, репрезентованих відповідними ЛСГ. Між центром й наступними колами послідовно розташовані 11 груп, що утворені номінаціями з імпліцитними «віковими» семами. Через недиференційованість семи віку семантика таких найменувань дає змогу одночасно зарахувати їх до кількох мікрополів та відповідних до них ЛСГ. Аналіз кількісних показників наповненості різних ЛСГ виявив лексикографічно зафіксовану асиметрію в називанні осіб за віком, зумовлену соціальними й психологічними чинниками й притаманну російській мові загалом.

Перспективи дослідження вбачаємо в проведенні зіставного дослідження лексикографічної інтерпретації номінативного поля НВЛ у різних тлумачних словниках, що дасть змогу отримати ціліснішу структуру аналізованого поля, та в описі стилістичних і семантичних (синонімічних, антонімічних) парадигм найменувань, що входять до нього.

Ключові слова: найменування людини за віком, номінативне поле, лексикографічна інтерпретація.

Abstract

Background. The paper deals with the study of lexicographical implementation of the structure of a nominative field «Age-related naming of a person» (ARNP) in the Russian language.

Purpose. The purpose of the paper is to identify the structure of a nominative field «Age-related naming of a person» (ARNP) represented in the «Explanatory dictionary of the Russian language including the word-origin information» (EDRL/ТСРЯ).

Methods. The paper involves an inductive-deductive method that means observation, analysis, and generalization of the material; a descriptive method; a method of component analysis

of dictionary definitions based on a procedure of degree-based identification; a method of interpretation of the obtained results; a technique of continuous sampling of the material from the explanatory dictionary and a technique of quantitative calculation.

Results. *A structure of the ARNP nominative field has been processed in terms of 260 dictionary entries of the EDRL containing 298 LSVs and 1133 lexemes to denote a person. It has been identified that the field under consideration consists of five basic microfields: «Childhood», «Boyhood», «Youth», «Adulthood», and «Oldness» represented in such LSG as «Names of babies», «Names of children (3-12 years old)», «Names of teen-agers», «Names of young people», «Names of adults», and «Names of aged people» as well as in 11 groups including the names with the implicit seme «age» being general for different LSGs.*

The main parts of the whole LSG includes 168 of 1133 lexemes; the general parts of them includes 965 ones. Such a quantitative advantage of nominations being not differentiated in terms of age can tell about the fact the native speakers considers important to make value judgments, describe features of one's character, behaviour, social status etc. related to some specific age than the pure nomination of someone's age. Owing to that, the whole layers of undifferentiated nominations are being formed, which are general for people of different age. The quantitative composition of such nominations and their distribution among different LSGs contain certain information as well. It has been identified that according to EDRL, a microsystem of children nominations is the most detailed one in the Russian language; in general, the microsystem contains 293 nominations, among which 146 lexemes denote babies and 153 lexemes denote children being 3-12 years old. Next, there are the names of young people (208 lexemes) and teen-agers (191 units). Generally, the dictionary records 698 nominations of a person from childhood up to adulthood while the nominations of mature and aged people are approximately the same in their numbers (136 and 131 units respectively), making up 267 lexemes altogether that is by 2.6 times less than the previous LSG. Obviously, such a symmetry in the age-related names of people is stipulated by the status of age groups in social life, i.e. dependence of children and teen-agers, the necessity to grow them up and take care of them.

Discussion. *The age-related nominative field to designate people recorded in «Explanatory dictionary of the Russian language including the word-origin information» is the branched system of naming connected with the explicit or implicit seme «age of a person». A structure of that system can be represented as a series of concentric circles arranged around the centre (core) consisting of five microfields represented by the corresponding LSG. There are 11 groups made up by the nominations with the implicit «age-related» semes located sequentially between the centre and the following circles. Due to the undifferentiated nature of the age-related seme, semantics of such names makes it possible to relate them simultaneously to several microfields and their corresponding LSG. Analysis of quantitative parameters of the content of different LSGs has identified the lexicographically recorded asymmetry in the nomination of people in terms of their age stipulated by social and psychological factors and peculiar for the Russian language in general.*

The research prospects are in the comparative study of lexicographic interpretation of the ARNP nominative field in different explanatory dictionaries; that will help obtain more integral structure of both the field under consideration and in the description of stylistic and semantic (synonymic, antonymic) naming paradigms it includes.

Keywords: *age-related naming of a person, nominative field, lexicographic interpretation.*

Стаття надійшла до редакції 11.05.2021

**ВЕРБАЛІЗАЦІЯ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ «ПРОФЕСІЯ»
КОНЦЕПТУ УСПІШНА ЖІНКА**
(на матеріалі українськомовної художньої прози кінця ХХ – початку ХХІ ст.)

Ж. Тернова

завідувачка лабораторії «Країнознавство» при кафедрі романської філології,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
0811janna@gmail.com
orcid.org/0000-0002-7342-4555

Вступ. Останнім часом спостерігаємо підвищений інтерес до питань вивчення національно-культурних особливостей мовної свідомості представників різних етносів. Така увага до цієї проблеми може бути зумовлена тим, що під час відбиття в людській свідомості явищ реальної дійсності, які сприймають у процесі спілкування і діяльності, зазвичай фіксують лише найбільш значущі для певного етнічного колективу тимчасові, просторові і причинно-наслідкові зв'язки предметів і явищ. Отже, дослідження свідомості людини, зафіксованої за допомогою мови, сприяє розкриттю особливостей образу світу, характерного для того чи того народу. У сучасній лінгвістиці активно досліджують особливості вербалізації концептів в українському художньому, поетичному дискурсі, фразеології, мовній картині світу тощо (Огар, 2011; Рудюк, 2010; Хоменська, 2016; Черська, 2014; Яковлева, 2008). Особливу увагу присвячують дослідженню лексико-семантичних полів як форми вербалізації концептів на матеріалі романів різних авторів, в іншомовному дискурсі тощо (Близнюк, 2013; Іовхімчук, 2014; Крацило, 2011; Ходарева, 2009 та ін.).

У попередніх публікаціях (Тернова, 2020; Тернова, 2020; Тернова, 2021) було здійснено аналіз та опис концепту успішна жінка на матеріалі українськомовної художньої прози кінця ХХ – початку ХХІ ст., досліджено лексико-семантичне поле індивідуальність особистості (Тернова, 2021), а також представлено лінгвокультурну й когнітивну специфіку цього концепту в українській мовній свідомості (Тернова, 2020). Класифікація виокремлених тем за частотністю і масштабом висвітлення на сторінках художніх творів дала змогу виділити такі лексико-семантичні поля концепту успішна жінка: *індивідуальність особистості* (з тематичними рядами «риси характеру» та «фізична привабливість»), *родинні стосунки* (з тематичними рядами «сім'я» і «кохання»), *професія* (з тематичними рядами «суспільство», «кар'єра» та «матеріальне забезпечення»). У межах представленої статті увагу буде зосереджено на лексико-семантичному полі *професія* з його тематичними рядами. Подана наукова розвідка присвячена комплексному аналізу найменувань, що входять до лексико-семантичного поля професія концепту «успішна жінка» й виконана в межах теорії лінгвокультурологічного підходу, який є комплексом низки методів дослідження, зокрема компонентного аналізу, концептуального аналізу та польового методу.

Методи та методики дослідження. У статті використано методи, що уналежнюють до лексикографічного підходу дослідження фактів мови, а саме – метод суцільної лексикографічної вибірки та метод контекстологічного аналізу, що вписані в загальну парадигму досліджень, присвячених аналізу тексту як складної комунікативної єдності.

Результати та дискусії. Науково-методологічною базою дослідження слугували основні положення, розроблені вітчизняними та зарубіжними дослідниками, із загальних питань мовознавства, проблем мовної семантики і лінгвокультурології (Апресян, 1986; Арутюнова, 2003, Болдирев, 2001; Вежбицька, 1996; Гумбольдт, 2000; Жаботинська, 1997; Загнітко, 2010; Карасик, 2004; Кубрякова, 2007; Маслова, 2004 та ін.). Особливу увагу було присвячено дослідженню семантичного поля (Ахманова, 2004; Розенталь, 1976; Семчинський, 1988 та ін.).

Актуальність запропонованого дослідження зумовлена тим, що аналіз мовної картини світу проводять в ракурсі когнітивного та комунікативного підходів до опису явищ мови з урахуванням різних аспектів аналізу національної мовної картини світу і лексико-семантичних полів як її складників. Об'єктом аналізу є лексико-семантичне поле «професія», що становить сукупність одиниць, які позначають успіх у професійній сфері і пов'язані з концептом «успішна жінка». У статті поставлено за мету описати зміст і структуру концепту «успішна жінка» в українськомовній картині світу на матеріалі художньої прози кінця XX – початку XXI ст. та з'ясувати особливості вербалізації лексико-семантичного поля «професія» як складника концепту «успішна жінка».

Поставлена мета зумовила вирішення таких завдань: з'ясувати природу успіху та успішності як соціокультурних явищ – складників концепту «успішна жінка» для виокремлення зазначеного концепту в сучасній українській мові; охарактеризувати роль художньої літератури у формуванні концепту «успішна жінка»; розглянути основні теоретичні положення дослідження концепту «успішна жінка» та лексико-семантичного поля професія як одного з його складників; з'ясувати особливості вербалізації лексико-семантичного поля «професія» як складника концепту «успішна жінка».

Досліджуючи концепт «успішна людина», А. Сніжко виокремлює лише три сфери її реалізації: 1) бізнес; 2) політика; 3) шоу-бізнес, театр, кіно (Сніжко, 2009: 180–181). За визначенням І. Кукуленко-Лук'янець, жінка має бути спроможна вибудувати свій власний світ щонайменше в трьох основних площинах: 1) створення особистісного простору; 2) облаштування сімейної сфери; 3) забезпечення професійної реалізації (Кукуленко-Лук'янець, 2010: 548). О. Вороніна вважає, що в газетно-телевізійній журналістиці найпомітнішими (стереотипними) образами сучасної жінки є такі: 1) жінка й мати; 2) ділова жінка, професіонал своєї справи; 3) щаслива жінка; 4) красива жінка, жінка-модель (Вороніна, 1999). О. Соколова жіночі образи в газетних текстах групує в такий спосіб: 1) за типом стосунків жінки з навколишнім світом (домогосподарка, спортсменка, політичний лідер тощо); 2) за характером становища жінки в суспільстві (мати, вчителька, бізнес-леді тощо); 3) за ступенем участі жінки в соціальному житті (коханка, робітниця, керівник тощо); 4) за соціальною роллю жінки (подруга супермена, політичний символ тощо) (Соколова, 2011: 46).

У проаналізованих уривках творів українськомовної художньої літератури кінця XX – початку XXI ст. жінки, змальовані як успішні (достойні бути взірцем, заслуговують на захоплення), характеризовані через такі означення: *гарна, розкішна, енергійна, активна, талановита, завзята, щаслива, ефектна, рішуча, самотійна* та ін. Оповідь про ту чи ту успішну жінку містить здебільшого висвітлення таких тем, як *кар'єра, шлях до успіху, становище в суспільстві, особисте щастя, стосунки із чоловіком (коханим), батьками, дітьми, друзями* тощо.

Уявлення про кар'єру та матеріальне забезпечення, гідне становище в суспільстві позиціонують у літературі як обов'язкову ознаку успішності. Проаналізований матеріал дає змогу говорити про активну суспільну позицію, кар'єру та високі статки як про основну характеристику (ознаку) успішності сучасної жінки. У художній літературі переважно йдеться про жінок, чия професія пов'язана з кіно, естрадою, телебаченням, мистецтвом, політикою. Жінки, які постають перед читачем, реалізують себе як моделі, журналістки, письменниці, художниці, бізнесвумен, меценатки, посадовиці, юристки, спеціалістки у вузьких галузях (інженерія, хімія тощо) або постають у різних соціальних ролях, що дотичні до певного соціального кола (пацієнтки, учениці, заробітчанки, няньки, селянки, нетворкінгі). Це лексико-семантичне поле репрезентоване виразами, що містять такі думки, як «ставати популярною», «робити кар'єру», «успіх досягається працею», «на вершину потрапляють працьовиті», «талановита, розумна в роботі» та ін. Наприклад: *Це була дівчина десь вашого віку. Успішна, робила гарну кар'єру, мала гарного нареченого...* (Пиркало, 2004: 95); *...на одній із презентацій познайомився з успішною високооплачуваною моделлю –*

Ліндою Славиною. Виявилось, «*уміння і праця...*». Загалом, і *на вершину потрапляють талановиті, працюючі, порядні люди* (Ігнатова, 2013: 13); *Того вечора вона була на вершині слави – в апогеї щастя* (Когут, 2010: 172).

Досліджуване лексико-семантичне поле характеризують такі компоненти 1) суспільство, 2) кар'єра та 3) матеріальне забезпечення.

1. Тематичний ряд *суспільство* лексико-семантичного поля «професія» репрезентують уявлення про стосунки між людьми – дружбу, популярність у суспільстві, суспільну діяльність тощо, наприклад: *Він розмовляв з Інкою не як з дитиною, а як з рівнею, з другом, з бойовим товаришем. Вони разом штурмували Всесвіт. І Всесвіт потроху піддавався. Цим учитель і подобався їй. І вона йому теж. Саме завдяки його старанням, його та ще декількох викладачів точних наук, де Інка добилася величезних успіхів, саме завдяки їм дирекція ще вибачала їй прогули* (Винокурова-Садиченко, 2006: 14). У наведеному прикладі автор виражає суб'єктне ставлення до об'єкта мовлення. У семантичному плані об'єкт (дівчина) описана за допомогою порівнянь «не як з дитиною, а як з рівнею, з другом, бойовим товаришем», які ніби підносять її за статусом до рівня «друга» та «бойового товариша». Жінка постає як істота, наділена іншими гендерними ознаками, така, яка має чоловічі риси характеру. Авторський режим інтерпретації егоцентричних елементів можна назвати синтаксичним. Елементи «він», «завдяки його старанням» посідають особливу синтаксичну позицію – вони є складником речення, підпорядкованого дієслова. Дієслова «штурмували Всесвіт разом», «добиватися завдяки / комусь, разом з» є такими дієсловами, що передбачають спільну корисну дію, спрямовану одна на одну. Дієслово «подобатись» складає частину єдиного контексту творення суспільно значущої дії. Дейктичні елементи – займенники прямого / непрямого додатку «їм», «їй», завдяки яким елемент суспільного успіху стає то центром, то джерелом подій, покликани створити в читача ефект дієвості, руху в правильному напрямі. Цікавою постає і роль оповідача-спостерігача, який не є референційним виконавцем дії, не веде свою оповідь від 1-ї особи. Він використовує займенники-підмети 3-ї особи однини та множини – «він», «вона», «вони». Оповідач-спостерігач ніби повертає прожектор, концентрує проєкцію уваги на описуваному об'єкті, з одного боку, а з іншого – самоусувається і робить цей об'єкт єдиним виконавцем дії. Автор змінює кут зору, внаслідок чого в егоцентричного елемента виникає інший референт «Вони разом штурмували Всесвіт», де Всесвіт – об'єкт дії, референт, а Вони (Інка та учитель) – суб'єкт дії. У семантичному плані фігуральний вираз «штурмувати Всесвіт» означає «здійснювати неможливе». Подекуди в межах одного контексту головна героїня постає як об'єкт суб'єктного ставлення «учитель подобався їй. І вона йому теж».

Явище синтаксичної проєкції суб'єктного ставлення до головної героїні спостерігаємо і в наступному прикладі: *Почався щасливий етап її життя – новий дім, інша робота, друзі, оточення* (Когут, 2010: 58). Утім, на відміну від попереднього прикладу, автор використовує приховану предикацію через тире замість двокрапки, у такий спосіб підкреслюючи початковість нової дії, яку супроводжують відповідні лексичні засоби «певний етап її життя, інша робота».

Подекуди автор вдається до використання займенника «ти» в ролі дейктичного елемента, наприклад: *Ти успішна авторка, в тебе регулярно виходять нові книжки, в тебе повно друзів, тебе поважають, у тебе є свої гроші, невеликі, зате ти робиш те, для чого призначена* (Малярчук, 2016: 58). Обрання такої стратегії, по-перше, вводить атрибутивний елемент «ти успішна авторка», «в тебе повно друзів», який створює ефект причетності читача до того, про що йдеться, а по-друге, апелює до прихованого «Я», яке відгукується на «ти». Насправді, смисл цього дейктичного елемента може бути не таким істотним, тобто спосіб, яким досягається ефект успішного буття героїні, зазначення предмету «ти» стає важливим для смислу висловлення. На думку Б. Рассела (Рассел, 2001), у певних видах означувальних елементів смислом є сам означуваний предмет – «успішна авторка», «тебе поважають», і тоді компонентом пропозиції є сам означуваний індивід – «успішна жінка»

(«ти», «у тебе»). Різні форми, яких може набувати зазначення одного й того самого об'єкта, не відбиваються у змісті висловлення в означуваній ним пропозиції → «ти маєш успіх». Таке зазначення приводить нас до індивіда (героїня тексту → успішна жінка), а в який спосіб – це неістотно для змісту висловлення, так само як і неістотним є те, як установлена референція «ти успішна» чи «в тебе регулярно виходять книжки» і т. ін. Отже, істотним є лише те, якого смислу набуває це висловлення з усією сукупністю вживаних лексико-синтаксичних засобів щодо поняття «успішності жінки».

Презентація тієї чи тієї успішної жінки на сторінках художніх творів зrealізовано як з позиції людей, які її оточують, так і з власного відчуття, і в цьому разі основна думка цього відчуття – «я щаслива в цьому житті», наприклад: *Життя Етви було дуже успішним. Етва у житті була дуже успішною. Вельми* (Карпа, 2002: 6) або *...я – вродлива, успішна, забезпечена, життям бита-перебита* (Овсянникова, 2008: 32).

2. Тематичний ряд *кар'єра* характеризує успішну жінку як жінку-начальницю, бізнесвумен, перспективну працівницю, яка займається улюбленою справою, не може сидіти вдома без роботи, не боїться працювати на себе тощо. Наприклад: *Лілія Крутая, бізнесменка, добродійниця, спонсор і меценатка, кандидатка в мери ефектним акторським порухом скинула крислатого капелюха, пожбурила за борт* (Медникова, 2005); *Він ніколи не говорив про це, але вона відчувала за його настроєм – він нервувался через її успіхи на роботі. Вона закінчила інститут, була на виробничій практиці. Її зауважили і відразу ж запропонували роботу* (Когут, 2010: 208).

Визначення пропозиції через її роль у концептуальних структурах є майже єдиним правильним засобом визначення смислу речення. Визначення його смислу через денотат є значною мірою тавтологічним, наприклад: *...в столиці грізної Порти галицька попівночка Настуня Лісовська вершила свою карколомну кар'єру від бранки-наліжниці до султани Стамбула, обігрувала в шахи чужоземних амбасадорів і обмишляла державний переворот...* (Забужко, 2014: 173). Пропозиційний складник цього речення – «Настя Лісовська успішно вела справи» передає істинний зміст стану справ, у той час як його денотативний складник – «Роксолана – успішна українка» увиразнює суб'єктивне модальне значення в певному контексті. Отже, пропозиційний зміст – це такий компонент смислу, який є компонентом ситуації або стану справ. Однак, враховуючи використання імені національного символу України або посилання на нього, така інтерпретація дає змогу представити інші аспекти семантичного вияву. Усвідомлюючи те, що символізм особи, про яку йдеться, є беззаперечним у концептуальному плані (Роксолана = позитивний результат), читач усвідомлює, що пропозиція вже містить вислів, сутність якого є не протилежною денотату, а такою, що йому відповідає «Роксолана = успіх у справах».

Загалом тематичний ряд *кар'єра* рясніє номінативними компонентами на зразок «начальник відділу», «заступник вищого начальника» тощо, наприклад: *Довго не микалась інженером, швидко стала начальником відділу, а потім заступником вищого начальника. У неї була чудова перспектива кар'єрного росту, що Олега завжди зачіпало за живе* (Когут, 2010: 208). Отже, суб'єкт предикації є експліцитно вираженим, він є центром авторської оповіді. У цьому разі дієслова, супроводжені прислівниками, передають дію в розвитку – «довго не микалась», «швидко стала», а потім «у неї була чудова перспектива росту». Уживання цих дієслів уводять семантичний компонент «діяльність» та «результат», а прислівники передають семантику «успішного» результату або діяльності. Це дія з акцентом на результат.

Об'єкт авторської дескрипції завжди є виявом його сприйняття. Оповідач передає власне сприйняття описуваного об'єкта, здійснюючи зміну фокусування уваги на якостях об'єкта, які ніби не мають прямого стосунку до кар'єрного росту героїні, наприклад: *Дівка з усіх боків файна, добра, лагідна, видно, що ни сваруля, ни дівка, а пісня, і до роботи вогонь, роботящу невістку матимете* (Лис, 2016: 110). Перша частина речення («Дівка з усіх боків файна, добра, лагідна») описує особистісні якості, що є екстенсіоналом описуваного

предиката в «інших світах», де героїня є успішною не лише в кар'єрному плані, а й в інших особистісних іпостасях («гарна жінка», «жінка з м'яким характером»), тобто тематичний ряд *кар'єра* перетинається з тематичним рядом *риса характеру* в межах лексико-семантичного поля), а друга частина («до роботи вогонь, роботящу невістку матимете») – інтенціонал референта вираження. Значення «роботящої жінки» є співставленням референта висловлення в одному з «можливих світів» – кар'єрі. Справді читач розуміє, що задана перспектива кар'єрного успіху ослвлена в другій частині речення та описана, зумовлена в першій.

3. Тематичний ряд *матеріальне забезпечення* вербалізовано тезами «багата – значить успішна», «гроші надають можливість», «гроші надають свободу» та ін. Наприклад: *Коли в жінки є гроші, за які вона може купити все на світі, вона вже не знає страху* (Загребельний, 2002: 89); *Усе йде згідно з планом, вона живе спокійно, у достатку, спілкуванні з партнерами, хай і діловими, зате «тоді, коли їй зручно»* (Шевченко, 2009: 90).

Ставлення до матеріального забезпечення, незалежності, самодостатності є особливою рисою, притаманною українським жінкам на зламі століть. Саме через це виокремлюємо тематичний ряд *матеріальне забезпечення* як окремий складник у межах лексико-семантичного поля «професія», зважаючи на кілька причин.

Працьовитість української жінки вербалізована, наприклад, словосполученням з лексемою «бізнес» (мати власний бізнес) стосується не лише конкретного виду бізнесу, але і є культурно прив'язаними до глибокої індоєвропейської традиції. Термін «бізнес» походить від англ. business «справа», «підприємницька діяльність», «професія», який в англійській мові походить від busyness «зайнятість справами», «діловитість». Тобто «бізнес» є швидше уособленням поняття «зайнятість», «небайдикування», аніж певний рід діяльності для жінки. Останнім часом це поняття в розмовному мовленні замінене на англійське слово start-up, утім це запозичення не стало частиною українськомовної прози кінця XIX – початку XX ст., а є лише мовленнєвим виявом.

Зневажливе ставлення до грошей, що культивувалося в радянські часи, неухильно відбилося на самоусвідомленні української жінки, яка тепер позиціонує себе не як дивачка, якій не потрібні гроші, не як жмикрут або скнара, а як жінка, що заробляє гроші, бере фінансову відповідальність за себе та своїх близьких, наприклад: *...випрямила спину і з приємністю помацала монетки в кишені: я самостійна панянка, іду витратити свої зароблені гроші на себе. Я нічим не гірша за інших.* (ДНК, 20016: 29), але має до цього іронічне ставлення, наприклад: *Я рвонула важіль і виграла, і гроші сипляться на мене, як град з літньої хмари, і я тепер доскочу, чого хочу, а хочу, то й перескочу* (Загребельний, 2002: 89). Перебирання жінкою на себе чоловічих обов'язків з багатьох причин наприкінці 90-х минулого століття – до початку 2000 років яскраво відбилося на українськомовному дискурсі, наприклад: *Ірка отримувала більшу зарплату, такі шалені гроші, яких ніколи йому не дочекались. Навіть у кращі часи. Будь-який успіх Ірки сприймався ним як виклик, не її перемога, а насамперед його, Сергійовича, поразка. ... Ірка постійно розвивалася та отримувала прибутки* (Жити-пити, 2013: 9). Пошук оптимальних варіантів способу життя та виживання в нестабільному світі спричинив виникнення опозитивного ставлення жінки до чоловічого світу «неуспіху», на тлі якого жінка починає будувати власний успіх. Таке ставлення протиставлене європейській традиції «успіху разом із чоловіком» на рівних умовах. Жінка «створює» себе, стає незалежною, безстрашною одиначкою, наприклад: *Коли в жінки є гроші, за які вона може купити все на світі, вона вже не знає страху* (Загребельний, 2002: 89).

Отже, таке ставлення до грошей, що не приносить щастя, а лише самовдоволення, має соціальне підґрунтя – перенесення капіталістичних ознак успішності жінки на радянський соціальний ґрунт та пострадянський ринковий. Злам епох – злам гендерної рівності в матеріальній сфері.

Висновки. Отже, як засвідчив аналіз смислових компонентів лексико-семантичного поля *професія*, можемо виокремити основні лексичні компоненти, що характеризують його

тематичні ряди в динамічному аспекті авторського мовлення.

1. Тематичний ряд *суспільство* широко представлений процесуальною групою: дієслово + іменник прямий/непрямий додаток (+ прикметник); дієслово + дієслово; дієслово *бути* в атрибутивній функції; характеристика суб'єктно-об'єктного ставлення; прихована предикативність; сталі вирази і майже не представлений іменниковою (іменник + прийменник + займенник; власні назви) та прикметниковою групами (прикметник; ступені порівняння прикметників).

Група екстенціональних елементів тематичного ряду *суспільство* наявна в рубриці «дієслово + іменник прямий/непрямий додаток (+ прикметник)».

2. Тематичний ряд *кар'єра* представлений трьома групами:

- іменниковою: іменник; іменник + прикметник у множині; іменник + іменник; іменник + прийменник (+ займенник) + іменник;

- прикметниковою: прикметник; прикметник (+ іменник), що передає сферу діяльності; прикметник з негативним відтінком; прислівник + прикметник; ступені порівняння прикметників;

- процесуальною: дієслово + іменник прямий/непрямий додаток (+ прикметник); дієслово + прислівник; дієслово + дієслово (+ іменник); характеристика суб'єктно-об'єктного ставлення; дієслова зворотної дії; прихована предикативність з модусом твердження; сталі вирази; фразеологізми, приказки.

Група імені тематичного ряду *кар'єра* представлена елементами інтенціонального значення. Група екстенціональних елементів наявна в рубриках «прикметник» та «прислівник + прикметник».

3. Тематичний ряд *матеріальне забезпечення* майже не представлений іменниковою та прикметниковою групами, натомість процесуальну групу складають рубрики: дієслово + іменник прямий/непрямий додаток (+ прикметник); дієслово + прислівник; характеристика суб'єктно-об'єктного ставлення; прихована предикативність з модусом твердження; сталі вирази фразеологізми; авторські оказіоналізми-порівняння.

Групу екстенціональних елементів у тематичному ряді *матеріальне забезпечення* не виявлено.

У подальших наукових розвідках варто розкрити такий лексико-семантичний елемент поля концепту «успішна жінка», як *родинні стосунки* (з тематичними рядами *сім'я* і *кохання*) задля створення цілісної мовної картини концепту «успішна жінка» на матеріалі українськомовної художньої прози кінця ХХ – початку ХХІ ст.

БІБЛОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

Апресян, Ю. Д. (1986). Дейксис в лексике и грамматике и наивная модель мира. *Семиотика и информатика*, 28, 5–33.

Арутюнова, Н. Д. (2003). Логический анализ языка. Космос и хаос: концептуальные поля порядка и беспорядка. Москва: Индрик.

Ахманова, О. С. (2004). Словарь лингвистических терминов. Москва: Едиториал УРСС.

Близнюк, К. Р. (2013). Лексико-семантичні поля концепту «патріотизм» в українській, російській і польській мовах. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Філологічні науки*, 3, 125–128.

Болдырев, Н. Н. (2001). Когнитивная семантика. Тамбов: ТГУ.

Вежбицка, А. (1996). Язык. Культура. Познание. Москва: Русские словари.

Воронина, О. В. (1999). Свобода слова и стереотипный образ женщины в СМИ. Москва: Знамя.

Гумбольдт, В. фон. (2000). Избранные труды по языкознанию. Москва: ОАО ИГ «Прогресс».

Жаботинская, С. А. (1997). Когнитивная лингвистика: принципы концептуального

моделирования. *Лінгвістичні студії*, 2, 31–52.

Загнітко, А. П. (2010). Класифікаційні типології концептів. *Лінгвістичні студії*, 2, 12–21.

Іовхімчук, Н. В. (2014). Лексико-семантичне поле простору в мовній картині світу усної народної словесності. *Наукові записки: Філологічні науки (мовознавство)*, 127, 113–116.

Карасик, В. И. (2004). Языковой круг: личность, концепты, дискурс. Москва: Гнозис.

Крацило, С. О. (2011). Лексико-семантичне поле концепту MARRIAGE в англійській мові. *Дискурсні стратегії лінгвістики XXI століття. Збірник матеріалів конференції присвяченій пам'яті Академіка АН ВШ України К. Я. Кусько*, 93–94.

Кубрякова, Е. С. (2007). Концептуальный анализ языка: современные направления исследования. Москва; Калуга.

Кукуленко-Лук'янець, І. В. (2010). Психологічний образ жінки в українській літературі. *Збірник наукових праць КПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. Проблеми сучасної психології*, 8, 546–554.

Маслова, В. А. (2004). Когнитивная лингвистика. Минск: ТетраСистемс.

Огар, А. О. (2011). Вербалізація концепту земля в українському поетичному дискурсі другої половини ХХ століття. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*, 100, 136–139.

Рассел, Б. (2001). Проблемы философии. Москва: Наука.

Розенталь, Д. Э. & Теленкова, М. А. (1976). Словарь-справочник лингвистических терминов. Москва: Просвещение.

Рудюк, Т. В. (2010). Вербалізація концептів чоловік, жінка в українській фразеології: автореф. дис. ... канд. філол. наук. Київ.

Семчинський, С. В. (1988). Загальне мовознавство. Київ: Вища школа.

Сніжко, А. М. (2009). Концепт успішна людина в українській і англійській мовах. *Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур. Пам'яті академіка Леоніда Булаховського*, 10, 178–183.

Соколова, Е. А. (2011). Система женских образов в современной региональной прессе. *Известия Уральского государственного университета. Сер. 1, Проблемы образования, науки и культуры*. 4 (95), 45–51.

Тернова, Ж. А. (2020). Поняття «успішна жінка» в концептуальній та українськомовній картині світу. *Філологічні науки*, 1, 366–368.

Тернова, Ж. А. (2021). Вербалізація лексико-семантичного поля «індивідуальність особистості» концепту успішна жінка (на матеріалі українськомовної художньої прози кінця ХХ – початку ХХІ ст.). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*, 47 (2), 135–140.

Ходарєва, І. М. (2009). Лексико-семантичне й асоціативне поле любов у мові творів Павла Загребельного: дис. ... канд. філол. наук. Харків.

Хоменська, І. В. (2016). Вербалізація концепту УКРАЇНА в українському художньому дискурсі: автореф. дис. ... канд. філол. наук. Київ.

Черська, Ж. (2014). Вербалізація концепту ЕГОЇЗМ у художній літературі першої половини ХХ ст. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*, 42, 178–181.

Яковлева, В. Б. (2008). Вербалізація концепту СІМ'Я в українській мовній картині світу: автореф. дис. канд. філол. наук. Харків.

Ternova, Zh. (2020). Language objectivization of the adjectival phrase of concept «successful woman» in ukrainian prose of the end of the ХХ – beginning of the ХХІ centuries. *Ukrainian sense*, 112–122.

ДЖЕРЕЛА ФАКТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ

Винокурова-Садиченко, Т. (2006). Жарт. Із життя психів. Київ: Кальварія.

ДНК: Збірка оповідань (2016). Харків, Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля».
ЖИТИ – ПИТИ: Збірка оповідань. (2013). Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля».

Забужко, О. (2014). Тут могла б бути ваша реклама. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля».

Загребельний, П. (2002). Брухт. Харків: Фоліо.

Ігнатова, Н. (2013). Доторкнутися до небес. Донецьк: ПП «КД «Прспект-Прес».

Карпа, І. (2002). Ганеша і синкопа. Харків: Фоліо.

Когут, Л. С. (2010). Країна розбитих сердець. Львів: ТЗОВ «ВФ“Афіша”».

Лис, В. (2016). Діва Млинища. Харків: Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля».

Малярчук, Т. (2016). Забуття. Львів: Видавництво Старого Лева.

Медникова, М. (2005). Крутая плюс, або Терористка 2. Львів: Кальварія.

Овсянникова, Л. (2008). Аферистка. Дніпропетровськ. URL: http://chtyvo.org.ua/authors/Ovsiannykova_Liubov/Aferystka/

Пиркало, С. (2004). Не думай про червоне. Київ: Факт.

Шевченко, П. (2009). Волоцюги. Луцьк: ВМА Терен.

REFERENCES

Apresyan, YU. D. (1986). Dejksis v leksike i grammatike i naivnaya model' mira [Deixis in lexis and grammar and naïve worldview]. *Semiotika i informatika – Semiotics and Computer Science*, 28, 5–33 [in Russian].

Arutyunova, N. D. (2003). *Logicheskij analiz yazyka. Kosmos i haos: konceptual'nye polya poryadka i besporyadka* [The logical analysis of the language. Cosmos and chaos: conceptual fields of order and disorder]. Moscow: Indrik [in Russian].

Ahmanova, O. S. (2004). *Slovar' lingvisticheskikh terminov* [The Dictionary of linguistic terms]. Moscow: Editorial URSS [in Russian].

Blyzniuk, K. R. (2013). Leksyko-semantychni polia kontseptu «patriotyzm» v ukrainskii, rosiiskii i polskii movakh [Lexico-semantic fields of the concept «patriotism» in the Ukrainian, Russian and Polish languages]. *Naukovi zapysky NDU im. M. Hoholia. Filolohichni nauky – Scholarly notes M. Hohol NDU. Philological sciences*, 3, 125–128 [in Ukrainian].

Boldyrev, N. N. (2001). *Kognitivnaya semantika* [Cognitive semantics]. Tambov [in Russian].

Cherska, Zh. (2014). Verbalizatsiia kontseptu EHOIZM u khudozhnii literaturi pershoi polovyny XX st. [Verbalization of the concept SELFISHNESS in the fiction of the first half of the XXth century]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia». Seriiia «Filolohichna»*, 42, 178–181 [in Ukrainian].

Gumbol'dt, V. fon. (2000). *Izbrannye trudy po yazykoznaniiu* [Selected works on linguistics]. Moscow: OAO IG «Progress» [in Russian].

Iovkhimchuk, N. V. (2014). Leksyko-semantychnne pole prostoru v movnii kartyni svitu usnoi narodnoi slovesnosti [Lexico-semantic field of space in the language worldview of the oral folklore]. *Naukovi zapysky: Filolohichni nauky (movoznavstvo) – Scholarly notes: Philological sciences (Language Studies)*, 127, 113–116 [in Ukrainian].

Karasik, V. I. (2004). *Yazykovej krug: lichnost', koncepty, diskurs* [Language circle: personality, concepts, discourse]. Moscow: Gnozis [in Russian].

Khodarieva, I. M. (2009). Leksyko-semantychnne y asotsiatyvne pole liubov u movi tvoriv Pavla Zahrebelnoho [Lexico-semantic and associate field of love in the works by Pavlo Zahrebelnyi]. *Candidate's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].

Khomenska, I. V. (2016). Verbalizatsiia kontseptu UKRAINA v ukrainskomu khudozhnomu dyskursi [Verbalization of the concept UKRAINE in the Ukrainian-language artistic discourse]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

Kratsylo, S. O. (2011). Leksyko-semantychnne pole kontseptu MARRIAGE v anhliiskii movi

[Lexico-semantic field of the concept «Marriage» in the English language]. *Dyskursni stratehii linhvistyky XXI stolittia – The discursive strategies of linguistics of the XXIth century*, 93–94 [in Ukrainian].

Kubryakova, E. S. (2007). *Kontseptual'nyj analiz yazyka: sovremennye napravleniya issledovaniya [Conceptual analysis of the language: the contemporary trends of investigation]*. Moscow; Kaluga [in Russian].

Kukulenko-Lukianets, I. V. (2010). Psykholohichniy obraz zhinky v ukrainskii literaturi [Conceptual analysis of the language: the contemporary trends of investigation]. *Zbirnyk naukovykh prats KPNU imeni Ivana Ohiiienka – Problemy suchasnoi psykholohii*, 8, 546–554 [in Ukrainian].

Maslova, V. A. (2004). *Kognitivnaya lingvistika [Cognitive linguistics]*. Minsk: TetraSistems [in Russian].

Ohar, A. O. (2011). Verbalizatsiia kontseptu zemlia v ukrainskomu poetychnomu dyskursi druhoi polovyny XX stolittia [Verbalization of the concept LAND in the Ukrainian-language poetic discourse of the second half of the XXth century]. *Naukovi zapysky. Serii: Filolohichni nauky (movoznavstvo) – Scientific notes. Issue: Philological sciences (Language Studies)*, 100, 136–139 [in Ukrainian].

Rassel, B. (2001). *Problemy filosofii [Problems of philosophy]*. Moscow: Nauka [in Russian].

Rozenal', D. E. & Telenkova, M. A. (1976). *Slovar'-spravochnik lingvisticheskikh terminov [Reference book of linguistic terms]*. Moscow: Prosveshchenie [in Russian].

Rudiuk, T. V. (2010). Verbalizatsiia kontseptiv cholovik, zhinka v ukrainskii frazeolohii [Verbalization of the concepts man, woman in the Ukrainian-language phraseology]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

Semchynskyyi, S. V. (1988). *Zahalne movoznavstvo [General Language Studies]*. Kyiv: Vyshcha shkola [in Ukrainian].

Snizhko, A. M. (2009). Kontsept uspishna liudyna v ukrainskii i anhliiskii movakh [Concept successful man in the Ukrainian and English languages]. *Komparatyvni doslidzhennia slovianskykh mov i literature – Comparative study of the Slavonic languages and literatures*, 10, 78–183 [in Ukrainian].

Sokolova, E. A. (2011). Sistema zhenskikh obrazov v sovremennoj regional'noj presse [The system of female images in the contemporary regional press]. *Izvestiya Ural'skogo gosudarstvennogo universiteta. Ser. 1, Problemy obrazovaniya, nauki i kul'tury – News of the Ural state university. Ser. I, the problems of education, science and culture*, 4 (95), 45–51 [in Russian].

Ternova, Zh. (2020). Language objectivization of the adjectival phrase of concept «successful woman» in ukrainian prose of the end of the XX – beginning of the XXI centuries. *Ukrainian sense*, 112–122 [in English].

Ternova, Zh. A. (2020). Poniattia «uspishna zhinka» v kontseptualnii ta ukrainskomovnii kartyni svitu [The notion of «successful woman» in the conceptual and Ukrainian-language picture of the world]. *Filolohichni nauky – Philological sciences*, 1, 366–368 [in Ukrainian].

Ternova, Zh. A. (2021). Verbalizatsiia leksyko-semantychnoho polia «indyvidualnist osobystosti» kontseptu uspishna zhinka (na materialy ukrainskomovnoi khudozhnoi prozy kintsia XX – pochatku XXI st.) [Verbalization of the lexico-semantic field «personality» of the concept successful woman (in the Ukrainian-language fiction of the end of the XXth – beginning of the XXIst centuries)]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Serii «Filolohiia» – Scientific bulletin of the International humanitarian university. Series «Philology»*, 47 (2), 135–140 [in Ukrainian].

Vezhbicka, A. (1996). *Yazyk. Kul'tura. Poznanie [Language. Culture. Cognition]*. Moscow: Russkie slovari [in Russian].

Voronina, O. V. (1999). *Svoboda slova i stereotipnyj obraz zhenshchiny v SMI [Freedom of speech and stereotypical image of the woman in Mass Media]*. Moscow: Znamya [in Russian].

Yakovleva, V. B. (2008). Verbalizatsiia kontseptu SIMiA v ukrainskii movnii kartyni svitu

[Verbalization of the concept FAMILY in the Ukrainian-language picture of the world]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].

Zhabotinskaya, S. A. (1997). Kognitivnaya lingvistika: principy konceptual'nogo modelirovaniya [Cognitive linguistics: principles of conceptual modeling]. *Lingvistichni studii – Linguistic Studies*, 2, 31–52 [in Ukrainian].

Zahnitko, A. P. (2010). Klasyfikatsiini typolohii kontseptiv [Classifying typologies of the concepts]. *Linhvistychni studii – Linguistic Studies*, 21 [in Ukrainian].

SOURCES

DNK: Zbirka opovidan [Collection of short stories]. (2016). Kharkiv: Knyzhkovyi klub «Klub Simeinoho Dozvillia» [in Ukrainian].

Ihnatova, N. (2013). *Dotorknutysia do nebes. [Touch the sky]*. Donetsk: PP «KD «Prospekt-Pres» [in Ukrainian].

Karpa, I. (2002). *Ganesha i synkopa [Ganesh and syncope]*. Kharkiv: Folio [in Ukrainian].

Kohut, L. S. (2010). *Kraina rozbytykh serdets. [The country of the broken hearts]*. Lviv: TzOV «VF“ Afisha”» [in Ukrainian].

Lys, V. (2016). *Diva Mlynyshecha [Diva of Mlynyshech]*. Kharkiv: Knyzhkovyi klub «Klub simeinoho dozvillia» [in Ukrainian].

Maliarchuk, T. (2016). *Zabuttia [Oblivion]*. Lviv: Vydavnytstvo Staroho Leva [in Ukrainian].

Mednykova, M. (2005). *Krutaia plus, abo Terorystka 2. [Cool + or Terrorist]*. Lviv: Kalvariia [in Ukrainian].

Ovsiannykova, L. (2008). *Aferystka. [Swindler]*. Dnipropetrovsk. Retrieved from: http://chtyvo.org.ua/authors/Ovsiannykova_Liubov/Aferystka/ [in Ukrainian].

Pyrkalo, S. (2004). *Ne dumai pro chervone. [Do not think about red]*. Kyiv: Fakt [in Ukrainian].

Shevchenko, P. (2009). *Volotsiuhy. [Tramps]*. Lutsk: VMA Teren [in Ukrainian].

Vynokurova-Sadychenko, T. (2006). *Zhart. Iz zhyttia psykhyv [Joke. From psychos' life]*. Kyiv: Kalvariia [in Ukrainian].

Zabuzhko, O. (2014). *Tut mohla b buty vasha reklama [Your ad could be here]*. Kharkiv: Knyzhkovyi Klub «Klub Simeinoho Dozvillia» [in Ukrainian].

Zahrebelnyi, P. (2002). *Brukht [Waste]*. Kharkiv: Folio [in Ukrainian].

ZhYTY–PYTY: Zbirka opovidan [Collection of short stories]. (2013). Kharkiv: Knyzhkovyi Klub «Klub Simeinoho Dozvillia» [in Ukrainian].

Анотація

Постановка проблеми. У статті охарактеризовано роль художньої літератури у формуванні концепту «успішна жінка», розглянуто основні теоретичні положення дослідження зазначеного концепту та з'ясовано особливості вербалізації лексико-семантичного поля «професія» як його складника.

Метою статті був опис змісту і структури концепту «успішна жінка» в українськомовній картині світу на матеріалі художньої прози кінця ХХ – початку ХХІ ст. та з'ясування особливостей вербалізації лексико-семантичного поля «професія» як складника концепту «успішна жінка».

У статті використано **методи**, що уналежнюють до лексикографічного підходу дослідження фактів мови, а саме – метод суцільної лексикографічної вибірки та метод контекстологічного аналізу, що вписано в загальну парадигму досліджень, присвячених вивченню тексту як складної комунікативної єдності.

Основні результати дослідження. У проаналізованих творах уявлення про кар'єру та матеріальне забезпечення, гідне становище в суспільстві позиціонують як обов'язкову ознаку успішності. Вивчення лексико-семантичного поля «професія» концепту «успішна жінка» дає змогу говорити про активну суспільну позицію, кар'єру та високі статки як про

основну характеристику (ознаку) успішності сучасної жінки. Стаття містить комплексний аналіз найменувань, що входять до зазначеного лексико-семантичного поля.

Лексико-семантичне поле «професія» концепту «успішна жінка» характеризують такі тематичні ряди: суспільство, кар'єра та матеріальне забезпечення, які представлені трьома групами, що закріплені за різними частинами мови разом з компонентами їхньої дистрибуції: іменниковою, прикметниковою та процесуальною.

Висновки. При аналізі смислових компонентів лексико-семантичного поля «професія» концепту «успішна жінка», встановлено, що його тематичні ряди представлені такими групами: іменниковою (іменник; іменник + прикметник у множині; іменник + іменник; іменник + прийменник + займенник; власні назви тощо), прикметниковою (прикметник; ступені порівняння прикметників; прикметник (+ іменник), що передає сферу діяльності тощо) та процесуальною групою (дієслово + іменник прямий/непрямий додаток (+ прикметник); дієслово + дієслово; дієслово бути в атрибутивній функції; дієслово + прислівник; характеристика суб'єктно-об'єктного ставлення; прихована предикативність; сталі вирази; фразеологізми; авторські оказіоналізми-порівняння тощо).

Ключові слова: успіх, успішний(а), лексико-семантичне поле, професія, жінка, концепт.

Abstract

Background. The given article focuses on the role of fiction in the formation of the concept «successful woman», as well as studies the major theoretical grounds of the stated concept investigation and analyzes the peculiarities of the verbalization of the lexico-semantic field «profession» and its constituent.

The **purpose** of the article was to describe the content and structure of the concept «successful woman» in the Ukrainian-language worldview in the fiction of the end of the XX-th – beginning of the XXI-st century and find out the features of verbalization of the lexico-semantic field «profession» as a constituent of the concept «successful woman».

The **methods** belonging to the lexicographic approach to the linguistic facts research have been applied in the article, namely – the method of continuous lexicographic sampling and method of contextological analysis, which is the integral part of the general paradigm of researches of the text as a complex communicative unity.

Results. In the corpus of the works analyzed the idea of career and financial security, decent position in society is seen as an obligatory sign of success. The study of the lexico-semantic field «profession» of the concept «successful woman» allows to identify active social position, career and high income as basic characteristics (signs) of success of a modern woman. The article contains a complex analysis of nominations, which belong to the given lexico-semantic field.

The lexico-semantic field «profession» of the concept «successful woman» is characterized by such thematic rows: society, career and financial income, represented by three groups, attributed to different parts of speech combined with the components of their distribution: substantival, adjectival and procedural.

Discussion. The analysis of the semantic components of the lexico-semantic field «profession» of the concept «successful woman» led to the conclusion that its thematic rows are represented by such groups: substantival (noun; noun + adjective in plural; noun + noun; noun + preposition + pronoun; proper names, etc.), adjectival (adjective; degrees of comparison of adjectives; adjective (+ noun) denoting the sphere of activity, etc.) and procedural group (verb + noun direct/indirect object (+ adjective); verb + verb; verb to be in attributive function; verb + adverb; characteristic of subject-objective attitude; hidden predicativeness; state expressions; phraseological units; author's occasionalisms-comparisons, etc.).

Keywords: success, successful, lexico-semantic field, profession, woman, concept.

Стаття надійшла до редакції 09.09.2021

ЕКСПРЕСИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПАРЦЕЛЬОВАНИХ РЕЧЕНЬ У ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ ШІСТДЕСЯТНИКІВ

Т. Шевченко

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
t77she@gmail.com
orcid.org/0000-0002-8463-4195

Вступ. Мова будь-якого поета є емоційною, але рівень емоційності в різних авторів неоднаковий, бо кожен митець слова має свій експресивний тон, до того ж кожен письменник має й особисту модель вираження експресії, яка може відтворюватися протягом певного періоду творчості без істотних змін або зазнавати деяких структурних перетворень залежно від світоглядних позицій автора. Поєднання новітніх європейських та питомих українських традицій, яке спостерігаємо в творчості Ліни Костенко, сприяло виробленню особливої синтаксичної манери, яка розкриває нові виражальні можливості мови художніх текстів поетеси.

Аналітичність і неординарність мислення виявляє себе у своєрідності текстових структур. Саме парцеляція стала своєрідним маркером творчої індивідуальності письменниці, бо цей стилістичний прийом допомагає передати свіжі семантичні, стилістичні та експресивні відтінки, сприяє розкриттю художніх задумів авторки.

Мета нашого дослідження – виявити й обґрунтувати особливості парцелювання синтаксичних конструкцій у перших збірках поетеси («Проміння землі», «Вітрила»). Основні завдання статті: описати структурно-синтаксичні типи парцельованих конструкцій у творах Ліни Костенко, розкрити функційно-стильовий потенціал парцелятивів у художньо-поетичному мовленні авторки, з'ясувати специфіку впливу її творчої манери на тенденцію розвитку семантики образного слова в сучасному художньому мовленні.

Методи та методика дослідження. Вибір методів дослідження зумовлений метою статті, її завданнями та об'єктом. У нашій науковій розвідці використано загальнонаукові методи аналізу, синтезу, порівняння; лінгвістичні методи, зокрема такі, як-от: описовий метод – для витлумачення статусу парцельованих одиниць; метод інтегративного аналізу, який покладено в основу комплексного дослідження сукупності різних аспектів, яких ми торкалися під час вивчення художнього тексту як утілення індивідуально-авторських комунікативних інтенцій; трансформаційний аналіз – для визначення синтаксичних і семантичних подібностей і відмінностей розчленованих та нерозчленованих речень, а також контекстуально-інтерпретаційний метод – для опису ймовірних читацьких стратегій сприйняття художнього тексту.

Результати та дискусії. Проблема парцеляції в українському мовознавстві починає набувати активного розвитку в 60-70-х роках минулого століття, коли вітчизняні лінгвісти звертають особливу увагу на нетипові способи побудови художнього тексту. Хоча відомий український синтаксист С. Смеречинський іноді у своїх працях наводив приклади розчленованих побудов, розглядаючи або безсполучниковий зв'язок у «сполуці реченнів», або окремих слів, або ж аналізуючи «високі позитивні риси паратактичних (сурядних) конструкцій» (Смеречинський, 1990) ще на початку ХХ століття.

До однієї з перших наукових розвідок, присвячених проблемі розчленування речення, належить робота П. Коструби, де, звертаючись до питання неповного речення, науковець кваліфікує всі побудови, що утворилися виділенням частин попереднього в окреме, інтонаційно цілком відокремлене речення, як «видільні речення» (Коструба, 1960: 62–64).

Заслужують на увагу праці В. Гака (Гак, 1961), Ю. Степанова (Степанова, 1989), Н. Шигаревської (Шигаревська, 1970), Є. Реферовської (Реферовська, 1979) та особливий інтерес викликають наукові пошуки тих дослідників, які вважають використання сегментованих побудов різними авторами своєрідним індивідуально-стилістичним засобом (Г. Уханов (Уханов, 1966), Т. Коновалова (Коновалова, 1974), О. Іванникова (Іванникова, 1968), О. Сиротініна (Сиротініна, 1974), Г. Акімова (Акімова, 1990), Т. Жаворонкова (Жаворонкова, 1992) та ін.).

Залишаючись у межах літературного процесу практично до 1961 року, Ліна Костенко, безумовно, не могла не залежати від його змісту, від загальних тенденцій. Синтаксична манера першої збірки поетеси «Проміння землі» постає традиційною та суто національною. У віршах, що увійшли до першої збірки, на думку В. Панченка, «домінує замилованість красою світу, те відчуття органічності та яскравості буття, яке в молодості дарує людині ілюзію її вічності», але все це раз-по-раз переривається «дисонансами життя» (Панченко, 2000: 88). Відтворити цю переривчастість думки й допомагає парцеляція. Як стверджує Н. Кириленко, поезія Ліни Костенко «вирізняється особливою злютованістю авторського «я» й образу ліричної героїні, тому її вірші переважно від першої особи» (Кириленко, 2005: 106). Підхід поетеси до парцеляції як до носія естетичної інформації, як до засобу, що з'являється в мові в певний відрізок часу (своєрідного вияву національної культури), істотно змінюється, розчленування стає одним з основних засобів передавання авторської модальності.

Основу першої збірки Ліни Костенко «Проміння Землі», написаної 1957 року, становлять загальнонаціональні зразки літературно-кодифікованого конструювання реченневих структур. Розчленування синтаксичних конструкцій, побудованих за формулою речення, що набуло особливої уваги в 60-ті роки ХХ століття, відбувається за загальними правилами. Специфічною рисою парцеляції в українській літературній мові цього періоду є висока активність парцелювання однорідних членів у межах простого речення (присудків, а також означень та додатків).

У цій збірці поетеса послідовно парцелює також складне речення, хоча й однорідні прості дієслівні присудки в межах простого речення парцельовано досить продуктивно, але зреалізовано їх переважно однією моделлю: один присудок залишається в базовому компоненті, а наступні виносяться у парцелят, як-от: $B^1 + P^2$, де B^1 – базове утворення з одним присудком, а P^2 – парцелят з двома однорідними до нього компонентами. Наприклад: *Під амбразурою дзота Матросов помер від ран. Припав до землі плечима, відкинув руку біду* (Костенко, 1957: 15) – трансформації зазнає просте ускладнене речення з простими дієслівними присудками, що виражені дієсловами дійсного способу у формі минулого часу. Один з них залишено в базовому компоненті, а два наступні відходять у парцелят. Така побудова синтаксичної конструкції справляє певний вплив на читача, відчленовані присудки набувають максимальної конкретизації, яскравості й емоційного насичення, розчленованість синтаксеми допомагає уникнути нечіткого характеру абстрактного викладу думок. Такі моделі синтаксичних утворень становлять 4% від усієї кількості парцелятив. Парцеляцію підметів у простому реченні, як і вичленовування другорядних членів, в аналізованій збірці представлено поодинокими прикладами.

Значно більше варіантів парцелювання присудків відзначено в межах складного речення (близько 14%). Наприклад: *На одному з малих полустанків я чекаю поїзда зранку. Влаштувалась в кутку на лаві, щоб мене не знайшли цікаві* (Костенко, 1957: 6) *Вірю в серце твоє і волю, вірю в правду очей твоїх. Знаю: ти б не спіткнувся ніколи об каміння моїх доріг* (Костенко, 1957: 50). До того ж розрив відбувається саме на межі однорідних зв'язків у першому предикативному компоненті: присудок парцелюється разом з підрядним компонентом або із частиною безсполучникового складного речення, передаючи певний згусток смислу, інформацію, істотну не лише для окремих компонентів бази, а й для всього базового речення.

Аналіз структури парцельованих складних речень дав змогу з'ясувати, що парцеляція

в цих побудовах може виявлятися як на рівні зв'язків між компонентами окремих елементів простого речення, коли в парцелят відходять лише окремі члени синтаксичних утворень, зокрема присудки, так і на рівні міжреченневих зв'язків, що дає змогу виділити два типи парцельованих одиниць: 1) парцеляція частин речень, коли виділяються окремі члени чи конструкції з ними; 2) парцеляція речень.

Розрив синтаксичної структури складного речення проходить, здебільшого, між базовим реченням будь-якого типу та парцельованою сурядною або підрядною частинами (однією чи кількома) або ж на межі безсполучникових зв'язків. Наприклад: *Ріка заховалась під кригу, в снігу загубила слід. І тільки в блакитну відлигу над нею темніє лід* (Костенко, 1957: 21) – розчленування зазнає складносурядне речення з єднальним сполучником *і*, що продукує єднально-поширювальні відношення; *Зігрій мої, коханий, руки, закрій квартиру у вікні. Адже в передчутті розлуки тепер так холодно мені* (Костенко, 1957: 31) – наведену розчленовану конструкцію можна зіставити зі складнопідрядним утворенням розчленованої структури, де підрядна частина розкриває причину, що викликає дію головної частини, засобом поєднання є сполучник *адже* (як варіант сполучника *бо*); *На моє непокрите волосся опадає легка курява. Крізь важку вечорову просинь проступає вогнями Москва* (Костенко, 1957: 55) – парцелювання зазнає складне безсполучникове речення з однотипними частинами із зіставно-протиставними відношеннями. Хоча речення й членовано на кілька смислових відрізків, незаперечною є семантична єдність компонентів висловлення. Отже, не лише передавання певного змісту потребує такої побудови висловлення, це продиктовано й мотивами власне стилістичними – намаганням авторки надати йому певної смислової або емоційної настанови. Парцеляція стає явищем функційним, яке можна розглядати не лише на рівні речення: це своєрідний прийом композиції тексту, його впорядкування та стилізації.

У межах складного речення в аналізованому матеріалі найпоширенішою є парцеляція безсполучникових утворень, вона становить 22%. Друге місце посідає складносурядне речення – 20%. І лише 2% складають парцельовані побудови, що відповідають складнопідрядним конструкціям. Строкатість вживання тих чи тих конструкцій пояснюємо як закономірними тенденціями в розвитку самої мови, так й індивідуально-авторськими уподобаннями, що підпорядковані інформативному завданню, яке поетеса хоче виконати з максимальною силою виразності. Саме через це Ліна Костенко віддає перевагу парцелюванню безсполучникових та складносурядних речень, у яких додатковий оцінний семантичний компонент переважно відсутній або прихований. У складнопідрядних структурах подати інформацію під своєрідним кутом зору допомагають підрядні сполучники, ускладнення структури речення тощо, хоча й зі значно меншим емоційно-оцінним потенціалом. Отже, розчленування конструкції не лише збільшує інформативне насичення кожного елемента висловлення, а й структурує текст. Виразно ритмізована фраза, утворена передусім з естетичною метою (чітка рівномірність окремих частин у їх відношенні до цілого), перетворюється на фразу співучу.

Парцеляція в багатокомпонентних структурах у збірці «Проміння землі» становить 38%. Парцелювання окремих предикативних компонентів допомагає поетесі створювати довгі асоціативні ряди. Між частинами парцельованого речення зберігаються загальносинтаксичні відношення головного й залежного речення, а також менш загальні синтаксичні відношення, що визначають належність речення до певного структурного типу. Найчастіше зазнають розчленування складні побудови з кількома предикативними частинами, поєднаними різними типами зв'язків. Семантична єдність цих частин і дає нам підстави стверджувати, що таку розчленовану конструкцію можна вважати одним синтаксичним утворенням, а парцелювання окремих його компонентів допомагає увиразнити їх зміст, хоча граматична категорія модальності таких синтаксем може бути реалізована в повний спосіб лише в комплексі з основним реченням.

Багатокомпонентні парцельовані складні утворення в поетичних збірках Ліни Костенко досить різноманітні з погляду можливих у них поєднань їхніх предикативних

частин. Не стала винятком і збірка поезій «Проміння землі», у якій теж можна виділити кілька найпоширеніших типів парцеляції: 1) із сурядністю й безсполучниковим зв'язком, наприклад: *Хай плаче. Не так все просто. І ти його не чіпай* (Костенко, 1957: 16) – у парцелят відходить предикативний компонент, приєднаний безсполучниковим зв'язком, та елемент синтаксичної конструкції, приєднаний до бази за допомогою сполучника *і*. Парцеляти постають функційно залежними від основного речення, хоча формальної залежності, як це буває у підрядних утвореннях, і не мають; 2) з підрядністю і безсполучниковим зв'язком, наприклад: *Я додому пишу не часто, хоч забралась в таку далечинь. Заважає мені то щастя, то розваги, то просто лінь* (Костенко, 1957: 53). Якщо ж парцелят розглядати відірвано від контексту, то він втрачатиме свою семантико-синтаксичну наповненість, а базовий компонент логічну завершеність. На думку С. Єрмоленко, стилістичний синтаксис у поетичній віршованій мові «часто пов'язаний з ефектом лінійного розриву синтаксичних зв'язків і виникнення багатозначності» (Єрмоленко, 1999: 333).

Отже, найвищий показник 38% мають складні багатоконпонентні утворення. Розчленування таких речень на кілька смислових одиниць допомагає збільшити змістовну ємність кожного окремого елемента. Безсполучникові складні речення охоплюють 22% парцелятивів, а складносурядні – 20%. Складнопідрядні побудови зазнають розчленування вкрай рідко (2%). У межах простого речення для передавання адекватнішої та лаконічнішої думки парцелюють присудок (18%), траплялися поодинокі приклади виокремлення підмета та другорядних членів.

Як зауважує Н. Кириленко, інтелектуальна пристрасть письменниці «найповніше виявилась у її культурологічно насичених ліричних медитаціях, починаючи від 2 збірки «Вітрила» (1958)» (Кириленко, 2005: 108). Саме в цьому зібранні поезій Ліна Костенко прагне відтворити свою систему світобачення, нашаровуючи на загальноприйнятні зразки конструювання синтаксичних структур власне-авторські моделі відтворення дійсності, які несуть додаткові експресивні, композиційні, тематичні навантаження.

Привертає особливу увагу парцеляція в межах простого речення, відчленування зазнають переважно прості дієслівні присудки, яких у реченні є два й більше. Залежно від ступеня емоційності спостерігаємо кілька основних експресивних динамічних варіацій присудка, які можна подати за допомогою дев'яти моделей, де **Б¹** – базова конструкція з одним присудком, **Б²** – з двома, **Б³** – з трьома, **П¹** – парцелят з одним присудком, **П²** – з двома, **П³** – з трьома: 1) **Б¹+ П¹**: *Гордовито собі усміхнулась. В різні сторони повернулась* (Костенко, 1958: 84) – за такої побудови синтаксичної конструкції увагу зосереджено на динамічності дії, надаючи всьому висловленню своєрідної оглядовості, протяжності в часі; 2) **Б¹+ П¹+П¹**: *Зате він простори подолає. В чорноліс увійде. Впаде в безодні* (Костенко, 1958: 32) – передати всі просторові уявлення звичайним простим реченням з однорідними членами було б практично неможливо, бо читач просто б не встигав сприйняти всіх тих зорових образів, інтенцій, запропонованих авторкою; розчленування ж синтаксичної структури простого речення на окремі смислові відрізки дало змогу повною мірою відтворити категорію простору; 3) **Б¹+П¹+П¹+П¹**: *Марися навипиньки стала. Руками траву прогортала. Квітоньки не зірвала. Билиночки не стоптала* (Костенко, 1958: 79) – ланцюжок, утворюваний кількома парцелятами, передає взаємозв'язність елементів дійсності, дій та їх емоційних впливів; 4) **Б¹+П²+П¹**: *Мати плакала дні і ночі. Коси рвала, бігла до річки. Та й притихла* (Костенко, 1958: 64) – у базовій структурі подано присудок, який допомагає сконцентрувати увагу читача, швидка зміна дієслів у парцеляті сприймається як сплески сильних емоцій, останній головний член речення подано окремо, щоб показати результативність попередніх дій та їх віддаленість у часі; 5) **Б¹+ П³**: *Тихо спустились на жовту глицю птиці зелені, зелені птиці. Крилами били, пера губили, голови сизі низько хилили* (Костенко, 1958: 24); 6) **Б²+ П¹**: *Комунари честь віддають, відкривають процесії путь. Відкривають не хвіртки оград, а громади своїх барикад* (Костенко, 1958: 20) – парцельований повторюваний присудок підсилює динамічність руху думки, дієслова

набувають додаткового значення інтенсивності, швидкості дії; 7) $B^2+ P^1+ P^1$: *Лише на самоті Марися розгиналась, дивилась у вічі небесам. Співала навіть. Навіть усміхалась тваринам, і рослинам, і лісам* (Костенко, 1958: 65–66) – передавання двох останніх присудків окремими парцелятами допомагає зосередити увагу читача на певній дії чи ознаці, своєрідний повтор-підхоплення (*Співала навіть. Навіть усміхалась*) є потрібним прийомом для відтворення переходу почуттів від одного глибокого враження до іншого; 8) $B^2+P^1+P^1+P^1$: *Піднімайся і йди! За коріння держись. За траву ухопись. Вверх по схилу повзи* (Костенко, 1958: 76) – подання трьох присудків як окремі парцеляти дає змогу утримати значення цих дієслів у свідомості читача, створюючи особливий естетичний ефект; 9) $B^3+ P^3$: *Дивували всі, дивували, визирали на нього з вікон... Насміхалися, кепкували та й назвали Дурним Чоловіком* (Костенко, 1958: 73) – семетричний поділ конструкції на базову та парцелят з трьома присудками в кожній має виразно експресивний характер, підкреслює зміну переживань ліричного героя, сприяє різкій зміні композиційного ритму.

У збірці «Вітрила» поетеса починає вдаватися до парцелювання другорядних членів. Із 22% парцелятів, на які натрапляємо в межах простого речення, 3% охоплює парцеляція додатків та означень. Наприклад: *Поїхала Маруся у місто. Купила півпуда намиста. Цілу купу всяких сережок. Обережок тонких мережок* (Костенко, 1958: 91) – у парцелят відходить простий дієслівний присудок, а потім зазнають відчленовання й прями додатки; *А у Галі були (руки) огрубілі. Від прання, від ткання та від жита* (Костенко, 1958: 90) – парцеляція непрямих додатків у вакантній позиції; *Руки у тебе ніжні. Випещені та білі* (Костенко, 1958: 90) – у парцелят винесене означення в дублювальній позиції.

Парцеляція в межах складного речення є характерною і для другої збірки. Якщо в першій ми спостерігали в основному моделі, у яких присудок парцелювався разом із частиною складного речення (у більшості випадків підрядною чи з безсполучниковим компонентом), то в другій – картина дещо змінилася, у базовій структурі залишається перший предикативний компонент складного речення разом з присудком наступного: *Підеш ліворуч, загинеш нізачо. Зірвешся з круч у прірву, юначе* (Костенко, 1958: 59) – трансформації зазнає безсполучникове складне речення з різнотипними частинами з умовними відношеннями, один із присудків другої предикативної одиниці відчленовується від основної конструкції, конкретизуючи зміст всього висловлення, пояснюючи певні деталі.

Щодо виокремлення предикативних частин складних синтаксичних конструкцій, то тут, як і у «Проміннях землі», перевагу віддано безсполучниковому реченню (21%). Поряд із парцельованими безсполучниковими реченнями з однотипними частинами частіше зазнають членування безсполучникові конструкції з різнотипними компонентами (різних типів відношень). Наприклад: *Не оплакуйте розлуки! Я, напевно, повернуся...* (Костенко, 1958: 12) – розчленування зазнає безсполучникова структура, що характеризується сталим порядком компонентів, велика пауза між двома частинами одного складного речення допомагає наголосити на часовій послідовності виконуваних дій. Пауза між компонентами безсполучникового речення може не лише створювати враження протяжності дії в часі, послідовності, а й допомогти у творенні просторових уявлень. Наприклад: *Захлинаються м'ятою луки. Мерехтять вересневі зорі. Розметавши ріки, як руки, спить земля в м'якому просторі* (Костенко, 1958: 56) – безсполучникове утворення з однотипними частинами розпадається на окремі смислові відрізки, формуючи градаційне, асоціативне нарощування образів. Отже, парцеляція допомагає розташувати витворювану письменницею дійсність у певній системі координат, підсилити логічні та смислові акценти, динамізм висловлення.

Складносурядні речення, що зазнали розчленування у збірці поезій «Вітрила» становлять 18%. Переважно членовано конструкції із зіставно-протиставними сполучниками, що допомагає створити характер своєрідних антитез. Наприклад: *Йде Марися, спотикається. А дорога не кінчається* (Костенко, 1958: 78); *Лежить на печі, насіння лузає. А дочка лушпиння підмітає* (Костенко, 1958: 61). Така форма побудови речення сприяє кращому розумінню змісту, дає змогу поетесі чіткіше висловити своє ставлення до кожного

з полюсів протиставлення. Малопродуктивною є парцеляція складнопідрядних конструкцій на рівні міжреченневих зв'язків.

Парцелюванню багатокомпонентних утворень Ліна Костенко надає перевагу й у другій збірці. Складні багатокомпонентні речення з різними типами зв'язку зреалізовано переважно трьома типами, послідовно використано модель із сурядністю й підрядністю, хоча вона має свої певні особливості: підрядний компонент постає частиною базового утворення або однією із частин парцелята, а не подано окремо. Наприклад: *Я знаю все, що робиться в природі. Але тобі не стану я в пригоді* (Костенко, 1958: 69) – трансформовано багатокомпонентне речення, у якому сурядну частину винесено в парцелят, а підрядна входить до базової структури; *От і все. А сумувать не треба. І не варт мінитись на лиці, коли в травні раптом біля тебе пройде хлопець з гілкою в руці* (Костенко, 1958: 26) – підрядний компонент входить до другого парцелята. Отже, моделі синтаксичних утворень із сурядним та підрядним зв'язком і утворюють перший тип. Багатокомпонентні побудови із сурядністю й безсполучниковістю – другий тип, наприклад: *Дівча уступило місце. Хтось виїняв свіжу газету. А інші відпочивали, схилившись на спинки лав* (Костенко, 1958: 8); а третій – з підрядністю і безсполучниковим зв'язком, наприклад: *Мудра Баба картоплю пече на вечерю. Коли бачить – летить на коні очмана. Оббиває куці і людей не мина. Підскакала впритул, кінь в багаття ногою* (Костенко, 1958: 86) – такі побудови мають теж свої особливості: переважно розчленування проходить не лише на межі міжреченневих зв'язків, а й однорідних (у межах певного предикативного компонента).

Розчленовані багатокомпонентні конструкції, які використала Ліна Костенко у збірці «Вітрила», мають своєрідні, іноді властиві лише їм можливості логіко-експресивного та емоційно-експресивного вираження. Найпродуктивнішою є парцеляція складних багатокомпонентних побудов (36%). Переважно зазнають розчленування структури з різними типами зв'язку. Залишається продуктивною парцеляція безсполучникових складних речень (20%), дещо зменшено кількість складносурядних побудов, що членуються на окремі елементи (18%). У межах простого речення натрапляємо на приклади з парцельованими другорядними членами (3%).

Висновки. Отже, форма, яку обрала поетка, сприяє кращому розумінню змісту, набираючи то стислі, то поширені межі, дає змогу авторці показати свою оцінку, ставлення до кожного з полюсів протиставлення. Проаналізувавши основні типи парцельованих утворень у поетичній збірці Ліни Костенко «Проміння землі», можна дійти висновку, що поетеса послідовно парцелює складні синтаксичні побудови, віддаючи перевагу багатокомпонентним, складносурядним, безсполучниковим реченням, майже уникаючи розчленування складнопідрядних синтаксем. Парцеляти в цьому разі можуть пояснювати зміст базового речення, один його член або й певний відрізок висловлення, певна їхня автономність допомагає підняти змістовну ємність як самого парцелята, так і висловлення загалом.

Дещо іншим стає характер парцелювання у збірці поезій «Вітрила». Якщо в першій парцелювалися в основному складні синтаксеми, то в другій – активно на змістові відрізки розпадається просте речення, з'являються парцельовані другорядні члени. Це підтверджує думку про те, що розчленування синтаксичної конструкції, побудованої за формулою речення, потрібне Ліні Костенко не лише для того, щоб уникнути перевантаження речення розділовими знаками, а й для наголошення на кожному членові синтаксичного ряду. У «Проміннях землі» спостерігаємо переважно моделі, у яких присудок парцелювався разом із частиною складного речення (переважно підрядною чи з безсполучниковим компонентом), то в другій – картина дещо змінилася, у базовій структурі залишається елемент складного речення разом з присудком, що має однорідний еквівалент у парцеляті.

Використання значних за обсягом парцелятивів стає певною ознакою творчої манери письменниці, але розчленування синтаксичної конструкції, побудованої за формулою речення, викликане не лише потребою зменшення обсягу складного чи простого речення,

а передусім пошуками нової форми для передавання неповторності ліричних переживань, інтонацій.

БІБЛОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

Акимова, Г. Н. (1990). Новое в синтаксисе современного русского языка. Москва: Высшая школа.

Гак, В. Г. (1961). К вопросу о местоименной репризе в романских языках. *Исследования в области латинского и романского языкознания*, 42–122.

Єрмоленко, С. (1999). Нариси з української словесності (стилістика та культура мови). Київ: Довіра.

Жаворонкова, Т. А. (1992). Сегментированные конструкции с препозитивным местоимением в художественном тексте: дис. ... канд. филол. наук. Санкт-Петербург.

Иванникова, Е. А. (1968). Парцелляция, ее коммуникативно-экспрессивные и синтаксические функции. *Морфология и синтаксис современного русского литературного языка*, 276–280.

Кириленко, Н. І. (2005). Історія України у творах Ліни Костенко. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка.

Коновалова, Т. Р. (1974). Об одном приеме экспрессивного синтаксиса (синтаксическая природа сегментации). *Вопросы стилистики*, 7, 3–19.

Костенко, Л. (1958). Вітрила. Київ: Радянський письменник.

Костенко, Л. (1957). Проміння землі. Вірші. Київ: Вид-во ЦК ЛКСМУ Молодь.

Коструба, П. А. (1960). До питання про поняття і класифікацію неповних речень. *Питання українського мовознавства*, 4, 62–64.

Панченко, В. (2000). Урок літератури. Кіровоград: Вид-во ДЛАУ.

Реферовская, Е. А. (1979). Структура сегментированного предложения. *Структура предложения и словосочетания в индоевропейских языках*, 88–100.

Сиротинина, О. Б. (1974). Конструкции с плеонастическим местоимением в разговорной речи. *Синтаксис и норма*, 204–220.

Смеречинський, С. (1900). Нариси з української синтакси. Мюнхен: Munchen Monachii.

Степанова, Ю. С. (1989). Индоевропейское предложение. Москва: Наука.

Уханов, Г. П. (1966). Типы предложений разговорной речи, соотносительные со сложными синтаксическими единствами. *Развитие синтаксиса современного русского языка*, 23–52.

Шигаревская, Н. А. (1970). Очерки по синтаксису современной французской разговорной речи. Ленинград: Ленинград. гос. ун-т.

REFERENCES

Akimova, G. N. (1990). *Novoe v sintaksise sovremennogo russkogo yazyka [New in the syntax of the modern Russian language]*. Moscow: Vysshaya shkola [in Russian].

Gak, V. G. (1961). K voprosu o mestoimennoj reprice v romanskih yazykah [On the question of pronominal reprise in Romance languages]. In: Gak, V. G. *Issledovaniya v oblasti latinskogo i romanskogo yazykoznaniiya [Studies in Latin and Romance Linguistics]* (pp. 42–122). Kishinev [in Russian].

Iermolenko, S. (1999). *Narysy z ukrainskoi slovesnosti (stylistyka ta kultura movy) [Essays on Ukrainian literature (stylistics and language culture)]*. Kyiv: Dovira [in Ukrainian].

Ivannikova, E. A. (1968). Parcellyaciya, ee kommunikativno-ekspressivnye i sintaksicheskie funkcii [Parcellation, its communicative-expressive and syntactic functions]. In: Ivannikova, E. A. *Morfologiya i sintaksis sovremennogo russkogo literaturnogo yazyka [Morphology and syntax of the modern Russian literary language]* (pp. 276–280). Moscow: Nauka [in Russian].

Kyrylenko, N. I. (2005). *Istoriia Ukrainy u tvorakh Liny Kostenko [History of Ukraine in*

- the works of Lynya Kostenko*. Sumy: SumDPU imeni A. S. Makarenka [in Ukrainian].
- Konovalova, T. R. (1974). Ob odnom prieme ekspressivnogo sintaksisa (sintaksicheskaya priroda segmentacii) [On one technique of expressive syntax (syntactic nature of segmentation)]. *Voprosy stilistiki – Questions of stylistics*, 7, 3–19 [in Ukrainian].
- Kostenko, L. (1958). *Vitryla [Sails]*. Kyiv: Radianskyi pysmennyk [in Ukrainian].
- Kostenko, L. (1957). *Prominnia zemli. Virshi [Rays of the earth. Poems]*. Kyiv: Vyd-vo TsK LKSMU Molod [in Ukrainian].
- Kostruba, P. A. (1960). Do pytannia pro poniattia i klasyfikatsiiu nepovnykh rechen [On the concept and classification of incomplete sentences]. *Pytannia ukrainskoho movoznavstva – Questions of Ukrainian linguistics*, 4, 62–64 [in Ukrainian].
- Panchenko, V. (2000). *Urok literatury [Literature lesson]*. Kirovohrad: Vyd-vo DLAU [in Ukrainian].
- Referovskaya, E. A. (1979). Struktura segmentirovannogo predlozheniya [Segmented sentence structure]. In: Referovskaya, E. A. *Struktura predlozheniya i slovosochetaniya v indoevropskikh yazykah [Sentence structure and phrases in Indo-European languages]* (pp. 88–100). Leningrad [in Russian].
- SHigarevskaya, N. A. (1970). *Ocherki po sintaksisu sovremennoj francuzskoj razgovornoj rechi [Essays on the syntax of modern French colloquial speech]*. Leningrad [in Russian].
- Sirotinina, O. B. (1974). Konstrukcii s pleonasticheskim mestoimeniem v razgovornoj rechi [Constructions with pleonastic pronouns in colloquial speech]. *Sintaksis i norma [Syntax and norm]* (pp. 204–220). Moscow: Nauka [in Russian].
- Smerechynskyi, S. (1990). *Narysy z ukrainskoi syntaksy [Essays on Ukrainian syntax]*. Miunkhen: Munchen Monachii [in Ukrainian].
- Stepanova, YU. S. (1989). *Indoevropskoe predlozhenie [Indo-European sentence]*. Moscow: Nauka [in Russian].
- Uhanov, G. P. (1966). Typy predlozhenij razgovornoj rechi, sootnositel'nye so slozhnymi sintaksicheskimi edinstvami [Types of sentences in colloquial speech, correlating with complex syntactic units]. In: Uhanov, G. P. *Razvitie sintaksisa sovremennogo russkogo yazyka [The development of the syntax of the modern Russian language]* (pp. 23–52). Moscow: Nauka [in Russian].
- ZHavoronkova, T. A. (1992). Segmentirovannyye konstrukcii s prepozitivnym mestoimeniem v hudozhestvennom tekste [Segmented constructions with a prepositive pronoun in a literary text]. *Doctor's thesis*. Sankt-Peterburg [in Russian].

Анотація

Постановка проблеми. Пошуки нових форм відтворення дійсності зумовлюють функційну активність синтаксичних одиниць експресивного характеру, здатних синонімічно замінити загальноовживані, стилістично нейтральні конструкції. Своєрідний підхід до актуального членування речення є характерним для художнього дискурсу шістдесятників. Поетичний доробок цих майстрів слова можна вивчати в різних аспектах, але один з них – синтаксичний – до цього часу не описаний у мовознавстві. Поєднання новітніх європейських та питомих українських традицій, яке ми спостерігаємо в творчості Ліни Костенко, сприяло виробленню особливої синтаксичної манери, яка розкриває нові виражальні можливості мови художніх текстів авторки.

Мета нашого дослідження – виявити й обґрунтувати особливості парцелювання синтаксичних конструкцій у перших збірках поетеси («Проміння землі» та «Вітрила»). Основні завдання статті: описати структурно-синтаксичні типи парцельованих конструкцій у творах Ліни Костенко, розкрити функційно-стильовий потенціал парцелятивів у сучасному художньому мовленні, з'ясувати специфіку впливу творчої манери поетеси на тенденцію розвитку семантики образного слова в українському художньому дискурсі 60-х років ХХ століття.

Методи та методики дослідження. Вибір методів дослідження зумовлений метою статті, її завданнями та об'єктом. У нашій науковій розвідці використано загальнонаукові методи аналізу, синтезу, порівняння; лінгвістичні методи, зокрема такі, як-от: описовий метод – для витлумачення статусу парцельованих одиниць; метод інтегративного аналізу, який покладено в основу комплексного дослідження сукупності різних аспектів, яких ми торкалися під час вивчення художнього тексту як утілення індивідуально-авторських комунікативних інтенцій; трансформаційний аналіз – для визначення синтаксичних і семантичних подібностей і відмінностей розчленованих та нерозчленованих речень, а також контекстуально-інтерпретаційний метод – для опису ймовірних читачьких стратегій сприйняття художнього тексту.

Основні результати дослідження. Висновки. Форма, яку обрала поетеса для відтворення дійсності, сприяє кращому розумінню змісту, набираючи то стислі, то поширені обриси, дає змогу показати свою оцінку, ставлення до кожного з полюсів протиставлення. Проаналізувавши основні типи парцельованих утворень у поетичній збірці Ліни Костенко «Проміння землі», можна помітити, що авторка послідовно парцелює складні синтаксичні побудови, віддаючи перевагу багатоконпонентним, складносурядним, безсполучниковим реченням, майже уникаючи розчленування складнопідрядних. Деяко іншим постає характер парцелювання у збірці поезій «Вітрила», активно на змістові відрізки розпадається просте речення, з'являються парцельовані другорядні члени. Це підтверджує думку про те, що розчленування синтаксичної конструкції, побудованої за формулою речення, потрібне Ліні Костенко не лише для того, щоб уникнути перевантаження речення розділовими знаками, а й для наголошення на кожному членові синтаксичного ряду.

Висновки і перспективи. Використання значних за обсягом парцелятів стає певною ознакою художнього дискурсу 60-р. ХХ століття. Розчленування синтаксичної конструкції, побудованої за формулою речення, викликане не лише потребою зменшення обсягу складного чи простого речення, а й пошуками нової форми для передавання неповторності ліричних переживань, інтонацій. Пропонована наукова розвідка відкриває перспективи подальших досліджень як особливостей художніх дискурсів письменників-класиків та відомих сучасних митців, так і синтаксичної семантики речення загалом.

Ключові слова: художній дискурс, текст, актуальне членування речення, парцеляція, просте та складне речення, базова конструкція, парцелят.

Abstract

Background. Search for new forms of reality rendering precondition functional activity of expressive syntactic units which are able to replace widely used stylistically neutral structures as synonyms. The Sixtiers artistic discourse demonstrates a specific approach to sentence functional cleaving. Poetical work of these masters of word can be studied in various aspects but one of them – syntactic – has not been described in linguistics yet. Unity of novel European and native Ukrainian traditions which we observe in the artistic work by Lina Kostenko promoted specific syntactic manner appearance that discovers new expressive aptness of the author's artistic text speech.

The **purpose** of our research is to identify and substantiate the peculiarities of parceling syntactic constructions in the first collections of the poetess («Rays of the Earth» and «Sails»). The main objectives of the article are to describe the structural and syntactic types of parceled constructions in the works by Lina Kostenko, to reveal the functional and stylistic potential of parcels in contemporary artistic speech, to clarify the specifics of the poet's creative style influence on the tendency of figurative word semantics in Ukrainian artistic discourse of the 60-s in the 20th century.

Methods. The choice of research methods depends on the purpose of the article, its tasks and object. In our scientific exploration general scientific methods of analysis, synthesis, comparison are used; linguistic methods, in particular such as: descriptive method - to interpret the

status of parceled units; the method of integrative analysis, which is the basis of a comprehensive study of a set of different aspects, which we touched upon during the study of the literary text as the embodiment of individual-author communicative intentions; transformational analysis - to determine the syntactic and semantic similarities and differences of divided and undivided sentences, as well as contextual-interpretive method - to describe the possible reader strategies of the literary text perception.

Results. *The form chosen by the poetess to reproduce reality, contributes to a better understanding of the content, gaining either concise or widened outlines, gives the opportunity to show their assessment, attitude to each of the poles of opposition. Having analyzed the main types of parceled formations in Lina Kostenko's poetry collection «Rays of the Earth», we can see that the author consistently parcels complex syntactic constructions, preferring multicomponent, complex, unconnected sentences, almost avoiding the dismemberment of complex ones. The nature of parceling in the collection of poems «Sails» appears somewhat different, a simple sentence is actively broken down into semantic segments, parceled secondary members appear. This confirms the opinion that the dismemberment of the syntactic construction created according to the sentence formula is necessary for Lina Kostenko not only in order to avoid overloading the sentence with punctuation marks, but also in order to emphasize each member of the syntactic row.*

Discussion. *The use of large sets of parceled constructions becomes a certain feature of the artistic discourse of the 60's 20th century. The dismemberment of the syntactic construction, built on the sentence formula, is caused not only by the need to reduce the volume of a complex or simple sentence, but primarily by the search for a new form to convey the uniqueness of lyrical experiences, intonations. The suggested scientific investigation opens up prospects for further research, both the features of the artistic discourses of classic writers and famous contemporary artists, and the syntactic semantics of the sentence in general.*

Keywords: *artistic discourse, text, sentence functional cleaving, parcelling, simple and complex sentence, basic construction, the parcel.*

Стаття надійшла до редакції 20.10.2021

ПОНЯТТЯ МОДАЛЬНОСТІ ТА МОВНИХ ЗАСОБІВ ЇЇ ВИРАЖЕННЯ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Ю. Шепель

доктор філологічних наук, академік НАНВО України, професор,
професор кафедри перекладу та лінгвістичної підготовки іноземців,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
123zub@ua.fm
orcid.org/0000-0002-3182-3128

М. Гончарова

магістерка кафедри німецької філології,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
marinkaromantic@gmail.com,

Вступ. Модальні слова та дієслова, час, способи дії англomовні народи використовують надзвичайно часто, в українській мові можна знайти відповідники, але граматична побудова речення має відмінності, які варто дослідити. Художній стиль є невід'ємним у використанні для всіх народів планети, адже наявна величезна кількість художніх авторів, які активно вживають модальні дієслівні в тексті. Отож потрібно розуміти, як правильно та доречно використовувати ці дієслова і на які з них варто звернути особливу увагу. Актуальність дослідження вбачаємо саме в закономірності всебічного теоретичного аналізу категорії модальності, засобів її вираження, систематизації модальних слів і з'ясуванні першочергової потреби визначення їхнього статусу. Мета цього дослідження полягає в аналізі функційної модальної лексики, словосполучення та вставних слів сучасної англійської мови, у визначенні сутності та описі й аналізі модальних слів як особливої частини мови, у вивченні модальних дієслів як засобу реалізації категорії модальності. Об'єктом опису є категорія модальності в англійській мові.

Методи та методики дослідження. Предметом аналізу є способи вираження модальності в сучасному мовознавстві, зокрема в англістиці. Методи дослідження: описовий метод, який використовують для характеристики значень засобів вираження модальності для кращого розуміння їхніх відмінностей.

Результати та дискусії. У Великому енциклопедичному словнику модальність (від лат. *modus* – міра, спосіб) тлумачать як функційно-семантичну категорію, що свідчить про різні види відношення висловлення до дійсності, а також різні види суб'єктивної кваліфікації повідомлення (0, 2000: 303).

Як зазначає Н. Шведова, до сфери модальності належать:

- 1) протиставлення висловленого за характером комунікативної настанови модальних слів («твердження – питання – спонукання»);
- 2) протиставлення за ознакою «твердження – заперечення»;
- 3) градації значень у діапазоні «реальність – ірреальність» («гіпотетичність – ірреальність»), різний ступінь упевненості мовця в достовірності думки про дійсність, яку він формує;
- 4) різноманітні видозміни зв'язку між підметом і присудком, висловлених лексичними засобами («хоче», «може», «повинен», «потрібно») (Шведова, 19820).

О. Ахманова тлумачить модальність як поняттєву категорію зі значенням ставлення мовця до висловлення та відповідно до відношення висловленого до реальної дійсності (Ахманова, 1989).

За визначенням М. Блоха, «модальність як категорія в англійській мові може виявлятися у сфері граматичних елементів мови та у сфері її лексико-номінативних

елементів. У цьому значенні будь-яке слово, що висловлює оцінку з навколишньою реальністю, повинно визначатися як модальне» (Блох, 2002: 98).

Модальність – це категорія, що показує відношення суб'єкта до дійсності. Сюди уналежнюють питання, спонування, твердження, заперечення. Модальність може бути об'єктивною та суб'єктивною. Об'єктивна модальність виражає відношення мовця з об'єктивних причин, а суб'єктивна модальність показує власне ставлення мовця до тих чи тих подій з його погляду, незважаючи на об'єктивні причини. Об'єктивна модальність найчастіше виражена категорією способу дієслова (дійсного – у плані реальності, умовного – у плані ірреальності). Суб'єктивну модальність виражають модальні слова, дієслова, словосполучення та порядок слів у реченні (Сучасна, 1969).

Загалом засобами вираження модальності в мові є способи дії, що можуть бути виражені модальними словами та дієсловами, модальними частками, формами часу та інфінітивними конструкціями, фразеологічними одиницями та фразами. В англійській мові наявні модальні дієслова, зокрема *shall, should, will, need*, багатofункційні слова, інфінітивні конструкції, Complex Subject, способи дії, тобто Indicative Mood, Imperative Mood, Subjunctive Mood, час, модальні слова та словосполучення та інверсія й інтонація, що є синтаксичними засобами вираження модальності.

Окрім модальних дієслів, наявні також окремі синтаксичні конструкції із значенням модальності. Будь-яка структура вторинної предикації функціонує лише в межах речення, тобто за наявності структури первинної предикації. Найзагальнішу модель речення, що містить цю структуру, можна представити так: *S1 + P1 + S2 + P2 (+ complements)*, де *S1* – первинний підмет речення; *P1* – первинний присудок речення; *S2* – вторинний підмет, що актуалізують займенником, іменником чи іменною групою, що є власною назвою; *P2* – вторинний присудок, репрезентований неособовими формами дієслова, тобто інфінітивом (із часткою *to* та нульовим інфінітивом), дієприкметником I (*infinitiv + ing*), дієприкметником II (*infinitiv + ed* для правильних дієслів, для неправильних – власна форма) або недієслівною частиною мови (наприклад, *іменником, прикметником*) (Криворучко, 2014).

Актуалізаторами вторинної предикації є структури, що в традиційній граматиці отримали назву складний додаток / об'єктний предикативний інфінітивний зворот або об'єктний відмінок з інфінітивом (*Complex Object*), складний підмет / суб'єктний предикативний інфінітивний зворот або називний відмінок з інфінітивом (*Complex Subject*), інфінітивна конструкція з прийменником *for* (*For-to-Infinitive Construction*), сполучникова інфінітивна конструкція (*Conjunctive Infinitive Phrases*), герундійна предикативна конструкція (*Gerundial Predicative Construction*) та абсолютна конструкція (*Absolute Construction*). У різних за своєю структурою названих конструкцій є спільна риса – неузгодженість суб'єктно-предикатних відношень їхньої поверхневої структури (Карамішева, 2005: 43).

Під **конструкцією вторинної предикації** трактуємо синтаксичну одиницю, що за своєю структурою є проміжною ланкою між фразою та підрядним реченням. Розглянемо класифікацію структур вторинної предикації з погляду їхньої функції в реченні: 1) предикативні комплекси, що можуть виконувати функцію будь-якого члена речення (*the for-to infinitive construction, the gerundial predicative construction*); 2) предикативні комплекси, що функціонують лише як додаток (*Complex Object*); 3) предикативні комплекси, що функціонують лише як обставина (*absolute construction*). Зауважимо, що ця класифікація не містить складного суб'єкта (*complex subject*) (Криворучко, 2014). Система неособових форм дієслова в англійській мові представлена трьома категорійними формами – інфінітивом (*the Infinitive*), *ing*-формою і дієприкметником (*Participle II*).

Синтаксичне підґрунтя для виокремлення конструкцій *accusativus cum infinitive* (далі – *a.c.i.*) фіксуємо в працях О. Есперсена. Однак критерії поділу дієслів, після яких можливе вживання *a.c.i.* конструкцій, не завжди зрозумілі, адже деякі дієслова належать до понад однієї лексико-синтаксичної групи. О. Есперсен виокремлює три категорії дієслів:

- 1) дієслова перцепції, каузативи та дієслова *believe, wish, like, prove*;
- 2) дієслова на зразок: *promise, command, teach, tell, ask*: об'єкт, інфінітив як прямий об'єкт головного дієслова;
- 3) дієслова: *get, bring, direct*: суб'єкт може розглядатися як прямий об'єкт головного дієслова, а інфінітив як третина, з'єднана часткою *to*, що має місцеве значення (Jespersen, 1954).

Варто зазначити, що фінитні та нефінитні групи мають тотожні риси: вони позначають конкретні події та ситуації, характеризують структурним членуванням і мають особливий порядок слів.

Аналіз наукової літератури з проблематики модальності свідчить про те, що тлумачення її категорії надзвичайно широке. Однак лінгвісти схиляються до того, що категорія модальності має два типи логіко-граматичних зв'язків: відношення змісту речення до об'єктивної дійсності та ставлення мовця до змісту речення. Перший вид зв'язку називають «об'єктивною модальністю», другий розглядають як форму мовлення і називають «суб'єктивною модальністю» (Касевич, 1988).

Об'єктивна модальність виражає відношення, що наявні в реальній дійсності, а саме відношення потреби або можливості, які зумовлені об'єктивними причинами. Вона свідчить, яке саме відношення має мовець до тієї чи тієї ідеї, явища тощо. Суб'єктивна модальність допомагає мовцю відбити кваліфікацію об'єктивного змісту того чи того повідомлення. Вибір засобу особистісної оцінки визначають тим, яку комунікативну мету має мовець. Він має обрати той мовний засіб, що, на його думку, буде відповідати конкретній ситуації. Немає жорстких обмежень щодо вибору засобів модальних компонентів у тексті, хоча потрібно враховувати обмеження, які постають під час цього вибору. Вони зумовлені правилами мови та особливостями побудови тексту.

Об'єктивна модальність є обов'язковою ознакою будь-якого висловлення та однією з категорій, що формує предикативну одиницю – речення. Цей вид модальності виражає відношення повідомлюваного до дійсності в плані реальності та ірреальності. Основним засобом оформлення модальності в цій функції є категорія способу дієслова. Основними засобами вираження реальної об'єктивної модальності є часові форми дієслів дійсного способу. Ірреальні об'єктивно-модальні значення виражають формами умовного способу дієслів. Суб'єктивна модальність свідчить виключно про думку мовця щодо потреби, можливості або вірогідності певної дії або стану (Зверева, 1983).

Суб'єктивна модальність – це вираження ставлення мовця до висловлення (упевненість або невпевненість, згода або незгода, експресивна оцінка). Вона є додатковою ознакою висловлення, її семантичний обсяг ширший від семантичного обсягу об'єктивної модальності. Мовними засобами цього виду модальності можуть бути порядок слів, інтонація, лексичні повтори, модальні слова і дієслова, вигуки, вставні слова і словосполучення, вставні речення та порядок слів у реченні (Почепцов, 1983).

Є багато мовних засобів, що відбивають суб'єктивну модальність, як-от: інвертований порядок слів, різні форми присудка, прикметники та прислівники з модальним забарвленням, модальні дієслова та їхні еквіваленти тощо. Будь-який із цих модальних засобів можна використовувати в художньому тексті задля висловлення суб'єктивної оцінки. Багато чинників впливають на вибір цього засобу, а саме комунікативні завдання, особистісні якості автора та, звичайно, його емоційний стан. З одного боку, суб'єктивна модальність є протиставленням об'єктивній, а з іншого, в певний спосіб доповнює її.

Змістовну основу суб'єктивної модальності утворює поняття оцінки в широкому тлумаченні слова, яка має не лише логічність кваліфікації повідомлюваного, але й різні види емоційної реакції.

Одним із засобів вираження суб'єктивної модальності в англійській мові є модальні слова та дієслова. Модальні слова передають суб'єктивне ставлення мовця до висловлення, висловлюють оцінку мовця, допомагають відтворити зв'язок між твердженням у реченні та

реальністю. Ця оцінка може мати різний ступінь упевненості, сумніву, бажання дії, зазначеної в реченні (Кобрина, 1999). Семантично Н. Кобрина поділяє модальні слова на три групи: 1) слова-ствердження: *certainly, of course, indeed, surely, decidedly, really, definitely, naturally, no doubt*; 2) модальні слова-припущення: *perhaps, maybe, probably, obviously, possibly, evidently, apparently*; 3) модальні слова, що надають оцінку висловленню в аспекті бажання – небажання: *luckily, fortunately, happily, unfortunately, unluckily*.

Різні мовні засоби можуть передавати різні модальні значення, наприклад, граматичне значення відбиває спосіб дієслова, лексичне значення – модальні слова, а лексико-граматичні – модальні дієслова. Оцінка є результатом співпереживання та емоцій, що сформовано в уявленні мовця. До лексичних засобів вираження модальності, що допомагають мовцю сформулювати оцінні судження, уналежнюють модальні слова, що виражають суб'єктивне ставлення мовця до висловлення.

Модальні слова мають значення сумніву, вірогідності, впевненості, передбачення та ін. До них уналежнюють такі слова: *perhaps* (можливо), *maybe* (можливо), *definitely* (без сумніву), *certainly* (звісно), *probably* (можливо), *of course* (звичайно), *surely* (звісно), *without a doubt* (без сумніву), *in fact* (фактично), *in truth* (правду кажучи), *possibly* (можливо), *naturally* (звісно), *obviously* (очевидно), *happily* (на щастя), *fortunately* (на щастя), *unfortunately* (на жаль), *undoubtedly* (без сумніву) та ін. (Ралдугіна, 2008). Аби висловити сумнів, припущення використовують такі модальні слова, як *perhaps, maybe, probably, possibly* свою, які перекладають словами *можливо, ймовірно, мабуть*. Для того, щоб показати впевненість, можна вжити такі модальні слова: *definitely, certainly, of course, surely, without a doubt, no doubt, naturally, undoubtedly*. Українською мовою їх перекладають такими словами, як *без сумніву, звісно, звичайно, безперечно*. Модальні слова *in fact, in truth, truly* виражають також упевненість, що базована на достовірних даних, її перекладають українською мовою словосполученнями *правду кажучи, фактично, насправді*.

Як зазначає Ю. Сорошук, лексико-граматичне вираження модальності як в українській, так і в англійській мові реалізують модальні дієслова або їхні лексичні еквіваленти (Сорошук, 2016). Наприклад, модальне дієслово *can / could* допомагає відбити фізичну чи ментальну спроможність. Його можна перекласти українською модальними дієслівними *могти, вміти* чи їхніми еквівалентами *мати змогу / можливість, бути у змозі / мати силу*. Аби висловити сумнів, підозру чи невпевненість, значення *can / could* реалізують в українській мові частками *невже, хіба* або прислівником *навряд*. Якщо потрібно висловити докір, здивування чи дозвіл, лексичним еквівалентом модального дієслова *can* в українській мові буде модальне дієслово *можна*.

Модальні дієслова *may / might* та їхні еквіваленти *to be permitted to / to be allowed* мають специфіку використання. Коли модальні дієслова *may / might* застосовують для висловлення дозволу, їх перекладають словами *можна* або *дозволяти* чи *не заперечувати*. Для висловлення суворого попередження модальне дієслово *may* перекладають як *може, може бути*. Модальні дієслова *may / might* часто застосовують, аби висловити припущення, бажання, невпевненість, можливість виконання якоїсь дії і можуть перекладатися різними способами, що цілком залежать від творчості перекладача (Сорошук, 2016).

Аби висловити повинність чи припущення, яке мовець вважає вірогідним, в англійській мові використовують дієслово *must*. Його найчастіше перекладають українською модальними дієсловами *мусити, повинен, має*. Модальне дієслово *have to* також часто застосовують для висловлення повинності. Під час його перекладу використовують такі слова, як *треба, потрібно, необхідно, належить*. В англійській мові наявний синонім до модального дієслова *have to* – *to be to*. Він має кілька значень, що реалізують залежно від форми та лексичного значення інфінітива, що за ним слідує. Це слово вживають, щоб висловити обов'язок чи потребу виконання певної дії за планом або розкладом. Українською це дієслово можна перекласти так: *мати, повинен, мусити, збиратися*. Модальне дієслово *need* використовують для висловлення потреби виконання тієї чи тієї дії, його перекладають

такими модальними словами, як *треба, потрібно, необхідно* (Сорошук, 2016). У розмовній англійській мові дієслово *dare* часто вживають разом з дієсловом *say*, тобто – *daresay*. Воно виражає сильне припущення. Його можна перекласти такими словами, як *насмілюватися, наважуватися, відважуватися, сміти, вважаю, допускаю, цілком імовірно, смію сказати, упевнений, не без того щоб, наважуватися сказати / стверджувати* (Сорошук, 2016).

Багато лінгвістів переймалися проблемою дослідження модальності, проте концепція модальності Ш. Баллі стала найпопулярнішою, адже модальність є душею пропозиції, її формують у результаті мовних операцій, що виконує модальний суб'єкт (Баллі, 1995). Висловлення не буде мати жодного значення, якщо в ньому немає модальності. Диктум, тобто основний зміст, та модус, модальна частина, завжди наявні у висловленні. У модусі мовець висловлює інтелектуальне та емоційне судження щодо диктуму. Модус і диктум взаємопов'язані, адже вони доповнюють один одного. Диктум продукують з почуттів, спогадів, уявлень модального суб'єкта, а модус завдяки психічним операціям над цими уявленнями.

Речення, тобто пропозиція, має кілька модальних типів. У розповідних реченнях думку подають як твердження, подекуди як відповідь на попереднє запитання або як результат тієї чи тієї пізнавальної діяльності. Мовець може або стверджувати, або заперечувати той чи той факт. У діалогах модальний суб'єкт використовує інтонацію та лексичні засоби, щоб викласти заперечення. У розповідних реченнях мовець підвищує голос на слові, що має логічне навантаження та знижує інтонацію наприкінці речення. У питальних реченнях модальний суб'єкт прагне почерпнути невідому інформацію, переконатися або зосередити увагу на чомусь. Питальні речення класифікують у такий спосіб: власне питальні речення, які використовують, аби сформулювати відповідь на те чи те запитання; питально-риторичні речення, що не потребують відповіді, бо вона зрозуміла й однозначна; питально-спонукальні речення містять заклик до дії. Аби показати, що речення є питальним, в усному мовленні мовець, так само як і в розповідному реченні, використовує інтонацію, логічний наголос, який падає саме на питальні слова, мовець підвищує тон наприкінці речення. Спонукальні речення заохочують до дій, співучасті тощо. Присудок у таких реченнях має форму дієслова в наказовому, дійсному способі або інфінітива. Модальний суб'єкт підвищує голос на логічно наголошеному слові, після цього знижує інтонацію та знову підвищує інтонацію, якщо речення окличне. Гіпотетичне речення – це речення, у якому мовець висловлює міру, у якій він вважає той чи той факт достовірним, зважаючи на свій досвід. У цьому виді речення, аби висловити гіпотетичність, мовець використовує модальні слова та дієслова. Переповідний тип речення – це речення, у яких суб'єкт надає думку іншої особи, іноді з посиланням на неї. Два останні типи речення характеризують потенційною модальністю, тобто ступенем, наскільки можливим є та чи та дія або явище. Речення бажальної модальності – це речення, де мовець висловлює те чи те бажання, аби що-небудь трапилось, почалося, закінчилось тощо. У реченнях умовної модальності мовець зазначає, що феномен можливий за тієї чи тієї умови. Присудок у реченнях бажальної та умовної модальності виражений формою дієслова умовного способу. В окличних реченнях модальний суб'єкт висловлює ті чи ті емоції. Будь-яке з модальних речень може стати окличним, якщо мовець скаже його із емоціями. Цей вид характеризується окличними словами, вигуками та частками. Мовець завжди підвищує голос наприкінці окличного речення, проте якою буде інтонація на початку та посередині речення можна виявити лише з контексту (Баллі, 1995).

Модальність – це текстова категорія, що фокусує бачення мовця. Категорія модальності тісно пов'язана з картиною світу людини, яку формують завдяки асоціативним зв'язкам, а також тим, що актуалізують між відповідними елементами лексичної структури. Вибір лексики мовцем зумовлює змістовне та оцінне наповнення тексту. В. Мещеряков уважав, що модальність має семіотичну природу (Мещеряков, 2001 **Ошибка!** **Источник ссылки не найден.**). Категорія модальності може реалізовуватися на

граматичному, лексичному та інтонаційному рівнях, на фрагменті тексту або на цілому тексті. Дослідник зауважував на двох видах модальності, а саме сегментній, що характеризує текст на окремій його ділянці або кількох, а також суперсегментній, яка відбиває авторську оцінку дійсності.

Н. Валгіна зазначає, що модальність – це найважливіший елемент побудови тексту (Валгіна, 2003). Саме модальність об'єднує одиниці в одне ціле. Модальність тексту зумовлює його вербалізовану словесну організацію, а також антропоцентричну його природу. Модальність тексту формують одиниці різних мовних рівнів, зокрема лексичного, граматичного, фонетичного, а також текстові структури, а саме функційно-змістовний тип мовлення та логіко-композиційні прийоми утворення тексту. Великі тексти породжують функційні поля, ядром яких є одиниці підвищеного текстового значення, тобто концептуально навантажені лексеми.

Коли модальність виходить за межі речення-висловлення, вона постає на рівні мовленнєвої ситуації. Текст об'єднує формальні та змістовні елементи, враховуючи цільову настанову, намір мовця, умови узагальнення та особистісні орієнтації модального суб'єкта, що можуть бути науковими, інтелектуальними, суспільними, моральними. Об'єктивна модальність функціонує лише на рівні речення, а суб'єктивна може характеризувати як ті чи ті одиниці, так і текст загалом. Одна з основних ознак модальності – це оцінка тексту. Суб'єктивно-оцінна модальність на рівні тексту є не граматичною, а семантико-функційною категорією, вона віддзеркалює картину світу мовця. На формування та характер модальності обов'язково впливають такі чинники: об'єкт чи факт, що характеризує мовець, особистість індивіда, його світогляд, які він виражає різними мовними засобами.

Аби визначити категорію модальності, мовознавці проводили паралель з логічною модальністю, проте не брали до уваги граматичні форми її реалізації та субкатегорійні значення. Основними засобами вираження модальних значень є спосіб дієслова, який співвідносять з особливим типом алетичних модальностей. Дійсний спосіб співвідносять з модальністю, умовний – з проблематичною, наказовий – з аподиктичною. У такий спосіб модальність аналізували ще на початку її дослідження, сьогодні такий підхід є характерним лише для тих лінгвістів, які репрезентують логічний напрям визначення та аналізу лінгвістичних категорій. Дослідники визначили алетичні модальні судження та спосіб дієслова як основні засоби, що виражають зв'язки між змістом речення та дійсністю. Проте лінгвісти вважають, що ототожнювати логічну й лінгвістичну модальність не можна.

Модальність традиційно вважають суто лінгвістичною категорією. Проте категоріальний статус і спектр модальних значень тлумачать з різних боків. Дуже довго модальність вважали лише граматичною категорією. Це означає, що в реченні або наявні об'єктивно-синтаксичні відношення між словами, або загалом відношення висловлення до значення реальності, які позначають як суб'єктивно-об'єктивні, тобто модальні. Серед модальних відношень можна виокремити заперечення, ствердження, різні способи, суб'єктивні відтінки значень (Виноградов, 2001).

Деякі лінгвісти визначають, що структура речення – це складна єдність синтаксичних відношень, коли ті чи ті відношення наявні на рівні речення (їх називають внутрішньо синтаксичними), а деякі формують між реченням та позамовною діяльністю (їх визначають зовнішньо синтаксичними). Зокрема, Л. Єрмолаєва зазначає, що модальність – це синтаксична категорія, властива або реченню, або словосполученню (Єрмолаєва, 1987). Якщо йдеться про речення, то модальність тлумачать як предикативну категорію. Завдяки модальності, можна визначити віднесеність речення до дійсності. Якщо модальність притаманна словосполученню, то вона буде мати непередикативні ознаки синтаксичних конструкцій. Вона буде виражати в цьому разі відношення змісту речення або його частини до дійсності в плані достовірності або недостовірності. У такий спосіб можна також схарактеризувати ті модальні відношення, у яких засобами вираження є модальні оператори, що передають суб'єктивно-модальні значення у конструкціях *de dicto* та модальні

модифікатори у конструкціях *de re*. Отже, модальність функціонує на рівні слова, але вона може перейти на речення, а іноді на рівень тексту.

Рис. 1. Рівні функціонування модальності

Г. Золотова стверджує, що наявний також третій тип модальності, який характеризує відношення між суб'єктом і його дією або ознакою. Йому притаманні модальні слова, що є лексично неповнозначними, які не можуть бути членом речення, а функціонують лише в деяких синтаксичних конструкціях регуляторними модифікаторами первинних моделей (Золотова, 1962).

Модальність можна розглядати як функційно-семантичну категорію, якщо описувати правила функціонування мовних одиниць на основі принципу від функції до засобів. Дослідники цього напряму мають різні думки щодо категорійного статусу та семантичних меж модальності, зважаючи на те, що функційно-семантичне поле має особливі конституенти, ядро та периферію.

Якщо характеризувати модальність у комунікативному аспекті, треба взяти до уваги відношення змісту повідомлення до дійсності, зважаючи на те, що мовець декретує його для того, щоб активізувати акт мовленнєвої комунікації. Через це значення модальності завжди містять поняття «повідомлення», «питання», «спонукання». Модальні відношення на семантичному рівні мають також значення, тому їх можна описати як прості модальні смисли. До кола модальних значень обов'язково належать як комунікативні, так і суб'єктивно-оцінні значення.

Вагомий внесок у вивчення модальності зробили лінгвісти О. Беляєва, Л. Єрмолаєва, Г. Золотова, О. Шахматов. Проте явище модальності все ще є об'єктом дослідження багатьох мовознавців та літературознавців, оскільки модальні слова та словосполучення є одним із найбільш суперечливих лексико-граматичних розрядів слів. Визнано, що категорія модальності є однією з мовних універсалій, вона може мати вираження на різних рівнях мови (морфологічному, синтаксичному, інтонаційному). Безсумнівно, ця категорія присутня й серед характеристик тексту.

Висновки. Зміст висловленого може розглядатися як реальне або нереальне, можливе або неможливе, потрібне або ймовірне, бажане або небажане тощо. Модальність диференціюємо на об'єктивну й суб'єктивну. Суб'єктивна модальність, на відміну від об'єктивної, є факультативною ознакою висловлення та виражена такими засобами, як порядок слів, інтонація, лексичні повтори, модальні слова і дієслова, вигуки, вставні слова і словосполучення, вставні речення, порядок слів у реченні. Модальність є текстовою категорією. Вона є предикативною категорією, коли функціонує на рівні речення. Якщо розглядати її на рівні словосполучення, вона буде мати непередикативні ознаки синтаксичних конструкцій. Модальність може функціонувати на рівні речення, а може виходити за його межі (у тексті). Завдяки модальності текст є одним цілим. Одиниці фонетичного, лексичного та граматичного рівня формують модальність тексту. Великі тексти продукують функційні поля. Їхнім ядром є одиниці, що мають найбільше концептуальне навантаження. Об'єктивна модальність притаманна лише реченню, а суб'єктивна може характеризувати як слово, так і текст. Статус антропоцентризму вимагає уваги до категорії модальності саме в галузях, що

вивчають вплив мови на поведінку людини та процес її мислення, зумовлює досягнення нових сторін цієї категорії, розширює спектр питань, що потребують подальшого дослідження. Для перекладачів художнього тексту порушене питання є важливим для уточнення саме того, щоб визначити, які варіанти варто ужити для точнішого перекладу засобів вираження модальності, адже значення модальних дієслів під час перекладу переважно усуваються. Отже, тема модальності потребує подальших наукових розвідок, а саме пошуку нових форм і способів перекладу.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Ахманова, О. С. (1969). *Словарь лингвистических терминов*. Москва: Советская энциклопедия. 608 с.
- Балли, Ш. (1995). *Общая лингвистика и вопросы французского языка*. Москва: Изд-во Иностранной литературы.
- Блох, М. Я. (2002). *Теоретические основы грамматики*. Москва: Высшая школа.
- Валгина, Н. С. (2003). *Теория текста*. Москва: Новая волна.
- Виноградов, В. В. (2001). *Русский язык: Грамматическое учение о слове*. Москва: Русский язык.
- Ермолаева, Л. С. (19187). *Очерки по сопоставительной грамматике германских языков*. Москва: Высшая школа.
- Зверева, Е. А. (1983). *Научная речь и модальность (система английского глагола)*. Ленинград: Наука.
- Золотова, Г. А. (1962). О модальности предложения в русском языке. *Научные доклады высшей школы. Филологические науки*, 4, 65–79.
- Карамішева, І. Д. (2005). *Структурні та функціональні особливості вторинної предикації в сучасній англійській мові*: автореф. дис. ... канд. філол. наук. Київ.
- Касевич, В. Б. (1988). *Семантика. Синтаксис. Морфологія*. Москва: Наука.
- Криворучко, Т. В. (2014). *Складна комплементация в ранньоновоанглійській мові: структурний та функціональний аспекти*. Житомир: Вид-во ЖДУ.
- Кобрин, Н. А. (1999). *Грамматика английского языка: Морфология Синтаксис*. Санкт-Петербург: СОЮЗ.
- Почепцов, Г. Г. (1983). *Прагматические аспекты изучения предложения и текста*. Киев: КГПИИЯ.
- Мещеряков, В. Н. (2001). Модальность текста. *Филологические науки*, 4, 99–105.
- Ралдугіна, К. О. (2008). Модальність як логіко-філософська та лінгвістична категорія. *Вісник Запорізького національного університету*, 1, 156–161.
- Сорошук, Ю. В. (2016). Категорія модальності в сучасному англомовному авторському дискурсі (на матеріалі творів Дена Брауна та Ніколаса Спаркса). *Актуальні проблеми філології*, 90–92.
- Сучасна українська літературна мова. Морфологія*. (1969). / За заг. ред. І. К. Білодіда. Київ: Наукова думка.
- Шведова, Н. Ю. (1982). *Русская грамматика*. Москва: Наука.
- Языкознание: большой энциклопедический словарь*. (2000). / Под ред. В. Н. Ярцевой. Москва: Большая Российская Энциклопедия.
- Jespersen, O. A. (1954). *Modern English Grammar on Historical Principles*. London: George Allen & Unwin LTD.

REFERENCES

- Akhmanova, O. S. (1969). *Slovar' lingvisticheskikh terminov [Dictionary of linguistic terms]*. Moscow: Sovetskaya entsiklopediya [in Russian].
- Balli, Sh. (1995). *Obshchaya lingvistika i voprosy frantsuzskogo yazyka [General linguistics and questions of the French language]*. Moscow: Izd-vo Inostrannoy literatury [in Russian].

- Bilodid, I. K. (Ed.). (1969). *Suchasna Ukrainian Literary Mova. Morphology [Modern Ukrainian Literary Language. Morphology]*. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Bloch, M. Ya. (2002). *Teoreticheskiye osnovy grammatiki [Theoretical foundations of grammar]*. Moscow: Vysshaya shkola [in Russian].
- Ermolaeva, L. S. (1987). *Ocherki po sopostavitel'noy grammatike germanskikh yazykov [Essays on the comparative grammar of Germanic languages]*. Moscow: Vysshaya shkola [in Russian].
- Jespersen, O. A. (1954). *Modern English Grammar on Historical Principles*. London: George Allen & Unwin LTD
- Karamisheva, I. D. (2005). Strukturni ta funktsional'ni osoblivosti vtorinnoi predikatsii v suchasniy angliys'kiy movi [Structural and Functional Features of Secondary Predictions in Contemporary English Movies]. *Abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
- Kasevich, V. B. (1988). *Semantika. Sintaksis. Morfologiya [Semantics. Syntax. Morphology]*. Moscow: Nauka [in Russian].
- Krivoruchko, T. V. (2014). *Skladna komplementatsiya v rann'onovoangliys'kiy movi: strukturniy ta funktsional'niy aspekti [Folding complementations in early English language: structural and functional aspects]*. Zhitomir: Vyd-vo ZhDU [in Ukrainian].
- Kobrina, N. A. (1999). *Grammatika angliyskogo yazyka [Grammar of the English language]*. St. Petersburg: SOYUZ [in Russian].
- Pochepstov, G. G. (1983). *Pragmaticheskiye aspekty izucheniya predlozheniya i teksta [Pragmatic aspects of the study of sentences and text]*. Kyiv: KGPIYA [in Russian].
- Meshcheryakov, V. N. (2001). Modal'nost' teksta [Modality of the text]. *Filologicheskiye nauki – Philological Sciences*, 4, 99–105 [in Russian].
- Raldugina, K. O. (2008). Modal'nist' yak logiko-filosofs'ka ta lingvistichna kategoriya [Modality as logical-philosophical and linguistic category]. *Visnik Zaporiz'kogo natsional'nogo universitetu – Bulletin of Zaporizhia National University*, 1, 156–161 [in Ukrainian].
- Soroshchuk, Y. V. (2016). Kategoriya modal'nosti v suchasnomu anglomovnomu avtors'komu diskursi (na material' tvoriv Dena Brauna ta Nikolasa Sparksa) [The category of modality in contemporary English-language author's discourse (based on the works of Dan Brown and Nicolas Sparks)]. *Aktual'ni problemi filologii – Topical problems of philology*, 90–92 [in Ukrainian].
- Shvedova, N. Yu. (1982). *Russkaya grammatika [Russian grammar]*. Moscow: Nauka [in Russian].
- Yartseva, V. N. (Ed.). (2000). *Yazykoznaniye: bol'shoy entsiklopedicheskiy slovar' [Linguistics: a large encyclopedic dictionary]*. Moscow: Bol'shaya Rossiyskaya Enciklopediya [in Russian].
- Valgina, N. S. (2003). *Teoriya teksta [Theory of text]*. Moscow: Novaya volna [in Russian].
- Vinogradov, V. V. (2001). *Russkiy yazyk: Grammaticheskoye ucheniye o slove [Russian language: Grammatical teaching about the word]*. Moscow: Russkiy yazyk [in Russian].
- Zvereva, E. A. (1983). *Nauchnaya rech' i modal'nost' (sistema angliyskogo glagola) [Scientific speech and modality (system of the English verb)]*. Leningrad: Nauka [in Russian].
- Zolotova, G. A. (1962). O modal'nosti predlozheniya v russkom yazyke [On the modality of a sentence in Russian]. *Научные доклады высшей школы. Филологические науки – High school scientific reports. Philological sciences*, 4, 65–79 [in Russian].

Анотація

Постановка проблеми. Статтю присвячено питанню теоретичного аналізу категорії модальності та систематизації мовних засобів її вираження в англійській мові, адже під час перекладу художніх творів перекладач стикається з величезною кількістю авторів, які активно вживають модальні дієслова, що часто потребують пошуку певних конструкцій для їхнього вираження. Актуальність дослідження полягає в потребі

всебічного теоретичного аналізу категорії модальності, засобів її вираження, систематизації модальних слів і з'ясуванні першочергової вимоги щодо визначення їхнього статусу.

Мета статті полягає в аналізі функційної модальної лексики, словосполучення та вставних слів сучасної англійської мови, у визначенні сутності та описі й аналізі модальних слів як особливої частини мови, у розгляді модальних дієслів як засобу реалізації категорії модальності.

Методи дослідження: описовий метод, який використовують для характеристики значень засобів вираження модальності для кращого розуміння їхніх відмінностей.

Основні результати дослідження. Під час аналізу з'ясовно, що основними засобами вираження модальних значень є спосіб дієслова, який співвідносять з особливим типом алетичних модальностей. Дійсний спосіб співвідносять з асерторичною модальністю, умовний – з проблематичною, наказовий – з аподиктичною.

Визначено, що модальність уважають суто лінгвістичною категорією. Проте категорійний статус та спектр модальних значень опрацьовують у різних аспектах. Тривалий час модальність уважали лише граматичною категорією. Це означає, що в реченні або наявні об'єктивно-синтаксичні відношення між словами, або загалом відношення висловлення до значення реальності, які позначають як суб'єктивно-об'єктивні, тобто модальні. Серед модальних відношень виокремлюють заперечення, ствердження, різні способи, суб'єктивні відтінки значень. Водночас модальність можна трактувати як функційно-семантичну категорію, якщо описувати правила функціонування мовних одиниць на основі принципу від функції до засобів.

Висновки і перспективи. Зміст висловленого можна тлумачити як реальне або нереальне, можливе або неможливе, потрібне або ймовірне, бажане або небажане тощо. Модальність диференціюємо на об'єктивну й суб'єктивну. Суб'єктивна модальність, на відміну від об'єктивної, є факультативною ознакою висловлення та виражена такими засобами, як: порядок слів, інтонація, лексичні повтори, модальні слова і дієслова, вигуки, вставні слова і словосполучення, вставні речення, порядок слів у реченні. Дослідження специфіки засобів вираження об'єктивної модальності може стати предметом подальших лінгвістичних розвідок. Модальність є текстовою категорією. Вона є предикативною категорією, коли функціонує на рівні речення. Якщо розглядати її на рівні словосполучення, вона буде мати непередикативні ознаки синтаксичних конструкцій. Модальність може функціонувати на рівні речення, а може виходити за його межі (у тексті). Завдяки модальності текст є одним цілим. Одиниці фонетичного, лексичного та граматичного рівня формують модальність тексту. Великі тексти продукують функційні поля. Їхнім ядром є одиниці, що мають найбільше концептуальне навантаження. Об'єктивна модальність притаманна лише реченню, а суб'єктивна може характеризувати як слово, так і текст.

Статус антропоцентризму потребує уваги до категорії модальності саме в галузях, що вивчають вплив мови на поведінку людини та процес її мислення, зумовлює досягнення нових сторін цієї категорії, розширює спектр питань, що потребують подальшого дослідження. Для перекладачів художнього тексту порушене питання є важливим для уточнення того, щоб визначити, які варіанти варто вжити для точнішого перекладу засобів вираження модальності, адже значення модальних дієслів під час перекладу переважно усувають. Тема модальності потребує подальших наукових розвідок, а саме пошуку нових форм і способів перекладу.

Ключові слова: переклад, модальність, модальні слова, модальні дієслова, предикативність, модальність тексту.

Abstract

Background. The article is devoted to the issue of theoretical analysis of the category of modality and the systematization of the linguistic means of its expression in English, since when

translating works of fiction, the translator encounters a huge number of authors who actively use modal verbs, which often requires a search for certain constructions for their expression. The relevance of the study lies in the need for a comprehensive theoretical consideration of the category of modality, means of its expression, systematization of modal words and clarification of the primary requirement for determining its status.

*The **purpose** of the study is to analyze functional modal vocabulary, phrases and introductory words in modern English, in defining the essence and in describing and analyzing modal words as a special part of speech, in considering modal verbs as a means of implementing the category of modality.*

***Methods:** A descriptive method that is used to describe the meanings of the means of expressing modality in order to better understand their differences.*

***Results.** During the analysis, it was found that the main means of expressing modal meanings is a mode of action, which is correlated with a special type of aesthetic modalities. The actual mode of action is correlated with the asertoric modality, the conditional – with the problematic, the imperative – with the apodictic. It was found that modality is considered a purely linguistic category. However, categorical status and the spectrum of modal meanings are studied from different angles. For a long time, modality was considered only a grammatical category. This means that in a sentence there are either objectively syntactic relations between words, or, in general, the relation of the utterance to reality, which is considered subjective-objective, that is, modal. Among modal relations, there are denial, affirmation, various modes of action, subjective shades of meanings. On the other hand, modality can be viewed as a functional-semantic category if we describe the rules for the functioning of linguistic units on the basis of the principle from function to means.*

***Discussion.** The content of the stated can be considered as real or unreal, possible or impossible, necessary or probabilistic, desirable or undesirable, and the like. Modality is differentiated into objective and subjective. Subjective modality, unlike objective, is an optional feature of an utterance and is expressed by such means as word order, intonation, lexical repetitions, modal words and verbs, interjections, introductory words and phrases, inserted sentences, word order in a sentence. The study of the specifics of the means of expressing objective modality can become the subject of further linguistic research. Modality is a text category. It is a predicative category when it functions at the sentence level. If we consider it at the level of a phrase, it will have unpredictable signs of syntactic constructions. Modality can function at the level of a sentence, or it can go beyond it (in the text). Due to modality, the text is one whole. Phonetic, lexical and grammatical units form the modality of the text. Large texts produce functional fields. At their core are the units that have the greatest conceptual load. Objective modality is inherent only in the sentence, and subjective modality can characterize both the word and the text. The status of anthropocentrism requires attention to the category of modality in the industries that study the influence of language on human behavior and the process of his thinking, leads to the comprehension of new aspects of this category, expands the range of issues requiring further research. For translators of literary text, the described problem is important for clarifying exactly what options should be adopted for a more accurate translation of the means of expressing modality, because in many cases the meaning of modal verbs is eliminated in translation. Therefore, the topic of describing modality requires further research, namely, finding new forms and methods of translation.*

***Keywords:** translation, modality, modal words, modal verbs, predicativity, modality of the text.*

Стаття надійшла до редакції 11.10.2021

NATIONAL IDENTITY IN THE ERA OF GLOBALIZATION

S. Yermolenko

Professor, Doctor of Philology,
Head of Sociolinguistics Stylistics and Language culture Department of the
Institute for the Ukrainian Language of the National Academy of Sciences of Ukraine
svitlana.yermolenko@gmail.com
orcid.org/0000-0003-3182-9164

Introduction. The era of globalization is one of the civilizational challenges that humanity has repeatedly experienced. In modern conditions, when migration processes are intensifying and intercultural and interlingual ties are becoming more and more intense, the problem of national identity naturally attracts the attention of the humanists. The study of the semantics of the verbalized concept of «identity» frequently used in humanitarian texts is *relevant*. It is interpreted in broad historical and geopolitical contexts, projecting conclusions on public policy, socio-economic situation, national and cultural processes in society. The term «national identity» is used by historians when writing about different directions of civilization movements – WEST-EAST, SOUTH-NORTH that have always influenced and continue to influence the change of maps of the world and borders of ethnic settlements. This concept is used by culture experts, sociologists, nationalists, language historians.

The *purpose* of linguo-cognitive study is to analyze the lexical semantics of the word identity in the modern Ukrainian literary language. In this regard, we consider firstly the types of its interpretation in lexicographic sources; secondly, we fix the compatibility of the noun identity with the definitions-adjectives; thirdly, we state the terminology of the common named lexical item in the scientific texts of the modern Ukrainian literary language; fourthly, we represent the specifics of verbalization of the «national identity» concept in the literary text.

Methods and methodology of investigation. The study uses the method of comparative analysis of dictionary interpretations of register words – *identical*, *identity* to substantiate the stylistic marker – *book* (word) in modern Ukrainian literary language, as well as contextual-interpretive method for structuring the meaning of the *national identity* term.

Results and discussion. The verbalized «*identity*» term common in the modern humanities, in particular its semantic structure, needs to be clarified in the context of terminological meaning in relation to the representatives of the nation, national culture, i.e. *national identity*. First of all, let's refer to the dictionaries that interpret the words *identical* and formed from this adjective noun *identity*, using typical phrases to explain.

Identical – homologous, similar. *Identical thoughts, views; identical design.*

Identity – *Identity in thoughts, feelings; identity of the person; European identity is the concept that includes not only historical, cultural kinship: it is about the present, the future of nations* (Dictionary of the Ukrainian language in 20 volumes, 2015: 436).

Identity – equivalence, sameness, uniformity (Dictionary of foreign words, 1974: 269).

In the modern dictionary of foreign words we read: **Identical** *book* – Homologous, similar, exactly coinciding, exactly corresponding to something. *Identical handwriting. Identical text. Identical wording.* **Identity** – Sameness, equivalence of objects or concepts. *Identity of opinions. Person identity. Establish an identity. Confirm identity* (Bibik, Siuta, 2006: 238).

In the interpretation of the borrowed *identical* lexical item synonyms are used – *equivalent, homologous, similar*, as well as a remark *book* for stylistic evaluation of the register word. Meanwhile, the synonymous series can be supplemented by the usual Ukrainian compounds of definite semantics – *the same, similar*. Their evaluative semantics differs from the named synonyms by expressive colloquial expression, cf. also *alike*. Dictionaries of foreign words published at

different times, explanatory dictionaries of the modern Ukrainian language do not fix the terminological meaning of the lexical item *identity*, semantically related to the concept of «*nation*».

A characteristic feature of identity involves a logical process of conferring, comparing of objects, phenomena, concepts and identifying a common feature – the same, identical content, as evidenced by the phrases given in dictionaries. In contrast to the illustrations recorded in lexicographical sources, the phrase *national identity* actualized in modern literary language indicates a higher degree of abstraction: the feature represents the synthesis of common (indicating common features inherent in a certain nation) and different (some of opposition to other nations with their identical features). This specificity of the meaning of the verbalized concept of *national identity*, correlated with the meaning of the cognate verb *to identify* and the abstract deverbal substantive *identification*, is recorded in the Philosophical Encyclopedic Dictionary: «An important feature of the humanities is the interdependence and interinfluence of identification and self-identification» (Philosophical Encyclopedic Dictionary, 2002: 234).

In the socially different sphere of everyday culture, in the conversational style, as well as in literary texts that reproduce the models of conversational communication, to express the concept of mutual identification there are established expressions with the meaning of opposing *one's own – another's, we – they*. The evaluative and indicative semantics of such expressions are characteristic of literary texts, the themes of which are connected with the dramatic events of the war, social and psychological problems in society.

Modern scientific texts in the humanities expand the combination of words *identical, identity* that form new phrases, acquiring new terminological content in the system of concepts of history, philosophy, political science, sociology, culturology, linguistics. At the same time, the nominations *ethnos* and *nation* most often fall into the semantic field of attraction in relation to the concept of *identity*.

Synonymization of the words *nation, ethnos* in modern scientific and journalistic discourse has led to the parallel use of the phrases *national identity* and *ethnic identity* that identify the meaning of the lexical items *nation, ethnos*. For example, in a dictionary-encyclopedic article we read: «**national identity** – a set of features acquired by the ethnic community in the process of its existence». It is further added that «these features are **different** from the features inherent in other ethnic groups» (Pavliuk, 2020: 202). In the detailed content of the dictionary article, the author uses the phrases *ethnic territory, ethnic languages, ethnic identity*, in fact identifying the concepts of *ethnos* and *nation*, cf.: «Language – the main ethno-creative component. With its help, historical memory is strengthened, national patriotism and self-worth are established, and the ideology of love for other ethnic groups and world civilization is formed» (Pavliuk, 2020: 203).

Historian Ya. Hrytsak, emphasizing the dynamic nature of the feature «*national identity*», distinguishes between *ethnic identity* and *national identity (consciousness)*. In his opinion, national identity is a feature of a nation that underwent socio-economic modernization of Soviet Ukraine in the 1920s and 1970s: «In short, Ukrainians have managed to preserve their *ethnic identity* not so much thanks to, but in spite of all modern processes on their lands. However, *ethnic identity* is not identical to *national consciousness*» (Hrytsak, 2019: 27).

Authors of modern scientific and literary texts interpret *national identity* differently. Scholars make this concept dependent on conceptualization of the concepts «*nation*», «*nationalism*». By actualizing the notion of *modern nation*, filling the term «*nationalism*» with linguo-pragmatic semantics, modern historians denote the historical variability of the sense of national identity (Fig. 1).

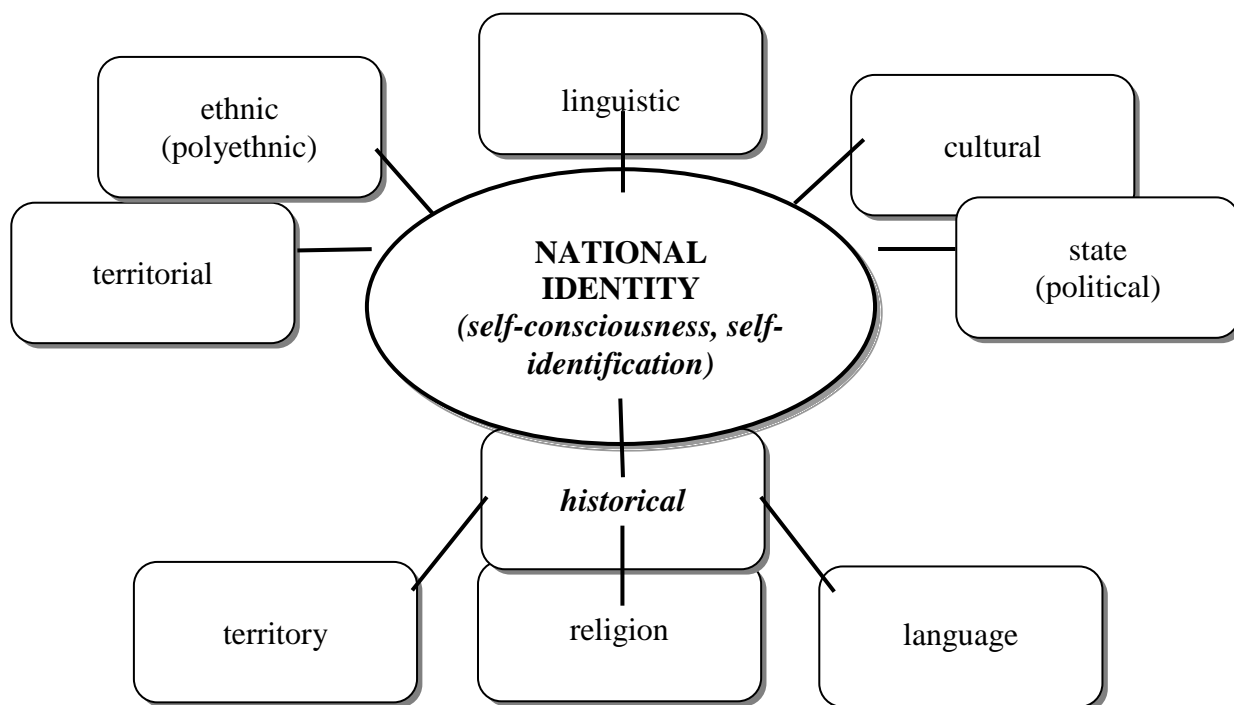

Fig. 1. Semantic structure of the concept of «national identity».

Historian S. Plokhii calls Ukraine the «Gateway to Europe» and offers his vision of the history of Ukraine from Scythian times to independence, linking the birth of the Ukrainian nation with specific events of the First World War. Assessment of the territory of modern Ukraine with an in-depth history is a separate topic in which the historical memory of the people with its self-designations or names given by neighboring peoples occupies an important place. Ethnonyms are the most common markers of national identity. The studier uses differentiated concepts of «Ukrainian political and cultural identity» (Plokhii, 2019: 296). The lexical items *identity*, *self-identification*, *Ukrainian self-consciousness* form the lexical-semantic field of *national identity* in the study text.

Studiers often include the following concepts in the differential features of national identity: *territory*, *religion*, *language*. However, their assessment and identification role in relation to the integrity of the Ukrainian nation is defined differently. Historian Ya. Hrytsak writes: «Ukrainians managed to become a modern nation in exceptionally unfavorable circumstances. Assuming that the nation must have a common language, historical memory, religion, none of these characteristics is fully appropriate for Ukraine [...] it is unclear how did Ukrainians manage to declare in the late twentieth century their political independence and form a viable and stable the state?» (Hrytsak, 2019: 10). In fact, the historian himself answers this rhetorical question: «For the majority of the Ukrainian population, the problem of choosing an identity was to abandon social (Cossacks, serfs, grain farmer), confessional (Orthodox, Greek Catholics), regional (Ruthenians, Little Russians, Poleshuks, Boykos, Hutsuls) and other self-definitions, in giving preference to the national concept – «Ukrainian». The national consciousness of Ukrainians existed at the most primitive level: they knew who they were not – Catholics, Russians, etc., because differences in language, religion, clothing, customs, etc. were easily identified at the household level. However, they did not know what part of the larger nation they are a part of» (Hrytsak, 2019: 28).

In the *national identity* Ya. Hrytsak distinguishes the levels of national consciousness – everyday, household and higher, acquired through education and work of the spirit: «In fact, most

of the attributes of a nation's existence – language, territory, traditions, etc. – do not exist in nature in a ready-made form; they are all created to some extent by the conscious efforts of several generations of national intellectuals, politicians and public figures» (Hrytsak, 2019: 10). According to the studier, Ukrainian identity is a variable category: «It is no longer rigidly connected with the Ukrainian language. Russian-speaking Ukrainian nationalism has become a reality that requires a separate explanation» (Hrytsak, 2019: 594). Among the arguments of the historian – ideologue of the modern Ukrainian nation – the following achievements of Ukrainian independence: democratization of society, the emergence of a new middle class, change of generations, blurring the line between the regional division of Ukraine and more.

Discussions continue in connection with different understandings of the concepts of *national state*, *national ideology*, *ethnic and national principle of statehood*. It is no coincidence that the ideologist of state independence of Ukraine I. Dziuba called the collection of his articles «Ukraine in search of a new identity». He distinguishes between the concepts of *national (state)*, *ethnic*, *historical*, *territorial*, *linguistic*, *cultural identity*.

Under the the conditions of globalization processes, the creation of new states and the formation of new national identities is taking place at the same time. National communities face the challenge of time: how to preserve identity, language, culture and at the same time to ensure intercultural interaction in a globalized world.

The scientist writes about the disharmony between the Ukrainian *ethnic identity* and the *identity of Ukraine as a state*, about the assumed options for the development of two levels of identity. He sees three such options:

1. Extinction of Ukrainian ethnic identity, its dissolution in the broader polyethnic identity of Ukraine as a state. According to the author, this is a path of losses – political, cultural, linguistic, humanistic.

2. The establishment of Ukraine as a state of the titular ethnic group – assimilation or marginalization of national minorities, which causes interethnic conflicts inherent in a totalitarian society. This option does not correspond to the historical experience of the Ukrainian ethnos, in particular its psycho-culture.

3. The third optimal option is the cultivation of identity as a broad framework for different ethnic and cultural identities, i.e. the formation of a ***modern Ukrainian political nation united around the ethnocultural dominant of the indigenous ethnos***.

In the state of the Ukrainian people, the law provides for the right to various forms of socio-cultural self-organization of national minorities. At the same time, there should be a constructive, energetically powerful center of gravity – Ukrainian culture in modern Ukrainian society (Dziuba, 2006: 156–157). According to I. Dziuba, for the modern Ukrainian political nation it is important to speak not about «the lost identity of Ukrainian culture and its restoration, but about the creation of a new identity based not only on traditions but also on current cultural consciousness focused on world cultural experience» (Dziuba, 2006: 259). The scientist constantly emphasizes the inseparable connection between culture and language, the integrity of culture: «Culture becomes a way of expressing national identity and revealing the meaning of the people's existence. Moreover, culture is the self-creation of a nation in time and space» (Dziuba, 2006: 246). We pay attention to the logical and psychological meaning of words with the component SELF, for example: *self-consciousness*, *self-identification*, *identity*, *self-sufficiency*, *self-discovery*, *self-realization*, *self-affirmation*, *self-understanding*, *self-realization*, *self-correction*, *self-preservation*, *self-determination*, *self-humiliation*, *self-identity*. It is significant that such a word-forming series was historically formed in the history of the Ukrainian literary language and intensified in the language thinking of many generations of Ukrainians.

In the days of T. Shevchenko and P. Kulish, the dictionary of the Ukrainian language did not record the book word *identity* (and even more so its modern equivalent – *identitas*), but it was the work of Ukrainian geniuses that reflected the state of national-linguistic consciousness (Yermolenko, 2019: 3–13). Not all Ukrainian intellectuals perceived the Ukrainian language as

a feature of national identity. Some intellectuals saw the Ukrainian language only as a language of folklore, fiction, in fact as an ethnographic phenomenon. In the Russian Empire, it was customary to distinguish between the Russian, Little Russian and Great Russian languages, distinguishing the latter as a common language for the Eastern Slavs, through which new European ideas came to each nation. In order to create new literature in the Ukrainian language, with new scientific ideas, it was required, according to P. Kulish, «to create a *self-conscious, self-understanding, identifying its way, thinking of its future* nation» (Kulish, 1989: 408). For P. Kulish as the person in charge of cultural and educational activities, the idea of raising the Ukrainian language from an ethnographic level to a cultural and literary level was important. Therefore, the writer was engaged in translations from Western European languages, enriching the vocabulary of the national language.

P. Kulish expresses an interesting opinion about European civilization in his «Letter to the Ukrainian intelligentsia»: «European civilization is not something we hate, as the Moscow Slavophiles, who have declared the West rotten and invented a Russian view of science and art. We study in a friendly way everything that has been developed by other societies and peoples, but hope for benefits for our people only from the peculiar development of own moral forces and from the increase of means of subsistence on its native soil» (Kulish, 1962: 10).

The problem of national-linguistic identity concerned various social spheres of the use of the Ukrainian language, as well as the interaction of folk and cultural-civilizational sources of the development of the literary language. The pervasive idea of connection of Ukrainian literature and culture with the national-linguistic consciousness can be traced in M. Drahomanov's ponderisms: «Once Mr. Kulish pointed to the «lower-class people» of Ukrainian literature as its greatest glory... If we were lucky enough to produce literature strictly peasant in language, dedicated to the interests of the largest mass of our region, now the lowest social, and at the same time literature, animated by the highest ideals of European civilization, then we would appear something truly original in the cultural world...» (Ushkalov, 2019: 195). On the importance of literature, language and historical memory for the formation of national-linguistic consciousness, and hence identity, the scholar wrote: «In Zurich, neither the second Kobzar, nor the second Kostomarov will be written, nor even Robinson Crusoe will be translated into our language, nor will they write a lexicon or grammar. And I think that until we develop a lexicon and grammar, publish monuments of our language from the XI century to songs, write the history of our people and the library of folk sciences – until then we have to sit, sprinkling ashes on our heads, not involving into politics and not writing proclamations» (Ushkalov, 2019: 201–202).

For Ukrainian intellectuals (educators, populists, Ukrainophiles) of the second half of the XIX – early XX centuries the problem of Europeanization of Ukrainian society was relevant, but the changes of civilization at that time drew their attention to the phenomenon of *national self-consciousness, self-determination, cultural self-identification*, to the deepening of historical and cultural *self-cognition*.

The concept of national identity distinguishes between the phenomenon of everyday consciousness (identity) and higher phenomena of the spirit, which indicate to which people, nation people belong. In the context of globalization, sometimes people try to classify language to the first level, but this does not apply to the deep layers of identity, what is embedded in the semantics of the component SELF that is closest to a person, to his/her self-consciousness.

A. Lyubka skillfully conveyed the difference between different levels of identity in the literary text. His fascinating story about a trip to the Balkans (in search of barbarians) is a story about different national-state, national-linguistic, national-cultural identities and mentalities. In the laconic description of the perception of the border that separated Vynohradiv, his hometown and the West, there are foreign words, the origin of scientific terms *identical, mental*, woven into elaborate metaphorical structures, such as: «We then lived as if in the last century, and abroad, which began a few miles from us, was already the next century. After all, the border separates not only countries and people, it also divides epochs, past and future». The writer sees the identical nature on both banks of the Tisza: «... the other bank is no different at all. The same trees, grass, sky, river water

licking the coastal pebbles – all **identical**. And yet there was a border between these similarities».

The author compares different mentalities: «My peers from the European Union have no fear of the border, they often do not consider the border as something serious at all. **And it is in this perception – the mental border between us** I was afraid of the border, because I come from that part of the world where it – the border – is more important than a man» (Liubka, 2019: 22).

Traveling through the modern Balkans, A. Liubka gets acquainted with the way of life, customs, culture of different peoples, notices that «the geographical features of the country to some extent determine the nature of the people» (Liubka, 2019: 52). Explanation of the history of the word *barbarian* – «Greeks called barbarians all foreigners whose languages they did not understand. **Barbarian – another, foreign, abroad – linguistic, cultural, state**» (Liubka, 2019: 28) is actually about the artistic and figurative definition of the concept of national identity – linguistic, cultural, state.

Socio-cultural markers of identity, according to the writer, are characteristic of different regions of Serbia: «Vojvodina, an autonomous region in northern Serbia, looks down on the rest of the country. It is multicultural, developed, and the lower part of Kosovo is abandoned, dangerous and bloody» (Liubka, 2019: 64–65). Writing about Serbs, Croats, Slovenes, Romanians, A. Liubka draws attention to their territorial self-identification: «Serbs identify themselves as Balkans, and Romanians do not call themselves Balkans. Croats are not the Balkans. Slovenes and Croats believe that they belong to Central Europe culturally, historically and even geographically. This is the mentality of Romanians» (Liubka, 2019: 68–69).

The author's observations about the magical connection between the alphabet and technical progress are interesting: he states the fact that none of the «Cyrillic» countries has become rich yet, cf.: «In Serbia, handwriting is Cyrillic, and PC, telephone type-writing – in Latin» (Liubka, 2019: 89). Such a division exists between the ordinary and the exceptional, sacred. The use of two alphabets for Serbian identity is not a threat. Historical chapters in the Serbian novel are written in Cyrillic, and about modern life – in Latin, that is, in the Serbian mentality live both principles: Eastern and Western.

In A. Lyubka's literary text, the concept of identity is closely connected with the mentality: «In Greece, Macedonians are considered a mixture of Greeks, Turks, Bulgarians, Albanians and Serbs. Slavophones are Greeks who began to speak Slavic. In Sofia, the Macedonian language is a dialect of Bulgarian. Macedonianization of Macedonia. They became ripe for struggle for own identity in 1903 – Ilinden Uprising. Monuments (there are 40 of them in the central square) should help» (Liubka, 2019: 91–92). Observations of religious buildings lead the author to the following opinion: Islam and Christianity are so similar that they could be one religion; they should be added with the first religion – Judaism.

The writer sees much in common between Slovenia (the capital of Ljubljana), which was the most developed in Yugoslavia, and Ukraine. According to the author's observations, the people of Slovenia have a different, non-Balkan mentality. A. Lyubka learns the peculiarities of mentality by analyzing the language, i.e. the inner emotional state, the associations of speakers, and the everyday culture of the people.

Conclusions. The formation of an independent state has actualized the theme of national identity in the context of modern globalization. Linguistic analysis (lexical-semantic, linguo-cognitive) is supplemented by a contextual interpretation of the content of the terminological concept of «national identity». In scientific (historical, culturological, ethnological) texts the interpretation of varieties of identity with the focus on the concepts of «national» and «ethnic» identity is traced. The conclusion about the historical variability of the category of national identity is made. The authors of modern historical studies connect the phenomenon of national identity with the creation of the modern Ukrainian nation. Comparison of scientific and artistic interpretation of the concept of national identity opens the prospect of studying the types of identities and linguo-cognitive structuring of each of them.

REFERENCES

- Bibik, S. P., & Siuta, H. M. (2006). *Slovnyk inshomovnykh sliv [Dictionary of foreign words]*. Kharkiv: Folio [in Ukrainian].
- Dziuba, I. M. (2006). *Ukraina u poshukakh novoi identychnosti [Ukraine in search of new identity]*. Kyiv: Vydavnytstvo «Ukraina» [in Ukrainian].
- Filosofskyi entsyklopedychnyi slovnyk [Philosophical encyclopedic dictionary]*. (2002). Kyiv: Abris [in Ukrainian].
- Hrytsak, Ya. (2019). *Narys istorii Ukrainy. Formuvannia modernoi natsii XIX–XX st. [Essay on the history of Ukraine. Formation of a modern nation of the XIX-XX centuries]*. Kyiv: Yakaboo [in Ukrainian].
- Kulish, P. (1862). Prostonarodnost v ukraynskoi slovesnosti [Folksy features in the Ukrainian language art]. *Osnova – Osнова, 1*, 1–10 [in Ukrainian].
- Kulish, P. O. (1989). *Tvory: v 2 t. T. 1. Poetychni tvory [Works: in 2 volumes. Vol. 1. Poetic works]*. Kyiv: Dnipro [in Ukrainian].
- Lyubka, A. (2019). *U poshukakh varvariv. Podorozh do kraiv, de pochynaiutsia y ne zakinchuiutsia [In search of barbarians. Journey to the parts of the world where the begin and do not end]*. Balkans-Czernowitz: Meridian Czernowitz [in Ukrainian].
- Melnychuk, O. S. (Ed.). (1974). *Slovnyk inshomovnykh sliv [Dictionary of foreign words]*. Kyiv: Holovna redaktsiia «Ukrainska radianska entsyklopediia» [in Ukrainian].
- Pavliuk, S. P. (2020). *Entsyklopedychnyi slovnyk poniat i terminiv z etnologii [Encyclopedic dictionary of concepts and terms in ethnology]*. Lviv: In-t narodoznavstva NANU [in Ukrainian].
- Plokhii, S. (2019). *Brama Yevropy [Gateway of Europe.]* Kharkiv: Knyzhkovyi klub «Klub simeinoho dozvillia» [in Ukrainian].
- Slovnyk ukrainskoi movy [Dictionary of the Ukrainian language]*. (2015). In 20 volumes. Vol. 6. Kyiv: ULIF NAS of Ukraine [in Ukrainian].
- Ushkalov, L. (2019). *Charivnist enerhii: Mykhailo Drahomanov [The magic of energy: Mykhailo Drahomanov]*. Kyiv: Dukh i litera [in Ukrainian].
- Yermolenko, S. Ya. (2019). Slovo T. Shevchenka VS Slovo P. Kulisha: dzherela natsionalnoi identychnosti [Word of T. Shevchenko VS Word of P. Kulish: sources of national identity]. *Ukrainska mova – Ukrainian language, 4*, 3–13 [in Ukrainian].

Анотація

Постановка проблеми. Проблема національної ідентичності актуалізувалася у зв'язку з розбудовою незалежної, самостійної Української держави. Вербалізоване поняття «ідентичність» осмислюють у широкому історичному й геополітичному контекстах, проєктуючи висновки на державну політику, соціально-економічне становище, національно-культурні процеси в суспільстві. Потребує дослідження лінгвокогнітивний зміст терміна «національна ідентичність», який використовують у наукових, художніх текстах.

Мета статті. Здійснити аналіз лексичної семантики слова ідентичність у сучасній українській літературній мові, виявити особливості його тлумачення в лексикографічних джерелах, простежити функціонування словосполучення національна ідентичність у наукових текстах і окреслити специфіку вербалізації понять «ідентичність», «ментальність» у художньому тексті.

Методи дослідження. У дослідженні використано метод зіставного аналізу словникових тлумачень реєстрових слів ідентичний, ідентичність для обґрунтування стилістичного маркера книжне (слово) в сучасній українській літературній мові, а також контекстуально – інтерпретаційний метод для структурування змісту терміна національна ідентичність, виявлення особливостей вербалізації відповідного поняття у науковому і художньому текстах.

Основні результати дослідження. Поширене в сучасних гуманітарних науках

вербалізоване поняття «ідентичність», зокрема його семантична структура, потребує уточнення саме в контексті термінологічного значення стосовно до представників нації, національної культури, тобто до **національної** ідентичності. Видані в різний час словники іношомовних слів, тлумачні словники сучасної української мови не фіксують термінологічного значення лексеми ідентичність, семантично пов'язаної із поняттям «нація».

Характерна ознака ідентичності передбачає логічний процес порівняння, зіставлення предметів, явищ, понять і виявлення спільної ознаки – однакового, тотожного змісту, про що свідчать наведені в словниках словосполучення. На відміну від зафіксованих у лексикографічних джерелах ілюстрацій актуалізоване в сучасній літературній мові словосполучення національна ідентичність указує на вищий ступінь абстракції: ознака репрезентує синтез спільного (вказівка на спільні ознаки, притаманні представникам певної нації) і відмінного (наявна сема протиставлення іншим націям з їхніми ідентичними ознаками). Сучасні наукові тексти гуманітарної сфери розширюють сполучуваність слів ідентичний, ідентичність, які утворюють нові словосполучення, набуваючи нового термінологічного змісту в системі понять історії, філософії, політології, соціології, культурології, лінгвістики.

Синонімізація слів нація, етнос у сучасному науково-публіцистичному дискурсі спричинила паралельне вживання словосполучень національна ідентичність і етнічна ідентичність, у яких ототожнено значення лексем нація, етнос. До диференційних ознак національної ідентичності дослідники найчастіше зараховують такі поняття: територія, релігія, мова. Проте оцінку їх та ідентифікаційну роль щодо цілісності української нації визначають неоднаково. У дискусіях про модерну українську націю розрізняють поняття національної (державної), етнічної, історичної, територіальної, мовної, культурної ідентичності. Поняття національної ідентичності пов'язане з лінгвопрагматичним змістом терміна ментальність, по-різному інтерпретованого в наукових і художніх контекстах. В українській літературній мові історично сформувався словотвірний ряд, що об'єднує слова з компонентом САМО: самосвідомість, самоототожнення, самобутність, самодостатність, самовиявлення, самореалізація, самоствердження, саморозуміння, самодійснення, самокоригування, самобереження, самоозначення, самоприниження, самостояння. Логічно-психологічний зміст цих номінацій співвідносний із термінами національна ідентичність, ментальність.

Висновки і перспективи. Утворення незалежної Української держави актуалізувало тему національної ідентичності в контексті сучасної глобалізації. Лінгвістичний аналіз (лексико-семантичний, лінгвокогнітивний) доповнений контекстуальною інтерпретацією змісту термінологічного поняття «національна ідентичність». У наукових (історичних, культурологічних, етнологічних) текстах простежено тлумачення різновидів ідентичності із зосередженням уваги на понятті «національна» та «етнічна» ідентичність. Зроблено висновок про історичну змінність категорії національної ідентичності. Автори сучасних історичних досліджень пов'язують феномен національної ідентичності із творенням модерної української нації. Порівняння наукового і художнього тлумачення поняття національної ідентичності відкриває перспективу вивчення різновидів ідентичностей і структурування семантики кожного із них.

Ключові слова: нація, етнос, модерна українська нація, національна ідентичність, категорії національної ідентичності, науковий і художній контекст.

Abstract

Background. The problem of national identity became relevant in connection with the development of an independent, sovereign Ukrainian state. The verbalized concept of «identity» is understood in broad historical and geopolitical contexts, projecting conclusions on public policy, socio-economic situation, national and cultural processes in society. The linguo-cognitive meaning of the term «national identity», used in scientific and literary texts, needs to be studied.

Purpose. *To analyze the lexical semantics of the word identity in the modern Ukrainian literary language, to identify features of its interpretation in lexicographic sources, to trace the functioning of the phrase national identity in scientific texts and to outline the specifics of verbalization of «identity», «mentality» in the literary text.*

Methods. *The study uses a method of comparative analysis of dictionary interpretations of register words identical, identity to substantiate the stylistic marker book (word) in modern Ukrainian literary language, as well as contextual – interpretive method for structuring the meaning of the term national identity, identifying features of verbalization in scientific and literary texts.*

Results. *The verbalized term «identity» common in the modern humanities, in particular its semantic structure, needs to be clarified in the context of terminological meaning in relation to the representatives of the nation, national culture, i.e. national identity. Dictionaries of foreign words published at different times, explanatory dictionaries of the modern Ukrainian language do not fix the terminological meaning of the lexical item identity, semantically related to the concept of «nation».*

A characteristic feature of identity involves a logical process of conferring, comparing of objects, phenomena, concepts and identifying a common feature – the same, identical content, as evidenced by the phrases given in dictionaries. In contrast to the illustrations recorded in lexicographical sources, the phrase national identity actualized in modern literary language indicates a higher degree of abstraction: the feature represents the synthesis of common (indicating common features inherent in a certain nation) and different (some of opposition to other nations with their identical features). Modern scientific texts in the humanities expand the combination of words identical, identity that form new phrases, acquiring a new terminological meaning in the system of concepts of history, philosophy, political science, sociology, culturology, linguistics.

Synonymization of the words nation, ethnos in modern scientific and journalistic discourse has led to the parallel use of the phrases national identity and ethnic identity that identify the meaning of the lexical items nation, ethnos. Studies often include the following concepts in the differential features of national identity: territory, religion, language. However, their assessment and identification role in relation to the integrity of the Ukrainian nation is defined differently. In discussions about the modern Ukrainian nation, the concepts of national (state), ethnic, historical, territorial, linguistic, cultural identity are distinguished. The concept of national identity is related to the linguo-pragmatic meaning of the term mentality, interpreted differently in scientific and literary contexts. The Ukrainian literary language has historically formed a word-forming series that combines words with the component SELF: self-consciousness, self-identification, identity, self-sufficiency, self-discovery, self-realization, self-affirmation, self-understanding, self-realization, self-correction, self-preservation, self-determination, self-humiliation, self-identity. The logical and psychological meaning of these nominations is correlated with the terms national identity, mentality.

Discussion. *The formation of an independent state has actualized the theme of national identity in the context of modern globalization. Linguistic analysis (lexical-semantic, linguo-cognitive) is supplemented by a contextual interpretation of the content of the terminological concept of «national identity». In scientific (historical, culturological, ethnological) texts the interpretation of varieties of identity with the focus on the concepts of «national» and «ethnic» identity is traced. The conclusion about the historical variability of the category of national identity is made. The authors of modern historical studies connect the phenomenon of national identity with the creation of the modern Ukrainian nation.*

Comparison of scientific and artistic interpretation of the concept of national identity opens the prospect of studying the types of identities and linguo-cognitive structuring of each of them.

Keywords: *nation, ethnos, modern Ukrainian nation, national identity, categories of national identity, scientific and literary context.*

Стаття надійшла до редакції 11.11.2021

CONTENT / ЗМІСТ

<i>Amichba D., Suima I., Shkurko O.</i> CONCEPT-CONSTRUCT «GOLD/GOLDEN» AS A UNIVERSAL TEXT OF CULTURE AND LANGUAGE.....	5
<i>Anisimova A., Repp L.</i> THE CONCEPTS <i>HEART</i> AND <i>SOUL</i> IN THE UKRAINIAN PHRASEOLOGICAL WORLDVIEW.....	15
<i>Бесараб О.</i> ЖІНОЧІ ОБРАЗИ ТВОРІВ БРОНТЕ. ТИПОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ.....	22
<i>Bondarieva O., Diachok N.</i> WORD COMBINATION AND ABBREVIATION AS THE COMPLEX-TYPE COMPONENTS IN THE RUSSIAN LANGUAGE.....	34
<i>Holikova N.</i> THE DYNAMICS OF ASPECTS OF VERBS IN THE LITERARY TEXT: FUNCTIONAL AND STYLISTIC ASPECT (BASED ON THE LITERARY PROSE OF P. ZAHREBELNYI).....	42
<i>Hurko O.</i> GRAMMATICAL PECULIARITIES OF ANGLO-UKRAINIAN TRANSLATION OF BUSINESS CORRESPONDENCE.....	51
<i>Зайцева В., Коденчук К.</i> ГУЦУЛІЗМИ-МІФОНІМИ В РОМАНІ «НЕПРÓСТІ» ТАРАСА ПРОХАСЬКА.....	59
<i>Ivko O.</i> FEATURES OF VERBAL QUASIUNIVERBATION IN THE RUSSIAN LANGUAGE.....	66
<i>Касьяненко К., Запорожець А.</i> СОЦІАЛЬНІ РЕКЛАМНІ РОЛИКИ У ФОРМУВАННІ СВІТОГЛЯДУ МОЛОДІ.....	73
<i>Кіркоvsька І.</i> ДІАХРОНІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ КАТЕГОРІЇ ФУТУРАЛЬНОСТІ В СУЧАСНІЙ ФРАНЦУЗЬКІЙ МОВІ.....	82
<i>Koroliova V., Popova I.</i> THE COMMUNICATIVE STRATEGIES OF MANIPULATING AND LANGUAGE AGGRESSION IN NEDA NEZHANA'S PLAYS.....	93
<i>Коць Т.</i> МОВНІ ЗАСОБИ ОЦІННОСТІ В «ГАЛИЦЬКИХ ОПОВІДАННЯХ» АНДЖЕЯ СТАСЮКА.....	101
<i>Куварова О.</i> ТИПИ І ФУНКЦІЇ ВОКАТИВНИХ КОНСТРУКЦІЙ В ЕПІСТОЛЯРНМУ ТЕКСТІ (на матеріалі російськомовних листів XVIII–XX ст.).....	113

<i>Муляр І.</i> НАЗВИ МЕБЛЕВИХ АКСЕСУАРІВ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ.....	124
<i>Novikova O. , Suima I. , Shevchyk K.</i> CONTEMPORARY TENDENCIES IN DEVELOPMENT OF MACHINE TRANSLATION FROM ENGLISH INTO UKRAINIAN.....	133
<i>Panchenko O., Gorelova P.</i> PROPER NAMES PALETTE IN THE NOVEL «CATHEDRAL» BY OLES HONCHAR.....	144
<i>Пристайко Т.</i> СТРУКТУРА НОМІНАТИВНОГО ПОЛЯ «ЛЮДИНА ЗА ВІКОМ» У ПРОСТОРИ ТЛУМАЧНОГО СЛОВНИКА.....	154
<i>Тернова Ж.</i> ВЕРБАЛІЗАЦІЯ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ «ПРОФЕСІЯ» КОНЦЕПТУ УСПІШНА ЖІНКА (на матеріалі українськомовної художньої прози кінця ХХ – початку ХХІ ст.).....	165
<i>Шевченко Т.</i> ЕКСПРЕСИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПАРЦЕЛЬОВАНИХ РЕЧЕНЬ У ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ ШІСТДЕСЯТНИКІВ.....	175
<i>Шепель Ю., Гончарова М.</i> ПОНЯТТЯ МОДАЛЬНОСТІ ТА МОВНИХ ЗАСОБІВ ЇЇ ВИРАЖЕННЯ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ.....	186
<i>S. Yermolenko</i> NATIONAL IDENTITY IN THE ERA OF GLOBALIZATION.....	197

Scientific edition publication

Наукове видання

Ukrainian sense
Український смисл

Ukrainian sense
Український смисл

Scientific collection
Edited by I. S. Popova, Doctor of Philology,
professor
ISSN 2313-4437

Науковий збірник
за редакцією доктора філологічних наук,
професора І. С. Попової
ISSN 2313-4437

Certificate of state registration
of the print media
KB № 24591-14531ПР dated July 29, 2020

Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
KB № 24591-14531ПР від 29.08.2020